ПРАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОЙКО В'ЯЧЕСЛАВ ПЕТРОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **В.П. Бойко**

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Бойко В. П. Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2023.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої теоретичної проблеми адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, яка має загальнонаціональне значення.

З’ясовано, що адміністративно-правові засади правосуддя в Україна це природно-правові та позитивістські основи, які забезпечують справедливе правосуддя у правовій державі Україна та гарантії їх здійснення. Їх реалізація здійснюється адміністративними органами в публічному інструментарії та адміністративних процедурах, які реалізуються спеціальною публічною адміністрацією судової гілки влади.

Сформовано методологію аналізу адміністративно-правових засад правосуддя у правовій державі Україна на основі поліметодологічного підходу, який включає філософсько-світоглядні підходи та концепції правосуддя в правовій державі, у загальному науковому процесі євроатлантичних прагнень Українського народу. Наголошено, що органи законодавчої та виконавчої влади не мають права в будь-який спосіб негативно втручатись у систему правосуддя, зокрема через ухвалення законів із нормами права, які не є сприятливими для забезпечення незалежності суддів, якщо рівень довіри до судової влади перевищує п’ятдесят відсотків. Сформовано методологію аналізу виключних випадків допустимості адміністративного оцінювання чинних суддів як крайнього засобу реагування суспільства на системну кризу правосуддя, коли довіра до суддів не перевищує п’ятдесят відсотків.

Удосконалено наукове розуміння сутності адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя в Україні, яка полягає у формуванні основ усунення глибинних суперечностей у досягненні належного стану справедливого судочинства за допомогою інструментів адміністративного права, через побудову «ідеальної» об'єктивної правової матерії правосуддя в правовій демократичній державі Україна, що спроможна задовольнити громадян щодо ефективного відновлення їх порушених прав, свобод і законних інтересів та постає справедливим арбітром у регулюванні правових суперечок. Визначено, що складовими сутності адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя в Україні є правові та організаційні шляхи вирішення проблеми дійсної незалежності суду та суддів, концептуальних основ добору доброчесних і кращих із кращих професійних юристів як претендентів на посаду суддів, ефективна внутрішньоорганізаційна будова та організація діяльності системи спеціальних суб’єктів публічної адміністрації судової влади.

Актуалізовано принципи адміністративно-правових засад правосудді в Україні як найбільш загальні і стабільні вимоги, що висуваються до спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади, суддів, органів суддівського врядування та самоврядування й уособлюють суспільні цінності справедливого правосуддя у правовій державі під час здійснення виконавчої та адміністративно-сервісної функцій у судовій гілці влади, що дозволяє суддям ефективно відновлювати права, свободи та законні інтереси фізичних і юридичних осіб. Актуалізовано теорію засад належного врядування як принципів забезпечення правосуддя в Україні, згідно з якими корупційні прояви мають бути мінімізованими, права та законні інтереси суддів і найбільш незахищених учасників судових процесів забезпечені, адміністративно-сервісні послуги в судовій гілці влади надаватися якісно й вчасно.

Доведено, що незалежність суду є головною юридичною природною засадою правосуддя, що втілюється у правотворчість, у судові рішення та

правозастосування. Вона забезпечується органами суддівського врядування, самоврядування, спеціальними суб'єктами публічної адміністрації судової гілки влади, здійснюється на основі системи загалом досконалих національних, міжнародних та європейських джерел права. Проте до порушення незалежності суду й недоторканності суддів, як правило, причетні вищі посадові особи держави, які через підконтрольні їм правоохоронні органи, виходячи з хибного відомчого чи політична інтересу, зазіхають на виключну компетенцію судової гілки влади ухвалювати рішення в судовій справі. У цьому контексті актуалізовано ключову роль у забезпеченні належності правосуддя суб'єктів громадянського суспільства.

Сформовано засади незалежності правосуддя як сутнісної характеристики правової держави України. Доведено, що у вузькому розумінні правова держава – це організоване суспільство, в якому панує принцип верховенства права, вершиною забезпечення якого є справедливе правосуддя. З'ясовано, що забезпечити верховенство права самотужки суди не зможуть без допомоги громадянського суспільства та еліт, для яких суворе дотримання законності, виконання судових рішень і дотримання правил службовців є способом свідомого життя. Обґрунтовано об'єктивну й незаперечну роль, хоча за своєї управлінською сутністю як крайнього тимчасового заходу, участі західної суддівської еліти у формуванні суддівського корпусу України та реформуванні української системи правосуддя на дорадчих засадах, обов'язкових у деяких випадках щодо виконання пропозицій.

Доведено чинники негативного впливу на суддів у системі засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні як умови та протиправні рушійні сили діяльності державних, публічних, громадських і приватних суб'єктів із метою мотивування суддів до ухвалення замовних судових рішень. В умовах сьогодення корупція суддів і зазіхання на незалежність правосуддя з боку вищих посадових осіб держави є головним викликом у сфері забезпечення незалежності суду. Провідними негативними

чинниками є російсько-терористична агресія, яка знищила систему правосуддя на тимчасово окупованих територіях, проблема незаконного впливу «чорних» адвокатів і деяких працівників правоохоронних органів на суддів із метою стимулювання їх до ухвалення потрібних першим судових рішень. Актуалізовано, що найбільш небезпечним чинником для незалежності правосуддя є ситуація, коли до складу Вищої ради правосуддя обираються залежні від правлячої політичної сили члени. У такому разі свавілля у правосудді стає системним явищем – як панування неправа, зокрема це призводить до покарання суддів, які ухвалюють справедливі, однак невигідні правлячій політичній владі судові рішення.

З’ясовано, що висока правова культура судді в забезпеченні незалежності правосуддя у правовій державі Україна є найважливішою засадою забезпечення гарантій прав, свобод і законних інтересів громадянин, прав і законних інтересів юридичних осіб, справедливого вирішення правових суперечок. Вона формується на основі високої культури Українського народу та під впливом європейських цінностей, розвинутої української юридичної освіти та громадянського суспільства.

Отримали подальшого розвитку наукові положення щодо сутності місця й ролі громадянського суспільства в адміністративно-правовому забезпеченні правосуддя, яке об’єктивно приречене до співпраці з публічними суб’єктами, адже без тиску громадянського суспільства вищі чиновники держави та інші впливові особи не дадуть утвердитися дійсно незалежній судові гілці влади, а громадянське суспільство без справедливого правосуддя буде вихолощене й перетвориться на підконтрольну чиновникам та олігархам інституцію для прикриття їх протиправної діяльності.

Отримали подальшого розвитку наукові засади щодо єдиного правового статусу суддів в Україні, який у широкому розумінні складається з філософсько-правових, загальносоціальних, організаційно-правових, процесуальних, фінансово-матеріальних та адміністративних складових гарантій незалежності. Доведено, що загальносоціальна складова правового

статусу судді характеризується тим, що суддя є слугою права, забезпечуючи відновлення прав, свобод і законних інтересів громадян та справедливе вирішення правових спорів між особами. Суспільство знає про цю високу місію суддів, поважає їх за непідкупність і незалежність від будь-яких вплив, крім права, та віддячує суддям за це належною повагою та фінансовим матеріальним забезпеченням. Суб'єкти громадянського суспільства стають на захист суддів у разі намагань органів виконавчої або (та) законодавчої влади понизити правовий рівень незалежності суддів. Одночасно на суддів законодавство об'єктивно накладає численні обмеження як публічного, так і приватного характеру, численні публічні обов'язки та розширену палітру підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Доведено, що Рада суддів України, маючи високий соціальний і правовий статус, неналежно ним користується у вирішенні питання реалізації основного свого завдання – забезпечення незалежності суддів. Підкреслено, що вирішення цього виклику полягає не в законодавчому вдосконаленні, а в психологічно-правовому факторі свідомого добору суддівською спільнотою до її складу активних суддів, які зможуть відстоювати інтереси правосуддя перед можновладцями від виконавчої та законодавчої гілок влади, принципово ставитися до колег, щодо яких будуть доведені факти недоброчесних вчинків.

Отримали подальшого розвитку наукові положення щодо засад категорійного розуміння адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України як комплексної сукупності адміністративних прав та обов'язків, покладених законодавством на цю службу, що мають здійснювати забезпечення організаційно-правових. матеріально-технічних та фінансових потреб судової гілки влади, а також створювати всі необхідні умови для здійснення справедливого, неупередженого й незалежного судочинства.

Доведено, що засадами адміністративно-правового статусу апарату суду є те, що він забезпечує суддів, суд загалом, учасників судового процесу всім необхідним для здійснення правосуддя в належних умовах. Основними

функціями, які забезпечує апарат суду, є створення належних умови для здійснення правосуддя, організаційне, інформаційно-довідкове й документальне забезпечення, підготовка справ і матеріалів для розгляду суддями, ведення документообігу та підтримання можливостей електронного суду, забезпечення засад державної таємниці, кадрова робота, прогностична діяльність, зокрема правотворча, робота з громадянами, підтримка безпека суддів, правопорядку в адміністративних приміщеннях суду.

З'ясовано юридичну природу засад інструментарію публічного адміністрування громадянського суспільства щодо забезпечення правосуддя в Україні, у результаті чого доведено, що зріле громадянське суспільства та справедливе правосуддя приречені до взаємовигідної співпраці, адже такий тандем є головним чинником, який забезпечує добір доброчесних судів, членів органів суддівського врядування та формування суддівського корпусу, забезпечує незалежність суддів від впливових чиновників виконавчої влади та процес очищення суддівського корпусу від недоброчесних суддів.

Узагальнено, що міжнародно-правовими засадами забезпечення правосуддя є незалежність суддів, яка нерозривна прив'язана з дотриманням суддями стандартів етичної поведінки – об'єктивності, чесності, непідкупності, рівності, компетентності та старанності. На сучасному етапі розвитку України (військове відбиття повномасштабного російсько-терористичного вторгнення в Україну) провідними міжнародними засадами судочинства є, по-перше, забезпечення доступу до правосуддя всіх громадян України, зокрема інвалідів війни, осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, осіб, які змушені були виїхати в західні країни, та військовослужбовців Збройних сил України та інших сил безпеки й оборони, які несуть службу, а також утвердження засад забезпечення невідворотності справедливого неупередженого національного або міжнародного суду стосовно вищого військово-політичного російського керівництва, інших осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Сформовані міжнародно-правові засади забезпечення неупередженого національного або міжнародного суду для вищого військово-політичного російського керівництва, інших осіб російсько-терористичних військ, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів, як примусові для них варіації судових заходів, у результаті яких вони можуть отримати та стерпіти справедливий вирок або бути виправданими.

Виявлені й узагальнені європейські засади забезпечення судової влади на прикладі деяких держав-членів ЄС доводять, що сильне громадянське суспільство, нетерпимість громадян до порушення норм права можновладцями, дотримання суддями етичних правил, загальний належний рівень правової культури в суспільстві дають можливість забезпечити реальну незалежність суддів, мінімізувати корупцію. Досягнення справедливості судових рішень відповідно до принципу верховенства права вдалося досягти завдяки пов'язаності мислення суддів із судовими прецедентами Європейського суду з прав людини.

Удосконалено адміністративно-правові засади правосуддя в Україні на основі принципу реординації як активної ролі в адміністративній діяльності суб'єктів громадянського суспільства та органів суддівського врядування щодо добору доброчесних претендентів на посади суддів, членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та вольових, доброчесних кандидатів на посаду членів Вищої ради правосуддя; забезпечення захисту суддів, які ухвалюють справедливі, однак не комфортні для правлячої влади рішення; загалом здійснення реформування вітчизняного правосуддя з метою досягнення європейських стандартів незалежності та справедливості.

Підкреслено, що найважливішим завданням адміністративно-правового забезпечення правосуддя є створення дієвого правового механізму, який має забезпечити приведення до членства у Вищій раді правосуддям доброчесних та вольових суддів (суддів у відставці).

Запропоновано адміністративно-процесуальні засоби мотивації громадян України з вищою юридичною освітою до свідомого вступу на

військову службу в умовах тривалої війни з російським агресором на засадах законодавчого утвердження мотиваційного кар'єрного стрибка для учасників бойових дій при заміщенні вакантних посад суддів. Доведено потребу напрацювання адміністративно-процесуальної практики щодо уточнення й деталізації правових взаємин «начальник-підлеглий» у Збройних силах й інших силах безпеки та оборони України з метою вироблення сталих уточнень взаємних юридичних вимог та обмежень для військовослужбовців, які перебувають в ієрархічному підпорядкуванні, із метою попередження внутрішньоорганізаційних (психологічних) конфліктів; як наслідок, це має стати одним із вагомим чинників мотивації громадян України до свідомого вступу на обтяжливу, однак справедливу військову службу в умовах тривалої війни з російським агресором.

Ключові слова: апарат, верховенство права, врядування, громадянське суспільство, доброчесність, ефективність, забезпечення, законодавство, незалежність, права та свободи людини, публічне адміністрування, справедливість, суб'єкт публічної адміністрації, суд, суддя, цінності.

ANNOTATION

Boiko V.P. Administrative and legal principles of justice in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for earning a doctor degree in legal sciences with a specialization in 12.00.07 – administrative law and process; financial law; informational law. – PJSC «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», Kyiv, 2023.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem regarding the administrative and legal foundations of justice at the current stage of the development of the rule of law – Ukraine.

It has been established that the administrative-legal foundations of justice in Ukraine are natural-law and positivist foundations that ensure fair justice in the rule-of-law Ukraine and the guarantees of their implementation are implemented in public tools and administrative procedures, which are carried out by a special public administration of the judicial branch of government. It has been proven that to the basics of guarantees of administrative and legal support.

A methodology for the analysis of the administrative and legal foundations of justice in the legal state of Ukraine has been formed. Based on a polymethodological approach, which includes philosophical and worldview approaches and concepts of justice in the rule of law, in the general scientific process of the Euro-Atlantic aspirations of the Ukrainian people. It was emphasized that the legislative and executive authorities do not have the right to negatively interfere in the justice system in any way, including by adopting laws with legal norms that are not favorable for the current judges if the level of trust in the judiciary exceeds 50%. A methodology for the analysis of exceptional cases of the admissibility of administrative evaluation of acting judges as a last resort of society's response to the systemic crisis of justice has been developed.

The scientific understanding of the essence of the administrative and legal provision of the principles of justice in Ukraine has been improved, which consists in the formation of the foundations for the elimination of deep contradictions in

achieving the proper state of fair justice, with the help of the tools of administrative law, by building the "ideal" objective legal matter of justice in a legal democratic state - Ukraine, which is able to satisfy citizens regarding the effective restoration of violated rights, freedoms and legitimate interests and acts as a fair arbiter in the regulation of legal disputes. It was determined that the components of the essence of the administrative and legal provision of the principles of justice in Ukraine are legal and organizational ways of solving the challenge of the true independence of the court and judges, the conceptual basis for the selection of honest and the best of the best professional lawyers as candidates for the position of judges, an effective internal organizational structure and organization activities of the system of special subjects of the public administration of judicial power.

The principles of the administrative and legal foundations of justice in Ukraine have been updated, as the most general and stable requirements that are imposed on the special public administration of the judicial branch of government, judges, bodies of judicial governance and self-governance, which embody the social values of fair justice in a rule of law, in the implementation of executive and administrative service function in the judicial branch of government, which allows judges to effectively restore the rights, freedoms and legitimate interests of individuals and legal entities. The theory of the principles of good governance as the principles of ensuring justice in Ukraine has been updated, according to which manifestations of corruption should be minimized, the rights and legitimate interests of judges and the most unprotected participants in court proceedings should be ensured, and administrative and service services in the judicial branch of government should be provided qualitatively and efficiently.

It has been proven that the independence of the court is the main legal natural principle of justice, which is embodied in law-making, in court decisions and law enforcement by administrative bodies. It is provided by bodies of judicial governance, self-government, special subjects of public administration of the judicial branch of government, it is carried out on the basis of a system of generally perfect national, international and European sources of law. However, the violation

of the independence of the court and the inviolability of judges is usually caused by high-ranking officials of the state who, through the law enforcement bodies under their control, encroach on the exclusive competence of the judicial branch of power to make decisions on court cases based on false departmental or political interests. In this context, the key role in ensuring the justice of civil society subjects is actualized.

The principles of the independence of justice, as an essential characteristic of the legal state of Ukraine, have been formed. It is proved that in a narrow sense, the legal state is an organized society in which the principle of the rule of law prevails, the pinnacle of which is ensuring fair justice. It was found that the courts alone will not be able to ensure the rule of law without the help of civil society and elites for whom strict compliance with the law, execution of court decisions and compliance with the ethical rules of employees is a way of conscious life. The objective and necessary role of the participation of the Western judicial elite in the formation of the judicial corps and the reform of the Ukrainian justice system on an advisory basis is substantiated.

It has been proven that the factors of negative influence on judges in the system of the principles of administrative and legal provision of justice in Ukraine are the conditions and illegal driving force of state, public, public and private entities' activities on judges with the aim of stimulating them to make custom court decisions. In today's conditions, the corruption of judges and encroachment on the independence of justice of the highest officials of the state is the main challenge in the field of ensuring the independence of the court. The leading ones are the Russian-terrorist aggression, which destroyed the justice system in the temporarily occupied territories, the problem of the illegal influence of "black" lawyers and some law enforcement officers on judges to stimulate them to make the necessary court decisions. It has been updated that the most dangerous factor for the independence of justice is the situation when members dependent on the ruling political power (individuals) are elected to the High Council of Justice, in such cases, arbitrariness in justice becomes a systemic phenomenon, such as the rule of law, in particular, it

leads to the punishment of judges who make fair, but unfavorable to the ruling political power, court decisions.

It was found that the high legal culture of judges in ensuring the independence of justice in the rule of law Ukraine is the most important basis for ensuring guarantees of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens, the rights and legitimate interests of legal entities, fair resolution of legal disputes, it is formed under the influence of Euro-Atlantic integration, developed Ukrainian legal education and civil society.

Scientific provisions regarding the essence of the place and role of civil society in the administrative and legal provision of justice, which are objectively doomed to the cooperation of public subjects, received further development. After all, without the pressure of civil society, senior state officials and other influential persons will not give the opportunity to establish a truly independent judicial branch of power, and civil society without fair justice will be emasculated and turn into an institution under the control of officials and oligarchs to cover up their illegal activities.

The scientific principles regarding the unified legal status of judges in Ukraine, which in a broad sense consists of philosophical-legal general social, organizational-legal, procedural financial-material and administrative components of guarantees of independence, received further development. It is proved that the general social component of the legal status of a judge is characterized by the fact that the judge is a servant of the law, ensuring the restoration of the rights of freedom and legitimate interests of citizens and the fair resolution of legal disputes between individuals. The society knows about this high mission of the judge, respects the judges for their incorruptibility and independence from any influence other than the law and thanks the judges for this with due respect and financial support. Subjects of civil society come to the defense of judges in case of attempts by executive and/or legislative authorities to lower them. At the same time, the legislation objectively imposes numerical restrictions on judges, both of a public and private nature, numerous public duties, and an expanded palette of grounds for disciplinary action.

It has been proven that the Council of Judges of Ukraine, having a high social and legal status, improperly uses it to implement its main task - ensuring the independence of judges. It is emphasized that the solution to this challenge lies not in legislative improvement, but in the psychological and legal factor of the judicial community's conscious selection of active judges who will be able to defend the interests of justice before the powerful of the executive and legislative branches of power, and fundamentally approach colleagues in respect of whom the facts will be proven not virtuous deeds.

Received, further developed scientific provisions on the basics of a categorical understanding of the administrative-legal status of the State Judicial Administration of Ukraine, as a complex set of administrative rights and duties assigned by legislation to the service, called to ensure organizational-legal. material, technical, and financial needs of the judicial branch of government, as well as the creation of all the necessary conditions for the implementation of a fair, impartial and independent judiciary.

It has been proven that the basis of the administrative and legal status of the court apparatus is that it provides judges, the court, and participants in the judicial process with everything necessary for the administration of justice in proper conditions. The main functions provided by the court apparatus are the creation of appropriate conditions for the administration of justice, organizational, informational and documentary support, preparation of cases and materials for consideration by judges, managing document circulation and maintaining the capabilities of the electronic court, ensuring the basics of state secrecy, personnel work, forecasting activities , including law-making, work with citizens, support for the safety of judges, law and order in the administrative premises of the court

The legal nature of the foundations of the toolkit of public administration of civil society regarding the provision of justice in Ukraine has been clarified, as a result of which it has been proven that mature civil society and fair justice are doomed to mutually beneficial cooperation, because such a tandem is the main factor that ensures the selection of honest courts, members of judicial governance bodies

and formation of the judicial corps, ensures the independence of judges from influential officials of the executive power, start the process of cleaning the judicial corps from dishonest judges.

It is summarized that the international legal basis for ensuring justice is the independence of judges, which is inextricably linked to the judges' observance of the standards of ethical behavior - objectivity, honesty, incorruptibility, equality, competence, and diligence. At the current stage of Ukraine's development (the military repulsion of a full-scale Russian terrorist invasion of Ukraine), the leading international principles of justice are, firstly, ensuring access to justice for all citizens of Ukraine, including: war disabled persons, persons who are in temporarily occupied territories, persons who were forced to leave for Western countries and servicemen of the Armed Forces of Ukraine and other security and defense forces who are on duty. Approving the principles to ensure the inevitability of being transferred to a fair and impartial national or international court of the highest military-political Russian leadership, other persons suspected of committing crimes against humanity and war crimes.

Established international legal principles for ensuring an impartial national or international court for the highest military-political Russian leadership, other persons of the Russian terrorist forces, who are suspected of committing crimes against humanity and war crimes, as a coercive variation of judicial measures for them, because of which they may receive and suffered a just sentence or be justified.

The identified and generalized European principles of ensuring judicial power on the example of some EU member states prove that a strong civil society, citizens' intolerance of law violations by those in power, compliance by judges with ethical rules, and the general appropriate level of legal culture in society make it possible to ensure the real independence of judges. minimize corruption. Achieving the justice of court decisions, in accordance with the principle of the rule of law, was achieved thanks to the verification of the thinking of judges with the judicial precedents of the European Court of Human Rights.

The administrative and legal principles of justice in Ukraine have been improved based on the principle of reorientation, as an active role and administrative activity of subjects of civil society and bodies of judicial governance regarding the selection of honest applicants for the positions of judges, members of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine and strong-willed, honest candidates for the position of members of the Supreme Council of Justice. Ensuring the protection of judges who make decisions that are fair, but not comfortable for the ruling authorities, in general, reforming domestic justice to achieve European standards of independence and justice. It is emphasized that the most important task of the administrative and legal provision of justice is to bring strong-willed and virtuous judges (retired judges) to membership in the High Council of Justice. An administrative-procedural way of motivating Ukrainian citizens to voluntarily enter military service in the conditions of a long war with the Russian aggressor is proposed. It has been proven the need to develop administrative-procedural practice regarding the clarification and detailing of the legal relationship between the superior and the subordinate in the Armed Forces of other security and defense forces of Ukraine, with the aim of developing constant clarifications of mutual legal requirements and restrictions for servicemen who are under hierarchical command in order to prevent intra-organizational (psychological) conflicts, as a result, this should become one of the important factors motivating Ukrainian citizens to consciously enter military service in the conditions of a long war with the Russian aggressor.

Keywords: apparatus, civil society, court, efficiency, governance, human rights and freedoms, independence, judge, justice, legislation, public administration, Rule of Law, software, subject of public administration, values virtue.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Boiko V. et al. Current situation of judicial reform in Ukraine: problems and ways of their solution. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15. N. 4. https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700/3614 *(наукометрична база даних Web of Science).*

2. Boiko V. et al. Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado*. 2023. Vol. 14. N. 10. URL: https://ojs.revistagesec.org.br/secretariado/article/ view/2945 *(наукометрична база даних Web of Science).*

3. Boiko V. et al. Electronic judiciary in Ukraine: Problems of implementation and possible solutions. *Amazonia Investiga.* 2023. Vol. 12. Issue 68. URL: https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482/3650 *(наукометрична база даних Web of Science).*

4. Бойко В. П. Чинники негативного впливу на судову владу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5 (279). С. 323–327.

5. Бойко В. П. Юстициянын Жогорку Кеңешинин административдикукуктук абалы. *Туура жана Мыйзам*. 2019. № 2. С. 236–240 *(Киргизська Республіка)*.

6. Бойко В. П. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1 (287). С. 96–100.

7. Бойко В. П. Поняття суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 182–187.

8. Бойко В. П. Принципи адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 121–125.

9. Бойко В. П. Роль окремих інститутів адміністративного права в забезпеченні функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4 (290). С. 144–147.

10. Бойко В. П. Елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5 (291). С. 118–121.

11. Бойко В. П. Європейський досвід забезпечення ефективності судової влади. *Visegrad journal on human rights.* 2020. № 1. (Vol. 2) P. 16–24 *(Словацька Республіка).*

12. Бойко В. П. Нормативно-правове регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. Т. 3. С. 32–40.

13. Бойко В. П. Класифікація нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 6. Т. 3. С. 68–75

14. Boyko V. International legal Support of the Judiciary. *Advanced Space law*. 2021. Vol. 7. P. 37–40.

15. Бойко В. П. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 574–576.

16. Бойко В. П. Сутність адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 68–73.

17. Бойко В. П. Адміністративно-правовий статус Вищої ради правосуддя. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2023. № 1. С. 127–130.

18. Бойко В. П. Засади незалежності правосуддя, як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина. *Юридичний бюлетень.* 2023. № 29. С. 183–187.

19. Бойко В. П. Публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 2. С. 86–89.

20. Бойко В. П. Методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна. *Актуальні проблеми держави і права.* 2023. № 99. С. 10–15.

21. Бойко В. П. Сутність правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні. *Juris Europensis Scientia.* 2023. № 3. С. 16–18.

22. Бойко В.П. Засади правосвідомості у правосудді правової держави Україна. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 3. С. 6–8.

23. Boiko V. et al. Putin's Nuclear Blackmail. *Advanced Space Law.* 2022. Vol. 9. P. 93–107. URL: http://asljournal.org/9-9/.

24. Boiko V. et al. Missile Weapons as an Instrument of Crime: Issues of Criminal Liability and Jurisdiction. *Advanced Space Law.* 2023. Vol. 11. P. 27–38.

25. Бойко В.П. Сутнісна характеристика органів суддівського врядування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 113–118.

26. Бойко В.П. Міжнародно-правові засади забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2023. № 2. С. 127–130.

27. Бойко В.П. Удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 108–113.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

28. Бойко В. П. Доктринальні підходи до засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 березня 2018 р.). Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2018. URL: http://www.ssaals.com.ua/?p=5031.

29. Бойко В. П. Конституційні принципи засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Адміністративне право України сучасний стан та перспективи розвитку:* збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 травня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інституту публічного права, 2019. С. 23–24.

30. Бойко В. П. Зв'язаність законом суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення судової гілки влади в правовій державі – Україна. *Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку:* збірник матеріалів конференції (м. Київ, 28 жовтня 2019 р.). Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2019. С. 16–17.

31. Бойко В. П. Принципи належного врядування в системі засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID19:* матеріали Міжнародної науково-практичної он-лайн конференція (м. Київ, 24 квітня 2020 р.). Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. С. 22–23.

32. Бойко В. П. Сутність правової держави – Україна, в аспекті засад правосуддя в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми захисту прав різних верств населення в умовах воєнного стану:* матеріали круглого столу (м. Одеса, 22 травня 2023 р.). Київ: Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», 2023. С. 17–19.

ЗМІСТ

ВСТУП……..23
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПАРАДИГМА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ……38
1.1. Поняття та зміст адміністративно-правових засад правосуддя в Україні……38
1.2. Методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в Україні……58
1.3. Сутність адміністративно-правових засад правосуддя в Україні….74
1.4. Принципи адміністративно-правових засад правосуддя в Україні……93
1.5. Нормативно-правове регулювання адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні……..108
Висновки до розділу 1……..…….131
РОЗДІЛ 2. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД…….……139
2.1. Засади незалежності правосуддя як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні……139
2.2. Незалежність правосуддя як сутнісна характеристика правової держави Україна……150
2.3. Чинники негативного впливу на суддів у системі засад адміністративно-правого забезпечення правосуддя в Україні……161
2.4. Правова культура та правосвідомість у забезпеченні незалежності правосуддя в Україні……183
2.5. Публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні……198
Висновки до розділу 2……..208
РОЗДІЛ 3. ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СУДДІВ І СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ……215

3.1. Засади правового статусу судді та адміністративно-правового статусу суддів на адміністративних посадах в Україні……..…215
3.2. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування органів суддівського врядування в Україні…….…..…230
3.3. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування Ради суддів України……246
3.4. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування Державної судової адміністрації України та судової охорони……259
3.5. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування апарату суду в Україні……271
3.6. Засади інструментарію публічного адміністрування громадянським суспільством забезпечення правосуддя в Україні……282
Висновки до розділу 3……294
РОЗДІЛ 4. МІЖНАРОДНІ, ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ ……..……302
4.1. Міжнародно-правові засади забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України……302
4.2. Європейські засади забезпечення судової влади на прикладі деяких держав-членів ЄС…….……318
4.3. Удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні…….……..336
Висновки до розділу 4……349
ВИСНОВКИ……356
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……365
ДОДАТКИ……417

ВСТУП

Актуальність теми. У системі правової держави провідне місце належить правосуддю, яке є одним із найкращих винаходів гуманістичного суспільства, адже саме в ньому державна влада реалізується найбільш справедливо. Це зумовлено насамперед тим, що правосуддя в демократичних державах здійснює переважно правовий захист громадян, а не суб'єктів владних повноважень.

Тобто, здійснюючи захист прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, зокрема від порушень з боку суб'єктів публічної адміністрації, система правосуддя правової держави забезпечує загалом не приватні, а суспільні потреби, відновлюючи порушені права, свободи та законні інтереси фізичних осіб та права, права та законні інтереси юридичних осіб.

Справедливе правосуддя піднімає на новий якісний рівень довіру до державної влади, підвищує ефективність її діяльності на користь суспільства та є найбільш дієвою гарантією недопущення порушень прав, свобод і законних інтересів приватних фізичних і юридичних осіб у майбутньому. Отже, у глобальному вимірі правосуддя – це бажане явище не тільки для громадян, але й для посадових осіб виконавчої та законодавчої гілок влади.

На жаль, є винятком із цього правила система вітчизняного правосуддя. Після набуття Україною незалежності різні за ідеологією представницькі влади здійснювали чисельні реформування судової влади під правильними гаслами, але не на користь громадян України, а заради власної вигоди. Як наслідок, дійсно незалежне та справедливе правосуддя в Україні знаходиться на шляху подальшого становлення.

Як показав досвід формування й забезпечення ефективної діяльності правосуддя, ситуація в системі судової влади залишається складною. Громадяни не завжди отримують від правосуддя те, що воно покликано забезпечувати, – справедливість. Періодично судову владу вражають корупційні скандали та неетичні вчинки суддів, що підриває і так низький рівень довіри до неї.

Як результат, за даними всеукраїнського соціологічного дослідження, більшість респондентів висловлюють недовіру політичним партіям (не довіряють 74 %), державному апарату (чиновникам) (72 %), судам (судовій системі загалом) (70 %), Верховній Раді України (64 %), прокуратурі (61 %), уряду України (60 %), комерційним банкам (59 %), Національному антикорупційному бюро України (53 %), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (52 %), Національному агентству з питань запобігання корупції (52 %). Як бачимо, законодавчий та виконавчі органи влади, які намагались реформувати судову систему, також мають низький рівень довіри громадян України.

Актуалізує роботу й необхідність комплексного вироблення засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану, обумовленого повномасштабним терористичним вторгнення російських окупантів в Україну, що стало наслідком тимчасової окупації частини території країни, на яких неможливо здійснювати правосуддя.

Що стосується норм адміністративного права, які забезпечують правосуддя, то вони, хоч і є досить розвинутими, однак, як показує низький рівень довіри до правосуддя, – не ефективні. Отже, існують проблеми в системі публічного адміністрування правосуддя, пов’язані з добором, призначенням, звільненням, притягненням до дисциплінарної відповідальності суддів, забезпеченням незалежності суддів, формуванням та діяльністю органів суддівського врядування, фінансовою, матеріальною діяльністю судової системи, виконанням судових рішень та дотриманням розумних судових строків.

Зв’язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Наукові положення, що стосуються певних адміністративно-правових аспектів правосуддя в правовій державі, аналізували вітчизняні вчені-адміністративісти, зокрема: А. Іванищук розкрив адміністративно-правове забезпечення судової влади; В. Бевзенко – адміністративно-процесуальну природу суб’єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві; О. Зубов розкрив певні аспекти

адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя.

Окрім того, до наукової проблеми адміністративно правових засад правосуддя зверталися філософи, мислителі, вітчизняні та іноземні вчені, серед яких – В. Авер'янов, Т. Аріфходжаєва, Н. Армаш, О. Бандурка, В. Бачинін, О. Безпалова, Ю. Битяк, М. Білуха, В. Богуцький, В. Бойко, А. Борко, І. Бородін, В. Бринцев, М. Бурменський, Л. Виноградова, В. Галунько, Г. Гегель, С. Гнатюк, О. Гетьманець, І. Голосніченко, І. Городецька, В. Городовенко, Ю. Гридасов, І. Гриценко, С. Гусарєв, Н. Дараганова, С. Діденко, Ю. Дем'янчук, Е. Демський, П. Діхтієвський, Е. Додін, А. Єріна, А. Заєць, М. Зайчук, М. Закурін, А. Замрига, В. Заросило, Є. Захаров, Р. Ігонін, Н. Квасневська, С. Кічмаренко, О. Клименюк, В. Коваль, Л. Коваль, В. Ковальчук, Т. Коломоєць, А. Комзюк, О. Кондратьєв, В. Копєйчиков, О. Коротун, В. Кравчук, В. Кривенко, О. Крушельницька, Ю. Крючко, О. Кузьменко, Р. Кузьмін, Р. Куйбіда, Є. Курінний, В. Курило, В. Куценко, О. Лагода, Я. Лазур, І. Марочкін, В. Мартиненко, В. Матвійчук, Т. Мацелик, Р. Мельник, Ш. Монтеск'є, Л. Москвич, С. Мосьондз, С. Мочерний, О. Музика-Стефанчук, О. Мурашин, І. Надольний, І. Назаров, С. Обрусна, О. Овсяннікова, О. Овчаренко, О. Правоторова, І. П'ятницька-Позднякова, Ю. Педько, О. Петришин, В. Петрук, М. Пилипчук, А. Подоляка, В. Попелюшко, С. Прилуцький, Д. Притика, А. Пухтецька, М. Свердан, О. Свида, В. Сердюк, Н. Сібільова, М. Смокович, О. Собовий, С. Соловйов, О. Соломін, Л. Сопільник, С. Стеценко, В. Стецюра, М. Стояцький, А. Стрижак, О. Терещук, В. Тихий, А. Хливнюк, Н. Чернишова, В. Шаповал, Н. Шевцова, В. Шейко, І. Шицький, В. Шишкін, В. Шкарупа, І. Шруб, Г. Щокін, Р. Щокін, J. Dryzek, K. Sileyew, S. McCombes, M. Swabe та ін. Однак попри наявні дослідження, безпосередньо проблеми адміністративно-правових засад правосуддя в Україні цілеспрямовано проаналізовано не було.

Отже, незадоволеність громадян забезпеченням їхніх прав і свобод судовою владою, неналежне забезпечення незалежності судів, наявність у цій

сфері неефективних законодавчих положень, що звужують можливості правосуддя щодо захисту фізичних і юридичних осіб, обумовлюють актуальність цього дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується з положеннями: Основних принципів незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40/32, 40/146 Генеральної Асамблеї ООН (1985 р.); Європейського статуту судді, ухваленого Європейською асоціацією суддів (1993 р.); Загальної (універсальної) хартії суддів, схваленої Міжнародною асоціацією суддів (1999 р.); Глобального плану діяльності для суддів у Європі, ухваленого Комітетом міністрів Ради Європи (2001 р.); Бангалорських принципів поведінки суддів, схвалених резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН (2006 р.); Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, затвердженої Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361; Рекомендації CM/Rec (2010 р.) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (2010 р.); Кодексу суддівської етики, затвердженого з'їздом суддів України (2013 р.); Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII; Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, що схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року № 361; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231; Загального плану науково-дослідної роботи ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» на 2019–2024 рр.: «Дослідження теоретико-методологічних основ розвитку української державності в контексті світових модернізаційних процесів формування

національних громадянських суспільств: політичний, юридичний, економічний, соціальний, психологічний та управлінський аспекти» (ДР № 0119U100492).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу теоретико-методологічних і нормативно-правових основ, практичної реалізації судами та спеціальною публічною адміністрацією судової гілки влади своїх повноважень щодо надання громадянам України, суддям, учасникам судового процесу всього належного для здійснення якісного правосуддя, забезпечити вирішення важливої теоретичної проблеми адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, яка має загальнонаціональне значення.

Для реалізації зазначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

– сформувати поняття та розкрити зміст адміністративно-правових засад правосуддя в Україні;

– сформувати методологію аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в Україні;

– з’ясувати сутність адміністративно-правових засад правосуддя в Україні;

– актуалізувати принципи адміністративно-правових засад правосуддя в Україні;

– розкрити юридичну природу нормативно-правового регулювання адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні;

– з’ясувати засади незалежності правосуддя як чинника ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні;

– розкрити місце і роль незалежності правосуддя як сутнісної характеристики правової держави Україна;

– виявити та узагальнити чинники негативного впливу на суддів у системі засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні;

– з’ясувати засади правової культури та правосвідомості у забезпеченні незалежності правосуддя в Україні;

– деталізувати засади публічного адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні;

– активізувати засади правового статусу судді та адміністративно-правового статусу суддів на адміністративних посадах в Україні;

– з'ясувати засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування органів суддівського врядування в Україні;

– активізувати засади адміністративно-правового статусу та інструментів публічного адміністрування Ради суддів України;

– виокремити засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування Державної судової адміністрації України та судової охорони;

– з'ясувати засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування апарату суду в Україні;

– розкрити засади інструментарію публічного адміністрування громадянського суспільства щодо забезпечення правосуддя в Україні;

– виявити та узагальнити міжнародно-правові засади забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України;

– активізувати європейські засади забезпечення судової влади на прикладі деяких держав-членів ЄС;

– удосконалити адміністративно-правові засади правосуддя в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають при формуванні, забезпеченні та розвитку адміністративно-правових засад правосуддя в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади правосуддя в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження слугувала сукупність способів наукового пізнання, загальнонаукові, філософські, логічні, спеціально-юридичні та авторські методи.

Метод *системного аналізу* надав можливість виявити та узагальнити різноманітні зв'язки між різними правовими та іншими соціальними

елементами аналізу, та сформувати узгоджену модель системи забезпечення правосуддя, теорії публічного адміністрування судової гілки влади в парадигмі правової держави (підрозділи 1.1, 1.3–1.5, 2.2, 2.4, 3.1, 3.6, 4.1). *Діалектичний метод* дав змогу згідно з однойменними законами критично, з урахуванням наявних суперечностей матерії публічного забезпечення, дійти до новітніх узагальнень відповідних сфер правосуддя (підрозділи 1.2, 1.4, 2.1–2.3, 3.3, 3.6).

Методи дедукції та *індукції* забезпечили пошук істини серед загальновизнаних цінностей правової держави через імплементацію їх у проблематиці засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя (*дедукції* – підрозділи 1.1–1.5, 2.1, 2.2, 2.4, 2.5, 3.2, 4.1; *індукції* – 1.1, 1.5, 2.1, 2.3, 2.4, 3.2–3.4, 4.2). *Методи аналізу* та *синтезу* застосовано з метою диференціації правової судової та адміністративної матерії на окремі одиничні елементи, та формування на їх підставі положень нової якості (підрозділи 1.1, 1.5, 2.3, 3.1–3.5, 3.6).

Логіко-семантичний науковий метод було використано в усіх без винятку підрозділах дисертації, для критичного аналізу доктринальних положень, сформованих ученими-адміністративістами та суміжних галузей наук. *Методи правового прогнозування* розроблення напрямів та юридичної техніки забезпечили конкретизацію змін та доповнень до чинного законодавства, з метою удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні (підрозділ 4.3). *Метод порівняльного аналізу* дав змогу здійснити компаративістську характеристику ефективного міжнародного та європейського досвіду (підрозділи 4.1, 4.2).

Окрім того, в дисертації здійснено вибіркове апробування авторського способу наукового пізнання – методу наукової суддівської інтуїції, як здатності суддів з великим практичним та вагомим науковим досвідом формувати засади вдосконалення забезпечення правосуддя без деталізації проміжних ланок аналізу (підрозділи 2.2, 2.3, 3.6).

Емпіричну основу дослідження склали: узагальнена практика рішень судів, органів суддівського самоврядування та врядування, практика

Європейського суду з прав людини, рішення Конституційного Суду України, адміністративні акти Державної судової адміністрації, Президента та Кабінету Міністрів України, публіцистичні, довідкові видання й статистичні матеріали, які стосуються публічного адміністрування судової гілки влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є фундаментальним комплексним дослідженням адміністративно-правових засад правосуддя в Україні. У результаті проведеного дослідження вирішено важливу теоретичну проблему адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, яка має загальнонаціональне значення, зокрема:

уперше:

– сформовано методологію аналізу виняткових випадків допустимості адміністративного оцінювання чинних суддів як виняткового засобу реагування суспільства на системну кризу правосуддя в умовах безвихідності для суспільства, коли чинна система правосуддя не задовольняє громадян, системно ухвалює несправедливі рішення та не здатна самостійно виправити ситуацію; коли глава держави та парламент, які мають належний рівень довіри, не мають інших інструментів домогтися від суддів системного справедливого судочинства; коли вищий орган суддівського врядування не має інших засобів виправити неналежний стан довіри до судової влади. Акцентовано, що за нинішніх умов адміністративне оцінювання суддів тимчасово можливе винятково через провідний вплив незаперечних авторитетних західних експертів зі складу суддів у відставці;

– актуалізовано теорію засад належного врядування як принципів забезпечення правосуддя в Україні, згідно з якими корупційні прояви мають бути мінімізовані, права та законні інтереси суддів та найбільш незахищених учасників судового процесу забезпечені, адміністративно-сервісні послуги в судовій гілці влади мають надаватися якісно й вчасно;

– актуалізовано, що захист суддів від переслідування правоохоронними органами (органами виконавчої влади), під прикриттям вищого політичного керівництва держави, з метою вплинути на суддів щодо ухвалення потрібних

рішень, – це справа всього громадянського суспільства України, адже порушення незалежності суддів, їх недоторканності, скоєне органами виконавчої влади, суттєво збільшує кількість невідновлених прав, свобод і законних інтересів приватних осіб у судах, порушених суб'єктами владних повноважень;

– констатовано факт неспроможності незрілої класичної політичної, управлінської та судової еліти в Україні самостійно здійснювати формування нової системи правосуддя, яка б відповідала критеріям ефективності та справедливості, з цією метою доцільно використовувати українських суб'єктів громадянського суспільства та тимчасово, як виняток, – західну суддівську еліту з незаперечною, підтвердженою багаторічним досвідом, репутацією;

– установлено, що найбільш небезпечним чинником для незалежності правосуддя є ситуація, коли до складу вищого органу суддівського врядування потрапляють залежні від правлячої політичної сили (осіб) члени. У такому разі свавілля у правосудді стає системним явищем панування неправа, коли це призводить до покарання суддів, які ухвалюють справедливі, однак невигідні правлячій політичній владі судові рішення;

– доведено, що вищий орган суддівського врядування, маючи високий правовий статус, неналежно ним користується з питання реалізації основного свого завдання – забезпечення незалежності суддів. Підкреслено, що вирішення цієї проблеми можливе через не так законодавче удосконалення, як через дію психологічно-правового чинника свідомого добору суддівською спільнотою до її складу активних суддів, які зможуть відстоювати інтереси правосуддя перед виконавчою та законодавчою гілками влади, принципово ставитися до колег, щодо яких будуть доведені факти недоброчесних учинків;

– комплексно актуалізовано міжнародно-правові засади забезпечення неупередженого національного або міжнародного суду для вищого військово-політичного російського керівництва, інших осіб російсько-терористичних військ, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних

злочинів, як примусової для них варіації судових заходів, у результаті яких вони можуть отримати та вже отримали справедливий вирок або бути виправданими;

– установлено потребу напрацювання адміністративно-процесуальної практики (у формі типових і зразкових рішень Верховного Суду та рішень Європейського суду з прав людини) щодо уточнення та деталізації правових взаємин «начальник – підлеглий» у Збройних силах України, інших силах безпеки й оборони України з метою вироблення сталих уточнень взаємних юридичних вимог та обмежень для військовослужбовців, які перебувають в ієрархічному підпорядкуванні, з метою попередження внутрішньоорганізаційних (психологічних) конфліктів, а отже, це має стати одним із вагомим чинників мотивації громадян України до свідомого вступу на військову службу в умовах тривалої війни з російським агресором;

удосконалено:

– наукове розуміння сутності адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя в Україні, яке полягає у формуванні основ усунення глибинних суперечностей у досягненні належного стану справедливого судочинства за допомогою інструментів адміністративного права через побудову «ідеальної» об’єктивної правової матерії правосуддя у правовій демократичній державі Україна, що спроможна задовольнити громадян щодо ефективного відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів та постає справедливим арбітром у регулюванні правових суперечок. Визначено, що складовими сутності адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя в Україні є правові та організаційні засоби вирішення проблеми дійсної незалежності суду та суддів, концептуальних основ добору доброчесних і найкращих професійних юристів як претендентів на посаду суддів, ефективна внутрішньоорганізаційна структура та організація діяльності системи спеціальних суб’єктів публічної адміністрації судової влади;

– юридичну природу та здійснено за ієрархічним статусом класифікацію нормативно-правових актів адміністративно-правових засад правосуддя в Україні як системи нормативно-правового регулювання судової гілки влади,

зовнішнім виявом яких є Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи, суддівські закони України, рішення органів суддівського врядування та самоврядування, державної судової адміністрації, апарату суду та суддів на адміністративних посадах, які затверджують норми права, що дають змогу суб'єктам публічної адміністрації судової гілки влади в автономному адміністративно-правовому режимі від органів виконавчої влади здійснювати виконавчі та адміністративно-сервісні функції;

– наукове трактування засад адміністративно-правового статусу Вищої ради правосуддя як взаємопов'язаних між собою цінностей її діяльності, адміністративних обов'язків та прав, що призначені для забезпечення незалежності судової гілки влади України, а також для формування високопрофесійного суддівського корпусу з метою справедливого забезпечення прав, свобод та законних інтересів громадян і надання їм своєчасного, якісного, справедливого, незалежного та неупередженого правосуддя;

– юридичну природу засад інструментарію публічного адміністрування громадянського суспільства щодо забезпечення правосуддя в Україні, у результаті чого доведено, що зріле громадянське суспільства та справедливе правосуддя приречені на взаємовигідну співпрацю, адже такий тандем є головним чинником, який забезпечує добір доброчесних судів, членів органів суддівського врядування та формування суддівського корпусу, забезпечує незалежність суддів від впливових можновладців, запускає процес очищення суддівського корпусу від недоброчесних суддів та тих, які є залежними від корупції чи порушують етичні правила у побуті;

дістали подальшого розвитку:

– категорійний зміст поняття адміністративно-правових засад правосуддя в Україна як природничих і позитивістських легалізованих основ, на підставі яких забезпечується справедливе правосуддя в правовій державі Україна та гарантії його здійснення, реалізований публічний інструментарій та

адміністративні процедури, які здійснюються спеціальною публічною адміністрацією судової гілки влади;

– наукові положення щодо правосвідомості в забезпеченні незалежності правосуддя у правовій державі Україна як високої свідомості суддів як еліти українського суспільства, що є добровільним їх усвідомленням юридичних інтересів громадян, має бути вершиною загальновизнаних ідеалів, цінностей, для яких наявність власної правової держави є найбільшим благом, яке треба захищати у правовий спосіб насамперед через відновлення прав і свобод громадян та захисту в судовий спосіб національної безпеки, територіальної цілісності та недоторканності України;

– наукові положення щодо місця й ролі громадянського суспільства в адміністративно-правовому забезпеченні правосуддя як об'єктивно приреченого до співпраці з публічними суб'єктами, адже без тиску громадянського суспільства вищі чиновники держави та інші впливові особи не дадуть змоги утвердитися дійсно незалежній судовій гілці влади, а громадянське суспільство без справедливого правосуддя буде вихолощене й перетвориться на підконтрольну чиновникам та олігархам інституцію для прикриття їх протиправної діяльності;

– сутнісні характеристики місця і ролі верховенства права в правовому статусі судді стосовно того, що судовим арбітрам надається виняткова компетенція відступати від формальних норм законодавства з метою забезпечення справедливості в судовій справі, коли жодна інша приватна чи публічна особа в Україні не має такої високої компетенції, крім випадків дії в умовах необхідної оборони та виняткової потреби;

– наукові положення щодо засад категорійного трактування адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації України як комплексної сукупності адміністративних прав та обов'язків, покладених законодавством на службу, що має реалізовувати забезпечення організаційно-правових, матеріально-технічних та фінансових потреб судової гілки влади, а також створювати всі необхідні умови для здійснення справедливого,

неупередженого та незалежного судочинства, при цьому забезпечуються не тільки суди, а й органи суддівського врядування (самоврядування) та забезпечувальні органи судової публічної адміністрації, такі як Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Національна школа суддів України, збори суддів, Рада суддів України;

– актуалізація класифікації апарату суду за ієрархічним статусом та компетенцією брати участь у судовому процесі на три основних рівні: перший – голова апарату суду як головна відповідальна посадова особа за забезпечення усім належним для здійснення правосуддя в суді; другий – посадові особи, які беруть участь у судових процесах (помічник судді, секретар судового засідання та судовий виконавець); третій – інші особи, які здійснюють забезпечення правосуддя, не беручи безпосередньо участі в судовому процесі;

– наукові положення щодо узагальнення європейських засад забезпечення правосуддя як успішного досвіду забезпечення реальної незалежності суддів, філософії справедливості в судових рішеннях, мінімізації корупції та повчальних напрямків вирішення проблеми тривалості судових процесів і виконання судових рішень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження впроваджені та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – результати, які загалом становлять правову теорію адміністративно-правових засад правосуддя в Україні та забезпечують вирішення важливої теоретичної проблеми, яка має загальнонаціональне значення, є теоретико-правовим фундаментом для забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні (акти впровадження Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України від 15 листопада 2023 р., Науково-дослідного інституту публічного права від 13 вересня 2023 р., додаток А);

– *правотворчій сфері* – висновки, пропозиції та рекомендації дисертації використано у проєктах змін і доповнень до Закону України «Про вищу раду правосуддя» (додаток Б);

– *правозастосовній діяльності* – використання одержаних результатів підвищило ефективність діяльності апарату суду судів (Акт упровадження Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 6 вересня 2023 р., додаток Д);

– *навчальному процесі* – матеріали дисертації використано під час підготовки підручників, навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право України» (Акт упровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 20 вересня 2023 р., додаток В);

– *громадській сфері* – положення й висновки дисертації використано в заходах щодо підвищення правової культури та правосвідомості громадян – суддів, посадових осіб суб'єктів владних повноважень (Акт упровадження ГО «Академія адміністративно-правових наук» від 7 вересня 2023р., додаток Г).

Особистий внесок здобувача. У дисертації представлені наукові досягнення з узагальненням проведених самостійно оригінальних досліджень з отриманими науковими результатами, які забезпечують вирішення важливої теоретичної проблеми адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, що має загальнонаціональне значення. У співавторстві було видано 5 наукових статей: «Сучасний стан судової реформи в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення», актуалізовано наукові підходи щодо належного організаційно-правового функціонування судової влади та здійснення правосуддя, здійснено критичний аналіз суперечливих законопроектів, які негативно впливають на судову реформу; «Організація діяльності судів в Україні в період воєнного стану: порівняльно-правове дослідження», узагальнено організацію роботи судів та здійснення правосуддя в умовах воєнного стану з огляду на рівень забезпечення безпеки суддів, апарату суду та учасників судового процесу; «Електронне судочинство в Україні: проблеми впровадження та можливі шляхи їх вирішення», визначено організаційно-правові та технічні проблеми впровадження електронного суду в Україні, напрями їх вирішення; «Ракетна зброя як знаряддя злочину: Питання кримінальної відповідальності та юрисдикції» актуалізовано місце і роль системи вітчизняних судів в

притягненні до відповідальності осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності; «Ядерний шантаж путіна», з'ясовано судові способи протидії застосування ядерної зброї країною-агресоркою. Ідеї та положення, які належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Підсумки розроблення проблеми загалом, окремі її аспекти та висновки було оприлюднено на п'яти міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло» (м. Київ, 27 березня 2018 р.); «Адміністративне право України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 30 травня 2019 р.); «Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 28 жовтня 2019 р.); «Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID-19» (м. Київ, 24 квітня 2020 р.); «Проблеми захисту прав різних верств населення в умовах воєнного стану». (м. Київ, 22 травня 2023 р.).

Публікації. Основні результати дисертації, висновки та пропозиції висвітлено у 27 наукових статтях, із них 3 – у наукових виданнях, які входять до наукометричної бази Web of Science, 22 – опубліковано у вітчизняних виданнях, що визнані фаховими з юридичних наук та включені до міжнародних наукометричних баз, 2 в іноземних юридичних виданнях, а також у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, логічно об'єднаних у 19 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 427 сторінок, з них основного тексту – 342 сторінки. Список використаних джерел налічує 456 найменувань і займає 52 сторінки. Додатки (6) розміщено на 11 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ПАРАДИГМА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та зміст адміністративно-правових засад правосуддя в Україні

Справедлива судова влада є необхідною засадою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, публічного інтересу держави та суспільна загалом. В умовах проведення судової реформи органи судової влади перебувають у площині змін, які спрямовані в напрямку євроатлантичної інтеграції. Ці зміни в невід'ємній матерії опосередковуються через наукові положення правового забезпечення правосуддя, вагоме місце в якому займає адміністративно-правове забезпечення, що здійснюється на основі реалізації норм адміністративного права.

Згідно із тлумачним словником української мови засада – це основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь. Вихідне, головне положення, принцип, основа світогляду, правило поведінки. Спосіб, метод здійснення чого-небудь [157]. З урахуванням предмета нашого аналізу слід узагальнити, що засади – це загальні природничі та позитивістські правила, на основі яких має здійснюватися забезпечення правосуддя у правовій державі Україна, та способи їх здійснення. Конституція України чітко визначила, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не дозволяються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи. Законом може бути визначено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Люди безпосередньо беруть участь у здійсненні

правосуддя через присяжних. Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних [204].

Виходячи з таких досконалих, на наш погляд, норм Конституції України, слід підкреслити, що категорія «правосуддя» та Україна як правова держава є нерозривно пов'язаними соціальними, науковими і правовими явищами. Наприклад, Європейська комісія, піднімаючи проблему реформ у сфері правосуддя, звертається до України безпосередньо як до держави. Ставить перед Україною вимоги, вирішення яких вимагає від неї у сфері правосуддя. Зокрема, це вирішення викликів щодо ефективного і справедливого кваліфікаційного оцінювання суддів (не для звіту), утвердження ефективних дисциплінарних проваджень, недопущення призначення недоброчесних суддів, позбавлення будь-якої залежності суддів від політичних еліт [371].

З погляду теорії права, держава – це територіальна організація влади, яка об'єднує населення на засадах громадянства, здійснюється за посередництва апарату управління через ухвалення й реалізацію законів та інших правових актів задля забезпечення функціювання та сталого розвитку суспільства, захисту прав людини і громадянина [273]. Повторно звертаючись до положень Конституції України, слід підкреслити, що Україна – суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [204, ст. 1] За цією парадигмою існувати вона, на наш погляд, не може.

Словник іншомовних слів визначає, що парадигма (приклад, взірець) – це модель постановки проблем, прийнята як зразок для вирішення дослідницьких завдань. Це спосіб наукового мислення, який виявляється в певній закінченості і відносній узгодженості поглядів на явища й речі [269].

Для нашого аналізу головною категорію з останніх зазначених конституційних положень є те, що Україна є саме правовою державою.

Правова держава – це держава, основою функціювання якої є право та в якій гідність людини, життя і здоров'я визначаються найвищою соціальною цінністю, гарантуються права та свободи людини і громадянина, забезпечується справедливе правосуддя (підкреслено нами. – В.Б.), державна влада здійснюється на засадах принципу поділу на законодавчу, виконавчу й судову, наявні конституційні засоби обмеження державної влади. Сутнісними передумовами правової держави є її демократичний устрій, легітимність державної влади і правовий характер закону [155].

Отже, невід'ємним елементом правової держави є забезпечення справедливого правосуддя, що є комплексним інститутом політології, правознавства, державного управління та інших галузей науки. У правознавстві провідне місце належить адміністративно-правовому забезпеченню, що є провідною як теоретичною, так і практичною категорією у вітчизняному праві.

Розкриємо цю категорію більш детально з погляду теорії адміністративного права. Зауважимо та підкреслимо при цьому, що адміністративно-правове забезпечення має здійснюватися не просто щодо правосуддя, а стосовно «справедливого» правосуддя, адже категорія справедливості має наповнювати всі чинники діяльності судової гілки влади в Україні. Більше того, підкреслимо, що без забезпечення справедливості при здійсненні правосуддя не доводиться говорити про будь-які чинники правової держави, про належне забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб. Іншими словами, категорія справедливості в нашому дисертаційному аналізі є головною.

Наочним лінгвістичним прикладом нерозривного зв'язку в англосаксонському світі є тотожній переклад англійською мовою слів «правосуддя» («Justice») та «справедливість» («Justice»). Тобто в англосаксонському праві правосуддя та справедливість є не просто тотожними, а й практично нероздільними. Що стосується українських реальностей, то тотожності цих двох категорії можна лише прагнути. Тому в

українській науці доводиться вживати словосполучення «справедливе правосуддя», адже, на жаль, власне «правосуддя» у більшістю випадків не сприймається громадянами як чинник невідворотної справедливості.

Юридична категорія справедливості є однією з найбільш складних для розуміння. Законодавчого визначення її не має та й не може, на наш погляд, бути. Це насамперед філософська категорія – категорія філософії права. Згідно з британською енциклопедію справедливість – це концепція належної пропорції між заслугами людини (те, на що заслуговує) та хорошими й поганими речами, які випадають або призначені їй. Обговорення Аристотелем чесноти справедливості було відправною точкою для майже всіх західних цінностей. Для нього ключовим елементом справедливості є однакове ставлення до подібних випадків, ідея, яка поставила перед пізнішими мислителями завдання визначити, які подібності (потреба, заслуга, талант) є доречними. Аристотель розрізняє справедливість у розподілі багатства чи інших благ (розподільна справедливість) і справедливість у відшкодуванні (як, наприклад, у покаранні когось за вчинену кривду – відплатна справедливості). Поняття справедливості також має важливе значення для поняття справедливої держави, центрального поняття політичної філософії [441].

У праві категорію справедливості насамперед розглядають як провідну складову принципу верховенства права. Згідно з рішеннями Конституційного суду України «верховенство права» – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути наповнені передусім ідеями соціальної справедливості (підкреслено нами. – В.Б.), свободи, рівності тощо [81].

Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем

суспільства. Усі ці елементи права об’єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою відображена в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, є одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену зокрема в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [81] (підкреслено нами. – В.Б.)

Європейська конвенція з прав людини виписує категорію справедливості через «право на справедливий суд». Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення оголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань упродовж усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: бути негайно й детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на

власний розсуд, або за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; якщо обвинувачений не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача [139].

Зазначені норми аналізованого фундаментального європейського (Ради Європи) нормативно-правового акта є нормами прямої дії як для Європейського суду з прав людини, так і національних судів, зокрема для судової системи України. Аналіз рішень (судових прецедентів) Європейського суду з прав людини щодо засад принципу справедливості засвідчує такі його позиції: суд завжди займав визначне місце, забезпечуючи право на справедливий суд (Airey v. Ireland (Ейрі проти Ірландії, § 24); Stanev v. Bulgaria (Станєв проти Болгарії, §231); ця гарантія є одним з основних принципів будь-якого демократичного суспільства відповідно до Конвенції (Pretto and Others v. Italy (Претто та інші проти Італії, § 21); статтю 6 § 1 не можна трактувати обмежено (Moreira de Azevedo v. Portugal (Морейра де Азеведу проти Португалії, § 66); вимога справедливості застосовується до проваджень загалом і не обмежується слуханнями (Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece (Стрен Грік Рифайнеріз і Стратіс Андреадіс проти Греції, § 49). Стаття 6 § 1 детально описує процесуальні гарантії сторін у цивільних провадженнях. Основною метою передусім є задоволення інтересів сторін та органів забезпечення справедливості (Nideröst-Huber v. Switzerland (Нідерьост- Хубер проти Швейцарії), § 30). Сторони у справі мають можливість оскаржувати рішення у своїх справах із найбільшою ефективністю (H. v. Belgium (H. проти Бельгії), § 53). Розкриваючи роль державних органів влади, Європейський суд з прав людини визначає, що органи державної влади мають забезпечувати виконання вимог справедливого суду в кожній окремій справі (Dombo Beheer B.V. v. the

Netherlands (Домбо Бегеер Б.В. проти Нідерландів). Кожний має право на справедливий розгляд справи судом. До цих гарантій додаються також гарантії стосовно організації, структури суду і порядку ведення проваджень. Ці гарантії і є складовими права на справедливий суд (Golder v. the United Kingdom (Голдер проти Сполученого Королівства), § 36) [284].

Українські суди також активно застосовують принцип справедливості при здійсненні судочинства. Наприклад, Маловисківський районний суд Кіровоградської області у справі № 2-915/11 визначав розмір відшкодування моральної шкоди позивачу в цивільній страві з урахуванням висновку Кіровоградської обласної МСЕК і засад виваженості, розумності та справедливості [327]. Не можна говорити, що осторонь від засад справедливості в діяльності судової влади стоять парламентарії та вищі представники виконавчої влади України. Так, здійснюючи судову реформу 2015 р., Верховна Рада Україна формалізувала її у вигляді фундаментального Закону України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII, проєкт якого був поданий Президентом України під етичною назвою «Про забезпечення права на справедливий суд» [300].

У пояснювальній записці до нього Президент України П. Порошенко (2014 – 2019 рр.) підкреслював, що ключовим завданням держави у сфері правосуддя сьогодні є проведення судової реформи, яка б забезпечила ефективний захист прав і свобод громадян, інтересів юридичних осіб у судовому порядку, практичну реалізацію права на справедливий суд. Засадами державної політики щодо права на справедливий суд мають стати доступність суду, юридична визначеність, однаковість судової практики, відкритість судових рішень, забезпечення незалежності суду. Реалізація цих засад можлива через убезпечення добору суддів від впливу суб'єктивних чинників, виключення можливості незаконного впливу на розгляд справ, очищення суддівського корпусу від непрофесійних і недоброчесних суддів та створення дієвих механізмів запобігання корупції. Правосуддя за своєю сутністю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам

справедливості й забезпечує ефективне поновлення порушених прав. Метою законопроєкту було вдосконалення правового механізму забезпечення права особи на справедливий суд, підвищення ефективності діяльності судової системи, забезпечення однакового застосування закону, визначення правових і організаційних засад атестації та дисциплінарної відповідальності суддів, удосконалення процедур призначення на посади суддів та оптимізація діяльності суддівського самоврядування. Ухвалення та реалізація цих заходів, на думку авторів проєкту Закону, дозволили б посилити утвердження в суспільстві верховенства права та законності, сприяли б відновленню довіри до суду і суддів [312].

Правильні та розумні речі були прописані в ухваленому пізніше Законі від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII, однак відсутність політичної волі у Президента України П. Порошенка (2014 – 2019 рр.) та інших політичних еліт не дали можливості їх реалізувати на практиці в повному обсязі, адже в черговий раз політичні еліти від вищої та законодавчої влад не захотіли (або боялись) утвердити в Україні незалежних від них суддів. Як загальний наслідок, довіра до судів у період судової реформи складала відповідно лише 7%, а недовіра – 86,6% (2016 р.) [350]. У свою чергу після її закінчення (фактичного замороження новою політичної силою, яка прийшла до влади 2019 р.) рівень недовіри до судової системи загалом складав (77,5%), до Верховного Суду – 69%, місцевих судів – 67,5%, прокуратури – 73%, Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) – 71%, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – 70,5%, Антикорупційного суду – 70%, Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – 70% [144].

Іншими словами, рівень довіри до судової влади за період судової реформи та політичних сил «Європейська солідарність» і «Народний фронт» (2015 – 2019 рр.) зріс з 7 до 22 %. Хоча це було позитивним зростанням, однак не таким, яке б задовольнило Український народ. Зокрема тому названі політичні сили програли вибори 2019 р. новій політичній силі.

Отже, засади справедливості у правосудді політичні сили не змогли реалізувати. На наш погляд, їм не вистачило політичної волі здійснити розумну правореалізацію на практиці й загалом хороші положення Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». Реально вони не захотіли надати дійсну незалежність судовій владі. Процес атестації суддів був перетворений з юридичного на організаційний щодо реабілітації «своїх». Відповідно довіра до судової влади незначно зросла з мізерної до незадовільної (з 7 до 22 %). Юридична громадськість вважає, що судова реформа була провалена саме через дії Президента України П. Порошенка (2014 – 2019 рр.), який був практично її автором. Однак попри всі зусилля, що були докладені (а це і зміни до Конституції та декількох законів України, кваліфікаційне оцінювання суддів, створення нового Верховного Суду), результатів Український народ майже не бачив. На думку М. Жернакова, це сталось з тієї причини, що представники тієї влади, особи, наближені до Адміністрації Президента України, намагались і далі впливати на суди, і далі будували систему таким чином, щоб не робити її незалежною, а приборкати її, розставивши своїх суддів на потрібні посади. На його погляд, новий Верховний Суд до кінця каденції П. Порошенка (2014 – 2019 рр.) став більше залежати від нього, ніж від попередньої влади [143].

При цьому українські громадяни з такими політичними силами вдіяли справедливо. Першу («Європейську солідарність») відправили в опозицію, а другу («Народний фронт») – на політичне звалище.

На наш погляд, первинною засадою справедливого судочинства в Україні (зрозуміло, що не єдиною) є забезпечення законодавчою та вищою виконавчою гілками влади дійсної незалежності суддів. Відповідно засадам справедливості судової влади загалом і незалежності суддів в Україні зокрема в нашому дослідженні буде присвячена головна увага.

Отже, провідними засадами нашого аналізу в дослідженні є основи правової держави, місце і роль в ній правосуддя, філософська та правова основа верховенства права, принцип справедливості у здійсненні

судочинства та принцип незалежності суду та суддів. Однак, якби ми обмежились лише висвітленими засадами, наше дослідження так би й залишилась теоретичним надбанням задля чистої теорії. Як і будь-які інші дослідники, ми маємо бажання, щоб наші теоретичні розробки були втілені у правотворчість та правозастосування. Відповідно, щоб цього досягти, нами було розвинуто певний інструментарій – форми, способи та методи адміністративної діяльності спеціальної публічної адміністрації щодо адміністративного-правового забезпечення правосуддя в Україні. Виходячи з таких підходів, виникає потреба здійснити науковий аналіз таких категорій, як «забезпечення», «правове забезпечення» та «адміністративно-правове забезпечення».

Відповідно до тлумачного словника «забезпечення» визначено як задоволення когось, чогось у якихось потребах, створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось – забезпечення промисловості енергоносіями, забезпечення міцного миру; матеріальні засоби до існування – матеріальне забезпечення, пенсійне забезпечення, соціальне забезпечення [415, с. 400]. З іншого боку, забезпечення – це надання або створення матеріальних засобів; охорона кого-, чого-небудь від небезпеки; гарантування чогось [40; 406].

Отже, у вузькому розумінні енциклопедичні положення визначають зміст «забезпечення» як умови гарантування чого-небудь. У нашому разі – гарантії правової та організаційно-правової незалежності суду та суддів, забезпечення їх усім необхідним для ухвалення справедливих та ефективних рішень. Що ж до поняття «правове забезпечення», то теоретики права визначають його як здійснюване державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона, реалізація і розвиток [218, с. 392]. Схожу позицію має теоретик А. Олійник, на думку якого, правове забезпечення – це вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [260, с. 55].

Існують й інші підходи до наукового розуміння правового забезпечення – наприклад, як діяльності державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян щодо здійснення своїх функцій, компетенцій, обов'язків із метою створення оптимальних умов для суворої, неухильної реалізації правових приписів та правомірного здійснення прав і свобод; результату цієї діяльності, що виражається в реалізації правових приписів, прав і свобод громадян [271, с. 100; 55].

Виходячи з вищенаведеного різноманіття думок щодо юридичної природи правового забезпечення (урахувавши позиції теоретиків права), можна зробити висновок, що це визначена вітчизняними позитивістськими нормами адміністративна діяльність публічних органів, спрямована на реалізацію прав, свобод громадян, прав, свобод і законних інтересів юридичних осіб.

Переходячи до аналізу цих положень з погляду адміністративного права, варто погодитися з думкою О. Гумін, яка визначає, що адміністративно-правове забезпечення варто розглядати в широкому та вузькому розумінням, зокрема в широкому розумінні – це упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація й розвиток. Вузьке визначення адміністративно-правового забезпечення буде змінюватися залежно від того, про які суспільні відносини буде йти мова [123, с. 50].

Крім того, проблематиці категорійного визначення адміністративно-правового забезпечення присвятили свої наукові пошуки низка інших учених. Так, О. Безпалова доводить, що судова система уособлює організаційний аспект судової влади та віддзеркалює особливості організації судової влади країни. Проте, на погляд ученої, використання виключно діяльнісного підходу при трактуванні поняття «судова система» призводить до суттєвого звуження змісту цієї категорії, оскільки абсолютно не береться

до уваги статична (інституційна) складова, а основна увага акцентується на практичному аспекті здійснення правосуддя в державі [19].

Аналізуючи адміністративно-правове забезпечення в різних сферах суспільства, вчені по-різному визначали поняття такого забезпечення, зокрема І. Ієрусалімова розкриває його в аспекті прав і свобод людини та громадянина як повноту регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають для та в процесі їхньої реалізації, а також надання за допомогою цих норм відповідних гарантій, які разом з іншими правовими та неправовими гарантіями утворюють стійку систему можливостей користування правовими цінностями в державі [171, с. 14].

На наш погляд, прив'язка І. Ієрусалімовою адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина до правових цінностей в державі є слушним підходом. Хоча ми вважаємо, що їх слід розглядати в більш широкому та цілеспрямованому форматі як європейські цінності, які сповідує більшість громадян України.

Звертаючись до більш специфічної проблематики – адміністративно-правового забезпечення у сфері господарювання, О. Клименко доводить, що це здійснюване державою за допомогою спеціальної системи упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, реалізація, охорона, захист і відновлення, тобто діяльність органів державної влади, спрямована на регламентацію, створення якнайбільш сприятливої атмосфери, фактичне втілення, усунення перешкод, боротьба з невиконанням обов'язків і зловживанням правами й свободами в господарській діяльності, гарантування нормальної реалізації громадянами конституційних прав та свобод людини і громадянина, відновлення їх первинної якості щодо сфери господарювання [194, с. 12].

З урахування наукової думки О. Клименко адміністративно-правове забезпечення судової гілки влади здійснюється публічною адміністрацією через упорядкування суспільних відносин щодо їх юридичного закріплення, охорони, захисту та відновлення. Тобто діяльність адміністративних органів

судової гілки влади є такою, що спрямована на регламентацію якнайбільш сприятливої публічно-правої атмосфери в правосудді, фактичне втілення норм адміністративного права в підзаконну правотворчість і правозастосування. Тому важливим є усунення на цьому шляху перешкод, запобігання зловживанням правами, невиконанню обов'язків і гарантування нормальної реалізації суддями та учасниками судових процесів своїх конституційних і процесуальних прав.

Розглядаючи особливості адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном, К. Степаненко доводить, що це регламентована нормами національного законодавства діяльність органів державної влади, зміст якої становлять створення умов для реалізації, охорони та захисту прав громадян України, які перетинають державний кордон або перебувають на території іноземної держави, за допомогою адміністративно-правових засобів [134, с. 14].

У свою чергу О. Дручек характеризує поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод й інтересів дітей органами внутрішніх справ України як здійснюваний ними в межах визначеної законом компетенції за допомогою спеціального механізму вплив на суспільні відносини з метою захисту, охорони, відновлення прав, свобод та інтересів дитини, а також профілактики та припинення їх порушень [391, с. 40].

Отже, аналізуючи різноманіття доктринальних поглядів учених-адміністративістів, ми доходимо висновку, що адміністративно-правове забезпечення – це система адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, які спрямовані на створення оптимальних умов для публічного адміністрування різних галузей, сфер і секторів суспільного життя через здійснення розпорядчої діяльності, надання адміністративних послуг, здійснення виконавчої діяльності, координування суб'єктів публічної адміністрації, виконання заходів організаційно-правового характеру з метою захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб, публічного інтересу держави і суспільства [40].

Ми не є новаторами в цій сфері наукового пізнання, адже адміністративно-правове забезпечення правосуддя було об'єктом різних наукових досліджень. Зокрема, С. Бондар організаційні заходи у сфері забезпечення адміністративних судів об'єднує в такі групи: правові (розроблення проєктів правових актів із питань діяльності адміністративних судів); організаційно-штатні (розроблення структури адміністративних судів, кадрова робота); охоронно-профілактичні (забезпечення додержання особами, що перебувають у суді, установлених правил, виконання ними розпоряджень голови судового засідання, підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду, а також охорона приміщень суду, виконання функцій щодо державного захисту суддів, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу); фінансові (розроблення і затвердження єдиних нормативів фінансового забезпечення судів); матеріально-технічні (капітальний ремонт, реконструкція та нове будівництво приміщень судів, а також низка інших витрат, пов'язаних із діяльністю судів); інформаційні (забезпечення судів нормативно-правовими актами, науковою та іншою спеціальною літературою, матеріалами судової практики, даними статистики тощо); організаційно-технічні (забезпечення судів необхідними технічними засобами фіксування судового процесу); науково-методичні (попередній розгляд проєктів постанов правових актів, надання висновків щодо проєктів законодавчих актів та з інших питань діяльності судів, підготовка яких потребує наукового забезпечення, розроблення методичних матеріалів із питань діяльності адміністративних судів) [23; 60, с. 596].

Розкриваючи адміністративно-правове забезпечення діяльності третейських судів, Н. Литвин доводить, що це є сукупністю правових норм, які регламентують суспільні відносини у сфері третейського розгляду правових конфліктів і спрямовані на правове, організаційне та інформаційне забезпечення діяльності третейських судів в Україні [221, с. 17]. Так, в умовах воєнного стану здійснюються організаційні заходи, направлені на

оптимізацію окремих статей витрат судів при здійсненні судочинства, а також на підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства. Судова система України, незважаючи на воєнний стан, продовжує функціонувати та гідно долати труднощі, спричинені війною. Безперебійне функціювання системи забезпечує Верховний Суд через зміни територіальної підсудності. Виявлено, що забезпечити доступ до правосуддя можна через особисту участь у судових засіданнях або в режимі відеоконференції [216].

І. Прошутя під адміністративно-правовим забезпеченням діяльності місцевих загальних судів в Україні розуміє сукупність актів адміністративного законодавства, норми яких визначають ключові засади функціювання місцевих загальних судів в Україні, регулюють особливості адміністративно-правових відносин, у яких зазначені суди беруть участь [315, с. 68]. Наприклад, відповідно до наказу ДСА України від 11 січня 2023 р. № 11 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 24.12.2014 №170», відповідно до частини п’ятої статті 153, частини сьомої статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ураховуючи рішення Голови Верховного Суду від 28.12.2022 № 108/1/149-22 «Про дострокове припинення відрядження судді Куп`янського міськрайонного суду Харківської області Клімової С.В. до Київського районного суду м. Полтави та відрядження до Червонозаводського районного суду м. Харкова, було внесено зміни в додаток 6 «Штатна чисельність працівників апаратів місцевих загальних судів» щодо зменшення кількості суддів місцевих загальних судів у Полтавській обл. та збільшення кількості суддів у місцевих загальних судах Харківської обл. на одну особу [296].

Близько до предмета нашого аналізу Р. Ігонін доводить, що адміністративно-правове забезпечення функціювання системи судів загальної юрисдикції – це регламентована адміністративно-правовими нормами діяльність суб’єктів державновладних повноважень, яка спрямована на створення необхідних умов для належного функціювання

системи судів загальної юрисдикції та встановлена адміністративно-правовими нормами система гарантій належного функціонування системи судів загальної юрисдикції [221, с. 40]. Наприклад, 16 травня 2023 р. у Вищій раді правосуддя відбулася координаційна нарада для з'ясування реальної можливості відновлення функціонування судів Херсонської області, адже робота судів у період дії воєнного стану не може бути зупинена, доступ громадян до правосуддя має бути забезпеченим. Водночас першочерговим питанням є безпека учасників судового процесу, суддів, працівників апаратів судів. Відповідно Г. Усик указує, що першочергово треба створити безпечні умови для роботи, зокрема забезпечити мобільні укриття, відремонтувати приміщення судів, відновити енергопостачання, доступ до мережі Інтернет, розв'язувати кадрові питання – припинити відрядження суддів, повернути їх у суди Херсонщини. Начальник територіального управління Державної судової адміністрації України в Херсонській області М. Міняйло зазначив, що для запуску діяльності судів у Херсонській обл. потрібно також відновити роботу правоохоронних органів. Керівник Херсонської обласної прокуратури С. Гриценко зазначив, що від початку року через обстріли загинули 120 громадян, і ситуація може погіршитися. У ході обговорення представники Вищої ради правосуддя висловили позицію, що Державна судова адміністрація України має сформувати чіткий план заходів, який надасть можливість у визначені терміни забезпечити роботу судів [225].

Суддя А. Борко визначає, що адміністративно-правове забезпечення функціювання судової системи України передбачає цілеспрямоване здійснення уповноваженими суб'єктами з метою забезпечення нормального функціювання судової системи України суспільних інтересів і прав громадян за допомогою адміністративно-правових норм та актів індивідуальної дії впорядкування, закріплення, охорони й розвитку організаційно-управлінських та інших відносин у сфері організації та діяльності судової системи України [62, с. 71]. У цих аспектах не можливо не погодитися з А. Завидняк, яка вважає, що із запровадженням воєнного стану право на

судовий захист не може бути обмеженим. Навпаки – на державі лежить позитивний обов’язок забезпечити якомога широкі можливості доступу до правосуддя. У сучасну епоху це дозволяє електронний документообіг, що дає змогу оцифровувати матеріали справи і зберігати їх на надійних і захищених серверах, а участь у судовому засіданні можна проводити в режимі відеоконференції з авторизацією учасників процесу за допомогою електронного підпису. Така потреба може виникнути у зв’язку із загрозою життю і здоров’ю учасникам процесу або в разі неможливості бути фізично присутнім у судовому засіданні. В умовах воєнного стану не виключається ситуація переміщення суду в іншу місцевість у зв’язку з воєнними діями або з тимчасовою окупацією території, на якій розташований відповідний суд. За таких обставин держава несе позитивний обов’язок із забезпечення неперервності правосуддя через забезпечення безпеки суддів, їх відкомандирування до іншого суду того ж самого рівня і спеціалізації [150].

Виходячи з таких теоретичних позицій, слід зазначити, що організаційні заходи забезпечення правосуддя поділяються на:

1) розпорядчу діяльність повноважних на це адміністративних органів судової гілки влади, коли органи суддівського врядування, суддівського самоврядування, Державна судова адміністрація, керівники апарату суду з виконання законів України «Про судоустрій та статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя» та деяких інших законів уточнюють і деталізують їх адміністративно-правові норми до моменту правозастосування;

2) внутрішньоорганізаційну виконавчу діяльність, коли адміністративні органи судової гілки влади створюють усі належні умови для функціонування судової гілки влади; 3) охоронно-профілактичну виконавчу діяльність щодо підтримання в адміністративних приміщенням судів публічного та процесуального порядку та безпеки;

4) матеріально-технічну виконавчу діяльність, на кшталт забезпечення суддів належними і безпечними умовами (приміщеннями) для здійснення правосуддя;

5) організаційно-інформаційну виконавчу діяльність у межах завдань електронного суду.

Отже, проаналізувавши позиції науковців, які прямо аналізували певні аспекти адміністративно-правового забезпечення правосуддя та власного розуміння аналізованої проблеми, можна зробити висновок, що це визначена та регламентована нормами адміністративного права адміністративна діяльність адміністративних органів, що забезпечує суддів, апарат суду, учасників судового процесу тощо через систему розпорядчих, адміністративно-сервісних, адміністративно-владних, організаційно-правових та організаційних дій усім належним для здійснення справедливого й ефективного правосуддя, захисту публічного інтересу в судовій гілці влади [40].

Визначивши основні категорії адміністративно-правового забезпечення, можна дослідити зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади. Згідно з тлумачним словником української мови зміст – це те, про що говориться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується; суть, внутрішня особливість чого-небудь; певні властивості, характерні риси, які відрізняють дане явище, предмет від подібних явищ, предметів тощо; розумна основа, мета, призначення чого-небудь [23, с. 624].

Таким чином, виходячи з доктринальних та концептуальних засад права, змістом адміністративно-правового забезпечення правосуддя є головні чинники адміністративної діяльності суб’єктів публічної адміністрації судової влади, що визначають їх місце в суспільстві, державі та правосудді, а також створюють усі необхідні належні умови для нормального функціювання судів, утвердження умов належного постачання суддям усього необхідного для здійснення правосуддя, а учасникам судових процесів – належних умов в адміністративних приміщенням суддів. Відносно елементів змісту адміністративно-правового забезпечення ефективності функціювання правосуддя науковець О. Гумін визначає, що до основних елементів

адміністративно-правового забезпечення слід віднести об'єкт адміністративно-правового забезпечення; суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; норми права (норми адміністративного права); адміністративно-правові відносини та їх зміст; гарантії, заходи, засоби, форми та методи адміністративно-правового забезпечення [123, с. 50].

Ми погоджуємося з такою загальною позицією О. Гуміна та вважаємо, що до головних елементів змісту адміністративно-правового забезпечення правосуддя слід віднести судову публічну адміністрацію як адміністративно-сервісний, адміністративно-владний суб'єкт адміністративно-правового забезпечення; об'єкти адміністративно-правового забезпечення справедливості та ефективності судової влади; принципи адміністративно-правового забезпечення справедливості ефективності функціювання судової влади; адміністративно-правові відносини в аналізованій сфері, їх зміст; інші складові змісту адміністративно-правового забезпечення судової влади [40].

З урахуванням точки зору О. Гуміна щодо гарантій слід також узагальнити, що адміністративно-правове забезпечення правосуддя – це регламентована законодавством діяльність судової публічної адміністрації, яка здійснюється через ухвалення публічних приписів, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації та вчинення інших владно-розпорядчих дій, що спрямовані на реальну ефективність та створення належних умов для функціювання судової влади з метою захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, суспільства та держави [40].

Отже, до особливостей гарантій адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя слід віднести такі: 1) їхнім призначенням є завжди забезпечення засад та виконавчої функції в судовій системі у процесі реалізації публічного інтересу держави; 2) вони врегульовані чинним законодавством – мають власну вагому нормативну правову базу; 3) для практичної її реалізації мають власний спеціальний публічний апарат; 3) спрямовані на забезпечення незалежності суду, суддів на створення умов для ухвалення ними справедливих рішень; 4) здійснюються з використання

як загального, так і спеціальних інструментів публічного адміністрування; 6) здійснюються відповідно до певних прописаних у законодавстві адміністративних процедур.

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо поняття та змісту адміністративно-правових засад забезпечення правосуддя в Україна:

– це загальні природничі та позитивістські правила, основні з яких забезпечують правосуддя в правовій державі Україна, гарантії та способи їх забезпечення;

– правова держава відповідно до засад правосуддя – це територіальна організація демократичної влади, яка об'єднує громадян на основі права, в якій життя і здоров'я, честь і гідність людини визначається найвищою соціальною цінністю. Державна влада здійснюється через реальний поділ на законодавчу, виконавчу й судову. Судова влада є незалежною при ухваленні судових рішень і належно забезпечена фінансово-матеріальною, виконавчою та законодавчою допомогою. Судді є доброчесними, незалежними та ухвалюють справедливі рішення. Суб'єкти громадянського суспільства та медіа – розвинуті, активні, критично налаштовані щодо будь-якої влади, зокрема судової. Громадяни є активними, зокрема реалізують своє право на мирний протест у разі грубого порушення їх прав і свобод;

– невід'ємним елементом правової держави є забезпечення справедливого правосуддя, що є комплексним інститутом політології, права, державного управління та деяких інших галузей науки; провідними засадами правосуддя в Україні є основи правової держави, місце і роль в ній правосуддя, філософська та правова основа верховенства права, принципи справедливості, незалежності суду та суддів;

– інструментарій способів, методів адміністративного правового забезпечення правосуддя в Україні є необхідною умовою втілення зазначених вище основ у правореалізацію як правових та організаційно-правових гарантій забезпечення суду та суддів усім необхідним для

ухвалення справедливих рішень незалежно від будь-яких сторонніх чинників;

– адміністративно-правове забезпечення правосуддя у вузькому розумінні – це визначена на основі чинного законодавства адміністративна діяльність адміністративних органів судової гілки влади – Державної судової адміністрації, органів суддівського врядування та самоврядування, апарату суду та суб'єктів громадянського суспільства, а також в окремих аспектах – Президента України, із метою забезпечення ефективного інструментарію функціювання судової гілки влади, через вчинення розпорядчої діяльності, надання спеціальних судових послуг, здійснення виконавчої діяльності, що в сукупності створює належні умови для ухвалення суддями справедливих та ефективних рішень.

Отже, адміністративно-правові засади правосуддя в Україна – це природничі та позитивістські основи, на яких забезпечується справедливе правосуддя в правовій державі Україна та гарантії їх здійснення, реалізовані в публічному інструментарії та адміністративних процедурах, що здійснюються спеціальною публічною адміністрацією судової влади.

1.2. Методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в Україні

Перетворення, формування й об'єктивне узагальнення наукової дійсності не може здійснюватися без виваженої та такої, що має довіру з боку наукової спільноти та загалом суспільства, об'єктивної методології. Це правило в повному обсязі стосується як гуманітарних, так і математичних, інженерних, біологічних та інших наук.

Методологія дослідження – це шлях, яким дослідники рухаються під час здійснення своїх наукових пошуків. Методологія показує дорогу (способи), якими вчені формулюють свою проблему та мету, представляють свої результати на основі даних, отриманих упродовж певного періоду

аналізу, а інколи й усього життя. У цьому підрозділі про планування дослідження та його методологію також показано, як результат дослідження буде отримано в його кінці відповідно до його мети дослідження [442], використовуючи загальну й формуючи специфічну методологію науки адміністративного права. На перший погляд, в адміністративному праві, що є гуманітарною наукою, не так рельєфно виписуються способи, форми та методи наукових досліджень. Проте вони існують об'єктивно, відображаючи завдання й вимагаючи від дослідників свого виявлення й опису, хоча це зробити не легко, адже у сфері гуманітарних наук методологія дослідження, як правило, обґрунтовується на суб'єктивно інтерпретованій перспективі на відміну від точних наук [448].

Отже, перед нами в цьому підрозділі стоїть завдання виявити, абстрагувати та описати проблемні питання узагальнення фундаментальних способів перетворення джерел аналізу в нову з належним рівнем наукової довіри новизну та висновки – методологію адміністративно-правових засад правосуддя в Україні. Вона в умовах сьогодення переживає, на наш погляд, період кульмінації – завершення переходу від корумпованої псевдоправової держави перехідного періоду до дійсної правової держави в західному її розумінні та відбиття російської терористичної агресії, яка розпочалася 22 лютого 2022 р.

Основою сучасної доктрини правової держави є вчення філософів, доповнене й модернізоване вченими-юристами. Еволюція головних доктринальних положень та їх характерні риси на основних етапах розвитку суспільства з урахуванням національних особливостей певною мірою досліджені як у роботах, присвячених окремим питанням, так і в працях загальнофілософського характеру. Це призводить до об'єктивного існування декількох концепцій правової держави та закономірного висновку про те, що в суспільстві, яке не досягло високого рівня правового розвитку, немає підстав навіть вести мову про побудову правової держави [16].

У цьому аспекті достойної уваги набуває теорія справедливості Д. Роулса, яка будується на засадах, що кожен має максимальну й рівну свободу, включаючи всі свободи, традиційно пов'язані з демократією. Кожен мусить мати рівну можливість шукати роботу та посади, які пропонують більшу винагороду, багатство, владу, статус чи інші соціальні блага; публічний розподіл багатства в суспільстві має бути таким, що б той, хто є найменш захищеним, отримував більше [454].

Звертаючись до теорії поділу влади в демократичній державі, потрібно підкреслити, що у традиційній тріаді найбільш незахищеною є судова влада. Вона є нечисленною, безпосередньо не розпоряджається апаратом примусу. При цьому виконавча й законодавча гілки влади у країнах із низьким рівнем правосвідомості політичних еліт постійно намагаються взяти судову владу під контроль [332]. Відповідно основним надійним суб'єктом захисту судової влади від намагання позбавити її незалежності є громадянське суспільство.

Конституція України чітко визначила засади правосуддя, яке в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [204].

На європейській арені концептуальні засади адміністративно-правового забезпечення правосуддя в правовій державі Україна розкриті в різних за юридичною природою джерелах права – як загальнообов'язкових до виконання, так і м'якого права. Це значна кількість авторитетних джерел права, серед яких – Європейський статут судді, ухвалений Європейською асоціацією суддів (1993 р.) [141]; Рекомендація Ради Європи № (94) 12 про незалежність, дієвість та роль суддів (1994 р.); Рішення з'їзду Європейської регіональної групи Міжнародної асоціації суддів (Тронхейм, 2007 р.); Глобальний план діяльності для суддів в Європі, ухвалений Комітетом Міністрів Ради Європи (Страсбург, 2001 р.); Висновок № 3 (2002 р.)

Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів; Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні у сфері дисциплінарної відповідальності суддів (Тронхейм, 27 вересня 2007 р.); Висновок № 1 (2001 р.) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів і незмінюваність суддів [87].

Отже, саме Конституція України та зазначені вище європейські джерела мають бути взяті за основу для формування засад правосуддя в Україні, при цьому інші закони України, тим більше підзаконні нормативно-правові акти мають для з'ясування методології засад правосуддя у правовій державі Україна вторинне значення. Що не можна сказити про емпіричний матеріал: судова практика, практика публічного адміністрування органів суддівського самоврядування, урядування, апарату судів, Державної судової адміністрації є вагомими джерелами дослідження, які завдяки індуктивному методу наукового пізнання будуть підтверджувати або спростовувати висловлені нами гіпотези.

При цьому треба підкреслити, що існує потреба відходу від суто позитивістського трактування правових явищ, оскільки воно має в собі небезпеку втрати цілісності та повноти розуміння безкрайньої соціально-психологічної феноменомогії. Адже безпосередній позитивістський формат у дослідження права в чистому вигляді підштовхує багатозмістовну духовну дійсність людського буття до типових, повторюваних, засхематизованих дій, що формуються у вигляді закону, і значною мірою унеможливлює розвиток та функціювання людини в праві як істоти соціально-психологічної та духовно-культурної [386]. За словами старшого наукового співробітника І. Іванищука, який проаналізував більш поширені проблеми, методологія адміністративно-правового забезпечення судової влади включає філософсько-світоглядні підходи, що базуються на матеріалістичній теорії пізнання світу, діалектичній філософії та світогляді. Можливість

розпізнавати і знати об’єктивні соціальні закономірності розвитку суспільства, мати реальні знання про них; знати всі відомі наукові ідеї та теорії, доктринальні погляди вчених, правові традиції, чинне вітчизняне законодавство та законодавство держав-членів ЄС, інші нормативні та емпіричні матеріали в аналізованій сфері; розуміти завдання, які стоять перед публічним адмініструванням, і гіпотези щодо їх реалізації, в результаті чого розроблено механізм адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади таким чином, щоб зміцнити судовий авторитет влади та репутацію суддів, справжню довіру до них як до основного чинника забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян; знати сукупність загальних і спеціальних методів формування теорії адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади у зв’язку з обґрунтуванням висунутих гіпотез [167].

Класик вітчизняної науки філософії права професорка М. Братасюк доводить, що дослідження окремих елементів суспільних відносин, які врегульовані нормами права та загалом правової системи найкраще віддзеркалює поліметодологічний підхід, який забезпечує комплексний та глибинний аналіз складного феномену. На противагу позитивістському трактуванню, який створив образ правової системи як схематичного, абстрактного, відірваного від ідей людського буття, поліметодологічний підхід має подолати цей схематизм та абстрактність, наблизити правову систему та її складові до живого життя, зробити його засобом практичного використання [70].

Слушними є роздуми К. Сілеєва, що стосуються механізму формування методології гуманітарного дослідження. Учений вважає, що він має базуватися на авторському поясненні методологічного підходу через формування із загальних засад методології специфічних особливостей; здійснення опису способів збору даних, інструментів, процедур, джерел і критеріїв для вибору суб’єктів дослідження; розкриття загальних способів оброблення та аналізу даних; оцінювання та обґрунтування методологічного

вибору (чому обрані саме ці методи, і чому не доцільно використовувати інші) [442]. Із такими науковими підходами слід погодитися, адже методологія пояснює, як мають автори здійснювати дослідження, щоб експерти та інші читачі оцінили його надійність та обґрунтованість; які мають бути використані джерела й методи збору даних, розкриті загальні стратегії (концепції), з'ясовані рамки дослідження, методології дослідження, джерела, загальні інструменти дослідження, обґрунтований вибір цих методів [448].

Що стосується специфічних засадничих особливостей предмета аналізованої проблематики, то ними є наукові основи правової держави України, місце і роль в ній правосуддя, філософські та правові чинники верховенства права, принципи справедливості та незалежності суду. На з'ясуванні юридичної природи останніх ми зосередимо увагу в наступному підрозділі.

Отже, виходячи з таких енциклопедичних і доктринальних знань, можна зробити висновок, що формувати методологію адміністративного судочинства в парадигмі правової держави України найбільш доцільно, використовуючи засади поліметодологічного підходу, що включає різні філософсько-світоглядні підходи та концепції правосуддя у правовій державі та опис способів збору й оброблення емпіричних даних. З'ясувати загальний науковий процес в аналізованій сфері, щоб пояснити науковій спільноті переконливість отриманих результатів, можна, лише описавши способи збору вихідних даних та методи їх перетворення на нову об'єктивну наукову новизну й висновки.

Остатньою за змістом, однак провідною за значенням є методологія виявлення та оброблення емпіричних даних. Вони в нашому аналізі є різноманітними. Так, авторитетними емпіричними даними в межах законодавчої правотворчості та джерел нашого дослідження є висновки Венеціанської комісії, що мають важливе значення для публічного адміністрування оцінювання суддів. В одному з них (щодо вектору розвитку

органів суддівського врядування в Україні за чинним законодавством про судоустрій і статус суддів та хибність ключових новел законопроєкту №1008 (2019 р.) Венеціанська комісія, вкотре підтверджуючи непорушність державного суверенітету, наголошує на тому, що перевірка чинних суддів, а Верховного Суду й поготів, є без перебільшення радикальним рішенням, і для цього в державі має скластися критична ситуація [79]. Під кризою розуміються певні ознаки несприятливої ситуації, кожна з яких окремо чи в сукупності проєктує кризу, а саме безвихідність, недостатність варіантів вибору, засобів; неадекватність дій тих, хто намагається вийти з кризи традиційними засобами [127].

Загалом законодавча влада України врахувала більшість висновків Венеціанської комісії. В умовах сьогодення держава виділяє належну кількість фінансових та інших засобів для функціювання судової гілки влади. Зарплати суддів достойні. Відповідно залишається для вирішення проблема дійсної незалежності суддів від вищих посадових осіб держави, щоб ті не втручалися в діяльність судової влади, та проблема доброчесності суддів.

Незважаючи на те, що більшість суддів в Україні є доброчесними, трапляються випадки вчинків деяких із них – дії, які не можна назвати адекватними. Наприклад, Особа 1, яка на посаді судді Дніпровського районного суду м. Києва ухвалювала рішення щодо активістів Автомайдану, які брали участь в акціях протесту проти проросійської влади Президента України В. Януковича (2010 – 2014 рр.), позбавляючи їх права управляти транспортними засобами на тривалі строки. Особу 1 намагалися притягнути до юридичної відповідальності, але зробити це так і не вдалося, попри те, що спеціальна комісія дійшла висновку, що Особа 1 порушила присягу і має бути звільнена. Разом із тим Вища рада правосуддя відмовилася звільнити суддю. Його також не люстрували, хоча він підпадав під норми люстраційного законодавства. А відомо, що непокаране зло множиться в геометричні прогресії. Згодом Особа 1 знову потрапила в поле зору правоохоронців –

суддю звинуватили у вимаганні та отриманні хабаря в розмірі 150 тис. доларів працівники Національного антикорупційного бюро [390].

На наш погляд, тривалий час існування у правовому статусі судді, особи з рисами, які унеможливлюють здійснення ним правосуддя, стало можливим через підтримку його з боку певних високопосадовців [360]. Особа 1 як суддя продовжував ухвалювати сумнівні рішення щодо певних політичних осіб від опозиції. Зокрема він задовольнив клопотання прокуратури про взяття українського державного діяча і політика Особу 2 під варту терміном на 60 діб. При цьому суддя Особа 1 не врахував аргументів захисників про те, що Особі 2 в Інституті ім. Амосова зробили операцію – подвійне стентування, й те, що Особа 2 мала перебувати в медичному закладі під наглядом лікарів [357]. Тим самим ми не можемо стверджувати, що в тій ситуації Особа 1 ухвалила незаконне рішення, однак його надмірна суворість викликає сумнів в його незаангажованості.

Наступний приклад – це вже про адекватність судової влади в кризовій ситуації. Представники Національного антикорупційного бюро й Спеціалізованої антикорупційної прокуратури повідомили про затримання голови Верховного Суду, судді Особи 3 при отриманні хабаря в розмірі 2,7 мільйона доларів. Їй було оголошено про підозру [222]. На такий ганебний вчинок свого колеги адекватно зреагували судді Верховного Суду. Під час пленуму Верховного Суду 140 суддів віддали голоси за висловлення недовіри чинному голові Верховного суду Особі 3. При цьому лише двоє суддів проголосували проти висловлення недовіри [358]. У свою чергу Вища рада правосуддя дала згоду на тримання під вартою колишнього голови Верховного Суду Особи 3. За таке рішення проголосували її 14 членів [90].

Отже, незважаючи на те, що вчинок з ознаками важкого злочину здійснив найбільш впливовий суддя в Україні Особа 3, органи суддівського самоврядування та врядування зреагували адекватно. Вони усунули його з найвищої адміністративної посади судді та дали згоду на тримання його під вартою. У свою чергу Вищий антикорупційний суд 18 травня 2023р обрав

запобіжний захід для колишнього очільника Верховного Суду Особу 3 у формі тримання під вартою з можливістю вийти під заставу в розмірі 107,3 млн грн [356].

На цьому прикладі ми довели, що в умовах сьогодення будь-які об'єктивні ознаки щодо перевірки чинних суддів відсутні, а тому відсутня й критична ситуація в судовій системі. Загалом судді, органи суддівського врядування, самоврядування та переважна більшість судів загалом виконують покладені на них функції – справедливо здійснюють правосуддя. А в тих нечисленних випадках, які трапляються, судова влада вже спроможна самостійно очищуватися від негідних суддів.

На основі сформованих за емпіричними фактами висновків сформуємо узагальнення щодо методології аналізу допустимості адміністративного оцінювання чинних суддів та позапланової перевірки їх доброчесності за ініціативою Парламенту Україні.

Допустимість атестації чинних суддів може бути обґрунтовано виключно в одному (або в сукупності) з перерахованих нижче випадків:

1) безвихідність для суспільства (суб'єктами законодавчої ініціативи в такому разі є суб'єкти громадянського суспільства), коли чинна система правосуддя системно не задовольняє громадян із причин, які залежать від самої судової влади, – наприклад, судді систематично ухвалюють неправосудні та несправедливі рішення, отримують неправомірну винагороду, системно порушують етичні правила в побуті, а органи суддівського врядування та самоврядування на це не реагують адекватно. Необхідною умовою застосування цього положення є рівень довіри до судової влади – нижчий 50 %;

2) коли виборні органи вищої державної влади в результаті всеукраїнського голосування (Президент України, Верховна Рада України) та / чи реагуючи на системні скарги громадян щодо ухвалених у судах несправедливих рішень, підкріплені загальнодержавними соціологічними дослідженнями щодо довіри до судів (менш ніж 50 %), маючи самі належну

міру підтримки громадян (понад 50 %) та випробувавши всі інші законні позитивні засоби впливу на судову систему, не отримали адекватних результатів;

3) коли вищий орган суддівського врядування (в умовах сьогодення – Вища рада правосуддя), маючи довіру громадян понад 50 %, не має законодавчих засобів виправити неналежний стан довіри до судової влади (менш ніж 50 %) і не має у своєму арсеналі ефективних засобів покарання суддів, які ухвалюють несправедливі рішення, скоюють корупційні діяння, неналежно себе ведуть у побуті, із власної ініціативи звертається до суб'єкта законодавчої ініціативи з пропозицією проведення атестації чинних суддів через ухвалення відповідного Закону.

В усіх трьох перерахованих випадках атестація чинних суддів може здійснюватися виключно на основі закону, відповідно до закону та відповідно до процедури, прописаної в законі.

Спірним за таких підстав є кваліфікаційне оцінювання судді, що встановлене Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд», метою якого є кваліфікаційне оцінювання з визначення професійного рівня судді та здатності здійснювати правосуддя в суді відповідного рівня. Коли підставами проведення такого кваліфікаційного оцінювання є рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України про проведення первинного й повторного кваліфікаційного оцінювання судді, хоча і згідно із законом, однак без належного обґрунтування [282].

Спиняючись на здійсненні опису способів збору даних, інструментів, процедур, джерел і критеріїв, які використовувалися для аналізу, слід зазначити, що провідним способом збору даних могло би стати соціальне опитування. Проте думки про потребу в їх самостійному здійсненні в нас не виникало, адже на сферу правосуддя постійно звертають увагу провідні соціологічні національні центри України. Наприклад, це визнані в Україні соціологічні дослідження Центру Разумкова, місією якого є сприяння становленню України як демократичної, правової, соціальної європейської

держави, розвитку громадянського суспільства, підвищенню якості життя громадян і міжнародного авторитету Української держави та реалізації її національних інтересів. Центр орієнтований на забезпечення високої якості аналітичної продукції, підвищення її конкурентоспроможності на національному та міжнародному рівнях, активну участь у світових та європейських експертних мережах, міжнародних дослідницьких проєктах, розширення й поглиблення співпраці з провідними зарубіжними аналітичними центрами на двосторонній основі [240].

Звертаючись до інструментів аналізу, треба зазначити, що в ході його здійснення були використані більшість із класичних форм і засобів наукового впорядкування адміністративно-правових явищ, серед яких – видання публічною адміністрацією нормативно-правих та адміністративних актів і здійснення фактичних дій, контролю, нагляду та електронного врядування.

Наприклад, згідно з наказом Державної судової адміністрації України від 2 червня 2003 р. № 217 «Про заходи щодо забезпечення безпеки діяльності судів загальної юрисдикції та територіальних управлінь державної судової адміністрації», який був виданий із метою посилення безпеки суддів (суддів у відставці), членів їх сімей, працівників апарату судів і територіальних управлінь державної судової адміністрації, своєчасного реагування та вжиття відповідних заходів керівництвом Державної судової адміністрації України, начальниками територіальних управлінь державної судової адміністрації, головами судів, було поставлено завдання вжити заходів щодо поглиблення взаємодії з правоохоронними органами із забезпечення незалежності, недоторканності й безпеки суддів і членів їх сімей. Визначено, що до переліку надзвичайних подій, інформація про які подається до Державної судової адміністрації України, належать такі: загибель, посягання на життя, здоров’я, погроза судді (судді у відставці), членам його сім’ї, працівникам апарату суду, територіального управління державної судової адміністрації; посягання на життя, здоров’я судді (судді у відставці), членів його сім’ї; посягання на

майно судді (судді у відставці) чи заподіяння судді матеріальної шкоди та ін. [303].

Аналізований вище наказ Державної судової адміністрації України від 2 червня 2003 р. № 217 є класичним прикладом підзаконного нормативно-правового акта, методологія використання якого разом з іншими інструментами публічного адміністрування широко застосоване в дисертації. Типовим у ньому є те, що він виданий спеціальним суб'єктом публічної адміністрації судової гілки влади для забезпечення недоторканності судів, інших працівників судової гілки влади, попередження та обліку надзвичайних подій, пов'язаних із суддями, працівниками суду, державної судової адміністрації та адміністративними будівлями судової гілки влади.

Без адміністративних процедур не може обійтися майже кожний науковий аналіз у галузі адміністративного права. В аналізованій нами сфері специфіка методології застосування їх є подібною до інструментів публічного адміністрування, адже адміністративні процедури, як правило, розробляються та затверджуються не органами виконавчої влади, а спеціальними суб'єктами публічної адміністрації судової гілки влади. Наприклад, Порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання судді було погоджено рішенням Ради суддів України від 11 грудня 2015 р. № 14 та затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, згідно з якими кваліфікаційне оцінювання судді – це встановлена законом процедура визначення Комісією професійного рівня судді та відповідності його займаній посаді. Порядок і методологія кваліфікаційного оцінювання судді було розроблено відповідно до законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про забезпечення права на справедливий суд», Європейської хартії про закон щодо статусу суддів (1998 р.) та з урахуванням Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів (незалежність, ефективність та обов'язки), ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р., Київських рекомендацій ОБСЄ щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та

у Середній Азії «Адміністрування судівництва, добір та відповідальність суддів» (2010 р.). Визначено, що методологічними критеріями кваліфікаційного оцінювання судді є професійна компетентність, особиста компетентність, соціальна компетентність, здатність підвищувати свій фаховий рівень, здатність здійснювати правосуддя в суді відповідного рівня, відповідність судді етичним критеріям, відповідність судді антикорупційним критеріям [282].

За методологією джерел дисертації нами було використано різні типи документів, які надають інформацію та корисні знання про право, теорію адміністративного права, теорію правосуддя й окремі інститути адміністративного права. Такого типу джерела зосереджені в монографіях, підручниках, наукових статтях, тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Окремим рядком треба підкреслити такі джерела дослідження, як джерела адміністративного права. Насамперед це нормативно-правові акти Вищої ради правосуддям України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, апарату суду, суддів на адміністративних посадах. Також широко в дисертації використовуються національні судові рішення та Європейського суду з прав людини як джерела дослідження. Певну корисну інформацію емпіричного характеру було взято з вітчизняних і зарубіжних публіцистичних матеріалів, у яких журналісти висвітлюють гострі питання недоліків правосуддя та напрямки їх подолання.

У дисертації було використано сукупність методів наукового пізнання. Так, серед загальнонаукових методів пізнання головним був системний аналіз, завдяки якому було встановлено різноманітні зв’язки між різними правовими елементами та формувалась узгоджена модель системи й теорії правосуддя в парадигмі правової держави. На основі філософського діалектичного методу було виявлено й відповідно до законів діалектики критично і глибинно проаналізовано суспільні явища, що дало можливість дійти новітніх узагальнень і сформулювати наукову новизну найвищого рівня «вперше» щодо засад правосуддя в Україні. Загальнонауковий метод

дедукції забезпечив пошук істини в колі й вертикалі загальновизнаних цінностей правової держави через імплементацію їх у проблематику діяльності ефективної та справедливої системи правосуддя. Метод індукції дав можливість перетворити емпіричний матеріал і сукупність інших одиничних фактів на нову якісну наукову матерію. Загально логічні методи аналізу й синтезу широко використано в дисертації з метою диференціації правової матерії на окремі одиничні елементи та формування з цих «елементарних» часток доктринальних, правотворчих і правозастосовних, зокрема процесуальних, положень нової якості правосуддя в Україні. Логіко-семантичний спеціальний науковий метод застосовано в усіх без винятку підрозділах дисертації для аналізу й узагальнення доктринальних положень учених щодо проблем правової держави, публічного адміністрування та правосуддя. Спеціальний юридичний метод наукового пізнання – формально-догматичний – використовувався практично в усіх підрозділах дисертації. Він дозволив проаналізувати вітчизняне, міжнародне, зарубіжне законодавство та пам’ятки законодавства в так званому чистому вигляді без прив’язки його реально існуючих суспільних відносин у різноманітних сферах правосуддя. Методи правового прогнозування та юридичної техніки стали провідними в четвертому розділі дисертації для розроблення напрямків і конкретних змін та доповнень до чинного законодавства й формування адміністративно-правових засад правосуддя в Україні. Метод порівняльного аналізу надав можливість здійснити компаративісту характеристику ефективного зарубіжного та європейського досвіду.

Крім загальновизнаних методів наукового пізнання автор пропонує науковій спільноті для обґрунтування метод наукової суддівської інтуїції. Інтуїція – це здатність людини осягнути чи передбачити істину, передбачити ситуацію втручання. Це здатність суб’єкта робити в процесі пізнання висновок, що є науковим відкриттям, не усвідомлюючи проміжних ланок аргументації. Основними ознаками інтуїції є синтетичність, цілісність результату наукового пізнання; відсутність логічного умовиводу, «пряме»

схоплення істини; очевидність, достовірність, переконливість одержаного результату як істинного; виникнення в результаті вільного вибору з декількох можливостей; вибірковий і творчий характер; спирання на естетичні критерії – досконаліть і прийнятність одержаного результату; випереджання результату пізнання, отримання тим, що вона відкрила, логічного й експериментального обґрунтування лише згодом [373].

Для І. Канта інтуїція була джерелом знання: чиста інтуїція є невичерпним джерелом знання, з неї бере початок абсолютна впевненість. Така концепція розглядалася Х. Аквінським, Декартом й іншими видатними вченими [402]. Автор має понад 30 років досвіду діяльності як професійного судді та 20 років як голови суду, набув не тільки вміння публічного здійснення судочинства та публічного адміністрування його забезпечення, але й здатності виявляти приховані (ще неявні) проблеми у сфері забезпечення правосуддя та вчасно їх локалізувати.

Отже, усе вищевикладене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо методології аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в Україні:

– загальною методологією дослідження є теорія правової держави, місце і роль в ній правосуддя як основного засобу захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб, концептуальні положення та теоретичні узагальнення щодо адміністративних засобів забезпечення справедливого правосуддя в Україні;

– сформовано методологію допустимості атестації чинних суддів у разі системної кризи правосуддя, коли рівень довіри до судової влади є нижчим за 50%, а судді, їх органи суддівського врядування та самоврядування самостійно не спроможні подолати кризу;

– особливістю методології збору даних при здійсненні дослідження було те, що власне соціологічне дослідження не здійснювалось, адже сфера правосуддя перебуває під пильним наглядом провідних національних і міжнародних громадських організацій та установ, які регулярно та всебічно

з погляду соціології здійснюють моніторинг тенденцій соціологічних уподобань громадян України з проблем судової влади;

– згідно з методологією аналізу в ході його здійснення були використані більшість класичних форм і засобів наукового впорядкування адміністративно-правових явищ, а саме видання публічною адміністрацією нормативно-правих та адміністративних актів і фактичні дії, контроль і нагляд щодо актів, електронного врядування;

– особливістю методології адміністративних процедур є те, що вони розробляються та затверджуються не органами виконавчої влади, а спеціальними суб'єктами публічної адміністрації судової гілки влади на основі та з виконання профільного і спеціальних правосудних законів, їх дія розповсюджується не тільки на апарат судів та посадових осіб Державної судової адміністрації, але й на суддів, членів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з організаційних та організаційно-правових питань, не пов'язаних безпосередньо зі здійсненням правосуддя;

– методологія джерел дисертації характеризується використанням різних типів статичних, наукових, навчальних, нормативно-правових, індивідуально-правових, процесуально-правових і публіцистичних документів, що надають знання про право, теорію адміністративного права, теорію правосуддя, окремі інститути адміністративного права та факти про юридичні і фактичні дії спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової влади, суддів, членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

– у дисертації обґрунтовано використання та використано систему загальнонаукових, філософських, загальнологічних і спеціальноюридичних методів наукового пізнання як способів «перетворення» джерел дослідження за визнаними методологічними науковими правилами в авторські висновки та наукову новизну, які користуватимуться довірою наукової спільноти.

1.3. Сутність адміністративно-правових засад правосуддя в Україні

Адміністративне право України як галузь права, будучи основоположною для всіх галузей публічного права, є специфічною за своєю глибинною сутністю. Насамперед адміністративне право спрямовано на забезпечення публічного адміністрування виконавчої гілки влади. Проте, виконуючи свою провідну функцію – виконавчу, крім сфери органів виконавчої влади, його теоретичні та практичні надбання вже класично використовуються у правовому регулюванні органів місцевого самоврядування.

У процесі судової реформи в Україні, судова гілка влади намагається перейти на засади дійсної незалежності від виконавчої. І це питання стосується не тільки забезпечення незалежності суду та суддів при винесенні судових рішень. Ці процеси поширилися також на здійснення фінансового, матеріального, безпекового забезпечення та надання адміністративно-сервісних послуг у системі судової гілки влади, що здійснюються спеціальним публічним апаратом судової гілки влади. Однак службова діяльність посадових осіб переважно регулюється спеціальним Законом України «Про державну службу» [298], який регулює діяльність посадових осіб органів виконавчої влади. Іншими словами, практично можна стверджувати, що в правосудді утверджено секторальну систему виконавчого сектору діяльності.

Органи судової влади мають забезпечувати законні права та інтереси громадян. Для того, щоб цього досягти, ця окрема гілка державної влади має бути незалежною, некорумпованою та самостійною в ухваленні судових рішень. Її ефективність – це також одна з ключових складових сучасної європейської правової держави, якою є Україна. Для того, щоб забезпечити правосуддя в нашій країні на високому рівні, якому будуть довіряти громадяни, потрібно безперервно постачати продуктивність розгляду й вирішення різного роду судових справ на судових засіданнях. Ефективність

цієї сфери виявляється в корисних результатах щодо забезпечення правосуддя. Тому для забезпечення ефективності захисту порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних, прав і законних інтересів юридичних осіб виникає потреба визначити поняття й дослідити сутність адміністративно-правового забезпечення ефективності функціювання судової влади в України.

Звертаючись до енциклопедичних знань – до академічного тлумачного словника української мови, треба відзначити, що «сутність» у ньому розкривається як найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст. У філософії це головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку та пізнається на рівні теоретичного мислення [365].

У попередніх підрозділах нами доведено тісну, можна сказати, нерозривну взаємодію засад і забезпечення правосуддя. У юридичній літературі існують певні тенденції щодо розкриття сутності «правове забезпечення». Так, професор О. Пащинський визначає, що це регламентована нормами права діяльність держави, органів державної влади та місцевого самоврядування, спрямована на забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, а також їх реалізацію [271]. О. Яра доводить, що сутністю адміністративно-правового забезпечення є найголовніші глибинні зв'язки щодо публічного адміністрування як загальнолюдської цінності, соціокультурного феномену й науково-педагогічного процесу на засадах реалізації синтетичної концепції спрямування адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації [414].

Підтримуючи погляди зазначених учених про те, що основою сутності адміністративно-правового забезпечення у правовій демократичній державі є людиноцентристське спрямування публічного адміністрування адміністративних органів, направлене на всебічне забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та прав і законних інтересів юридичних осіб. Проте ми не можемо в повному обсязі погодитися з думкою професора

О. Пащинського, що таке забезпечення здійснюється виключно на основі діяльності регламентованих нормами права органів державної влади та місцевого самоврядування, адже, по-перше, норми права в правовій державі не обмежуються виключно нормами позитивістського спрямування (для забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян можуть використовуватися інші, не законодавчі природничі норми права); по-друге, в адміністративно-правому забезпеченні поряд з органами виконавчої влади та місцевого самоврядування беруть участь інші суб'єкти публічної адміністрації, зокрема спеціальні суб'єкти публічного адміністрування судової влади.

Зазначені тенденції були описані А. Іванищуком, який сформулював, що об'єктивно система судової влади потребує адміністративно-правового забезпечення, яке здійснюється, на думку вченого, безсистемно в міру виникнення кожної наступної проблеми, що є неприпустимим і таким, що призводить до порушення прав і законних інтересів суддів та осіб, які звертаються до судової влади за вирішенням своїх проблем. Учений з'ясував, що сутністю адміністративно-правового забезпечення судової влади є система внутрішніх характеристик адміністративно-правових відносин щодо забезпечення реального доступу до правосуддя фізичних і юридичних осіб на основі норм адміністративного права, які описуються множиною адміністративно-правових елементів (насамперед принципами адміністративного права в цій сфері), щодо соціальної взаємодії суб'єктів адміністративного права у процесі сервісної, виконавчо-розпорядчої та іншої діяльності суб'єктів публічної адміністрації з метою забезпечення суддям умов для перетворення суб'єктивного інтересу суб'єктів права (бажання помсти потерпілого) на об'єктивну суспільну істину, підтверджену силою держави, у межах недосконалих законів, у процесі змагальної процедури сторін [167].

Безперечно, першим і найважливішим питанням стратегії української судової влади є забезпечення незалежності суддів і самостійності судової

системи на державному, інституційному й індивідуальному рівні, а також захисту від будь-якого впливу. Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціювання судів і професійної діяльності суддів. Незалежність суддів полягає передусім у їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею. Гарантована Конституцією України незалежність суддів забезпечується зокрема гарантованим державою особливим порядком фінансування судів і діяльності суддів, що спрямований на встановлення належних умов для здійснення незалежного правосуддя. На слушну думку В. Татькова, незважаючи на окремі позитивні зрушення, що окреслились у питанні фінансування судів після проведення судової реформи, практика сьогодення вимагає подальшого посилення фінансових гарантій судової системи, за відсутності яких неможливе існування саме ефективного судочинства. Тому невипадково суддівська спільнота визначила на найближчу перспективу одним зі стратегічних завдань розвитку судової влади покращення стану фінансування, що передбачає забезпечення достатньої кількості необхідних ресурсів для покриття витрат щодо здійснення правосуддя, а також запровадження належного і прозорого управління та ефективного використання ресурсів [366]. Згідно із вищезазначеним незалежність, неупередженість і самостійність судової гілки влади залишаються головними чинниками для якісного й ефективного судочинства [44]. Задля виконання зазначеного, наприклад, Вища рада правосуддя оприлюднила заяву «Про забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя» для підтримки Верховної Ради України щодо відзначення роботи антикорупційних органів та потреби подальшого системного впровадження антикорупційної реформи. Однак існує зауваження, що справедлива реакція на несистемні негативні прояви, що трапляються в судовій системі, не має позначатися на суддях, які сумлінно дотримуються своєї присяги Українському народу. Підкреслено, що впродовж 2020 – 2023 років до Вищої ради правосуддя надійшло 810

звернень про втручання в діяльність судді, 274 повідомлення були визнані обґрунтованими, до правоохоронних органів скеровано понад 200 рішень про вжиття заходів щодо втручання в діяльність судді під час здійснення правосуддя. чотири обвинувальних акти за вказаними фактами передано до суду [158].

Отже, ми можемо зробити незаперечний висновок, що ключовою фігурою в судовій системі є суддя, тому саме від нього залежить справедливість ефективності функціювання судової гілки влади. Суддям мають бути притаманні такі невід'ємні якості, як компетентність, професіоналізм, сукупність умінь і знань, мають бути сформовані такі елементи, як якість та ефективність судового рішення. Крім того суддя має бути добре мотивованим, щоб якісно, ефективно, незалежно та неупереджено здійснювати правосуддя. Для цього він має бути забезпечений належною суддівською винагородою, має бути гарантована безпека йому та членам його родини. Обов'язковою умовою підвищення якості судової діяльності є також спеціалізація судів і суддів, хоча не всі науковці поділяють цю точку зору. Сенс спеціалізації полягає в забезпеченні належної якості та ефективності правосуддя, його доступності для людей [261; 44].

Це підтверджується дещо радикальною, однак слушною думкою В. Ріхтера, який доводить, що незалежний суддя – це вище благо для народу. На його погляд, це аксіома. Ця незалежність вища за можливу помилку судді, адже існує апеляція, касація та, зрештою, Європейський суд з прав людини. Тобто, якщо суддя помилиться, його виправлять колеги, але якщо він навіть «ідеальний» фахівець, але залежний від вищого політичного керівництва чи інших впливових осіб, він не може зватися суддею за своєю сутністю [324].

Крім того В. Татьков уважає, що реформування судової системи, зокрема вжиття постійних заходів для належної організації їх роботи, завжди залишається актуальним і пріоритетним завданням. Ефективність правосуддя залежить не лише від визначених процесуальних форм її здійснення, професійної якості всього суддівського корпусу, але й безпосередньо від

зовнішньої та внутрішньої організаційної, управлінської діяльності суду. Так, основними критеріями оцінювання ефективності господарського судочинства є доступність і незалежність суду, якість кадрового складу судової системи – професіоналізм суддів і працівників апарату суду, ефективність судового управління – управління як судовою системою, так і окремим судом, довіра до суду. Однією з важливих умов доступності правосуддя є поінформованість особи про організацію й порядок діяльності судів. Правосуддя не стане доступним, якщо система судів лишатиметься для особи складною та незрозумілою щодо визначення компетентного суду для вирішення її справи. Завданням подальшого розвитку правосуддя є підняття на більш високий якісний рівень утвердження верховенства права в суспільстві та забезпечення кожній людині, а так само і кожному суб'єкту господарської діяльності права на справедливий розгляд незалежним і неупередженим судом [366]. Тим самим чимала кількість об'єктивних чинників впливають на ефективність відправлення правосуддя в Україні. Термін «ефективний» означає те, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект [138].

Ю. Чуприна пропонує здійснювати оцінювання ефективності функціювання судової влади за такими критеріями, як якість виконання обов'язків і завдань, що визначається на підставі таких показників: а) кількість справ, які розглядалися суддею; б) кількість повернених справ, тобто якість судового розгляду; в) оперативність розгляду справ; професійна компетентність, яка тісно пов'язана з попереднім показником, засновується на професійних знаннях, і може виходити також із якості судового розгляду; етика поведінки, яку можна встановити через установлення кількості звільнень суддів і причин цих звільнень порівняно з попереднім періодом і кількості випадків притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Крім того про якість здійснення правосуддя може свідчити й оцінка корумпованості судової влади [169].

Ми вважаємо, що вищезазначені критерії оцінювання ефективності функціювання судової влади є об'єктивними та загалом відповідають сьогоденним нормам оцінювання обставин надання послуг судочинства в нашій державі.

Критерієм спеціалізації є предмет спірних правовідносин і властива йому відповідна процесуальна процедура. Спеціалізація судової системи як спеціальний прояв загальнотеоретичного принципу розподілу функційних повноважень може мати зовнішні та внутрішні прояви. Конкретні форми реалізації принципу спеціалізації індивідуальні для кожної держави, оскільки є результатом її історичного розвитку, традицій, розвиненості правової системи і соціально-економічного стану суспільства. Перед європейськими державами, які нещодавно увійшли до Ради Європи або Європейського Союзу, також постало завдання реалізації принципу спеціалізації в побудові судової системи. Розуміючи важливість відповідності судових систем міжнародним стандартам, більшість із них виходила з того, що «зовнішня» спеціалізація є переважно результатом політичної доцільності та економічної спроможності створити й утримувати ще одну складову системи, а «внутрішня» спеціалізація є об'єктивною необхідністю, що без надмірних витрат (фінансових, організаційних, кадрових, ресурсних) здатна забезпечити реалізацію права людини на правосуддя, що здійснюється компетентним, фаховим судом [394].

Слід звернути увагу на те, що оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг може здійснюватися як різними суб'єктами всередині судової системи, так й особами, які звертаються до судових органів. Так, наприклад, особа, яка звертається до адміністративного суду з позовом, навряд чи може дати оцінку судовому адмініструванню, яка пропонується як критерій за проєктом «Система оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи». Дати оцінку лідерським, професійним та управлінським якостям голови суду чи керівника апарату суду можуть лише працівники конкретного адміністративного суду. Тому

система критеріїв оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг має задовольняти оцінку ефективності їхньої діяльності незалежно від суб'єктів її здійснення [160].

Для адміністративно-правового забезпечення ефективності функціювання судової влади в Україні потрібна підтримка та сприяння держави, і тільки в цьому випадку можна розраховувати на позитивний результат. Так, у вересні 2002 р. було створено Європейську комісію з питань ефективності правосуддя (CEPEJ). На сьогодні CEPEJ є унікальним органом для всіх європейських країн (об'єднує експертів 47 держав – членів Ради Європи), що створений для оцінювання ефективності функціювання судових систем, а також для пропонування практичних інструментів і заходів для надання більш кваліфікованих судових послуг. Особливий акцент робиться на порівнянні європейських судових систем і обміну знаннями про те, як вони функціюють. За цим проєктом було створено «Контрольний перелік сприяння якості правосуддя та якості роботи судів» – перший інструмент, розроблений робочою групою з питань якості роботи (GT - QUAL) Європейської комісії з питань ефективності правосуддя Ради Європи 2008 року. Цей інструмент створений для збору інформації та здійснення аналізу відповідних аспектів, пов'язаних з якістю правосуддя та роботи суду. На відміну від інших моделей моніторингу якості (системи судової досконалості, наприклад), він зосереджується на трьох рівнях – на державному рівні, рівні суду та рівні окремого судді. Головна мета цього інструменту – допомогти правовим системам у зборі належної інформації та аналізі відповідних аспектів щодо питань якості [160].

Тим самим аналіз ефективності функціювання судової гілки влади дає можливість виявити її недоліки. Крім того за допомогою Європейської комісії з питань ефективності правосуддя є можливість аналізувати ефективність роботи не лише власної судової системи, а й інших європейських країн світу. Загалом стратегія та політика цього проєкту

виявляється в такому: удосконалення робочих та операційних процесів; якісний підбір кадрових ресурсів та статусу суддів; оцінювання засобів правосуддя; оцінювання ефективності доступу до правосуддя та комунікація з відвідувачами та громадськістю.

Ключовими критеріями діяльності адміністративних судів під час надання судових послуг варто визнати своєчасність розгляду справи адміністративної юрисдикції та якість винесених суддею адміністративних судів рішень. Зазначені критерії в сукупності дають уявлення про те, яким має бути досконалий адміністративний суд, тобто суд, у якому повною мірою реалізовані базові правові цінності демократичного суспільства – верховенство права, незалежність суду тощо. Такі критерії та показники охоплюють практично всі суттєві аспекти діяльності суду, не обмежуючись лише показником «скасованих чи змінених рішень». За допомогою зазначених критеріїв можна здійснювати внутрішнє оцінювання ефективності діяльності адміністративних судів, зосереджуючи увагу саме на ефективності діяльності системи адміністративних судів чи конкретного адміністративного суду, спрямованої на захист прав, свобод людини та громадянина. Крім того для ефективності надання судових послуг з урахуванням проведеного аналізу міжнародної практики оцінювання діяльності органів правосуддя О. Іванченко запропонував ввести систему критеріїв оцінювання ефективності судів під час надання судових послуг у такому вигляді: якість судового рішення, доступність адміністративного суду, своєчасність розгляду справи адміністративної юрисдикції, професіоналізм суддів і працівників апарату суду, рівень громадської довіри до суду [169].

І дійсно, оцінювання якості надання правосуддя громадянами нашої держави може покращити ситуацію щодо адміністративно-правового забезпечення ефективності функціювання судової влади держави загалом. А запропоновані вченим критерії оцінювання слід застосувати на практиці.

Отже виникає нагальна потреба виявити та глибинно описати роль адміністративного права в забезпеченні функціювання судової влади України. Як відомо, адміністративне право пронизує майже всю суспільну матерію суспільства. Не є виключенням із цього правила й суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення судової гілки влади, адже адміністративне право – це самостійна галузь права, що регулює суспільні відносини у сфері публічного адміністрування. Воно розкриває багатогранно правове буття національного суспільства. Як результат, майже неможливо відшукати сферу публічних суспільних відносин, яку б не регулювали норми адміністративного права.

Судова влада – єдина незалежна гілка влади, що має забезпечити незалежне, справедливе та своєчасне правосуддя. Ці інститути є тісно взаємопов'язаними та функціюють, часто стикаючись одне з одним. Оскільки адміністративне право має налагоджувати публічно-правові відносини, а судові органи піддаються найбільшому впливу управлінських відносин, їх потрібно врегульовувати адміністративними нормами права. Найбільший обсяг адміністративної діяльності у сфері публічного адміністрування виконують органи публічної адміністрації, яким делеговано державновладні повноваження, і саме такі повноваження становлять науковий інтерес для нашого дослідження. Крім того належне забезпечення судочинства перебуває не на високому рівні, що негативно вливає на рівень здійснення судочинства та на ефективність функціювання правосуддя загалом. Тим самим забезпечення ефективності захисту порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб є основною метою нашої держави. Оскільки судова влада відіграє чи не найважливішу роль у цьому аспекті, це і зумовлює потребу дослідження ролі адміністративного права в забезпеченні функціювання судової влади України [44].

На думку професора В. Галунька, адміністративне право як галузь права – це сукупність юридичних норм, що врегульовують однорідні суспільні відносини щодо надання адміністративних послуг і здійснення

виконавчо-розпорядчої діяльності, що здійснюється суб'єктами публічної адміністрації [107]. В. Бортник зазначив, що адміністративне право – це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що формуються в ході забезпечення органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також у процесі державного й самоврядного управління у сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадського порядку [69].

На наш погляд, В. Бортник трактує предмет адміністративного права занадто вузько. Так, не виникає сумніву, що суспільні відносини адміністративного права формуються в ході забезпечення органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування реалізації цього права, однак не тільки. Відповідно в цьому різноманітті думок більш слушною для нашого аналізу є науковий підхід професор В. Галунька, який не прив'язує предмет адміністративного права виключно до адміністративної діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

М. Бурбик уважає, що предметом адміністративного права є суспільні відносини, які формуються: у процесі державного управління економічною, соціально-культурною й адміністративно-політичною галузями, а також у реалізації органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та деякими іншими недержавними інституціями повноважень, делегованих їм органами виконавчої влади; у процесі діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо забезпечення реалізації й захисту в адміністративному порядку прав і свобод громадян, надання їм, а також юридичним особам різноманітних адміністративних послуг; у процесі внутрішньої організації та діяльності всіх державних органів, адміністрацій державних підприємств, установ і організацій, а також у зв'язку з державною службою або службою в органах місцевого самоврядування; під час реалізації юрисдикції адміністративних судів і поновлення порушених прав

громадян та інших суб'єктів адміністративного права; під час застосування заходів адміністративного примусу, включаючи адміністративну відповідальність, щодо фізичних і юридичних осіб [72].

Отже, адміністративне право в забезпеченні функціювання правосуддя відіграє головну роль регулятора суспільних відносин, який за допомогою нормативно-правових актів надає судовій владі все належне для захисту основоположних прав, свобод і законних інтересів людини, справедливого вирішення правових спорів між особами [44].

Виникає питання, яким чином виникають адміністративно-правові відносини та що є предметом регулювання адміністративно-правових засад правосуддя. Правові відносини виникають виключно між людьми як різновид найбільш важливих суспільних відносини. Ці відносини можуть бути як публічними правовими, так і приватними правовими. У юридичній літературі слушно визначається, що основною приватних (окремих, конкретних) правових відносин є цивільне право, а публічних правових – адміністративне право. Відносини, що складають предмет адміністративного права України, окреслюються: суспільними відносинам, що виникають у зв’язку із забезпеченням суб’єктами публічної адміністрації прав і свобод та законних інтересів приватних осіб у процесі надання адміністративних послуг; адміністративною діяльністю суб’єктів публічної адміністрації щодо здійснення публічної управлінської (виконавчо-розпорядчої) виконавчої діяльності, де суб’єкти публічної адміністрації забезпечують публічне виконання законів на території всієї держави; розпорядча діяльність полягає в ухваленні суб’єктами публічної адміністрації підзаконних нормативно-правових адміністративних актів на основі та з виконання законів. Предметом адміністративного права України є суспільні відносини, які виникають між суб’єктами публічної адміністрації та приватними особами. За змістом предмет адміністративного права складається з надання адміністративних послуг і здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності публічною адміністрацією [107].

З урахуванням наведених вище теоретичних позицій можна зробити висновок, що адміністративно-правові відносини у сфері забезпечення засад правосуддя – це відносини, які виникають у сфері публічного адміністрування, коли адміністративне право впорядковує, регулює та досягає дієвості й законності цих відносин з метою надання всього необхідного суддям (судам) для здійснення справедливого правосуддя, а відвідувачам судів (учасникам процесу) – можливості отримувати належні судові послуги [44].

Загалом в Україні діє єдина система забезпечення функціювання судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. До її складу входять Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та місцевого самоврядування, що беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених законами України. Державна судова адміністрація України забезпечує виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів. Для здійснення реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи, забезпечення необхідних дій для належного початку його роботи та представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами Державна судова адміністрація України ухвалює рішення про призначення тимчасового виконувача обов’язків керівника апарату новоутвореного суду [311]. Наприклад, наказом Державної судової адміністрації України від 14 січня 2020 р. № 06/к було призначено тимчасового виконувача обов’язків керівника апарату Вищого суду з питань інтелектуальної власності – Особу 1 до призначення керівника апарату цього суду згідно з процедурами, визначеними законодавством про державну службу. Тимчасовий виконувач обов’язків керівника апарату суду здійснює дії щодо реєстрації новоутвореного суду як юридичної особи, забезпечення

необхідних дій для належного початку його роботи та представництва такого суду як органу державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами [290].

У разі ліквідації суду, що здійснює правосуддя на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (відповідних адміністративно-територіальних одиниць), та утворення нового суду, який забезпечує здійснення правосуддя на цій території, суд, що ліквідується, припиняє здійснення правосуддя від дня опублікування в газеті «Голос України» повідомлення від голови новоутвореного суду про початок роботи цього суду. У зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами робота суду може бути припинена за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду [311].

На початку повномасштабного вторгнення російсько-терористичних військ в Україну Вища рада правосуддя не мала повноважень, відповідно Верховний суд не припинив тоді діяльності судів, які опинились на тимчасово окупованій території, а здійснив зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану. Наприклад, своїм розпорядженням Верховний суд від 6 квітня 2022р. № 1/0/9-22 «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» територіальну підсудність Цюрупинського районного суду Херсонської обл., який перебуває в тимчасовій окупації, було змінено на Саксаганський районний суд м. Кривого Рогу [304]. У подальшому рішенням уже правоможної Вищої ради правосуддя від 31 січня 2023р. № 10/0/15-23 «Про початок відновлення роботи та зміни територіальної підсудності судових справ судів Херсонської області» було визначено територіальну підсудність Нововоронцовського районного суду Херсонської обл. – підсудність справ Іванівського районного суду, Каланчацького районного суду, Цюрупинського районного суду,

Голопристанського районного суду, Нижньосірогозького районного суду, Скадовського районного суду Херсонської обл. [306].

Отже, слід підкреслити: незважаючи на те, що судова гілка влади є відокремленою від виконавчої влади, разом із тим теорія адміністративного права значною мірою поширюється на діяльність Державної судової адміністрації, апарату суду та деяких інших, забезпечуючи діяльність суб'єктів публічної адміністрації судової влади, зокрема органів суддівського врядування [44].

Загалом слід відзначити, що апарат суду, Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України, Національна школа суддів України та інші адміністративні органи публічної адміністрації судової гілки влади за своєю сутністю створюються та функціюють головним чином для того, щоб забезпечувати суддів і суд загалом усім належним (потрібним) для здійснення справедливого правосуддя. У такому разі теорія та норми адміністративного права відіграють головну регулювальну роль.

Сутність і зміст судової влади найбільш повно виявляється у функціях судової влади, під якими слід розуміти напрямки й види здійснення правосуддя судами в межах і порядку, передбачених Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами України. Судова система як сукупність усіх судів усіх ланок є складовою частиною державного механізму, отже через неї також реалізуються певні функції держави. Конституційною функцією судової влади є правосуддя, оскільки саме суди й ніхто більше розглядають і вирішують правові спори. Виконання цієї функції іншими органами заборонено (ч. 1 ст. 124 Конституції України). На думку, І. Олендера, суди здійснюють такі функції: правозахисну, яка виявляється у правосудді, змістом якого є захист прав свобод та інтересів особи; правоохоронну – через здійснення судового контролю з метою попередження порушення прав, свобод та інтересів особи; каральну – через притягнення особи до юридичної відповідальності. Ці функції певною мірою виконують

усі суди хоча правоохоронна функція виявляється насамперед в адміністративному й кримінальному процесах, де висока ймовірність порушення прав та інтересів особи через необґрунтоване втручання державних органів у сферу її приватного життя [259]. Відповідно до вищезазначеного судова система є органом державної влади, що має забезпечити громадянам нашої держави право на законне справедливе й неупереджене правосуддя.

Виходячи з таких засад, можна узагальнити, що сутністю правосуддя у правовій державі Україна є певна «зразкова» модель постановлення проблеми забезпечення доступності громадян до судочинства, ефективного його здійснення на засадах верховенства права та наукового мислення суддів й інших сторін юридичного процесу (насамперед адвокатів, які беруть участь в судових справах), що виявляється в певній теорії правосуддя у правовій державі та відносній узгодженості поглядів на різноманітні явища, що прямо чи опосередковано, однак тісно пов’язані з судовими процесами. Парадигма засад мислення юриста (судді, адвоката та ін.) у системі правосуддя має будуватися на домінуванні теорії природного права, способом же зовнішньої реалізації дій учасників судового процесу є позитивістське законодавство, на якому безпосередньо вже формується рішення суду, у свою чергу соціологічна теорія права та психологічний підхід у праві доповнюють парадигму теорії природного права судового процесу.

В умовах героїчного відбиття російської терористичної агресії окремим рядком слід виявити та описати сутність правової держави Україна в аспекті засад правосуддя в ситуації воєнного стану. В умовах війни змінюється більшість публічних інститутів у державі, що воює: державний механізм перелаштовується на забезпечення відсічі агресора, збереження територіальної цілісності держави, забезпечення прав громадян в умовах воєнного стану. З погляду конституційного права та публічного адміністрування, обмежуються певні свободи та права фізичних і юридичних осіб. Такі суворі аспекти режиму воєнного стану є виправданими й

об’єктивними, адже історія вчить, що втрата незалежності для Українського народу є трагедією, яка призводить до вбивства окупаційними режимами тисяч етнічних українців, перетворення їх на безправних жебраків на своїй землі, однак у правовому режимі чужої ворожої державі. Помилок минулого ми не можемо повторити. Саме тому з перших днів повномасштабного вторгнення російських терористів в Україну біля пунктів соціального захисту військовослужбовців і комплектування Збройних сил України вишикувались черги добровольців.

Однак Україна – правова держава, і навіть у найскрутніші моменти повномасштабного російського вторгнення в Україну, коли ворожі війська були під Києвом, Миколаєвом, Запоріжжям, коли практично в оточенні опинилася територіальна оборона Сум, Харкова, Чернігова, тримаючи оборону, в Україні на підконтрольній території продовжувала функціювати судова влада [21], адже згідно з Конституцією України створення надзвичайних та особливих судів не допускається [204].

Задля розвитку зазначених конституційних засад Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» визначив, що в період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність [307].

В умовах відсутності правосуб’єктності Вищої ради правосуддя невідкладний тягар реагування на виклики військового стану взяла на себе Рада суддів України, яка відреагувала на ці важкі виклики і вже 24.02.2022 р. ухвалила рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень Вищої ради правосуддя та воєнного стану у зв’язку зі збройною

агресією з боку рф». Згідно з цим рішенням Рада суддів України ухвалила: звернути увагу всіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена; у разі загрози здоров'ю, життю та безпеці відвідувачів та працівників суду здійснення судочинства певним судом може бути припинено до усунення обставин, які зумовили небезпеку; розробити рекомендації судам щодо порядку здійснення евакуаційних заходів та передання справ; для вирішення невідкладних питань створити оперативний штаб у складі членів Ради суддів, голови Верховного суду керівника Державної судової адміністрації голови Служби судової охорони. 2 березня 2022 р. Рада суддів України опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану, зокрема такі: особливості роботи суду визначаються виходячи з поточної ситуації у відповідному регіоні; при визначенні умов роботи суду у воєнний час потрібно керуватися реальними поточними обставинами, що склалася в регіоні; станом на 13 березня 2022 р. на офіційних сайтах окружних та апеляційних адміністративних судів розміщена така інформація [339].

У подальшому зреагувала й Верховна Рада України, яка змінами й доповнення до профільного Закону України від 2 червня 2016р. № 1402-VIII поклала додаткову законодавчу компетенцію на Верховний суд. Він у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного стану, за невідсутності правосуб'єктності у Вищої ради правосуддя, отримав право змінювати територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді за розпорядженням Голови Верховного Суду. [310]. Після цього відповідними розпорядженнями Голови Верховного Суду почала змінюватися територіальна підсудність судових справ в умовах воєнного стану. Наприклад, розпорядженнями Голови №11/0/9-22 було змінено територіальну підсудність судових справ Херсонського окружного адміністративного суду [339].

Виходячи із зазначеного можна зробити висновок, що сутністю правової держави Україна в аспекті засад правосуддя в умовах воєнного

стану у країні є недопустимість створення надзвичайних та особливих судів, ухвалення позасудових рішень негативного характеру щодо фізичних і юридичних осіб, що перебувають у юрисдикції України, зокрема щодо російських військовополонених і колаборантів на підконтрольній Україні території, вчасне реагування Верховного суду, органів суддівського самоврядування та врядування на забезпечення неперервності здійснення правосуддя [53].

Отже, роль адміністративного права в забезпеченні функціювання судової влади України полягає в тому, що судова гілка влади є відокремленою від виконавчої влади й відповідно вимагає незалежного публічного адміністрування. Разом із тим теорія адміністративного права значною мірою поширюється на діяльність Державної судової адміністрації, апарату суду та деяких інших, забезпечуючи суб'єктів публічної адміністрації судової влади, зокрема органів суддівського врядування та самоврядування.

Роль адміністративного права в забезпеченні функціювання судової влади полягає в регулюванні суспільних відносин, яке за допомогою нормативно-правових актів і сукупності інших правових засобів врегульовує суспільні відносини, що виникають у сфері публічного адміністрування судової влади України з метою захисту основоположних прав, свобод і законних інтересів людини.

В адміністративному аспекті функціювання судової системи України полягає в тому, що вона регулює суспільні відносини, які виникають у сфері надання адміністративно-судових послуг, здійснення розпорядчої та виконавчої діяльності спеціальних суб'єктів публічної адміністрації; упорядковує відносини відповідних суб'єктів судової сфери, що мають забезпечувати основоположні права, свободи публічного адміністрування та законні інтереси громадянина на основі використання певних адміністративно-правових інструментів, за допомогою яких регулюються суспільно-правові відносини в цій сфері; містить основоположні теоретично-

правові аспекти для аналізу функціювання публічної адміністрації в Україні. Зроблено висновок, що адміністративне право через класичну теорію публічного адміністрування здійснює адміністративно-правове забезпечення, формує способи (інструменти публічного адміністрування) в судовій гілці влади, реалізуючи загальну функцію виконавчої влади.

1.4. Принципи адміністративно-правових засад правосуддя в Україні

У державах, які належать до романо-германської правової сім'ї, правова система будується за дедуктивним методом – від загального до одиничного. Відповідно є незаперечним, що діяльність адміністративних органів та суду базується на певних високих основоположних засадах – принципах права, які займають верхній щабель у правовій ієрархії теоретичних інститутів правознавства, правотворчості та правозастосуванні.

Усе це в повному обсязі стосується правової системи України. В умовах сьогодення діяльність адміністративних і судових органів України переходить на європейські цінності, стандарти і принципи. Проте треба підкреслити, що судова влада є самостійною та незалежною гілкою влади України, яка функціює з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, суспільства та держави загалом.

В умовах судової реформи органи судової влади перебувають у площині змін, які спрямовані в напрямку євроатлантичної інтеграції. Ці зміни значною мірою направлені на належне забезпечення судочинства. Стан адміністративно-правового забезпечення судової влади, перебуваючи, на перший погляд, на задовільному рівні, не задовольняє народ України, адже судова гілка влади ще не спромоглась ефективно відновлювати права, свободи й законні інтереси громадян, ще не є визнаним справедливим арбітром у вирішенні правових спорів між особами.

Отже, головним засадничим чинником адміністративно-правового забезпечення судової влади є інститут принципів адміністративного права, що перебуває у процесі розвитку щодо адаптації до європейських цінностей та правових стандартів. Розкриємо їх правову об'єктивну основу.

Згідно з тлумачним словником української мови «принцип» – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін.; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці [291].

Теоретики права вважають, що принципам права притаманні такі ознаки: це безпосереднє вираження, уособлення загальнолюдських суспільних цінностей; вони мають найбільш загальний, абстрактний характер; визначають зміст системи права та її структурних елементів, а також напрямки їхнього подальшого розвитку; спрямовують формування норм права; від правових норм принципи права відрізняються більшою стабільністю, оскільки залишаються незмінними упродовж тривалого періоду. Загалом теоретики права роблять висновок, що принципи права – це найбільш загальні і стабільні вимоги, що уособлюють суспільні цінності, дозволяють відтворити їх при формуванні та дії права, визначаючи його характер і напрямки подальшого розвитку [153С. 69-70].

О. Гуцалюк, який аналізував більш вузьку з ними проблематику (адміністративно-правові засади реформування місцевих судів в Україні) з посиланням на інших вчених доводить, що принципи адміністративного права це об'єктивно визначені та стійкі фундаментальні наукові ідеї, які описують сутність адміністративного права, відображають його засади та визначають адміністративно-правове соціальне призначення [199]. Під принципами адміністративного права розуміються основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів

адміністративного права, забезпечуються права та свободи людини і громадянина, нормальне функціювання громадянського суспільства та держави [109]. Характерними рисами принципів адміністративного права є те, що вони формуються з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також нормального функціонування громадянського суспільства і держави, встановлення провідних засад-орієнтирів, що визначають найважливіші правила здійснення та організації діяльності суб'єктів адміністративного права, характеризуються прогресивністю, вказуючи на ідеальні для сучасних умов, але реально досяжні основні принципи поведінки суб'єктів адміністративного права [108]. Виконують системотворчу роль, тобто зумовлюють формування в межах нових інститутів; беруться до уваги у процесі законотворчості та нормотворчої діяльності, будучи орієнтирами для розвитку норм адміністративного права; створюють основу для судового контролю за адміністративними діями; заповнюють прогалини у сфері адміністративно-правового регулювання суспільних відносин [234; 124].

Беручи за основу вищенаведені підходи провідних учених-адміністративістів до проблеми принципів адміністративного права України, треба підкреслити, що їх не можна прямолінійно проєктувати на проблему адміністративно-правового забезпечення правосуддя, адже судова гілка влади є незалежною. Зокрема, вона поряд із суддями має незалежний від виконавчої влади апарат суду та інших суб'єктів владних повноважень. Судова гілка влади має незалежні від виконавчої гілки влади адміністративні органи, які виконують виконавчі та адміністративно-сервісні функції, забезпечуючи суддів та учасників судових процесів належними для здійснення правосуддя умовами.

Далі сфокусуємося на більш спеціальних принципах забезпечення ефективності функціювання судової влади. На слушну думку, Л. Москвич, І. Назарова, О. Овсянікова, принципами судової влади є норми найбільш загального, керівного характеру, що визначають місце судової влади в

системі єдиної державної влади, побудову її основних інститутів та спрямовані на реалізацію завдань, що стоять перед судовою владою. Принципи діють у межах єдиної цілісної взаємопов'язаної і взаємозалежної системи, і тому порушення одного з них тягне за собою порушення й інших. Будучи єдиною, система принципів судової влади поділяється на три підсистеми: інституційну (загальні принципи судової влади), функційну (принципи відправлення судочинства) організаційну (принципи організації системи судових органів, або судоустрійні принципи). На думку названих вище вчених, усі вони хоча й пов'язані між собою, але утворюють самостійні галузеві підсистеми, кожна з яких відрізняється сферою поширення і призначенням. Інституційні принципи фіксують загальні відносини, що виникають при запровадженні інституту судової влади в суспільстві, окреслюють місце в системі поділу влади й загальні засади взаємовідносин з іншими державними та приватними інститутами [244].

І. Назаров пропонує таку класифікацію принципів судової системи: міжгалузеві (принципи єдності, територіальності, фінансування судів з державного бюджету та ін.) і галузеві (принцип інстанційності); норми-принципи (прямо сформульовані в конкретних нормах права) і принципи, виведені з норм; за характером нормативного джерела, що закріплює принципи, – конституційні принципи побудови судової системи і принципи, закріплені в законодавстві про судоустрій [247 , с. 32, 33].

У цій палітрі доктринальних поглядів на юридичну природу принципів судової гілки влади, на наш, більш слушною є думка колективу вчених (Л. Москвич, І. Назарова, О. Овсянікова). Узявши її за основу, можемо узагальнити, що принципи як засади адміністративно-правового забезпечення правосуддя, за ієрархічним статусом та критерієм спеціалізації слід поділити на три групи:

1) загальні принципи права, засади яких притаманні судової гілці владі;

2) функційні принципи здійснення судочинства;

3) принципи публічного адміністрування спеціальної судової публічної адміністрації.

Найбільш загальні засади правосуддя визначені в Конституції України: «суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права. Основними принципами судочинства є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; доведення вини, змагальність сторін і свобода подавати свої докази суду та доводити перед судом їх достовірність; забезпечення державного обвинувачення в суді прокурором, надання обвинуваченому права на захист; прозорість судового процесу та його повне фіксування за допомогою технічних засобів; розумні строки розгляду справи судом, забезпечення права на подання касаційної скарги на рішення суду у випадках, установлених законом; обов'язковість судового рішення [204].

Щодо наведених конституційних засад правосуддя слід зробити два основних узагальнення:

– підтвердити, що головним суб'єктом адміністративно-правового забезпечення в судій гілці влади є суддя;

– підкреслити та підтвердити, що принципи верховенства права є фундаментальними засадами у правосудді та його забезпеченні правової демократичної держави Україна.

Незважаючи на те, що принцип верховенства права є фундаментальним в системі українського права, він не має свого прямого законодавчого закріплення. Це є правильним, адже за своєю сутністю принцип верховенства права стоїть вище за чинні позитивістські норми права, закріплені в чинному законодавстві. Саме в цьому і полягає його цінність, адже закон може бути неправовим. І саме місією правосуддя в особі судді є виправлення несправедливих норм чинного законодавства у процесі здійснення судочинства.

Виходячи з таких позицій, Конституційний суд України попередніх складів значну увагу, як наш погляд слушно, приділяв здійсненню офіційного тлумачення зазначених положень Конституції України. У своїх рішеннях він

довів, що верховенство права передбачає панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його реалізації в правотворчій і правозастосовній діяльності, зокрема в законах, зміст яких має бути пройнятий ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів правової держави є те, що право не обмежується законодавством як однією зі своїх форм, а включає й інші соціальні регулятори, які легалізовані та визначені суспільством, зокрема моральні норми, традиції, звичаї, історично досягнутий культурний рівень суспільства. Усі ці елементи права об'єднує якість, відповідна ідеології справедливості, ідеї права. Таке розуміння права не дає підстав для його поєднання із законами, які інколи можуть бути несправедливими, зокрема обмежувати свободу та рівність людини [81].

Переходячи до розкриття сутності справедливості, судді Конституційного суду підкреслюють, вона що є одним з основних принципів права і має вирішальне значення у визначенні його як одного з універсальних вимірів права, що регулює суспільні відносини. Справедливість, зокрема, є властивістю права, що виражається в однакових правових масштабах поведінки та пропорційності юридичної відповідальності за вчинене правопорушення. Із засад конституційної рівності та справедливості випливає вимога чіткості, адже неясність правової норми не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженого тлумачення в практиці правозастосування та неминуче призводить до свавілля. Принцип правової визначеності передбачає, що обмеження основних прав людини і громадянина та їх практичне застосування допускається лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, визначених такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права має здійснюватися на підставі критеріїв, які дозволяють особі відрізнити правомірну поведінку від протиправної, передбачити правові наслідки її дій. Елементами верховенства права є принципи рівності та справедливості, правової визначеності, ясності та визначеності правової

норми, оскільки ніщо інше не може забезпечити її однакове застосування, і це виключає необмежене тлумачення в практиці правозастосування та неминуче призводить до свавілля [81].

Отже, такі виважені, з погляду методології, тлумачення норм права та мудрі положення рішень Конституційного суду України із проєкцією на аналізовану нами проблематику дають можливість зробити висновок, що фундаментальним принципом засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні є принцип верховенства права, головною складовою якого є принцип справедливості, а провідними – засади правової визначеності, ясності та недвозначності правової норми.

Також треба зазначити, що у практичній діяльності спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади безпосередньо використовується не принцип верховенства права, а принцип законності (у європейському його розумінні – принцип зв'язності адміністративних органів законом), адже на посадових осіб усіх без винятку суб'єктів публічної адміністрації (адміністративних органів) розповсюджується положення Конституції України, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження в установлених Конституцією межах і відповідно до законів України, органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [204]. Наприклад, Голова Державної судової адміністрації України має компетенцію призначати на посаду та звільняти з посади начальників територіальних управлінь ДСА України, їх заступників, застосовувати до них заохочення й накладає дисциплінарні стягнення в порядку, визначеному законодавством про державну службу, зокрема ухвалювати рішення про переведення начальника територіального управління або його заступника на рівнозначну чи нижчу посаду до іншого територіального управління в порядку, визначеному пунктом 1 частини першої статті 41 Закону України «Про державну службу» [275].

Це означає зобов'язання суб'єктів публічної адміністрації під час здійснення будь-яких дій суворо дотримуватися законодавства України, діяти виключно відповідно до другої формули правового регулювання «заборонено все крім того, що прямо дозволено законом»; дотримання суб'єктами публічної адміністрації адміністративних процедур і правил юридичної техніки; використання адміністративними органами всіх дозволених законодавством засобів щодо забезпечення попередження та припинення протиправних посягань на права, свободи та законні публічні інтереси фізичних і юридичних осіб, невідворотності притягнення винних у скоєнні правопорушення до юридичної відповідальності та відновлення порушених прав і свобод [110, с. 92-93].

Наприклад, 28 листопада 2018 р., на виконання доручення Прем'єр-міністра України, за ініціативи Державної судової адміністрації України, Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про передання зі сфери управління Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства до сфери управління Державної судової адміністрації України будівлі Лабораторного корпусу № 1 по вул. Преображенській, 5/2 та Адміністративно-лабораторного корпусу № 2 по вул. Максима Кривоноса, 2-а для розміщення відповідно Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду та судових палат Вищого антикорупційного суду для здійснення правосуддя в першій інстанції. Передання зазначеного нерухомого майна спрямоване на реалізацію Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» і дозволить забезпечити цей суд належними приміщеннями державної форми власності [382].

Отже, суб'єкти публічної адміністрації судової гілки влади при здійсненні адміністративно-правового забезпечення правосуддя здійснюють публічне адміністрування на основі принципу законності (зв'язаності адміністративних органів законом), на відміну від суддів, які використовують широкі можливості принципу верховенства права.

Функційні принципи правосуддя стосуються відносин, що виникають у судовому розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних та інших справ. Але на відміну від таких специфічних принципів, на яких будується окреме судочинство, функційні принципи розкривають загальні принципи здійснення та реалізації повноважень судової влади, характерні для будь-якого процесу судочинства і для всіх видів судового провадження та судових процесів. Ці принципи добре прописані у відповідних процесуальних кодексах. Наприклад, згідно з нормами Кодексу адміністративного судочинства України основними принципами адміністративного судочинства визначаються верховенство права, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, прозорість і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами, змагальність сторін, диспозитивність та вимога встановлення усіх обставин у справі, обов'язковість судового рішення, забезпечення права на перегляд справи в апеляційному порядку, право на подання касаційної скарги на рішення суду у випадках, установлених законом, розумність строків розгляду справи судом; не допускається також зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат фізичних та юридичних осіб, на користь яких винесено судове рішення [196].

Проте потрібно зазначити, що безпосередньо функційні принципи правосуддя не є предметом нашого аналізу – вони належать до кола принципів адміністративного-деліктного права, адміністративного та інших видів процесу.

Організаційні (судоустрійні) принципи звернені насамперед до відносин, що виникають не з приводу розгляду й вирішення конкретного виду судової справи, а з приводу організації судової системи, структури її органів, статусу суддів, тобто у зв'язку з організаційними відносинами. Чітке дотримання всієї системи принципів забезпечує повний, усебічний та об'єктивний розгляд кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних та інших справ і тим самим – виконання завдань судової

влади. Система принципів судової влади не залишається незмінною. Підкоряючись загальним закономірностям розвитку держави, деякі з них набувають нового змісту, з'являються й нові принципи. Судово-правова реформа, що провадиться в Україні, ухвалення нових матеріальних і процесуальних законів суттєво впливають на вдосконалення системи принципів судової влади, надаючи деяким із них нового змісту. На думку деяких учених (Л. Москвич, І. Назаров, О. Овсянікова), до інституційних принципів судової влади належать паритетність, справедливість, верховенство права, законність, здійснення судової влади тільки судом, доступність, незалежність і самостійність, безсторонність, процедурність. Усі вони взаємопов'язані і взаємозалежні, нормативно закріплені на конституційному й законодавчому рівнях [244].

Проте ми критично ставимося до такого підходу вчених і вважаємо, що не всі ті принципи є такими, що відображають юридичну природу здійснення виконавчої функції в на сучасному розвитку судової гілки влади.

На наш погляд, більш слушним буде в цій сфері буде скористатися науковими напрацюваннями вчених-адміністративістів щодо цінностей принципів належного врядування для публічного адміністрування, адже належне врядування є вершиною еволюції публічного адміністрування, що увібрало в себе все найкраще та найрезультативніше від попередніх теоретичних і практичних надбань. Для досягнення цілей належного врядування фахівці рекомендують дотримуватися таких постулатів: 1) посадові особи суб'єктів владних повноважень мають пам'ятати, що громадяни є центром усіх демократичних інститутів і процесів; 2) суб'єкти публічної адміністрації мають покращувати якість і ефективність публічного адміністрування [156].

Узявши за основу загальні принципи належного врядування, розкриті вітчизняними вченими в галузі адміністративного права, розробимо власну теорію засад належного врядування для потреб спеціальної публічної адміністрації, яка забезпечує правосуддя в Україні.

Принцип участі громадськості в ухваленні рішень публічного адміністрування належного забезпечення правосуддя означає, що держава та суспільство знайшли консенсус щодо певної моделі культури публічного адміністрування судової гілки влади, відповідно до якого органи виконавчої влади виключені з цього процесу (крім Уряду України та Міністерства фінансів України, яке має виділити передбачені в державному бюджеті фінансові кошти, потрібні для належного забезпечення правосуддя).

Прикладом застосування цього принципу в публічному адмініструванні судової влади є добір і призначення членів першого складу Конкурсної комісії для проведення конкурсу на посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. До складу Конкурсної комісії увійшли: Р. Брукхейсен – колишній спеціальний прокурор у Прокуратурі Нідерландів (із відділу боротьби з шахрайством в особливо великих розмірах); Т. Зажечни – суддя федерального суду Королівської лави провінції Саскачеван (Канада) у відставці; С. Маркмен – Голова Верховного суду штату Мічиган у відставці; С. Верланов – суддя Київського апеляційного суду; Є Мєзєнцев – заступник голови Шостого апеляційного адміністративного суду; І. Міщенко – суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду [85].

Отже, принцип участі громадськості в ухваленні рішень щодо належного забезпечення правосуддя є провідною засадою публічного адміністрування судової гілки влади та означає, що суб’єкти громадянського суспільства мають юридичну можливість та беруть активну участь у доборі доброчесних претендентів на формування суддівського корпусу й органів суддівського врядування, здійсненні захисту доброчесних суддів або громадського тиску на суддів, які ухвалюють спірні з погляду справедливості рішення. Загалом реалізуючи цей принцип, громадяни беруть участь у формуванні напрямків та інструментарію судової реформи. Усі ці заходи здійснюються через громадянську підтримку, громадянський тиск, і компроміси призводять до укладення між громадянами та судовою гілкою

влади своєрідного суспільного договору, коли громадяни зі сплачених ними податків на належному рівні забезпечують суддів, здійснюють їх захист від тиску з боку можновладців виконавчої та законодавчої гілок влади, а судді ефективно відновлюють порушені права, свободи та законні інтереси громадян і постають справедливими арбітрами у правових спорах.

Принцип прозорості при забезпеченні правосуддя означає, що суб'єкти публічної адміністрації судової гілки влади зобов'язані здійснювати фінансово-матеріальне витрачання відповідних ресурсів через Урядовий портал «Прозоро», органи суддівського врядування – проводити конкурси на заміщення вакантних посад суддів відкрито, відповідно до визначеної законодавством процедури. Результати діяльності судів у судових справах вчасно розміщуються в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Принципи доброчесності й етичної поведінки посадових осіб спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади, їх компетентності й спроможності, поваги до прав людини та культурної різноманітності, поваги до приватності, сталості та довгострокової орієнтованості, інноваційності та відкритості до змін [275] є аналогічними за своєю сутністю тим вимогам, які висуваються до посадових осіб органів виконавчої влади. Відповідно на цих засадах ми не будемо загострювати увагу**.**

Певні особливості притаманні принципу ефективності в забезпеченні правосуддя, на якому зосередимо більш вагому увагу. На думку Ю. Чуприни, оцінювання ефективності функціювання судової влади можна здійснювати за такими критеріями: 1) якість виконання обов'язків і завдань, що визначається на підставі таких показників, як: а) кількість справ, які розглядалися суддею; б) кількість повернених справ, тобто якість судового розгляду; в) оперативність розгляду справ; 2) професійна компетентність, яка тісно пов'язана з попереднім показником і засновується на професійних знаннях, може виходити також із якості судового розгляду; 3) етика поведінки, яку можна встановити через установлення кількості звільнень суддів і причин

цих звільнень порівняно з попереднім періодом, та кількості випадків притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Крім того про якість здійснення правосуддя може свідчити й оцінка корумпованості судової влади [394].

Р. Куйбіда для оцінювання результатів реформи, а отже й ефективності функціювання судової влади, виділив певні індикатори. Такими індикаторами, на погляд ученого, можуть бути статистика повернень судами заяв і скарг у зв'язку з пропущенням строків; швидкість розгляду справ; динаміка кількості судових рішень про обмеження права на мирні зібрання; кількість звільнень суддів і причини цих звільнень порівняно з попереднім періодом тощо [215].

На наш погляд, відповідно до ролі громадськості не можна розділяти принцип ефективності правосуддя та забезпечення правосуддя, адже головним критерієм їх оцінки є рівень довіри громадян загалом до судової гілки влади. Зрозуміло, що всередині судової системи потрібна певна система показників ефективності забезпечення судів та суддів усім потрібним для здійснення судочинства.

Принцип підзвітності в забезпеченні правосуддя має як зовнішнє, так і внутрішнє спрямування. Сутність зовнішнього спрямування розкрито у принципі участі громадськості в ухваленні рішень щодо належного забезпечення правосуддя. Що стосується внутрішньої підзвітності, то, наприклад, Державна судова адміністрація України, як головний спеціальний суб'єкт публічної судової гілки влади перед Вищою радою правосуддя, інформує про свою діяльність з'їзд суддів України, зокрема щодо організаційного, фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності органів судової влади, та Раду суддів України щодо питань організації діяльності судів.

Усе вищенаведене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо принципів адміністративно-правових засад правосудді в Україні:

– головною засадничою складовою адміністративно-правового забезпечення судової влади є інститут принципів адміністративного права, що перебуває сьогодні у процесі розвитку щодо задоволення народу України на основі європейських цінностей та правових стандартів європейської спільноти;

– фундаментальним принципом адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні є принцип верховенства права, головною складовою якого є принцип справедливості, а провідними – засади правової визначеності, ясності та недвозначності правової норми;

– головною цінністю адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади є доброчесний, професійний, справедливий суддя та учасники судових процесів;

– суб'єкти публічної адміністрації судової гілки влади при здійсненні адміністративно-правового забезпечення правосуддя здійснюють публічне адміністрування на основі принципу законності, на відміну від суддів, які використовують принцип верховенства права;

– функційні принципи правосуддя стосуються відносин, що виникають у судовому розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних та інших справ, і безпосередньо не є предметом нашого аналізу;

– принципи публічного адміністрування спеціальної судової публічної адміністрації судової гілки влади (організаційні принципи забезпечення правосуддя) поділяються на принцип законності та принцип належного врядування в забезпеченні судової гілки влади;

– принцип участі громадськості в ухваленні рішень належного забезпечення правосуддя є провідною засадою публічного адміністрування судової гілки влади та означає, що суб'єкти громадянського суспільства мають юридичну можливість і беруть активну участь у доборі доброчесних претендентів для формування суддівського корпусу та органів суддівського

врядування, здійсненні захисту доброчесних суддів або громадського тиску на суддів, які ухвалюють спірні з погляду справедливості рішення;

– принцип прозорості в забезпеченні правосуддя означає, що суб'єкти публічної адміністрації судової гілки влади зобов'язані здійснювати фінансово-матеріальне витрачання відповідних ресурсів через Урядовий портал «Прозоро», органи суддівського врядування – проводити конкурси на заміщення вакантних посад суддів відкрито, відповідно до визначеної законодавством процедури, результати діяльності судів у судових справах вчасно та повно висвітлюються в Єдиному державному реєстрі судових рішень;

– доведено, що принципи доброчесності й етичної поведінки посадових осіб спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади, їх компетентності й спроможності, поваги до прав людини та культурної різноманітності, поваги до приватності, сталості та довгострокової орієнтованості, інноваційності та відкритості до змін є практично аналогічними за своєю сутністю тим вимогам, які висуваються до посадових осіб органів виконавчої влади;

– відповідно до ролі громадськості не можна розділяти принцип ефективності правосуддя та забезпечення правосуддя, адже головним критерієм їх формалізації є рівень довіри громадян загалом до судової гілки влади;

– виходячи із засад принципу ефективності, всередині судової гілки влади потрібна певна система показників ефективності та здійснення контрольних заходів щодо забезпечення судів і суддів усім потрібним для здійснення судочинства, якісного та повного надання учасниках судових процесів адміністративно-сервісних послуг.

Отже, принципи адміністративно-правових засад правосудді в Україні – це найбільш загальні і стабільні вимоги, які висуваються до спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади, суддів, органів суддівського врядування та самоврядування, що уособлюють суспільні цінності

справедливого правосуддя у правовій державі при здійсненні виконавчої та адміністративно-сервісної функції в судовій гілці влади, що дозволяє суддям ефективно захищати права, свободи та законні інтереси фізичних і юридичних осіб.

1.5. Нормативно-правове регулювання адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні

Адміністративно-правове забезпечення правосуддя в Україні має під собою не тільки об'єктивно філософську праву природу, але вже вагому розгалужену, сформовану та певним чином систематизовану законодавчу базу, що складається із джерел права всіх рівнів. Це норми Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи, профільного та спеціальних суддівських законів, інших законів України, міжнародних та європейських норм, підзаконних нормативно-правових актів спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади. Проте потрібно підкреслити, на чому ми вже неодноразову наголошували, що народ України ще не довіряє судам загалом. Щоб змінити цю ситуацію, іншого правового інструментарію здійснення судової реформи, ніж удосконалення норм права у сфері адміністративно-правових засад (забезпечення) правосуддя, не існує.

Отже, у цьому підрозділі ми проаналізуємо та здійснимо авторську класифікацію основних джерел адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні з метою виявлення тих прогалин і невідповідностей, які не дають, на наш погляд, можливості вітчизняному правосуддю задовольнити народ України щодо справедливого відновлення прав, свобод і законних інтересів громадян, прав і законних інтересів юридичних осіб та справедливого вирішення правових спорів між особами.

На сьогодні нормативно-правове регулювання діяльності цієї сфери є важливим та одночасно розгалуженим, однак в реаліях, що потребують

реформації, спрямованої на євроінтеграційні процеси, воно є нагальним. Зміни, які відбуваються у сфері реформування нормативного регулювання судових органів, спрямовані на належне забезпечення судочинства, адже стан адміністративно-правового забезпечення судової влади перебуває не на досить високому рівні, що негативно вливає на рівень здійснення судочинства та на ефективність функціювання правосуддя загалом.

Отже, нормативно-правове забезпечення адміністративно-правового забезпечення правосуддя має своєю метою утвердження такого стану національного законодавства, який би дозволив здійснювати суддям ефективний захист порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб та справедливе вирішення правових спорів між особами. Це викликає по-справжньому особливий науковий інтерес щодо узагальнення та вдосконалення нормативно-правових актів в аналізованій сфері.

Відповідно до загальної теорії держави і права нормативно-правове регулювання – це впорядкування поведінки людей за допомогою нормативно-правових актів, розрахованих на їх багаторазове застосування за наявності передбачених ними обставин. Тобто обсяг суспільних відносин, на які поширюється нормативне правове регулювання, є кількісно не визначеним [342]. Тим самим держава використовує свою владу для врегулювання суспільних відносин за допомогою законів і підзаконних нормативно-правових актів. Це безпосередньо стосується судової гілки влади.

Способи правового регулювання – це складові елементи впорядкованих суспільних відносин – дозволяння, зобов’язування (веління), заборона. Дозволяння полягає в наданні особі права на активні дії (роби, як вважаєш за потрібне). За загальним правилом, дозволяння превалювало переважно в галузях, які належать до приватного права [342]. Однак після переходу вітчизняного адміністративного права на людиноцетричність цей спосіб правового регулювання став широко застосовуватися в публічному адмініструванні [104]. Зобов’язання (веління) – це покладання на особу

обов’язку активної поведінки (роби тільки так) – наприклад, обов’язок забезпечення обвинуваченому права на захист. Заборона – це покладання на особу обов’язку утримуватися від учинення дій певного роду (тільки так не роби) – наприклад, заборона пропаганди війни, національної чи расової переваги одних народів над іншими. Норми особливої частини Кримінального кодексу є фактично заборонами, оскільки встановлюють відповідальність за певні дії й тим самим їх забороняють. Зобов’язання (веління) і заборона превалюють переважно в галузях, що належать до публічного права [342]. Наприклад, згідно з Посадовою інструкцією помічника судді, яка затверджена Наказом керівника апарату Деснянського районного суду м. Чернігова від 25.06.2018 № 35-д, помічнику судді забороняється вчиняти дії процесуального характеру, а також дії, що можуть потягнути за собою виникнення, зміну або припинення прав та обов’язків учасників судового процесу; розголошувати відомості, які становлять державну або іншу охоронювану законом таємницю, а також відомості, які стали йому відомими у зв’язку з виконанням посадових обов’язків, зокрема які стосуються приватного життя та здоров’я громадян або зачіпають їх честь і гідність; прилюдно висловлювати свою думку щодо справи, яка розглядається, або надавати довідки, консультації тощо з обставин, які можуть бути предметом розгляду в судовому засіданні; розміщувати в соціальних мережах, інтернет-форумах інформацію та/або коментувати інформацію, яка може завдавати шкоди авторитету судді та судової влади в разі реєстрації їх у соціальних мережах із вказівкою місця роботи та посади [283].

Способи правового регулювання пов’язані із суб’єктивними правами учасників правових відносин у сфері забезпечення правосуддя. При дозволянні суб’єктивне право утворює зміст цього способу правового регулювання. При зобов’язанні та забороні право вимоги належить іншим особам. Його призначення – забезпечити виконання активного (зобов’язання) або пасивного (заборони) юридичного обов’язку. Способи правового

регулювання (дозволяння, зобов'язання, заборона) з більшою ефективністю досягають своєї мети лише в тісному взаємозв'язку один з одним. Дозволяння особі певної поведінки буде реальним за наявності обов'язку в інших осіб задовольнити потреби, що виникли у цьому зв'язку в правомочної особи [342]. Відповідно до вищезазначеного держава використовує всі вищезазначені способи для стримування та недопущення порушення прав, свобод і законних інтересів інших осіб. Зокрема, судова влада використовується задля відновлення справедливості та встановлення істинно правильного рішення щодо осіб, права, свободи та законні інтереси яких було порушено.

Отже, нормативно-правове врегулювання органів судової влади в Україні – це упорядкування суспільно-правової сфери діяльності органів судової влади за допомогою встановлення державою загальноприйнятих правил поведінки для встановлення та відновлення справедливості щодо осіб, права яких було порушено, та вирішення судових спорів між особами.

У юридичній літературі існують певні підходи до категорійного визначення поняття «правовий акт». Під правовим (юридичним) актом зазвичай розуміють офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, створює юридичний стан і спрямований на врегулювання суспільних відносин. Нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, який ухвалюється уповноваженим органом держави та встановлює, змінює, припиняє чи конкретизує певну норму права. Такі акти перебувають між собою в ієрархічній підпорядкованості, що й визначає юридичну силу документа. За різними критеріями нормативно-правові акти можна класифікувати на окремі види за органом, який їх видає (акти Парламенту, Президента, Уряду, органів виконавчої влади, державних органів, органів місцевого самоврядування) [416].

Однак в умовах сучасності українська система права та законодавство має законодавчо визначені категорії наведених вище доктринальних положень. Згідно із Законом України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX «Про

правотворчу діяльність» норма права – це загальнообов'язкове формально визначене правило поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється й забезпечується державою. Нормативно-правовий акт – це офіційний документ, ухвалений (виданий) суб'єктом правотворчої діяльності в установленому Конституцією України та (або) законом порядку в письмовій формі, який містить норму (норми) права і розрахований на неодноразову реалізацію [308].

Наприклад, Указом Президента України від 23 липня 2022 року №527 затверджено нормативно-правовий документ у формі положення про проведення конкурсу з добору кандидатів для призначення Президентом України на посаду Вищої ради юстиції. У ньому зокрема визначено, що для проведення конкурсу з добору кандидатів на посаду затверджено члена Вищої ради юстиції при Президентові України, утворюється відбірна комісія. Голова та секретар конкурсної комісії обираються на першому засіданні з її складу простою більшістю від складу конкурсної комісії [276].

За суб'єктами правотворчості джерела адміністративного права у сфері забезпечення правосуддя поділяють на такі, що можуть бути ухвалені на референдумі, нормативні акти органів державної влади. Нормативно-правові акти громадських організацій, локальні, внутрішні акти організацій, підприємств, установ, спільні нормативні акти. Залежно від території їх дія поширюється на всю територію держави, на територію окремих суб'єктів (локальні). Наприклад, акти Цюрупинського районного суду Херсонської обл. За сферою дії визначаються акти загальної дії (охоплюють і вирішують схоже коло питань) та спеціальної дії – пов'язані з вирішенням конкретних питань, спрямовані на глибше їх дослідження. Локальні нормативно-правові акти застосовуються у вузькоспеціалізованих сферах суспільного життя. У нашому аналізі це, наприклад, наказ керівника апарату Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська №102-з від 17 жовтня 2016 р. про затвердження правил доступу до приміщення суду осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення, які

розміщено на інформаційному стенді в приміщенні суду [174]. Також акти розрізняються залежно від терміну дії (тривалої та тимчасової дії); залежно від предмета правового регулювання (конституційні, адміністративні, кримінальні, цивільні тощо) [416]. Передбачуваним є те, що більшість нормативно-правових актів в аналізовані нами сфері належить до галузей адміністративного права та адміністративно процесу.

Як у правовій державі, в Україні ми маємо найсучасніші правові визначення та класифікацію джерел права. Законом України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX установлено, що законодавство України є взаємопов'язаною та впорядкованою системою нормативно-правових документів України та чинних міжнародних договорів. Система законодавства України побудована від документів з вищою юридичною силою до актів з нижчою юридичною силою з урахуванням засад конституційного устрою в Україні. Повноваження та територіальна юрисдикція суб'єкта правотворчої діяльності визначена Конституцією України та законом; інші особливості встановлені Конституцією України або законом. Законодавство України включає Конституцію України – Основний Закон України; закони; підзаконні нормативно-правові акти: а) постанови Верховної Ради України, що містять правові норми; укази Президента України, що містять правові норми; постанови Кабінету Міністрів України, що містять норми права (далі – постанови Кабінету Міністрів України); г) накази міністерств, що містять правові норми; документи інших державних органів, що містять правові норми; постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим, накази міністерств Автономної Республіки Крим, що містять правові норми; розпорядження керівників місцевих органів державної влади, розпорядження керівників структурних підрозділів місцевих органів державної влади, що містять правові норми; документи органів місцевого самоврядування, що містять правові норми; чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість

яких надана Верховною Радою України, – це частина національного законодавства України, як й інші чинні міжнародні угоди України [308].

На наш погляд, зазначене законодавче розуміння поняття та здійснена класифікація джерел права є належною. Проте за межами регулювання зазначеним законом залишилися локальні накази керівників організації установ і підприємств, які містять норми права. А також рішення – зразкові й типові рішення Верховного суду та Європейського суду з прав людини. Відповідно ставитися з повагою до Закону від 24 серпня 2023 року №3354-IX – це те, що ми хочемо підкреслити в межах проблематики, яку ми будемо розглядати у більш широкому форматі, ніж це прописано законодавчо, виходячи з позиції сутності права, що норми права не обмежуються виключно позитивістським законодавством і включають у себе інші соціальні норми.

Отже, нормативно-правові акти у сфері забезпечення правосуддя в Україні відрізняються різноманітністю та мають власну специфіку і класифікацію, зокрема серед них визначаються закони, міжнародні нормативно-правові акти, які ратифіковані Верховною радою України, нормативно-правові рішення органів суддівського врядування та самоврядування, накази Державної судової адміністрації, постанови Уряду України.

Щодо цієї сфери професор В. Галунько відзначив, що адміністративно-правове регулювання є цілеспрямованим впливом норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових заходів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціювання громадянського суспільства та держави [109, с. 88–89].

Специфіка адміністративно-правового регулювання діяльності суду визначається потребою організації та регулювання різноманітних суспільних відносин, що виникають у судовому процесі, на рівні відповідних нормативно-правових документів за допомогою конкретних методів і

способів, утворення таких судів, організації їх діяльності та діяльності. До таких відносин передусім належать утворення, реорганізація та ліквідація судів; призначення (обрання) та звільнення суддів, переведення суддів; добір, підготовка та підвищення кваліфікації суддів; притягнення до відповідальності суддів; призначення суддів на адміністративні посади та їх звільнення; організація судового управління та здійснення адміністративних повноважень посадових осіб суду; вступ на державну службу, звільнення з неї, заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників судів і допоміжних органів у системі судоустрою України; взаємодія судів і допоміжних органів в українській судовій системі; адміністративне та юрисдикційне провадження в судах; контроль і нагляд за діяльністю судів в Україні; забезпечення безпеки суддів та членів їх сімей; організаційне забезпечення діяльності суду; організація діяльності допоміжних органів у судовій системі України [316].

На слушну думка А. Іванищука, адміністративно-правове регулювання у сфері регулювання діяльності судової гілки влади здійснюється всіма видами джерел адміністративного права – Конституцією України та іншими законами; нормативно-правовими документами підзаконного характеру, насамперед органів місцевого судочинства; джерелами міжнародного права у сфері правосуддя, рішеннями Конституційного Суду України, Верховного Суду та Європейського суду з прав людини та рішеннями інших міжнародних судових установ [168].

Закони – це нормативно-правові документи, що мають високу юридичну силу. Вони регулюють найважливіші суспільні відносини через установлення загальнообов’язкових норм. Важливими також є укази Президента України, коли ними затверджуються норми права у сфері правосуддя, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові рішення органів суддівського врядування, самоврядування, державної судової адміністрації, апарату суду, та судів на адміністративних посадах. Окрему групу нормативно-правових документів складають рішення, тобто

розпорядчі документи, які ухвалюються колегіально місцевими радами або їх виконавчими комітетами для вирішення найважливіших питань, що належать до їх компетенції. Однак такі рішення у сфері правосуддя застосовуються нечасто. Насамперед це пов'язано з переданням судовій гілці влади муніципальної нерухомості. Однак такі рішення є адміністративними, а не нормативно-правовими актами. Текст рішення складається зі вступної частини, в якій викладається стан питання, та розпорядчої частини, в якій міститься перелік заходів із зазначенням термінів виконання та відповідальних осіб, а також осіб, на яких покладено контроль за виконанням рішення. Наказами спеціальних адміністративних органів, які виховують виконавчі функції засад правосуддя, як правило, затверджуються положення, інструкції, рекомендації тощо [192].

Нормативно-правові акти вищого рівня, якими керується спеціальна публічна адміністрація судової гілки влади при забезпеченні правосуддя в Україні, складаються з великої кількості законів, зокрема це Конституція, суддівські закони «Про судоустрій та статус суддів» та «Про Вищу раду правосуддя», а також закони України, які розкривають певні чинники публічного адміністрування в системі судової гілки влади, а саме закони «Про адміністративну процедуру», «Про адміністративні послуги», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних». Це також процесуальні (процедурні) закони (наприклад, «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»), Кодекс України «Про адміністративні правопорушення», Бюджетний кодекс України, Виборчий кодекс України, Водний кодекс України, Господарський кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Земельний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кодекс законів про працю України, Кодекс України «Про надра», Кодекс цивільного захисту України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний виконавчий кодекс України, Лісовий кодекс України,

Митний кодекс України, Повітряний кодекс України, Податковий кодекс України, Сімейний кодекс України, Цивільний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України [34]. Наприклад, згідно з Лісовим кодексом України права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду [223].

Однак, незважаючи на численну кількість нормативно-правових актів в аналізованій нами сфері, треба погодитися з думкою І. Прошуті, що наявність відповідного адміністративно-правового забезпечення діяльності місцевих загальних судів в Україні допомагає врегулювати різноманітні суспільні відносини, що виникають під час їх організації та діяльності, а також відіграє суттєву роль у підвищенні ефективності та результативності їх діяльності. Одночасно вчений доводить, що, на жаль, на сьогодні наявні деякі недоліки й неузгодженість адміністративно-правового регулювання діяльності місцевих загальних судів, спостерігається недостатній рівень деталізації окремих нормативно-правових актів та часткова невідповідність їх теперішнім умовам. У зв’язку з цим учений слушно наголошує, що адміністративно-правове забезпечення потребує свого науково обґрунтованого вдосконалення, що має призвести до створення узгодженої та цілісної системи правових норм, які б належним чином регламентували всю специфіку діяльності місцевих загальних судів [315]. Наприклад, нагальним є створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, що було передбачено ще судовою реформою 2016 р. Хоча конкурсний добір суддів, розпочатий 2017 року, досі не завершився. Крім того йдеться і про запуск Київського міського окружного адміністративного суду замість ліквідованого Окружного адміністративного суду міста Києва, оскільки наразі адміністративна юстиція у м. Києві та Київській області фактично заблокована. І ще безліч інших завдань чекає свого вирішення на шляху трансформації українського судочинства до європейських стандартів [249].

Усе це вимагає подальшого вдосконалення норм адміністративного права в аналізованій сфері.

Відповідно питання класифікації нормативно-правових актів у сфері забезпечення правосуддя є необхідним предметом подальшого нашого аналізу. Так, С. Шевчук, вважає, що класифікацію нормативно-правових актів судової влади слід здійснювати за такими критеріями: за змістом; за функціональним призначенням у правовому регулюванні; за видами судочинства та за юрисдикцією суду; за інстанційністю; за суб'єктами, що їх ухвалюють; за адміністративно-територіальним поділом; за складом суду; за характером застосування норм права; за реалізацією функцій судової влади; за формою зовнішнього об'єктивування результатів; за ступенем обов'язковості; за юридичними властивостями та залежно від обставин справи [399]. Так, А. Лапкін виділяє конституційні нормативно-правові акти; міжнародно-правові договори як джерела судового права; закони України та підзаконні нормативно-правові акти; міжнародно-правові акти; нормативно-правові акти органів судової влади та міжнародних судових установ; рішення Європейського суду з прав людини Верховного Суду та Конституційного Суду України [219].

Проте ми хочемо підкреслити, що наведені вище підходи до класифікації нормативно-правових актів не повною мірою відображають специфіку адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, що вимагає авторського підходу до критеріїв та змісту такої класифікації. У сучасних реаліях, коли судова гілка влада піддається реформуванню, особливу увагу слід звернути на нормативно-правове регулювання цієї сфери. Зважаючи на численність правових актів, діяльність судової системи регулюється як вітчизняним законодавством, так і міжнародними правовими актами, ратифікованими Верховною Радою України. При цьому слід розуміти, що існують різні підходи правників до класифікації таких нормативно-правових актів. Зокрема, нормативно-правове регулювання органів судової влади України призначене для ефективного захисту порушених прав, свобод та

законних інтересів фізичних і юридичних осіб, що є важливим чинником у житті кожної людини. Тим самим тема класифікації нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні викликає по-справжньому особливий науковий інтерес для визначення та вдосконалення основних нормативно-правових актів у цій сфері [34].

Відповідно до академічного тлумачного словника української мови класифікація – це система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [193]. В нашій дисертації здійснимо класифікацію нормативно-правових актів за їх ієрархічним статусом.

Є незаперечним, що першим найголовнішим законодавчим актом в Україні, що регулює більшість сфер життєдіяльності громадян нашої держави, є Конституція України. Відповідно до статті 55 Конституції права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а розділ VIII повністю присвячений правосуддю, яке в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір і будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [204].

До цього ж найвищого рівня нормативно-правового забезпечення правосуддя в Україні слід віднести й рішення Конституційного суду України, згідно з якими зниження рівня гарантування незалежності суддів опосередковано може призвести до обмеження можливості реалізації права на судовий захист. Адже незалежність суддів є невід’ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціювання судів, а також професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; забороною будь-якого впливу на суддів;

захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту; забороною суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням [253].

Отже, найвищий рівень нормативно-правового забезпечення правосуддя в Україні займають норми-засади, а в разі неврегульованості іншими законами як норми прямої дії – Конституція України та рішення Конституційного суду України, якими здійснюється офіційне тлумачення перших.

Другим за ієрархію в системі нормативно-правових джерел адміністративного права щодо забезпечення правосуддя в Україні є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка є ратифікованою Законом України № 475 від 17 липня 1997р. Згідно зі статтею 6 «Право на справедливий суд» Конвенції кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань упродовж усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або тією мірою, що визнана судом суворо потрібною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні

кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: a) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача [201].

На наш авторський погляд, норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод слід розглядати в сукупності з практикою (судовими прецедентами) Європейського суду з прав людини, якщо вони ухвалені на основі певних норм, що регулюють предмет наукового чи правозастосовного характеру. Звертаючись до предмета нашого аналізу, слід відзначити, що вагома увага в рішеннях Європейського суду з прав людини була присвячена основоположним елементам права на справедливий та доступності до правосуддя суд. Так, у справі Delcourt v. Belgium Суд зазначено, що «у демократичному суспільстві у світлі розуміння Конвенції право на справедливий суд посідає настільки значне місце, що обмежувальне тлумачення статті 6 не відповідало б меті та призначенню цього положення». У справі Bellet v. France Суд зазначив, що «стаття 6 § 1 Конвенції містить гарантії справедливого судочинства, одним з аспектів яких є доступ до суду. Рівень доступу, наданий національним законодавством, має бути достатнім для забезпечення права особи на суд з огляду на принцип верховенства права в демократичному суспільстві. Для того, щоб доступ був ефективним, особа

повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дії, які становлять втручання у її права». Як свідчить позиція Суду в багатьох справах, основною складовою права на суд є право доступу в тому розумінні, що особі має бути забезпечена можливість звернутись до суду для вирішення певного питання, і що з боку держави не мають чинитись правові чи практичні перешкоди для здійснення цього права. У своїй практиці Європейський суд неодноразово наголошував, що право на доступ до суду, закріплене у ст. 6 § 1 Конвенції, не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки вимагає за своєю природою державного регулювання. Держави-учасниці користуються в цьому питанні певною свободою розсуду. Однак Суд має ухвалити в останній інстанції рішення щодо дотримання вимог Конвенції; він має переконатись у тому, що право доступу до суду не обмежується таким чином чи такою мірою, що сама суть права буде зведена нанівець. Крім того подібне обмеження не буде відповідати ст. 6 § 1, якщо воно не переслідує легітимної мети та не існує розумної пропорційності між використаними засобами й поставленою метою (Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany) [195].

Отже, у сфері нормативно-правового забезпечення правосуддя головними засадничими та й, у більшості випадків, нормами прямої дії є положення Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод та практика (судові прецеденти) Європейського суду з прав людини, насамперед що стосуються дотримання права на справедливий суд, доступу до правосуддя, дотримання розумних строків тощо.

Наступним третім за порядком в ієрархії нормативно-правових цінностей адміністративно правового забезпечення правосуддя в Україні є профільний Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VII «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до розділу XI розділу цього Закону розкрито організаційне забезпечення діяльності судів у тому сенсі, що держава забезпечує діяльність судів, фінансування діяльності суддів і пов’язані з нею умови відповідно до Конституції України. Забезпечення функціювання

судової влади включає відрахування видатків на утримання судів у Державному бюджеті України в розмірі, не нижчому від рівня, що забезпечує можливість повного й незалежного здійснення правосуддя відповідно до законодавства; законодавче забезпечення повного та своєчасного фінансування судів; гарантувати належний соціальний захист суддів. Витрати на утримання суду визначаються з урахуванням пропозицій Вищої ради правосуддя, утвердження єдиної системи забезпечення діяльності судової влади – судів, органів судового управління, інших державних органів та установ системи правосуддя. В організації судочинства беруть участь Вища рада суддів, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державне управління справами суддів України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування. в установленому законом порядку. Державна судова адміністрація України забезпечує виконання рішень про утворення або ліквідацію (припинення) судів [310].

Отже, профільний правосудний Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VII «Про судоустрій і статус суддів» чітко визначив, що організаційним забезпеченням діяльності судів замаються спеціальні, не залежні від виконавчої гілки влади суб'єкти публічної адміністрацій, а на законодавчу та виконавчу гілку влади покладається обов'язок належного матеріально-фінансового забезпечення судової влади.

До спеціальних правосудних законів, які ми визначаємо як четвертий ієрархічний рівень нормативно-правових актів у сфері забезпечення правосуддя, належать закони України «Про Вищу раду правосуддя», «Про доступ до судових рішень», «Про судовий збір», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Так, відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» однойменний орган державної влади і судоустрою є колегіальним самостійним конституційним органом, що функціює з метою забезпечення незалежності судової влади та її діяльності

на постійній основі в Україні. До її компетенції належить відповідальність перед суспільством, формування чесного й високопрофесійного суддівського корпусу, дотримання в діяльності суддів і прокурорів норм Конституції та законів України, правил професійної етики [294].

Отже, спеціальні правосудні закони мають конкретний забезпечувальний характер щодо формування високодоброчесних і незалежних органів суддівського врядування, регулювання питань прозорості та доступу до правосуддя та виконання судових рішень.

П’ятим рівнем, на авторський погляд, є так званні «м’які» міжнародні та європейські акти, які стосуються правосуддя. «М’якими», ми їх називаємо не тому, що вони не обов’язкові до виконання, а тому що вони або не забезпечені, або практично не забезпечені суб’єктами міжнародного права на відміну від Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Ради Європи. Їх дотримання – це практично добра воля правлячого режиму. До таких міжнародних та європейських нормативно-правових актів належать Загальна декларація прав людини ООН, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН, Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН, Основні принципи незалежності судових органів, ухвалені на VII Конгресі з попередження злочинів і поводження з правопорушниками, Права людини при здійсненні правосуддя, ухвалені Резолюцією 60/159 Генеральної Асамблеї ООН, Цілісність судової системи, ухвалена Резолюцією 2004/32 Комісії ООН з прав людини, Європейська хартія «Про статус суддів». Ці міжнародні акти містять численні норми, що визначають роль суддів при вчиненні правосуддя. Це цілком закономірно, оскільки саме правосуддя є найважливішою гарантією захисту принципів верховенства права та прав і свобод людини. Зокрема вони визначають, що чесність і непідкупність є необхідними умовами належного виконання суддею своїх обов’язків. Це передбачає, що суддя має демонструвати поведінку, бездоганну навіть на погляд стороннього

спостерігача; дотримуватись образу дій і поведінки, які підтримуватимуть упевненість суспільства у чесності та непідкупності судових органів [214].

Отже, п'ятим рівнем адміністративно-правового забезпечення правосуддя є «м'які» міжнародні та європейські акти, які стосуються організації та діяльності судової гілки влади. «М'якими» їх назвати треба не тому, що вони не обов'язкові до виконання, а тому, що вони практично не забезпечені дієвими заходами щодо виконання на міжнародному (європейському) рівнях, їх дотримання – це практично добра воля правлячого національного режиму.

У цьому аспекті більш дієвими є висновки Європейської комісії за демократію через право. Ця Комісія, або Венеціанська комісія, як її скорочено називають за місцем розташування, є дорадчим органом Ради Європи з питань конституційного права, що надає висновки про відповідність проєктів законодавчих актів європейським стандартам та цінностям. Європейська комісія за демократію через право, утворена 1990 року згідно з Резолюцією 90(6) КМ РЄ про Часткову угоду, яка заснувала цю інституцію, є форумом, у ході якого країни можуть обмінюватися інформацією, вчитися один в одного, обговорювати ідеї та проєкти, пов'язані з конституційними питаннями. Венеціанська комісія є загальновизнаним європейським та світовим консультативним юридичним органом. Особливого значення мають висновки Комісії з питань, які стосуються відповідності європейським стандартам проєктів законодавчих актів або законів. Відповідно до статті 2 Статуту до складу Венеціанської комісії входять незалежні експерти, які отримали міжнародне визнання завдяки своєму досвіду роботи в демократичних інститутах або через свій внесок у зміцнення права та розвиток політичних наук. Члени комісії діють в індивідуальній якості та не отримують від будь-кого жодних інструкцій [80].

У процесі здійснення судових реформ в Україні Венеціанська комісія приділила вагому увагу наданню рекомендацій щодо реформування законодавства у сфері правосуддя в Україні. Зокрема це: Висновок

Венеціанської комісії щодо законопроекту «Про судоустрій» та законопроекту «Про статус суддів в Україні» (Страсбург, 20 березня 2007 р.), Спільний висновок Венеціанської комісії та Дирекції з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Страсбург, 18 жовтня 2010 р.). Висновок Венеціанської комісії щодо пропозицій стосовно внесення змін до проекту Закону про внесення змін до Конституції щодо посилення незалежності суддів України (Страсбург, 10 грудня 2013 р., № 747), Спільний висновок Венеціанської комісії й Генерального директорату з прав людини Генерального директорату та верховенства права (DGI) Ради Європи щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до Закону України «Про Вищу раду юстиції» (Страсбург, 23 березня 2015 р., Висновок № 801), Висновок Венеціанської комісії щодо проєкту Закону про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів та суддів (Венеція, 19 червня 2015 р.), Висновок Венеціанської комісії щодо проєкту внесення змін до Конституції України в частині правосуддя, затвердженого Конституційною Комісією 4 вересня 2015 року (Страсбург, 26 жовтня 2015 р., Висновок № 803), Спільний висновок Венеціанської комісії і Генерального директорату з прав людини та верховенства права (DGI) Ради Європи щодо проєкту Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського врядування» (проєкт Закону № 3711) (Страсбург, 09 жовтня 2020 р. CDL-AD (2020)022 Висновок № 999), Невідкладний Спільний висновок Венеціанської комісії і Генерального директорату з прав людини та верховенства права (DGI) Ради Європи щодо проєкту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя (проєкт Закону № 5068) (Страсбург, 5 липня 2021 р. Висновок № 1029) [86].

Наприклад, згідно з Висновком 5 липня 2021 р. № 1029 Венеціанська комісія висловлювала велике занепокоєння від того, що в законопроєкті нічого не говорилось про «критерії професійної етики та доброчесності», які є основою роботи Ради доброчесності. Комісія наполягає на тому, що для того, щоб відповідати критеріям передбачуваності та прогнозованості, у самому законі мають бути детально викладені ці основні характеристики. Під час віртуальної зустрічі з представниками Вищої ради правосуддя останні підкреслили, що вони не заперечують проти перевірки доброчесності як такої, але лише якщо з самого початку буде зрозуміло, що саме мається на увазі під поняттям «доброчесності» [252].

Названі занепокоєння Венеціанської комісії були враховані українськими парламентаріями і в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя», у якому визначено, що на посаду члена Вищої ради правосуддя може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодший тридцяти п’яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п’ятнадцяти років, належить до правничої професії та відповідає критерію політичної нейтральності, а також критеріям професійної компетентності, професійної етики та доброчесності [295].

Отже, Європейська комісія за демократію через право (Венеціанська комісія) видає висновки, які хоча за своєю юридичною природою не є нормативно-правовими актами, однак національні парламентарі ігнорувати «занепокоєння» членів Венеціанської комісії, як правило, не можуть через великий авторитет, переконливість і добровільні зобов’язання української влади дотримуватися їх на шляху до повноцінного входження України в Європейський Союз.

Шостим низовим рівнем нормативно-правового забезпечення правосуддя в Україні є підзаконні нормативно-правові акти. Відповідно до

загальної теорії адміністративного права вони ухвалюються на основі законів з їх виконання та їх норми не мають вступати суперечити нормам законів України. У юридичній літературі їх називають вторинними нормативно-правовими актами. Однак так звана вторинність не має вводити в обману наукову спільноту та практиків публічного адміністрування, адже, за іншим правилом теорії права, за наявності загального і спеціального нормативно-правового акта безпосередньо виконується спеціальний [114].

Отже, на практиці суб'єкти спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади та різноманітні фізичні юридичні особи в більшості випадків безпосередньо виконують норми саме підзаконних нормативно-правових актів, а не законів України. Тим самим підзаконні нормативно-правові акти мають дуже важливе значення для забезпечення правосуддя в Україні.

Підзаконні нормативно-правові акти у сфері забезпечення правосуддя в Україні готуються та видаються й затверджуються спеціальними суб'єктами публічної адміністрації судової гілки влади. Наведемо приклади таких підзаконних нормативно-правових актів. Вища рада правосуддя на своєму сайті їх називає «Локальні нормативні акти Вищої ради правосуддя», зокрема це Регламент Вищої ради правосуддя, Положення про секретаріат Вищої ради правосуддя; Методика проведення Вищою радою правосуддя співбесіди, відбору та призначення кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень; Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; Положення про автоматизовану систему розподілу справ (визначення члена Вищої ради правосуддя – доповідача); Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення); Положення про Державну судову адміністрацію України; Типове положення про територіальне управління Державної судової адміністрації України; Положення про Службу судової охорони; Положення про проходження служби співробітниками Служби

судової охорони; Порядок проведення конкурсу для призначення на посади співробітників Служби судової охорони; Порядок про стажування громадян зі складу молоді, які не перебувають на посадах державної служби, у секретаріаті Вищої ради правосуддя; Порядок доступу до службових приміщень адміністративної будівлі Вищої ради правосуддя; Положення про впровадження механізмів заохочення викривачів та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень у Вищої ради правосуддя; Порядок організації роботи з повідомленнями про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», учинених працівниками Вищої ради правосуддя та захисту викривачів у Вищій раді правосуддя [224]. Такі підзаконні нормативно-правові акти затверджується рішеннями конституційного органу суддівського врядування – Вищою радою правосуддя.

Крім того в аналізованій нами сфері існують «локальні нормативно-правові акти у сфері правосуддя» – за назвою від Вищої ради правосуддя. Наприклад, Порядок здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання, Коментар до Кодексу суддівської етики, які затверджені рішенням постійно діючого органу суддівського самоврядування – Ради суддів України. У свою чергу низовий орган суддівського врядування ВККСУ своїми рішеннями також затверджує підзаконні нормативно-правові акти – наприклад, Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, яке визначає порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого судів та Верховного Суду, внесення до Вищої ради правосуддя рекомендації про призначення (переведення) кандидатів на посаду судді [277].

Державна судова адміністрація як орган фінансово-матеріального забезпечення судової гілки влади також наділений компетенцією ухвалювати

підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, відповідно до статей 152 і 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також із метою забезпечення реалізації норм процесуального законодавства України в частині фіксування судового засідання технічними засобами наказом від 06 червня 2022 р. № 156 було затверджено Інструкцію щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання [173]. Безпосередньо суди, апарат суду та судді на адміністративних посадах рідко затверджують нормативно-правові акти. Проте потреба забезпечення виконавчої функції в судах їм надає компетенцію здійснювати розпорядчу діяльність. Наприклад, керівником апарату суду Приморського районного суду м. Одеси були затверджені Правила пропуску осіб до будинку (приміщень) Приморського районного суду м. Одеси та на територію суду транспортних засобів [287].

Отже, підзаконні нормативно-правові акти спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади – це наслідки їх розпорядчої діяльності на основі Конституції та інших законів України з метою їх уточнення та деталізації, що встановлюють обов'язкові до виконання під час здійснення забезпечення правосуддя норми права.

Висновки до розділу 1

1. З’ясовано, що в Україні адміністративно-правові засади правосуддя засвідчуються загальними природними та позитивістськими нормами адміністративного права, основою яких є гарантії та способи забезпечення правосуддя на основі законодавства правової держави Україна.

2. Визначено, що правова держава Україна є територіальною організацією демократичного управління громадян, об’єднаних на основі українських традиційних цінностей, які відповідають європейським, пов’язаних системою права, в якому життя і здоров’я людини, честь і гідність визначаються найвищою соціальною цінністю. Здійснюється реальний поділ державної влади на законодавчу, виконавчу й судову гілки. Судова влада є незалежною фінансово та матеріально від виконавчої та належним чином забезпечена юридичним представництвом. Судді – чесні та не залежні від органів виконавчої й законодавчої гілок влади та корупції. Громадянське суспільство та медіа є розвинутими, вони активно критикують усі гілки влади, зокрема й судову. Права, свободи та законні інтереси громадян, права й законні інтереси юридичних осіб ефективно захищається судовою гілкою влади, яка є справедливим арбітром між особами у вирішенні судових спорів.

3. Зазначено, що невід’ємним елементом правової держави є належне забезпечення справедливого правосуддя, що є комплексним інститутом політології, правознавства, публічного адміністрування та деяких інших галузей науки. Визначено, що провідними засадами правосуддя в Україні є основи правової держави, місце і роль в ній правосуддя, філософська та правова доктрина верховенства права, принципи справедливості, незалежності суду та недоторканності суддів.

4. Акцентовано, що інструментарій способів, методи адміністративного правового забезпечення правосуддя в Україні є необхідною умовою втілення зазначених вище основ у правореалізацію (провозастосування) – як правових та організаційно-правових гарантій

забезпечення суду й суддів усім необхідним для ухвалення справедливих рішень незалежно від будь-яких сторонніх чинників.

5. Узагальнено, що адміністративно-правове забезпечення правосуддя – це визначена й регламентована законодавством діяльність суб’єктів публічної влади (судової публічної адміністрації, органів суддівського врядування та самоврядування, деяких органів виконавчої влади та суб'єктів громадянського суспільства), що забезпечує ефективний інструментарій функціювання судової системи через учинення правових, організаційно-правових і розпорядчих дій публічного характеру, які створюють належні умови для ухвалення суддями справедливих рішень.

6. Проаналізовано загальну методологію дослідження, якою є теорія правової держави, місце і роль в ній правосуддя як основного засобу захисту прав, свобод і законних інтересів громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб, концептуальні положення та теоретичні узагальнення щодо адміністративних засобів забезпечення справедливого правосуддя в Україні. Сформовано, що методологічно допустимість атестації чинних суддів у разі системної кризи правосуддя виникає виключно в таких випадках, коли рівень довіри до судової влади є меншим за 50 %, а судді, органи суддівського врядування та самоврядування самостійно не спроможні подолати кризу.

7. З’ясовано, що особливостями методології адміністративних процедур є те, що вони розробляються та затверджуються не органами виконавчої влади, а спеціальними суб’єктами публічної адміністрації судової гілки влади на основі й на виконання профільного та спеціальних правосудних законів. Їх дія поширюється не тільки на апарат судів та посадових осіб Державної судової адміністрації, але й на суддів, членів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України з організаційних та організаційно-правових питань, не пов’язаних безпосередньо зі здійсненням правосуддя;

8. Відзначено, що методологія джерел дисертації позначається використанням різних типів статичних, наукових, навчальних, нормативно-

правових, індивідуально-правових, процесуально-правових і публіцистичних документів, що надали знання про право, теорію адміністративного права, теорію правосуддя, окремі інститути адміністративного права та факти юридичних і фактичних дій спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової влади, суддів, членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

9. Визначено, що сутністю правосуддя у правовій державі є певна «зразкова» модель постановлення проблеми забезпечення доступності громадян до судочинства, ефективного його здійснення на засадах верховенства права та наукового мислення суддів й інших сторін юридичного процесу (насамперед адвокатів, які беруть участь у судових справах), що виявляється в певній теорії правосуддя у правовій державі та відносній узгодженості поглядів на різноманітні явища, що прямо чи опосередковано, однак пов’язані з судовими процесами. Парадигма засад мислення юриста (судді, адвоката, прокурора та ін.) у системі правосуддя має будуватися на домінуванні теорії природного права, способом же зовнішньої реалізації дій учасників судового процесу є позитивістське законодавство, у якому безпосередньо вже формуються варіанти різних сторін процесу та безпосередньо рішення суду, у свою чергу соціологічна теорія права та психологічний підхід у праві доповнюють парадигму теорії природного права судового процесу.

10. Актуалізовано, що сутністю ролі адміністративного права в забезпеченні функціонування судової влади України є те, що судова гілка влади, будучи відокремленою від виконавчої влади, вимагає незалежного публічного адміністрування. Разом із тим теорія адміністративного права значною мірою поширюється на діяльність Державної судової адміністрації, апарату суду та деяких інших забезпечувальних суб’єктів публічної адміністрації судової влади, зокрема органів суддівського врядування та самоврядування. Роль адміністративного права в забезпеченні функціювання судової влади полягає в регулюванні суспільних відносин, яке за допомогою

нормативно-правових актів та сукупності інших правових засобів урегульовує суспільні відносини, що виникають у сфері публічного адміністрування судової влади України з метою надання (постачання) правосуддя всім належним для дієвого захисту основоположних прав, свобод і законних інтересів людини.

11. В адміністративному аспекті функціювання судової системи України полягає в тому, що вона регулює суспільні відносини, які виникають у сфері надання адміністративно-судових послуг, здійснення розпорядчої та виконавчої діяльності спеціальних суб'єктів публічної адміністрації; упорядковує відносини відповідних суб'єктів у судовій сфері, що спрямовані на гарантування прав, свобод і законних інтересів громадян. Усе це здійснюється у спосіб, передбачений нормами адміністративного права та втілений в інструменти публічного адміністрування. Зроблено висновок, що адміністративне право через класичну теорію публічного адміністрування здійснює адміністративно-правове забезпечення, формує способи (інструменти публічного адміністрування) в судовій гілці влади, реалізуючи спеціальну виконавчу функцію всередині судової гілки влади.

12. Високою складовою адміністративно-правових засад судової влади є інститут принципів адміністративного права, що перебуває сьогодні у процесі розвитку щодо задоволення народу України на основі європейських цінностей та правових стандартів європейської спільноти. Фундаментальним принципом засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні є принцип верховенства права, головною складовою якого є принцип справедливості, а провідними – засади правової визначеності, ясності та недвозначності правової норми. Доведено, що головною цінністю адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади є такий стан публічного амністування, який дозволяє «привести» в судді юриста, який характеризується такими чеснотами: доброчесний, справедливий, відповідальний, професійний. Суб'єкти публічної адміністрації судової гілки влади при здійсненні адміністративно-правового забезпечення правосуддя

здійснюють публічне адміністрування на основі принципу законності – на відміну від суддів, які використовують принцип верховенства права.

13. Принципи публічного адміністрування спеціальної судової публічної адміністрації судової гілки влади (організаційні принципи забезпечення правосуддя) поділяються на принцип законності та принципи належного врядування в забезпеченні судової гілки влади. Узагальнено, що принцип участі громадськості в ухваленні рішень належного забезпечення правосуддя є провідною засадою публічного адміністрування судової гілки влади та означає, що суб'єкти громадянського суспільства мають юридичну можливість і беруть активну участь у доборі доброчесних претендентів для формування суддівського корпусу та органів суддівського врядування, здійсненні захисту доброчесних суддів або вчиненні громадського тиску на суддів, які ухвалюють спірні з погляду справедливості рішення.

14. Принцип прозорості при забезпеченні правосуддя означає, що суб'єкти публічної адміністрації судової гілки влади зобов'язані здійснювати фінансово-матеріальне витрачання відповідних ресурсів через урядовий портал «Прозоро», органи суддівського врядування – проводити конкурси на заміщення вакантних посад суддів відкрито й відповідно до визначеної законодавством процедури, результати діяльності судів у судових справах вчасно та повно висвітлюються в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

15. Принципи доброчесності й етичної поведінки посадових осіб спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади передбачають їх компетентність і спроможність, повагу до прав людини та культурної різноманітності, повагу до приватності, сталості та довгострокової орієнтованості, інноваційність і відкритість до змін, є практично аналогічними за своєю сутністю тим вимогам, які висуваються до посадових осіб органів виконавчої влади.

16. Щодо ролі громадськості не можна розділяти принцип ефективності правосуддя та забезпечення правосуддя, адже головним критерієм їх

формалізації є рівень довіри громадян загалом до судової гілки влади. Доведено, що всередині судової гілки влади потрібною є певна система показників ефективності та здійснення контрольних заходів щодо забезпечення судів і суддів усім належним для здійснення судочинства, якісного та повного надання учасниках судових процесів адміністративно-сервісних послуг.

17. Нормативно-правове забезпечення адміністративно-правового забезпечення правосуддя має своєю метою утвердження таких норм адміністративного права, які дають можливість здійснити ефективний захист порушених прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб та справедливе вирішення правових спорів між особами, а також удосконалення основних нормативно-правових актів у цій сфері. Класифікацію нормативно-правових актів адміністративно-правового забезпечення правосуддя здійснено за їх ієрархічним статусом на шість рівнів. Найвищий із них займають норми-засади, а в разі неврегульованості іншими законами як норм прямої дії – Конституція України та рішення Верховного суду України, якими здійснюється офіційне тлумачення перших.

18. Другим за ієрархією в системі нормативно-правових джерел адміністративного права щодо забезпечення правосуддя в Україні є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи, ратифікована Законом України № 475 від 17 липня 1997р., норми якої слід розглядати в сукупності з практикою Європейського суду з прав людини. Останні є судовими прецедентами, що стосуються насамперед питань дотримання права на справедливий суд, доступу до правосуддя, дотримання розумних строків тощо. Третім за порядком в ієрархії нормативно-правових цінностей адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні є профільний Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VII «Про судоустрій і статус суддів», який чітко виписав автономність організаційного забезпечення судової гілки влади від виконавчої та утвердив для цього паралельні виконавчим спеціальні органи публічного адміністрування, які

здійснюють виконавчі та адміністративні сервісні функції в забезпеченні судочинства.

19. Четвертий ієрархічний рівень нормативно-правових актів у сфері забезпечення правосуддя становлять закони України «Про вищу раду правосуддя», «Про доступ до судових рішень», «Про судовий збір», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Їх норми мають конкретний забезпечувальний характер щодо формування високодоброчесних і незалежних органів суддівського врядування, регулювання питань прозорості та доступу до правосуддя й виконання судових рішень. П'ятим рівнем нормативно-правового забезпечення правосуддя є «м'які» міжнародні та європейські акти, які стосуються правосуддя. «М'якими» вони названі не тому, що не обов'язкові до виконання, а тому, що вони не забезпечені або практично не забезпечені захистом від невиконання суб'єктами міжнародного права. Доля їх виконання – це практично добра воля національних режимів, які перебувають при владі. У цьому аспекті більш дієвими є висновки Європейської комісії за демократію (Венеціанська комісія), що видає висновки, які хоча за своєю юридичною природою не є нормативно-правовими актами, однак національні парламентарі ігнорувати «занепокоєння» членів Венеціанської комісії, як правило, не можуть через незаперечний авторитет, переконливість і добровільні зобов'язання українського влади дотримуватися їх на шляху до повноцінного входження України в Європейський Союз.

20. Шостим низовим рівнем нормативно-правового забезпечення правосуддя в Україні є підзаконні вторинні нормативно-правові акти. Проте їх «вторинність» не має вводити в оману суспільство, адже на практиці суб'єкти спеціальної публічної адміністрації, фізичні юридичні особи в більшості випадків безпосередньо виконують норми саме підзаконних нормативно-правових актів, а не законів України. Тим самим підзаконні нормативно-правові акти мають дуже важливе значення для забезпечення

правосуддя в Україні. Доведено, що підзаконні нормативно-правові акти спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади – це наслідки їх розпорядчої діяльності на основі Конституції та інших законів України з метою їх уточнення та деталізації, що встановлюють обов'язкові норми права для здійснення й забезпечення правосуддя.

РОЗДІЛ 2
НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД

2.1. Засади незалежності правосуддя як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні

Багато спеціальних правових і політичних чинників впливають на рівень справедливості й ефективності правосуддя в Україні. Як нами вже підкреслювалося вище, рівень довіри громадян до судової гілки влади є незадовільним. Відповідно можна стверджувати, що рівень справедливості й ефективності правосуддя в Україні також є незадовільним. Ми вже визначали гіпотезу, що основною причиною такого стану правосуддя в Україні є те, що судова влада в Україні так і не стала дійсно незалежною. Вона не стала незалежною від вищих посадових осіб держави, впливових регіональних «еліт» та корупції. На жаль, судді ще не стали й залежними від єдиних чинників, які мають складати їх особистість, – від власної високої правосвідомості, правової культури та позитивної думки національного суспільства, іменем якого вони здійснюють судочинство – «іменем України», в якій «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [204].

Саме тому проблемі засад незалежності правосуддя як невід'ємного чинника ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина ми присвячуємо окремий розділ, адже це головний виклик не тільки судовій гілці влади. На наш авторський погляд, це провідна проблеми держави та громадянського суспільства загалом в Україні, без вирішення якої ніколи ефективно не будуть забезпечуватися права, свободи й законні інтереси громадян, розвиватися бізнес, забезпечуватися соціальні стандарти людей, які не працюють, і чиновників.

У системі теорії розподілу влад невід'ємне місце належить судовій гілці владі. Потрібно підкреслити, що незалежність правосуддя є наріжною складовою правової демократичної держави, і без досягнення такої незалежності фізичні та юридичні особи не зможуть знайти справедливість під час вирішення правових суперечок. Проте впродовж понад тридцяти років політичні еліти, декларуючи створення незалежної судової гілки влади, так і не наважилися на це. Зі зростанням громадянської активності та моніторингу діяльності органів правосуддя з боку громадян зазначена проблематика стала більш досяжною для вирішення [344].

Більш гостро аналізовану нами в цьому розділу проблему висвічує В. Ріхтер, за словами якого незалежний суддя – це вище благо для народу України. На погляд ученого, це аксіома. Краще незалежний суддя, який інколи помиляється (у цьому немає нічого фатального, адже існує апеляція, касація та Європейський суд з прав людини, і якщо суддя помилився, його виправлять колеги), ніж «ідеальний», залежний від вищого політичного керівництва чи інших впливових осіб, суддя. Тим самим, на думку вченого, дійсна незалежність судді, його недоторканність – це не привілей самого судді, а нагальна потреба для блага Українського народу [324].

Отже, проблема засад незалежності правосуддя як невід'ємного чинника справедливого й ефективного судочинства є головною в умовах сьогодення. Без її вирішення всі інші чинники засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя повномірно не мають суттєвого значення. Без усякого сумніву, створення належних умов для здійснення судочинства, достатня фінансова винагорода для суддів тощо мають вагоме значення для забезпечення справедливого й ефективного правосуддя. Проте вони лише доповнюють фундаментальну вимогу у сфері правосуддя – незалежність і недоторканність суддів. У цій сфері можна навести негативний приклад, коли належно забезпечені судді в Білорусі, будучи залежними від їхнього не визнаного світовою спільнотою президента, виносять несправедливі політичні рішення щодо опозиції [239].

Отже, дійсна незалежність суддів є вищим благом для Українського народу та фундаментальною засадою правосуддя, на якій базуються всі інші чинники забезпечення справедливого й ефективного судочинства в Україні.

Законодавчі положення в цій сфері є належними. Так, профільний Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII «Про судоустрій і статус суддів» визначає, що суди не залежні від будь-якого незаконного впливу під час здійснення правосуддя. Суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України та засад верховенства права. Відповідно до закону звернення громадян, організацій чи посадових осіб, які не є учасниками судового провадження, щодо розгляду судом окремих справ, якщо інше не встановлено правовими актами, не розглядаються. Спілкуватися усно, письмово або в будь-якій іншій формі з метою втручання у здійснення правосуддя, будь-яким чином впливати на суд або суддів, виявляти неповагу до суду або суддів, дискредитувати суд або вплинути на його неупередженість, маскування, зберігання, використання та заборона поширення, що спонукає до невиконання судових рішень, тягне за собою юридичну відповідальність, установлену законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані утримуватися від висловлювань і дій, які можуть порушити незалежність судової влади. Для захисту професійних інтересів суддів і вирішення внутрішніх питань працюють органи суддівського самоврядування [310].

На думку Конституційного суду України, зниження рівня гарантій незалежності суддів опосередковано може призвести до обмеження можливостей реалізації права на судовий захист, адже незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціювання судів, а також професійної діяльності суддів, які під час здійснення правосуддя підкоряються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; забороною будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком

притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту; забороною суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду [253].

Однак, коли аналізуємо певні дії українських правоохоронних органів, то розуміємо реальний стан гарантування незалежності та недоторканності суддів в Україні як незадовільний. Наприклад, детективні колізії екссудді Особи 1 із правоохоронними органами як представниками виконавчої гілки влади. Екссуддя Особа 1 став цікавим для правоохоронних органів та суспільства, коли ухвалив рішення щодо українського політика Особи 2 2015 року, яке виглядало як замовлення від Президента України (2015 – 2019 рр.). Виглядало так, що суддя рішення ухвалював такі, які потрібні були владі. Він також проходив за майданівськими справами як такий, що виносив рішення про арешти майданівців. Крім того він обґрунтовано підозрювався ще й у корупції. Отже, вища виконавча влада того періоду (2015 – 2019рр.) замість того, щоб матеріали щодо судді, який підозрювався в корупції, передати в НАБУ, почала використовувати його для ухвалення потрібних для неї судових рішень. А коли покривати його стало вже неможливо, він був вивезений до Республіки Молдови. За однією з версій, до викрадення його та вивезення до Молдови може бути причетний сам Президент України (2015 – 2019 рр.) [77], адже куратором цієї операції журналісти називають працівника Управління державної охорони, начальника служби безпеки [388]. На цьому порушення конституційних прав названого екссудді стосовно його недоторканності не закінчились. Замість того, щоб доставити його з Молдови до українського правосуддя засобами міжнародного права, «невідомі» особи викрали його в Молдові, застосувавши щодо судді засоби фізичного примусу

та тортури, і переправили до України, де він із метою захисту свого життя і здоров'я в стані, що принижує людську гідність, здався правоохоронним органам [379]. Незважаючи на те, що екссуддя Особа 1 постав перед українським попереднім слідством і судом, особи, які здійснили подвійне його викрадення, процесуально не встановлені, їм не пред'явлено обвинувачення, вони не постали перед судом за порушення недоторканності судді, незаконне позбавлення волі особи, тортури, приниження честі та гідності.

Незважаючи на негативну характеристику екссудді Особи 1, він на момент скоєння щодо нього злочинних дій був суддею. І до того часу, поки винні у скоєнні щодо нього злочинних дій, не будуть справедливо покарані українським судом, жодний суддя в Україні не буде залишатися захищеним від можливих зловживань правоохоронних органів (органів виконавчої влади) під прикриттям вищого політичного керівництва держави. У свою чергу, якщо не захищені від можновладців судді, то про які гарантії можна говорити щодо пересічних громадян, які шукають захисту в судах від численних зловживань із боку суб'єктів владних повноважень.

Отже, захист суддів від переслідування правоохоронними органами (органами виконавчої влади) під прикриттям вищого політичного керівництва держави – це справа всього громадянського суспільства України, адже порушення незалежності суддів, їх недоторканності, скоєння щодо них злочинних дій правоохоронними органами (органами виконавчої влади) на порядки збільшує кількість захищених і невідновлених прав, свобод і законних інтересів приватних осіб у судах від свавілля з боку суб'єктів владних повноважень.

На міжнародному рівні ООН визначено Основні принципи незалежності судових органів, що схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. Відповідно до них незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції чи законах країни. Усі держави та інші установи мусять поважати

та дотримуватися незалежності судової влади. Судові органи розглядають передані їм справи об’єктивно, на підставі фактів, відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонукань, тиску, погроз чи втручання, прямо чи опосередковано, з будь-якої сторони чи з будь-якої причини. Судові органи мають юрисдикцію щодо всіх питань судового характеру та мають виключне право вирішувати, чи належить передана їм справа до їхньої законної юрисдикції чи ні. Не допускається необґрунтоване або несанкціоноване втручання у процес здійснення правосуддя, не підлягають перегляду судові рішення, ухвалені суддями. Цей принцип не виключає судового перегляду або пом’якшення вироків, винесених судовими органами відповідно до закону. Кожна людина має право бути засудженою у звичайних судах або трибуналах із застосуванням установленої правової процедури. Суди, які не застосовують належним чином визначені законом процедури, не мають створюватися для заміни юрисдикції звичайних судів або судових органів. Принцип незалежності судової влади надає права судовій владі та вимагає від них забезпечення справедливого розгляду справи й дотримання прав сторін [264].

У свою чергу Європейська хартія про статус суддів Ради Європи (1998 р.) передбачає, що кожна особа має можливість подати апеляцію до незалежного органу без виконання будь-яких спеціальних формальностей проти неправильного рішення в конкретній справі. Національний закон про статус суддів спрямований на забезпечення авторитету, незалежності та неупередженості, яких кожна особа законно очікує від судів і від кожного судді, якому доручено захищати права особи. Він не має містити жодних правил чи процедур, які могли б підірвати довіру до такого авторитету, незалежності та неупередженості. Щодо кожного рішення про обрання та призначення судді, просування по службі чи припинення його повноважень закон має передбачати втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, до складу якого входить не менше половини членів суддівського корпусу. Вони є суддями, обраними своїми колегами, і їм

гарантується найширше можливе представництво судової влади. Закон № 1402-VIII від 2.06.2016 р. надає можливість звернутися до будь-якого суду, який уважає, що його права за законом або його незалежність чи незалежність судового процесу перебувають під загрозою або в будь-який спосіб знехтувані. Незалежний орган має запропонувати ефективні заходи для виправлення ситуації або підказує, як її можна виправити [140].

Визначившись з імперативним матеріалом та законодавчим регулюванням незалежності правосуддя, перейдемо до аналізу доктринальних підходів до аналізованої проблеми. Суддя та вчений С. Кічмаренко доводить, що зміст незалежності судової влади прямо випливає з принципу незалежності судової влади і може розглядатись у вузькому й широкому розумінні. У першому випадку – як незалежність суддів під час винесення ними рішення в юридичній справі, у другому – як комплекс правових заходів щодо недопущення впливу на суддів, забезпечення належних умов для праці й побуту суддів та інших представників судової влади, надання якісних адміністративних послуг у системі судової влади. До сфери, яка впливає на незалежність судової влади, належать проблеми формування суддівського корпусу, організаційно-правові питання, взаємодія з адвокатами і прокурорами, протидія діяльності деструктивних псевдогромадських організацій [190].

Виходячи з таких теоретичних підходів можна навести негативний приклад. Адвокату Особі 1, яка передала судді Особі 2 2,7 млн. доларів неправомірної винагороди, суд дав умовний термін, адже Особа 1 уклала із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури угоду про визнання винуватості. Її колегія суддів Вищого антикорупційного суду затвердила. Відповідно до угоди Особі 1, винній у скоєнні злочинів, передбачених ч.5 ст.27; ч. 4 ст. 369 та ч.4 ст.190 Кримінального кодексу України, за пособництво у пропозиції неправомірної вигоди службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, та шахрайство вироком суду було призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі без

конфіскації майна. Одночасно на підставі ст. 75 Кримінально процесуального кодексу України суд звільнив Особу 1 від відбування призначеного покарання з іспитовим строком 3 роки. Крім того, за умовами угоди, Особа 1 зобов'язана співпрацювати зі стороною обвинувачення та надавати викривальні покази, а також перерахувати 21 млн. грн. на спеціальний рахунок у Фонд United 24 на проєкт «Армія дронів». Вилучені в ході розслідування близько 29 млн грн також будуть перераховані на підтримку Збройних сил України. Крім того в порядку спеціальної конфіскації стягується 350 тис. доларів [137].

І. Камінська вважає, що незалежність суду як засада організації судової влади – це основоположна ідея формування й реалізації судової влади з метою забезпечення кожному права на справедливий суд через дотримання верховенства права та утвердження відповідальності судової влади перед суспільством [180]. Будучи відповідальним перед суспільством, добровільно мобілізувалися у Збройні сили України 48 суддів, ще 37 проходять службу зі зброєю в руках в підрозділах територіального оборони. Наприклад, суддя Верховного суду, к.ю.н., офіцер снайперського підрозділу Збройних сил України О. Мамалуй, який уже є досвідченим військовослужбовцем, адже з 2014 року був воював із російськими терористами. До повномасштабного вторгнення пройшов усі гарячі точки російсько-української війни – Піски, Авдіївку, Донецький аеропорт. Демобілізувався в червні 2016 р. у званні молодшого лейтенанта. Він до цього будував свою суддівську кар'єру в Харкові, з 2001 р. працюючи суддею Господарського суду Харківської області. Тож після «воєнної» паузи він повернувся до роботи. А восени 2017 р. Указом Президента був призначений суддею Верховного Суду. Після початку повномасштабного вторгнення суддя О. Мамалуй знову добровільно мобілізувався у військо. Про місце служби та бойові звитяги снайпер суддя О. Мамалуй обіцяє розповісти після перемоги. Загалом понад три відсотки суддів-чоловіків призивного віку від загального складу суддівського корпусу

наразі перебувають у війську, що відповідає загальним тенденціям в інших сферах суспільного життя [362].

На наш погляд, такі позитивні вчинки суддів – військовослужбовців Збройних сил, інших сил безпеки й оборони – без усякого сумніву позитивно прямо впливають на забезпечення незалежності правосуддя, адже вони підіймають довіру до суду, що є ключовим базисним критерієм незалежності та довіри до суду.

Н. Шульгач під принципом незалежності суддів визначає передбачену чинним законодавством фундаментальну засаду, яка передбачає здійснення суддями процесуальної діяльності без будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання. Розглянутий вченою принцип є двоєдиним. Незалежність суддів під час здійснення правосуддя обов'язково передбачає їх підпорядкування лише закону, інакше вона може призвести до беззаконня і свавілля. Тому чим повніше і точніше в процесуальному законі регламентовано діяльність суддів із розгляду й вирішення судових справ, тим більше гарантії від свавілля. Суддя вирішує справи на підставі закону, відповідно до своєї правосвідомості, у тих умовах, що виключають сторонній вплив на нього. Без належного забезпечення принципу незалежності суддів не можна повною мірою реалізувати інші принципи правосуддя та забезпечити ефективний судовий захист прав і свобод людини і громадянина [405].

Ми не можемо в повному обсязі погодитися з таким науковим підходом Н. Шульгач стосовно прив'язки незалежності суддів під час здійснення правосуддя до закону, адже в умовах сьогодення вже є конституційною аксіомою, що суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права [204].

Т. Мартьянова підкреслює інституційний (організаційний) аспект незалежності суду, який полягає в управлінському та фінансовому відокремленні судової влади від інших гілок влади. Змістовний (функційний) аспект передбачає самостійний розгляд судом конкретної справи, зокрема

виключні повноваження в судовому процесі на основі норм права, що підлягають застосуванню в конкретній справі, що розглядається [232].

Повністю погоджуємося з Т. Мартьяновою, що інституційний (організаційний) аспект незалежності суду стосовно створення паралельних інституцій забезпечення виконавчих функцій усередині судової гілки влади є потрібною умовою незалежності правосуддя. Також хочемо підкреслити, що загалом в Україні ці заходи успішно запроваджені. Державна судова адміністрація, апарат суду, судова охорона здійснюють систему забезпечення заходів виконавчого характеру всередині судової гілки влади.

О. Кучинська, визначаючи категорійне розуміння, що незалежність суду полягає в тому, що виокремити один єдиноправильний підхід до розуміння не можливо, а тому «незалежність суду» слід розглядати як єдине та в той же час багатогранне явище, що є й елементом системи стримувань та противаг, і принципом (засадою) функціювання судової влади, її якісною характеристикою, і елементом права на суд, і мірою свободи суду у відносинах з іншими гілками державної влади [217].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо засад незалежності правосуддя як невід'ємного чинника відновлення прав та свобод людини і громадянина та справедливого вирішення правових спорів:

– незалежність правосуддя є наріжним чинником існування правосуддя, без забезпечення якого взагалі не можна говорити про доцільність функціювання судової гілки влади у правовій демократичній державі;

– із погляду юридичної природи незалежність правосуддя є засадою (принципом) правосуддя, що втілюється у правотворчість, у судові рішення та правозастосування адміністративних органів;

– без забезпечення гарантій незалежності правосуддя не можливо забезпечити ефективне відновлення порушених прав, свобод і законних

інтересів фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб та справедливе вирішення правових спорів між особами;

– незалежність правосуддя гарантується та забезпечується Конституцією та іншими законами України, європейським та міжнародним правом, зовнішнім виразом яких є відповідні джерела, які всі у свою чергу базуються на постулаті філософії права, що рішення в судовій справі – це виключно компетенція судді, ухвалюється ним без будь-якого тиску (спокуси) на основі закону та власної правосвідомості – в умовах дії принципу верховенства права;

– будь-який орган, посадова (службова) особа законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади не можуть погіршувати рівень самостійності суду й недоторканності його суддів, зокрема через виконання закону;

– будь-яка посадова особа, яка посягала на недоторканність суді, має знати, що до неї має бути проведено справедливе досудове розслідування та вона має постати перед судом за свої вчинки, які мають ознаки злочину, корупційного чи іншого правопорушення;

– дії осіб, пов’язані з пропозицією, обіцянкою неправомірної вигоди, крім того, що мають ознаки кримінального проступку, одночасно мають розглядатися як посягання на незалежність суддів;

– незалежність суду включає правові, організаційно-правові, організаційні заходи, які здійснюються органами суддівського врядування, самоврядування, спеціальних суб’єктів публічної адміністрації судової гілки влади відповідно до певних адміністративних процедур;

– ключову роль у забезпеченні належності правосуддя мають відігравати суб’єкти громадянського суспільства, які мають право критикувати суддів за ухвалення ними несправедливих рішень, одночасно захищати суддів від впливових посадових осіб, що посягають на їх чесноти, адже належна довіра громадян до суддів (суду) є потрібною умовою належного забезпечення незалежності правосуддя.

Отже, проблема засад незалежності правосуддя – це головний виклик не тільки для судової гілки влади, але й провідна проблема держави та громадянського суспільства загалом, без вирішення якої ефективно не будуть забезпечуватися права, свободи та законні інтереси громадян, розвиватися бізнес, забезпечуватися соціальні стандарти людей, які не працюють.

2.2. Незалежність правосуддя як сутнісна характеристика правової держави Україна

Правова держава – мрія багатьох поколінь українців – почала реально втілюватися в життя в остання десятиліття. Закріплена в Конституції України ще 1996 року, вона вже пройшла певний шлях складного становлення.

Певні вже стійкі чинники незалежності правосуддя як сутнісна характеристика правової держави в Україні вже спостерігаються. Так, касаційна інстанція у складі Верховного Суду задовольнила позов Особи 1 до Президента України, визнавши його протиправним, і скасувала Указ Президента України від 27 березня 2021 року № 124/2021. Верховний Суд роз'яснив, що Президент України у вирішенні питань становлення та упорядкування їх діяльності зобов'язаний діяти лише в межах повноважень, передбачених Конституцією та нормативно-правовими актами, законами України, визначеними статтею 19 Основного Закону України. Підстави та порядок звільнення з посади судді Конституційного Суду України визначені ст. 149-1 Конституції України та ст. 20 Закону України «Про Конституційний Суд України». Здійснення повноважень Президента України щодо формування складу Конституційного Суду України здійснюється лише через видання указів про призначення суддів Конституційного Суду України. Основним Законом України не передбачено здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо формування Конституційного Суду України, зокрема скасування раніше виданих документів із кадрових

питань (у зв'язку з призначенням Президентом суддів Конституційного Суду України) [182; 285].

Незважаючи на певні неоднозначні характеристики Особи 1, ми вважаємо, що мужнє, правильне та справедливе рішення Верховного суду не стільки відновлює права та честь Особи 1, скільки чітко визначає, що в Україні як правовій державі всі без винятку посадові особи зобов'язані діяти виключно в порядок і спосіб, передбачений Конституцією України. І незалежно від політичного і правового статусу порушника справедливість права буде відновлена. Це хороший, на наш погляд, судовий прецедент, що виявляє належний стан правової держави Україна.

Однак ще зарано загалом говорити, що українське суспільство живе в дійсно правовій державі. Однією з провідних проблем недосягнення стандартів правової держави є те, що у сфері правосуддя ще не утверджено справедливого й ефективного правосуддя. Конституція у своїй перші статті чітко й однозначно виписала, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (підкреслено нами. – В.Б.) [204].

Проте лише формальними ознаками забезпечити засади правової держави у сфері правосуддя не можливо. Наприклад, 28 березня 2023 р. була затримана під час отримання хабаря суддя Київського районного суду Одеси, яка за версією правоохоронних органів організувала схему одержання хабарів за винесення «потрібних» судових рішень. За версією правоохоронних органів, до затримання був задокументований факт, коли суддя просила хабаря в місцевого жителя. За гроші підозрювана «гарантувала» громадянину позитивне рішення у судовій справі щодо боргових зобов'язань [198]. Ми в жодному разі не стверджуємо про винуватість чи невинуватість судді, адже це виключна компетентність відповідного антикорупційного суду, при тому що крім Національного антикорупційного бюро України в документуванні факту події, що має ознаки злочину, брали участь працівники Служби безпеки України, до яких довіра суспільства є низькою та які замість виконання контррозвідувальної

функції наполегливо намагаються здійснювати «боротьбу» з корупцією та правовий вплив на бізнес [161].

Проте цим прикладом наочно констатується не це, а факт, що в державній владі загалом і державі Україні та системі правосуддя досягти належно стану справ ще не вдалось. Існують якісні невідповідності, які суперечать засадам правової держави як у самій системі вітчизняного судочинства, так і в інших гілках державної влади та громадянському суспільстві.

Отже, питання сутності правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні потребують подальшого наукового розвитку на сучасному етапі розвитку держави Україна.

В умовах повномасштабного російсько-терористичного вторгнення сутність правової держави України виявилася й у позитивному аспекті, адже відповідно до ст. 64 Конституції України не підлягає обмеженню право на судовий захист. У чч. 1, 2 ст. 26 Закону № 389-VIII зазначено таке: «Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється». В умовах воєнного стану судова гілка влади максимально забезпечила загалом стабільну роботу її органів. Нормативною основою правового режиму воєнного стану є положення п. 20 ч. 1 ст. 106 Конституції України та Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Законом України від 03.03.2022 №2112-IX «Про внесення зміни до частини сьомої ст. 147 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” щодо визначення територіальної підсудності судових справ» уточнено, що в разі неможливості здійснення правосуддя судом з об’єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв’язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, які розглядаються в такому суді, за рішенням

Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, через її передання до суду, що найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Унаслідок ведення бойових дій у деяких областях України робота судів не є безпечною, через що відповідним розпорядженням Голови Верховного Суду «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану», ураховуючи неможливість судами здійснювати правосуддя під час воєнного стану, територіальну підсудність судових справ, що розглядались у таких судах, було змінено. Тобто режим роботи конкретного суду залежить від ситуації в регіоні, де він розміщений [265].

Сучасна концепція правової держави Україна – це система принципів, інститутів, що висловлюють демократичну ідею народного суверенітету. Суверенітет народу означає, що лише народ – єдине джерело всієї влади; лише він має невідчужуване право визначати та змінювати форми державно-правового життя. Саме це й має бути відображено в конструкції сучасної правової держави. Правова держава – це суверенна політико-територіальна організація влади, яка існує й функціює у громадянському демократичному суспільстві на підставі соціально справедливого права і в якій на його основі реально забезпечується здійснення прав, свобод, законних інтересів людини і громадянина, окремих груп людей та громадянського суспільства загалом, де держава й людина несуть взаємну відповідальність. Іншими словами, це держава, в якій юридичними засобами реально забезпечено максимальне здійснення, охорону й захист основних прав і свобод людини [97].

Проте треба зазначити, що від ідеї прямої демократії стосовно обрання суддів у правових державах західна спільнота відмовилась, фактично взявши за основу теорію елітарного плюралізму (або елітарної демократії), що заперечує розуміння демократії як правління народу й обґрунтовує демократичне правління еліт. Така концепція стверджує, що існує чимало

еліт і жодна з них не домінує в усіх сферах життя. Між елітами, що переслідують різноманітні політичні цілі, але й мають загальну згоду щодо «правил гри», точиться конкуренція. Численність протиборчих еліт створює в суспільстві певний «баланс сил, який забезпечує демократичне вирішення питань влади». Саме численність і конкуренція, їхній консенсус щодо основних цінностей і «правил гри» гарантує стабільність, високу цінність функційності й ефективності демократичної системи. Теорія елітарної демократії виходить із розуміння демократії як вільного суперництва претендентів. Сутність концепції елітарної демократії полягає в ідеї плюралізму еліт, «що виростають» на основі взаємодії суспільних груп. Ідея плюралізму еліт протиставляється ідеї влади в руках однієї еліти [368].

У сталому суспільстві еліту визначають як сукупність індивідів, які володіють владою, ухвалюють рішення стосовно змісту і розподілу основних цінностей у суспільстві. Це ті, хто в різних сферах діяльності перебуває на вершині ієрархії, хто займає якісь важливі привілейовані позиції завдяки своєму престижу чи багатству. Еліту ділять на правлячу й контреліту, на еліту й антиеліту, на чинну й резервну, на панівну й опозиційну, адже серед еліти завжди є ті, хто перебуває поза владою, хто перебуває в опозиції до влади [404]. Проте спільним для нашого аналізу серед запропонованого різноманіття еліт є те, що всі вони певним чином впливають на судову гілку влади. Зрозуміло, що різними засобами та різною мірою. Політичний вплив еліт, що перебувають при політичній владі, є більш суттєвим за вплив опозиційних еліт.

Природно, що прямої аналогії між сучасною моделлю правосуддя в західних державах і теорією еліт немає. Однак сутнісні ознаки елітарності в хорошому розумінні цього слова щодо системи правосуддя в правових державах спостерігаються, і, на наш погляд, доволі чітко:

1) моделі, коли судді обираються через прямі вибори громадянами, які мають право голосу, у правових державах не використовуються. Така модель

застосовується саме в тоталітарний країнах, які намагаються замаскувати тоталітарний режим «демократичними» виборами без реального вибору;

2) для обрання суддів правлячі еліти, представлені в парламенті, формують певний законодавчий механізм. Тим самим, з погляду правосуддя в правовій державі, законодавці є першим рівнем еліт і створюють на засадах міжпартійної (міжфракційної) політичної конкуренції сприятливі умови для правового забезпечення правосуддя.

У цьому аспекті потрібно зазначити три чинники, які суттєво відрізняють Україну від інших західних правових держав.

По-перше, у Верховній Раді України IX скликання, яка була обрана на позачергових виборах 21 липня 2019 р., пропрезидентська партія В. Зеленського «Слуга народу» отримала 124 місця, а мажоритарні кандидати від партії перемогли в 130 округах, і тому названа партія отримала більшість у Парламенті, сформувавши коаліцію монобільшості [280]. Із позицій правової держави це не добре. Проте що стосується правосуддя, то тут загрози значної немає, адже ключові засади судової гілки влади захищені нормами Конституції. В Україні ці норми є жорсткими, іншими словами – захищеними від необґрунтованих змін і доповнень. Відповідно без вступу в коаліцію з іншими партійними елітами, які представлені у Верховній Раді України, «Слуга народу» не спроможні ухвалити рішення щодо змін і доповнень конституційних норм, які стосуються правосуддя [204]. Відповідно немає великої загрози для вітчизняної системи правосуддя від наявної в Парламенті України монобільшості, хоча на рівні проєктів інших законів України громадянському суспільству потрібно постійно контролювати політичну силу, яка перебуває в Парламенті, щоб не допустити звуження законодавчих прав громадян і посягань на незалежність судової гілки влади.

По-друге, українські вітчизняні політичні еліти є незрілими. Століття бездержавності українські нації призвело до того, що на момент відновлення незалежності Україна не мала своєї національної системної еліти. Загалом

учені зазначають, що драмою і трагедією української політичної історії є те, що українському народові бракувало національної еліти [378]. М. Вегеш, який аналізує актуальні проблеми українського елітотворення, доводить, що в епоху відновлення незалежності сучасні концепції української політичної еліти пройшли певний шлях становлення: перший етап (1989 – 1994 рр.): конвертація політичного та адміністративного капіталу в економічному формуванні нової еліти поряд із колишньою радянською; другий етап (1994 – 2000 рр.): формування владно-економічних кланів, які об'єднують у собі кримінальні елементи, стару і нову еліти. Боротьба кланів за владу; третій етап (2000 – 2004 рр.): криміналізація правлячої еліти й виникнення потужних олігархічних кланів. Зрощення влади та власності. Із таким розумінням трьох перших підходів до характеристик еліт, на наш погляд, слід погодитися. Що стосується четвертого етапу під назвою «розкол владної еліти з центральною владою» – від 2004 р. до сьогодення, то ми його не будемо наводити, адже не поділяємо в цьому підходів М. Вегеш [78].

На наш погляд, починаючи з 2004 р., після Помаранчевої революції та Революції гідності (2014 р.), в українському суспільстві змінилася парадигма ставлення до влади. Український народ не тільки почав розрахувати на добру волю політичних еліт щодо соціальної справедливості, а й, що найголовніше, почав цього наполегливо вимагати. А «нові» політичні сили, які приходили до влади, як правило, обмежувалися красивими гаслами, однак здійснювати реальні реформи не хотіли. Тому період від 2004 р., на наш погляд, більш доцільно назвати «розкол владної еліти з громадянським суспільством». У цьому аспекті слід погодитися з поглядом колективу українських учених-соціологів, які доводять, що сучасні глобальні політичні виклики вимагають тіснішої комунікації та перемовин у ситуації культурного розмаїття, ніж це може бути досягнуто за допомогою міждержавної дипломатії старого зразка. Навіть участь у глобальному управлінні економічними процесами й вирішенні глобальних проблем людства наразі виходить далеко за межі традиційної зовнішньої політики. Кермо влади переходить від традиційної

політичної еліти до ширших офіційних кіл, до комерційних діячів, сучасного глобального громадянського суспільства і соціальних рухів [380].

По-третє, незрілою є судова еліта в Україні. Можновладці на всіх етапах розвитку України від виконавчої та законодавчої гілок влади намагалися розколоти судову владу, щоб не дозволити їй сформуватися як самодостатній елітарній інституції з високим рівним чеснот. Вони постійно намагалися поставити суддів собі на службу. Хоча їм це не вдалося в повному обсязі, проте шкоди громадянам, які до сьогодні не можуть отримати справедливого судочинства, завдали вони багато. Ганебні факти скоєння корупційних діянь суддями та представниками публічної адміністрації судової гілки влади це доводять наочно [236].

Отже, в умовах несформованої еліти судової гілки влади існує нагальна потреба залучати до процесу формування суддівського корпусу та реформування правосуддя в Україні суддів і суддів у відставці західних держав, які є загальновизнаними професіоналами, а найголовніше – мають незаперечну репутацію.

Це тимчасовий захід – до того часу, поки вітчизняне громадянське суспільство не переконається, що сформувалася вітчизняна суддівська Еліта з великої літери – як така, що вже самостійно буде спроможна відстоювати права та інтереси судової гілки влади, відстоювати незалежність суду, недоторканність суддів і рішуче позбавлятися тих представників судового корпусу, які втратили незалежність від можновладців виконавчої гілки влади, місцевих еліт, корупції або грубо й систематично порушують етичні правила поза здійсненням правосуддя.

Отже, маючи незрілу класична політична еліту в Україні, доводиться констатувати фактичну неспроможність її самостійно здійснювати формування нової системи правосуддя, яка б відповідала критеріям ефективності та справедливості. На жаль, великою мірою це стосується й української судової еліти. Відповідно для формування нової системи правосуддя провідна роль має належати українським суб’єктам

громадянського суспільства та західній судовій еліті з незаперечною підтвердженою багаторічним досвідом репутацією.

Продовжуючи доктринальний аналіз зазначеної проблематики, звернемось до наукових розробок В. Задорожньої, яка доводить, що правова держава – це головний принцип політико-правового устрою держави, що характеризується особливим шанобливим ставленням до права, закону й норм, передбачених у документах цієї країни. Громадяни у правовій державі мають бути висококультурними особами, які дотримуються закону та з відповідальністю ставляться до нього [154].

Повністю підтримуємо тільки що зазначене. Хочемо підкреслити, що у сфері правосуддя високий рівень правової культури та правосвідомості мусять мати судді, належний рівень цих чеснот має бути притаманний і посадовим особам органів законодавчої та виконавчої гілок влади, а також приватним особам.

На думку О. Лебедєва, правова держава – це організація політичної влади, яка створює умови для найбільш повного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також для найбільш послідовного контролю за допомогою права за державною владою з метою недопущення зловживань [220, с. 254]. Зловживання владою полягає у використанні чиновником своїх владних повноважень для вирішення питань, що суперечать інтересам служби. Зазвичай, за такі «послуги» посадовець отримує певну винагороду для себе чи іншої людини. Яскравим прикладом є справа екс Народного депутата України Особи 4, який отримав 928 890 грн незаконної компенсації за користування готельним номером ДП Готельного комплексу «Національний», маючи при цьому власне житло у м. Києві. Тобто, використовуючи свої владні можливості, він узяв хабар для себе за рахунок коштів, передбачених законом для компенсації вартості оренди житла народним депутата [407].

На наш погляд, не виникає жодного сумніву, що за своєю сутністю правова держава – це держава, в якій найповніше мають забезпечуватися

права, свободи та законні інтереси громадян та права і законні інтереси юридичних осіб. Головне місце в гарантіях такого захисту в правовій державі належить справедливому правосуддю [48]. У цьому аспекті повчальним є досвід досягнення справедливості у країнах колишньої Югославії на основі осмислення минулого. А саме створювались неформальні освітні школи для молоді, студентів і вчителів історії. Була розроблена навчальна програма для ознайомлення з механізмами перехідного правосуддя, тематикою прав людини, процесом документування злочинів, а також із тим, як використовувалися матеріали Міжнародного трибуналу щодо колишньої Югославії в дослідженнях [132].

Сутність правової держави, на думку Л. Самофалова, полягає в тому, що законодавчі, виконавчі та судові органи тісно пов'язані із законом. Законодавець діє переважно на засадах передбачення. Народну волю висловлюють через парламентську демократію. Органи, які мають виконувати закони, мусять самі суворо їх дотримуватися. Правова держава має обслуговувати суспільство, відображати його інтереси і бути інструментом їх утілення в життя. У правовій державі закони мають забезпечувати права та свободи людини, її природні інтереси, установлювати єдність взаємних прав і відповідальності держави й особи [334, с. 195-198; 97]. Погоджуючись із роздумами Л. Самофалова щодо законності в судових органах, ми маємо зауважити, що під час здійснення правосуддя судді використовують фундаментальний принцип верховенства права. Він може з метою забезпечення справедливості рішення користуватися іншими соціальними чи природними нормами права, крім формально чинного позитивістського законодавства. У свою чергу адміністративні органи виконують принцип зв'язаності публічних органів законом, коли публічні органи є «зв'язаними» законом і не можуть виходити за його межі, практично у будь-яких випадках, крім діяльності у стані виключних обставин, обґрунтованих крайньою потребою.

Такі наші авторські роздуми підтверджуються думкою В. Бринцева, який визначає, що правова держава – це теоретична і практична модель управління суспільством, у якому реалізація владних повноважень органів держави та посадових осіб базується на демократичних принципах, що забезпечують пріоритет прав і законних інтересів особистості, регламентується чіткою завершеною системою законодавства із втіленням у правозастосовній діяльності принципу верховенства права та здійснюється на основі самостійності й незалежності законодавчої та виконавчої (управлінської), судової функцій держави, побудованих із застосуванням механізмів взаємних стримувань і противаг [71, с. 25; 48; 97].

Отже, все вищенаведене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо сутності правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні**:**

– доведено, що у вузькому розумінні правова держава – це суспільство, в якому панує принцип верховенства права, вершиною забезпечення якого є справедливе правосуддя. Використовуючи засади верховенства права, суд (судді) може відходити від позитивістських норм права (недоскональних чи спеціально ухвалених під певних осіб), установлених законодавчою, тим більше – підзаконних нормативно-правових актів, ухвалених виконавчою гілкою влади, ухвалюючи справедливі рішення та відновлюючи порушені права та свободи громадян, якщо в інший спосіб це зробити неможливо;

– за своєю сутністю правова держава – це держава, в якій найповніше мають забезпечуватися права, свободи й законні інтереси громадян та права і законні інтереси юридичних осіб, головне місце в гарантіях такого захисту в правовій державі належить справедливому правосуддю;

– з’ясовано, що будучи на вершині забезпечення верховенства права, судова гілка влади не спроможна самотужки забезпечити панування верховенства права в усіх сферах життя українського суспільства без допомоги громадянського суспільства, наявності політичних еліт, для яких

суворе дотримання законності, виконання судових рішень, дотримання етичних правил службовців є способом свідомого життя;

– підкреслено, що у сфері правосуддя високий рівень правової культури та правосвідомості мусять мати судді, належний рівень цих чеснот має бути притаманний посадовим особам органів законодавчої та виконавчої гілок влади, а також приватним особам;

– на перехідних етапах розвитку правової держави саме симбіоз вітчизняного громадянського суспільства та західних судових еліт є головним способом формування новітніх поки ще незрілих (корумпованих і таких, що захищають корпоративний інтерес) посадових осіб у виконавчій та законодавчій гілці влади, забезпечення незалежності суду, недоторканності суддів, їх належної правової культури, професійності, дотримання присяги судді, етичних правил, що є складовими правової держави;

– підкреслено, що ніхто, крім громадянського суспільства, закладів та наукових установ юридичної освіти, органів суддівського врядування та самоврядування, не може брати участь у «виховних» заходах щодо чинних суддів, їх доборі та призначенні, у будь-якому разі у правовій державі до цього процесу не можуть бути допущені посадові особи органів виконавчої та політичні еліти законодавчої влади, яка перебуває при владі.

2.3. Чинники негативного впливу на суддів у системі засад адміністративно-правого забезпечення правосуддя в Україні

Одним із критеріїв визначення авторитету певної особи є загальновизнана довіра суспільства до її позицій, тверджень, дій і рішень. І лише коли діяльність однієї особи чи цілого колективу не викликає заперечень і сприймається як істина, ми можемо говорити про достатній рівень його (їхнього) авторитету. На превеликий жаль, серед населення України до державницьких інституцій абсолютної довіри та пошани сьогодні немає [335]. Що ж до авторитету судової гілки влади, то здебільшого

експерти під цим поняттям мають на увазі довіру до суддів (як особистостей), їхніх дій у повсякденному житті, а також рівень поваги до судових рішень та судового процесу загалом. У багатьох випадках саме від авторитету судової влади залежить і те, чи буде добровільно виконуватись рішення суду. Тому потрібно зупинитись на чинниках, які значно впливають на авторитет судової гілки влади [335; 48].

Як уже неодноразову доводилось нами, у сфері правосуддя довіра громадян України до суду є головним критерієм ефективності правосуддя. Отже, недовіра громадськості до діяльності українського суду, перешкоди у професійній діяльності суду, які зумовлюють ухвалення несправедливих судових рішень, є негативним чинником.

Тлумачний словник української мови визначає, що чинник – це умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис. У свою чергу категорію «вплив» варто тлумачити як дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета; силу влади, авторитету [391, с. 751; 48]

Тобто чинник впливу – це обставина, що виявляє певну дію стосовно якогось об’єкта. Більшість науковців переконані, що корупція в судовій системі – це найнебезпечніше кримінальне явище, яке підточує основи державного управління, дискредитує й підриває авторитет влади в очах населення, зачіпає законні права та інтереси громадян. Через проникнення корупції в різні сфери життя небезпека цього явища значно зростає. Корумпованість в українських судах – досить поширена проблема, що вимагає першочергового вирішення, адже з кожним роком вона набуває більших масштабів. Згідно з результатами соціологічних опитувань, судові та правоохоронні органи не користуються довірою громадян, не здатні забезпечити ефективну протидію злочинності внаслідок політичної заангажованості, корумпованості, відсутності результативних системних реформ, різкого зниження рівня професіоналізму кадрів [262, с. 137; 48]. Так, на думку Т. Хаммамберг, стан українського правосуддя дозволяє

європейським експертам стверджувати, що реформи у системі набули незворотного характеру. Однак тільки лінивий не критикує судову систему, і хоча це не завжди об'єктивно, але це дійсно так. Існує суспільна потреба в тому, щоб діяльність судової системи була покращена, адже від громадян надходить багато пропозицій, скарг, нарікань. Тим самим потрібна політична воля керівництва держави в тому, щоб ця робота була покращена [206].

Досить проблемним є питання, що стосується забезпечення повноцінної незалежності судової влади України як демократичної, правової держави, народ якої прагне до повноцінного членства в європейській родині. На сьогодні в Україні ця проблема має кілька складників. Так, на думку В. Гринюк, одним із них є факти неправомірного втручання сторонніх осіб у професійну діяльність суддів із метою схилити їх у певний спосіб до ухвалення бажаного для цих осіб рішення. Другим – ухвалення суддями завідомо неправомірних рішень, вироків, ухвал, тобто фактично продовження протизаконної діяльності, розпочатої сторонніми зацікавленими особами. Очевидно, що в разі відсутності державного регулювання цієї проблеми повноцінна інтеграція України до національних європейських структур, насамперед до ЄС, є неможливою [121, с. 8; 48]. Так, ЄС вимагає виконання від української влади семи блоків реформ, які Євросоюз визначив як умову того, що статус кандидата збережеться. Це зокрема реформа Конституційного суду, продовження судової реформи, антикорупційна діяльність, боротьба з відмиванням коштів, втілення антиолігархійного закону, узгодження аудіовізуального законодавства з європейським, зміна законодавства про нацменшини [338].

Отже, корупція в судовій системі є первинним негативним чинником впливу на судову владу, без подолання якої не можливо вирішити всі інші виклики. Вона має два основних складники: 1) безпосередньо здійснення корупційних дій суддями, коли вони за винагороду всупереч праву ухвалюють рішення на користь осіб, від яких отримали неправомірну винагороду (у більшості випадків такі діяння здійснюються через «чорних»

адвокатів, яким безпосередньо довіряють судді); 2) шантаж суддів посадовими особами правоохоронних органів, які, маючи інформацію про отримання певним суддею неправомірної винагороди, змушують його ухвалювати рішення на свою користь. Тут у посадових осіб правоохоронних органів може бути різна мотивація: а) вторинна корупція; б) забезпечення хибного відомчого інтересу; в) виконання політичних замовлень правлячої влади.

Хоча корупція серед суддів в умовах сьогодення є головним викликом у сфері забезпечення незалежності суду, однак, на наш погляд, українське суспільство є близьким до того, щоб чинник корупції серед суддів звести до мінімуму. Висока фінансова винагорода суддів, достойне пожиттєве суддівське забезпечення після виходу у відставку не залишає об'єктивних підстав для неї. Засобами досягнення мінімальної корупції є нульова толерантність до неї органів суддівського врядування та самоврядування, ефективна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють запобігання корупції, ефективна (агресивна) діяльність проти корупції серед судового корпусу та суб'єктів громадянського суспільства й медіа.

Одночасно треба підкреслити, що низькі зарплати посадових осіб спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади є благодатним ґрунтом для скоєння ними корупційних діянь. А враховуючи психологічну теорію та той факт що такі особи часто мають тісний психологічний зв'язок із суддями (особливо помічники судів та секретарі судових засідань), то вони при певних обставинах можуть впливати на суддів щодо певного ухвалення рішення в судовій справі. Тим самим вирішення проблеми достойної зарплати посадових осіб суб'єктів публічного адміністрації судової гілки влади є нагальним для забезпечення незалежності суду.

Етичні вимоги до поведінки судді становлять собою сукупність моральних правил, за допомогою яких можна оцінити дії судді з погляду таких цінностей, як справедливість, сумлінність, гідність, людяність тощо. Під суддівською етикою О. Овсяннікова розуміє певну систему базових

принципів регламентації поведінки суддів у судовому засіданні, у суді та позасудової поведінки, які побудовані з урахуванням особливостей професійної діяльності судді та створені для підтримки суддівських стандартів, діють об'єктивно і незалежно з метою збільшення значущості наявних правових норм та правил поведінки для суддів [256, с. 200; 48]. Так, згідно з Кодексом суддівської етики визначено, що суддя має бути прикладом неухильного додержання вимог закону і принципу верховенства права, присяги судді, а також високих стандартів поведінки з метою зміцнення довіри громадян у чесність, незалежність, неупередженість та справедливість суду. Суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі ухвалення рішень. Він не має права використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб та не має дозволяти цього іншим [197].

Суддя під час виконання своїх службових обов'язків має не лише подавати особистий приклад своєю поведінкою, але й пропагувати етичну поведінку серед учасників процесу та довколишніх людей, а також має право вимагати етичної поведінки від інших. Останніми роками найбільша увага суспільства прикута саме до позасудової поведінки судді, його дозвілля, майнового стану. Непоодинокі випадки порушення окремими суддями морально-етичних принципів позасудової поведінки привертають увагу громадськості, постійно висвітлюються та обговорюються в засобах масової інформації. Основна проблема, яка поки що залишається, – це недостатнє усвідомлення важливості дотримання правил етичної поведінки самими представниками судової гілки влади. Результатом високої етичної поведінки судді та працівників суду має стати довіра кожного громадянина й суспільства загалом до судової системи, окремого суду та певного судді [256, с. 200].

Звертаючись до кластичного досвіду США стосовно дотримання етичних правил суддями, слід відзначити, що кожен штат Америки має свій

кодекс суддівської етики, водночас основою для них усіх є загальний кодекс суддівської етики США. 1990 року Американська асоціація юристів підготувала Типові правила поведінки суддів (Model code of judicial conduct/ American bar Association). Цей документ складається з п'яти розділів (правил) і 23 підрозділів. Зокрема це такі: Правило 1. Суддя зобов'язаний підтримувати честь і незалежність судової влади. Правило 2. Суддя зобов'язаний уникати у своїх діях негідних учинків, які можуть такими уявлятися. Правило 3. Суддя має виконувати свої службові обов'язки добросовісно та неупереджено. Правило 4. Суддя має вести свої справи, що не пов'язані із суддівськими функціями, таким чином, щоб звести до мінімуму ризик конфлікту із суддівськими обов'язками. Правило 5. Суддя або кандидат на суддівську посаду зобов'язаний утримуватися від негідної для нього політичної діяльності. Перше і друге правила застерігають суддю бути готовим до того, що він буде предметом постійної і пильної уваги громадськості. Тому він має погодитися з обмеженнями у своїй поведінці, які звичайний громадянин може вважати обтяжливими, причому сприймати такі обмеження потрібно добровільно і з готовністю. Заборона на негідну поведінку поширюється на поведінку судді як під час виконання його професійних обов'язків, так і в приватному житті. Оскільки перерахувати всі заборонені вчинки не є можливим, то це стосується будь-яких учинків судді, що завдають шкоду судовій владі [119].

Отже, негативними чинниками впливу на судову владу є недотримання етичних і моральних правил під час судочинства суддями, іншими працівниками суду, учасниками судових процесів (насамперед адвокатів – вплив «позитивними» засобами, прокуратури, СБУ, ДБР – вплив негативними засобами), а також явища, що спричинені неналежною позасудовою поведінкою суддів та працівників суду, низькою правовою культурою учасників судового процесу, які не усвідомлюють важливості дотримання моральних та етичних правил поведінки у сфері правосуддя, що загалом зумовлює критику судової гілки влади з боку громадськості [48].

Наприклад, є позитивним, і так має бути в сенсі балансу позитивного й негативного впливу на судову владу, що суб'єкти громадянського суспільства підтримали суддів Вищого антикорупційного суду у вимозі недопустимості втручання адвокатів у діяльність суддів. Останні зокрема перешкоджають і затягують розгляд справи за допомогою очевидно безпідставних заяв і клопотань, порушують порядок у судовому засіданні. Один з адвокатів навіть ініціював кримінальне провадження щодо колегії за нібито умисне порушення права на захист. Останньою краплею став випадок із вибухом невідомого пристрою на місці, де паркує автомобіль голова суду в цій справі. Громадськість неодноразово ставала свідками неетичної поведінки й порушень з боку захисників та обвинувачених під час відкритих судових засідань. Мова йде про подання завідомо неправдивих документів, неодноразових порушень порядку в залі судового засідання, появу сюжетів з ознаками замовленості на національних телевізійних каналах. Часто неетична поведінка адвокатів набуває безпрецедентних проявів неповаги до суду у вигляді недоречних вигукувань з місця та перебивання суддів, банального хамства та порівнянь судового процесу з «порнографією», неетичних висловлювань у соціальних мережах. Таку ж неприпустиму поведінку захисники та обвинувачені демонструють щодо прокурора. Громадськість (ГО «Центр протидії корупції», ГО «Інститут законодавчих ідей», Центр громадського моніторингу та досліджень, Всеукраїнське об'єднання «Автомайдан», ГО «Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції в Україні», Антикорупційний штаб. StateWatch, Transparency International Ukraine, Фундація DEJURE, Рух ЧЕСНО) наголошує, що така поведінка не має нічого спільного з реальним захистом у судовому процесі, висловленням правових позицій та аргументів. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає дотримання адвокатами Правил адвокатської етики як одного з основних професійних обов'язків адвокатів. Адвокат у суді має дотримуватися належної поваги до суду та інших учасників процесу [122].

Комплексно проблему незалежності правосуддя через чинник авторитету судової влади проаналізував Б. Санин. Він до внутрішніх впливів відносить тривалість розгляду справи та тривалість виготовлення рішень; несталість судової практики; невизначеність стосовно юрисдикції окремих категорій справ; нерівномірне навантаження на суддів; незадовільну матеріально-технічну базу судів; низьку інформативність веб-сайтів судів; низькі заробітні плати та зменшення соціальних гарантій суддів та працівників апарату; відсутність дієвих органів суддівського самоврядування; тривале затягування з реалізацією проєкту «Електронний суд»; відсутність тайм-менеджменту в окремих судах; відсутність належного громадського контролю за витратною частиною отриманого судового збору, за проведеними закупівлями товарів, робіт і послуг для судової системи; відсутність уніфікованих правил роботи канцелярії судів; відсутність єдиного підходу до визначення поняття справедливості [335; 48].

Не можна сказати, що з моменту висвітлення цих викликів (2016 р.) нічого не змінилось. Судова реформа, що відбувалась від 2015 р., покращила умови дотримання процесуальних строків. Хоча і в цьому аспекті не все так однозначно. Наприклад, 5 липня 2023 р. у Шевченківському райсуді Києва внаслідок підриву гранати (за версією правоохоронців) загинув колишній військовий І. Гуменюк, який вісім років був у СІЗО без вироку в справі щодо вибуху гранати під Верховною Радою України, унаслідок чого загинуло четверо військовослужбовців Національної гвардії України. Ув’язнений неодноразово звертався із заявами, що хоче брати участь у бойових діях: прагнув мобілізуватися й захищати Батьківщину. Проте суд постійно продовжував його тримати під вартою [385].

Також залишилися загалом у минулому незадовільна матеріально-технічна база судів, низька інформативність веб-сайтів судів, низькі заробітні плати та зменшення соціальних гарантій суддів і працівників апарату. Так, в умовах сьогодення заробітна плата українських суддів є однією з найкращих в Європі. Однак залишається невирішеним питання заробітної плати

працівників апарату суду та інших суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади. Також більш ефективно запрацював Електронний суд, зокрема канцелярії суду в електронному режимі.

Невирішеними залишилися питання великого навантаження на суддів, виваженого громадського контролю за спільними судовими рішеннями, стандартами етичної поведінкою суддів поза здійсненням судочинства. Не можемо погодитися з Б. Саниним, що існує сутнісна проблема відсутності єдиного підходу до визначення поняття справедливості, адже в основі поняття справедливості лежить не юридичний а філософсько-соціальний чинник. Відповідно на посаду суддів призначається юристи, які мають високий рівень теоретичних знань, зокрема з філософії та соціології права. Відповідно кожний суддя зобов'язаний у випадках, які прямо не врегульовані законодавством, шукати критерії справедливості в положеннях філософії та соціології права, обґрунтовуючи своє рішення науковими аргументами. Логічним у цій сфері є те, що судді в пошуках справедливості мають можливість використовувати рішення Європейського суду з прав людини та типові й зразкові рішення Верховного суду практично як судові прецеденти з певної категорії однорідних справ.

Однак ми наголошуємо, що відсутність таких судових прецедентів (рішень Європейського суду з прав людини або зразкових типових рішень Верховного суду) не має бути підставою для ухвалення судом законних, але несправедливих рішень.

До зовнішніх чинників Б. Санин відносить відсутність дієвих механізмів впливу на учасників процесу, які мають на меті зірвати ведення судового процесу; довготривале непризначення суддів на посаду безстроково; відсутність поваги державних установ / адвокатів до судового рішення; безпідставну критику політиків, експертів, громадських та державних діячів у бік судової влади; низький рівень законотворчої діяльності; можливість зловживання сторонами процесуальними правами; низький рівень обізнаності людей щодо прав у суді та безпосередньо самого

процесу; довготривале невиконання судового рішення; зловживання щодо відкриття кримінальних справ (завідомо неправосудних рішень) [335].

Критичний аналіз висвітлених Б. Саниним зовнішніх негативних чинників впливу на судові гілку влади дає можливість стверджувати, що положення судової реформи (2015 – 2019 рр.) і за цими критеріями дали певний позитивний результат. Зокрема суд отримав більш дієві процесуальні засоби впливу на учасників процесу, які мають на меті затягувати чи тим більше зірвати ведення судового процесу. Рідкісними стали звинувачення суддів в ухваленні завідомо неправосудних рішень. Проте в Україні не запущений процес відбору і призначення суддів. Кількість вакансій у судах постійно зростає, що також постійно збільшує навантаження на суддів з повноваженнями. До сьогодні не вирішено статус суддів без повноважень, які не можуть здійснювати судочинство, отримуючи суддівську винагороду. Це професійні судді, які показали свою професійність і компетенцію впродовж тривалого часу. Замість того, щоб легалізувати їх статус, Верховна Рада України залишила їх у невирішеному стані. Проблема легалізації суддів без повноважень – одна з небагатьох, що має просте вирішення. Треба лише Парламенту України ухвалити зміни й доповнення до профільного закону, а Вищій раді правосуддя – зробити формальну дію стосовно легалізації їх повноважень.

Разом із тим залишається актуальною проблема поваги суб’єктів публічної адміністрації виконавчої гілки влади до судових рішень. На наш погляд, ситуація в цій сфері залишається критичною. Ставлення органів виконавчої влади та місцевого самоврядування буває цинічним, і виконувати судові рішення вони не поспішають. Це є наслідком низької культури та правосвідомості зазначених осіб, адже одним із важливих компонентів правової держави є висока правова культура громадян, що виявляється зокрема й у формі поваги до суду та правоохоронних органів. І навпаки – неповага до судової влади, слідства, втручання у здійснення судочинства виявляється в порушенні громадського порядку в судовому засіданні,

некоректній поведінці в залі суду, образливих висловлюваннях щодо суду, зневажливому ставленні до зауважень судді, хамстві, вигуках тощо [213, с. 106].

Однак, на наш погляд, боротися з цим явищем потрібно вже способом хірургічного, а не терапевтичного втручання, через відсторонення ухвалою суду посадових осіб від виконання службових обов'язків за невиконання судових рішень. Для цього потрібні відповідні зміни й доповнення до процесуальних кодексів.

Така думка підтверджується Р. Кузьміним, який наголошує на потребі укріплення авторитету судової гілки влади, забезпечення додержання принципу обов'язковості судових рішень, запобігання незаконному впливу на суд, недопущення підміни ролей у ході судового провадження та ознайомлення необізнаних сторін процесу з правилами професійної етики [213, с. 106].

Що стосується безпідставної критика політиків, експертів, громадських і державних діячів у бік судової влади, то тут слід зазначити, що підстави для такої критики є. На жаль, певні судді та посадові особи суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади надають їх. Кожен випадок скоєння корупційного діяння, порушення етичних стандартів поведінки судді поза здійсненням правосуддя, винесення спільного з погляду справедливості рішення, служіння не народу України, а політичним силам, які перебувають при владі, олігархійним групам впливу чи регіональним елітам є тим ґрунтом, який знижує незалежність судової гілки влади та призводить до справедливої критики її законодавчої, виконавчої гілками влади та суб'єктами громадянського суспільства.

Із позиції Н. Морщагіної, досить частими є випадки, коли безпосередньо на суддів здійснюється моральний, психологічний та інші види впливу через засоби масової інформації. Окремі представники мас-медіа однобоко та суб'єктивно висвітлюють роботу судів на користь власного рейтингу, що негативно впливає на суспільну правосвідомість. При

цьому засоби масової інформації повсякчас жваво обговорюють теми про заангажованість суддів. Але найнебезпечніше криється в іншому: з вуст представників медіа почали прямо лунати заклики до самосуду. Такий інформаційний фон призводить до того, що суспільство втрачає здатність адекватно сприймати правдивість інформації та давати їй оцінку, при цьому в суспільстві формується негативне ставлення до суддів і всієї судової системи загалом. Такі дії поступово укорінюються у свідомості громадян як прийнятна модель поведінки. Занепокоєння викликає той факт, що тиск здійснюється у формі організації та проведення гучних масових заходів – пікетів, зборів, мітингів, походів, демонстрацій, які проводяться в безпосередній близькості до будівель судів або й у приміщеннях судів. Частішають випадки, коли невідомі особи збираються біля будівель суду, привозять шини, блокують виїзд із території суду. Зазначені заходи самі по собі можуть видаватися законними, адже є формою реалізації права громадян на мирні зібрання, свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Проте якщо такі заходи використовуються з метою дестабілізації роботи суду як інституції, впливу на психологічний стан судді, який розглядає певну справу, створення судді перешкод у веденні судового процесу, то вони безумовно порушують гарантії незалежності судді й унеможливлюють здійснення правосуддя на засадах законності й верховенства права та взагалі ставлять під сумнів законність рішень, ухвалених у такий спосіб. Особливу увагу потрібно звернути також на дії, які спрямованні на зрив судових засідань і порушення нормального функціювання роботи суду [243].

Трапляється в українському суспільстві поняття «дифамація», що використовується як спосіб незаконного впливу на суддів. Оскільки основне завдання судової влади – це забезпечення справедливості, суд не зможе реалізувати цю функцію, якщо не буде реагування на факти незаконного впливу на суд. Дифамація – це міжнародний правовий термін, який закріплений у законодавстві багатьох країн світу та використовується як

узагальнювальний щодо різних видів порушень особистих немайнових прав на захист честі, гідності, репутації й доброго імені. Наслідком дифамації як способу чинення тиску на суд може стати ухвалення незаконного судового рішення та відхилення від судової процедури, оскільки, скеровуючи всі сили на свій захист, суддя мимоволі відсуває на другий план основне завдання – пошук істини та законне, справедливе вирішення правового спору [176, с. 326-332; 48]. Загалом дифамація як прийом незаконного впливу на незалежність суддів адміністративних судів в Україні за своєю сутністю є умисними діями особи щодо публічного оприлюднення, розповсюдження та пропагування недостовірної, неправдивої, образливої інформації або особистих відомостей щодо судді, яка не стосується його службової діяльності, унаслідок чого дискредитується публічний статус судді, принижується честь, гідність і ділова репутація судді, завдається матеріальна або моральна шкода судді, знижується рівень довіри суспільства до судової влади [99].

Досить вдало дифамацію як спосіб незаконного впливу на суддів схарактеризував П. Каблак. На його погляд, по-перше, дифамація є досить небезпечним способом незаконного впливу на суддів, однак свобода висловлювань становить одну з невід'ємних підвалин демократичного суспільства та одну з основних умов його прогресу й самореалізації кожної особи, тому прийнятними є не лише «інформація» чи «ідеї», які прихильно сприймаються або вважаються необразливими, сприймаються з байдужістю, а й ті, які ображають, шокують чи дратують. По-друге, кримінальна відповідальність за дифамацію є надмірною, тому вважаємо, що достатніми є закріплені в законодавстві цивільно-правові засоби захисту честі, гідності й ділової репутації. По-третє, Європейський суд із прав людини, розглядаючи справи, пов'язані з дифамацією, виробив певні позиції, що мають засадничий характер, а саме: 1) будь-яке втручання влади в користування свободою вираження поглядів має передбачатися законом; 2) потрібно розмежовувати думку та факт (можливість довести, що свідчення відповідають дійсності);

3) є важливим обговорення в пресі питань загальносуспільного значення; 4) потрібна підвищена терпимість публічних осіб, державних службовців до критики; 5) потрібна добросовісність журналістів під час підготовки й висвітлення інформації (дотримання «журналістської етики»), а також використання коректних форм критики тощо [176, с. 326-332]. У межах здійснення правосуддя має бути загалом позитивний вплив на рівень авторитету й довіри до суддів із боку громадськості, адже люди вірять засобам масової інформації. Коли звинувачення на адресу суддів лунають з ефіру та шпальт провідних засобів масової інформації, люди сприймають їх як доведений факт. У результаті таких дій у громадян, які не стикаються із судовою системою, склався стереотип, що в суді неможливо шукати справедливості. Тому маємо недовіру до суду. Це результат багатолітніх публічних звинувачень, на які суди не відповідають. Мовчання, відсутність спростування в суспільній думці сприймається не на користь суду [176, с. 326-332; 48]. Хоча треба зазначити, що засоби масової інформації мають визначальний вплив на формування громадської думки про діяльність судів. Для більшості громадян медіа є єдиним джерелом, з якого вони дізнаються про роботу судів і якому переважно довіряють. Тож коли інформаційне поле перенасичене негативом, суб'єктивними твердженнями про судові рішення, популістськими заявами щодо суддів, безпідставними звинуваченнями, марно сподіватися на об'єктивне сприйняття суспільством роботи судів. Огульна критика та маніпуляції даються взнаки – формується атмосфера всезагальної недовіри, реальних підстав для якої насправді не так уже й багато [400].

Отже, негативним чинником впливу на судову владу є дифамація – незаконний, безпідставний та необґрунтований моральний, психологічний та інший вплив на суддю, що порушує його особисті немайнові права (честь, гідність, репутація) внаслідок поширення недостовірної, образливої інформації про нього в засобах масової інформації, недобросовісної діяльності журналістів та громадськості, закликів до зміни судової влади, що

може спричинити порушення нормального функціонування роботи суду, порушення судових процедур та ухвалення необ'єктивного судового рішення. Нині варто говорити про існування так званого морального складника суддівської етики (стосунки судді з учасниками судового процесу, з колегами, з відвідувачами суду та з будь-ким поза межами службової діяльності), що у свою чергу вимагає від суддів дотримання правил поведінки, які включають в себе як загальновизнані норми моралі, що існують у суспільстві, так і стандарти, що регулюють службову діяльність, тобто вимоги, установлені законодавством до професії, та стандарти, що стосуються позаслужбової поведінки й іншої дозволеної діяльності. Лише високопрофесійна, моральна, етична поведінка судді здатна викликати повагу до суду й забезпечити впевненість учасників судового процесу і відвідувачів суду в неупереджених результатах розгляду справи. При цьому суддя має виявляти такі моральні якості, як чесність, об'єктивність, безсторонність, неупередженість, толерантність, добросовісність, справедливість, збалансованість, розумність, розсудливість, стриманість, уважність, ввічливість, повагу до оточуючих [256, с. 200; 48].

Треба підкреслити, що критеріями розмежування критики на конструктивну та необґрунтовану щодо суддів суб'єктами громадянського суспільства та іншими гілками влади є розуміння її мети (мотиву). Якщо метою такої критики є покращення функціювання судової гілки влади, доступу осіб до правосуддя, ухвалення суддями справедливих рішень, то вона є конструктивною. Якщо ж метою такої критики є намагання вплинути на суддів з метою подальшого ухвалення ними бажаних для певних осіб рішень, то незалежно від того, ким вона здійснюються, – чиновником, адвокатом чи громадянським активістом, вона є за своєю сутністю такою, що має ознаки неправа, – необґрунтованою (незалежно від того, чи факти, наведені скаржниками, є достовірними чи ні). Часто такі скарги пишуть на суддів адвокати, які програли для своїх клієнтів судові справи. Це є недопустимим, і таку проблему потрібно вирішити комплексним

законодавчим удосконаленням норм профільних судочинного та адвокатського законів.

Вагомим негативним чинником впливу на незалежність суддів є російсько-українська війна, яку розв'язала російські терористи в Україні на початку 2014 р. Особливо це гостро стало впливати на забезпечення здійснення правосуддя після початку повномасштабного російсько-терористичного вторгнення в Україну від 24 лютого 2022 р. Усі суди, які опинилися на тимчасову купованих територіях, припинили здійснення правосуддя. Переважна більшість суддів не зрадила присязі Народу України і виїхала на підконтрольні території. Вони були відряджені для здійснення судочинства в інші суди до моменту звільнення тимчасово окупованих територій та відновлення діяльності в них судів. Наприклад, це було вже здійснено на звільнених територіях Херсонської обл. Так, Вища рада правосуддя України ухвалила рішення про відновлення з 1 червня 2023 р. роботи Херсонського міського суду Херсонської області та зміну територіальної підсудності судових справ окремих судів Херсонської області [100]. Також не здійснюється правосуддя в судах, які розміщені в населених пунктах, що наближені до лінії зіткнення й піддаються постійним обстрілам російських терористів.

Крім того слід підкреслити, що в публіцистичних виданнях наводяться факти впливу російських агентів у правоохоронних органах України на суд із метою отримання потрібних для російського ворога рішень або з метою усунення з посад патріотично налаштованих українських чиновників [331].

Отже, російсько-терористична агресія, яка розпочалася на початку 2014 р., знищила систему правосуддя на тимчасово окупованих територіях. Російські агенти впливу у правоохоронних органах України мали можливість впливали на суддів, використовуючи компромат і психологічний тиск із метою отримання потрібних для російського ворога судових рішень або з метою усунення з посад патріотично налаштованих українських чиновників.

Недієвість органів суддівського врядування стала ахіллесовою п’ятою проблем забезпечення незалежності суду України. Формування першого складу Вищої ради правосуддям України здійснювалося під тиском тогочасного вищого політичного керівництва держави. Як наслідок, склад тієї ради органу суддівського врядування був далеко не ідеальний. Вища рада правосуддя того складу не захищала незалежних суддів, а активно боролась із незалежними суддями. Наприклад, суддя Л. Гольник була покарана за допис у Фейсбуці й через це не змогла взяти участь у конкурсі до Вищого антикорупційного суду, суддя В. Фомін, який розглядав справи НАБУ стосовно рюкзаків сина міністра МВС України А. Авакова (2014 – 2021 рр.), потрапив під репресії, а суддю Л. Цокол, яка відмовилась взяти під арешт опозиційного політика М. Саакашвілі, під тиском заставали піти у відставку [145].

С. Скуріхін слушно зазначає, що під приводом кваліфікаційного оцінювання (у результаті судової реформи 2015 – 2019 рр.) відбувається «очищення» судової системи від недостатньо лояльних владі суддів. Наявність у процедурі цього оцінювання такого суб’єктивного елемента, як співбесіда з членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів за вирішального впливу Президента на цю комісію дозволяла забракувати будь-якого «політично неблагонадійного» суддю або такого, який відмовляється виносити рішення, спущені зверху [343].

Іншими словами, гірше для українського народу за корумпованих і (або) залежних від політичної еліти суддів, можуть бути лише залежні члени Вищої ради правосуддя. У такому разі свавілля у правосудді стає системним явищем панування неправа, захисту недоброчесних суддів і покарання суддів, які ухвалюють справедливі, однак не вигідні правлячій політичній владі рішення. Щоб цього не сталося в новому складі Вищої ради правосуддя, контроль і нагляд громадянського суспільства за рішеннями та етичною поведінкою членів Вищої ради правосуддя має бути дієвий. Крім того міжнародні партнери, які є фінансовими донорами України, мають

прив’язувати кожний новий фінансовий транш до виконання зобов’язань, узятих Верховною радою та Урядом України щодо забезпечення незалежності суддів і справедливого судочинства загалом.

«Чорні» адвокати (наша назва) – це захисники, які вирішують питання своїх клієнтів не відповідно до засад професійності, законності та змагальності в судових процесах, а за домовленістю із суддями, які їм довіряють, через передання останнім частини адвокатського гонорару, отриманого від клієнтів, як неправомірної винагороди.

У юридичному середовищі столиці України міста-героя Києва (на центральному рівні), в обласних та регіональних центрах подекуди сформувались своєрідні «дружні» угрупування юристів – адвокатів та суддів. Інколи до їх складу входять і прокурори, і всі ці особи добре розуміють один одного, підтримують один одного, зокрема щодо ухвалення замовних рішень, і як наслідок – взаємного незаконного збагачення [7].

Це є неприпустимим у правовій державі. Наявність дружніх (товариських) зав’язків судді з адвокатом чи з прокурором у будь-якій формі (вітання один одного зі святами, спільний відпочинок, спільне проводження вільного часу, спільне навчання та ін.) мають бути підставою відводу (самовідводу) судді. Суддя має доповідати голові суду про наявність дружніх зав’язків з адвокатами та прокурорами для внесення їх в автоматизовану систему документообігу суду, щоб уникнути конфлікту інтересів про здійснення правосуддя. Узагалі адвокати, прокурори й судді, які є учасниками судового процесу, мають спілкуватися виключно публічно в межах судового процесу Порушення цих правил має бути підставою дисциплінарної відповідальності судді та може бути підставою скасування ухваленого ним у складі пов’язаної групи юристів судового рішення.

Правоохоронні органи в минулому були вагомим суб’єктом порушення незалежності суддів. В минулу епоху судді отримували мізерну зарплату. Факти поповнення сімейного бюджету суддів фіксували ще працівники поліції та Служби безпеки України. Потім вирисовували ці факти як

інструменти незаконного впливу на суддів для ухвалення потрібних їм рішень. Після одночасної реформи МВС України і системи правосуддя (2015 р.) чинник протиправного впливу поліції на суд не утвердився. Що стосується нереформованої Служби безпеки України, то він в умовах євроінтеграції знизився, однак не зник зовсім. В умовах зниження адміністративного тиску на бізнес на певному етапі свого розвитку збільшився кримінально-процесуальний тиск на бізнес, який здійснюється деякими працівниками правоохоронних органів через залежних від них суддів-слідчих, які мають можливість заблокувати фінансово-економічну діяльність будь-якого прибуткового підприємства з подальшим отриманням викупу за розблокування, або так званий «антитерористичний» тиск на бізнес із боку деяких працівників Служби безпеки України, що використовували шпаринки Закону Україні «Про службу безпеки України» під час проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності. І хоча такі випадки протиправної діяльності деяких слідчих-суддів, прокурорів і працівників Служби безпеки України є одиничними, несистемними, однак інформація про рекет і рейдерські захоплення співробітниками Служби безпеки України, прокурорами, поліцейськими та суддями об’єктів прибуткового бізнесу є надзвичайно резонансною в бізнес-середовищі, такі факти збільшуються в геометричний прогресії, і громадяни України та іноземці бояться вкладати кошти в заснування нових виробничих підприємств [250].

Щоб підняти рівень довіри до правосуддя та одночасно до правоохоронного органу, який здійснює контррозвідувальну діяльність, потрібно під час здійснення реформування СБУ залишити за ним виключно контррозвідувальні функції без будь-яких виключень.

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо чинників негативного впливу на суддів (правосуддя) у системі засад адміністративно-правого забезпечення правосуддя в Україні:

– з’ясовано, що корупція серед суддів в умовах сьогодення є головним викликом забезпечення незалежності суду. Українське суспільство є близьким до того, щоб чинник корупції серед суддів звести до мінімуму, адже об’єктивно відсутні такі умови – уже існує значна фінансова винагорода суддів та суддів у відставці, сформовано сильне громадянське суспільство, спеціальні суб’єкти публічної адміністрації, які замаються боротьбою та запобіганням корупції;

– засобами викоренення корупції серед суддів є нульова толерантність до неї органів суддівського врядування та самоврядування, ефективна діяльність суб’єктів публічної адміністрації, які здійснюють боротьбу та запобігання корупції, дієвий тиск суб’єктів громадянського суспільства та медіа на суддів, які підозрюються в корупційних діяннях або ухвалюють спірні з погляду справедливості рішення;

– підкреслено, що низькі зарплати посадових осіб спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади є благодатним ґрунтом для скоєння ними корупційних діянь з елементом психологічного схиляння суддів до ухвалення замовних рішень без чинника корупції;

– невирішення питання заміщення вакантних посад суддів доброчесними та кращими з кращих професійними юристами призводить до значного навантаження на суддів, що потенційно накопичує імовірність судових помилок під час ухвалення рішень;

– висвітлення в науковій літературі питання відсутності єдиного підходу до визначення поняття справедливості є методологічно хибним, адже сутність справедливості як основної складової принципу верховенства права полягає в тому, що суддя як найбільш освічений і професійний правник із ґрунтовними знаннями філософії та соціології права спроможний ухвалювати обґрунтовані рішення поза межами позитивістських норм права. Зроблено висновок, що кожний суддя зобов’язаний у випадках, які прямо не врегульовані законодавством, шукати критерії справедливості у філософії та соціології права, обґрунтовуючи своє рішення науковими аргументами;

– критичною є ситуація зазіхання на незалежність правосуддя щодо неповаги певних посадових осіб публічної адміністрації виконавчої гілки влади до виконання судових рішень, коли вони цинічно не виконують судових рішень, які їм не подобаються. Боротися з цим явищем потрібно радикально через відсторонення ухвалою суду посадових осіб від виконання службових обов'язків за невиконання судового рішення;

– запропоновано розглядати чинники розмежування критики суддів на конструктивну та необґрунтовану за критерієм мети (мотиву): якщо вона полягає в намаганні вплинути на суддів, щоб ті ухвалювали бажані для певних осіб рішення, то незалежно від того, чи є вона за своїм змістом правдивою чи ні, вона є необґрунтованою;

– російсько-терористична агресія знищила систему правосуддя на тимчасово окупованих територіях, російські агенти впливу у правоохоронних органах впливали на суддів, використовуючи компромат і психологічний тиск із намаганням отримати потрібні для російського агресора судові рішення чи усунути з посад патріотично налаштованих українських чиновників;

– підкреслено, що найгіршою для правосуддя є ситуація, коли до складу Вищої ради правосуддя обираються залежні від правлячої політичної сили (осіб) члени, адже в такому разі свавілля у правосудді стає системним явищем – це панування неправа, безпідставні покарання суддів, які ухвалюють справедливі, однак невигідні правлячій політичній владі рішення;

– із метою запобігання зазначеному контроль і нагляд громадянського суспільства за соціальними зв'язками, рішеннями й етичною поведінкою членів Вищої ради правосуддя має бути дієвий, а міжнародні партнери, які є фінансовими донорами України, мають прив'язувати кожен новий фінансовий транш до виконання зобов'язань, узятих вітчизняною владою щодо забезпечення незалежності суддів та справедливого судочинства загалом;

– негативним чинником впливу на судову владу є дифамація – незаконний, безпідставний та необґрунтований моральний, психологічний та інший вплив на суддю, що порушує його особисті немайнові права (честь, гідність, репутацію) внаслідок поширення недостовірної, образливої інформації про нього в засобах масової інформації, недобросовісної діяльності журналістів і громадськості, закликів до зміни судової влади, що може спричинити порушення нормального функціювання роботи суду, порушення судових процедур та ухвалення необ'єктивних судових рішень [48];

– питання незаконного впливу «чорних» адвокатів на суддів має бути вирішено в законодавчий спосіб через закріплення норм, які зобов'язують суддю взяти відвід у разі наявності дружніх (товариських) зав'язків з адвокатом чи з прокурором у судовій справі, заборону будь-якого спілкування судді, адвокатів та прокурора, які є учасниками судового процесу, за межами публічного судового процесу, визначення, що порушення цих правил може бути підставою дисциплінарної відповідальності судді та скасування ухваленого ним у складі пов'язаної групи юристів судового рішення;

– для того, щоб підняти рівень довіри до правосуддя та одночасно до правоохоронного органу, який здійснює контррозвідувальну діяльність (СБУ), потрібно залишити за останнім виключно контррозвідувальну функцію без будь-яких виключень – щоб виключити навіть потенційну можливість впливу деяких працівників СБУ на суддів із метою особистого збагачення, виконання замовних рішень вищого політичного керівництва держави чи забезпечення відомчого інтересу.

Отже, чинники негативного впливу на суддів у системі засад адміністративно-правого забезпечення правосуддя в Україні – це умови, рушійна сила, чинники протиправного впливу державних, публічних і громадських впливових суб'єктів на суддів із метою стимулювання їх до ухвалення замовних рішень.

2.4. Правова культура та правосвідомість у забезпеченні незалежності правосуддя в Україні

Мрія будь-якого суспільства – це наявність у ньому членів, яким властиві належні культурні надбання та свідома відповідальність за себе, своїх близьких, державу й націю загалом. Об'єктивно це дійсно є мрією, ідеальною конструкцією, до якої треба прагнути. Однак досягти повністю такого стану речей, щоб усі члени суспільства, усі громадяни держави мали такі чесноти, не можливо. Проте прагнути такого стану громадянського суспільства та держави об'єктивно потрібно, адже завжди простіше і більш ефективно доброчесній публічній владі здійснювати публічне адміністрування суб'єктами, які мають належний культурний рівень, є свідомими членами свого колективу, та громадянами своєї правової держави загалом.

Правова культура суспільства є рухливим, динамічним явищем, яке постійно змінюється під впливом багатьох соціальних чинників. Європейські інтеграційні процеси і участь у них України є потужним чинником впливу на правову культуру всіх верств населення. Реалізація євроінтеграційних прагнень України визначає вектор трансформації індивідуальних і колективних уявлень про право і правову дійсність. Форми прояву такого впливу є різноманітними, багатоаспектними й зумовлені рівнем ефективності політико-правової взаємодії правових систем української держави й ЄС [272].

На слушну думку В. Галунька, культура є найбільшим досягненням людства. Рівень досягнутої в суспільстві культури безпосередньо впливає на забезпечення прав і свобод людини й громадянина, на ефективність діяльності публічного апарату держави. Через брак чи низький рівень загальної та спеціальної культури громадяни змушені вирішувати питання щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних

осіб за допомогою складних юридичних схем, підкріплених засобами державного примусу за об'єктивної наявності більш простих і позитивних рішень. Високий рівень культури та правосвідомості індивідуальних і колективних суб'єктів забезпечує цивілізовані взаємовідносини різних осіб практично без втручання органів державної влади. І навпаки – низький рівень культури призводить до значних порушень прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства та держави. Це провокує владу на втручання у приватну сферу життя громадян із надлишковим адмініструванням, збільшує витрати на публічний апарат, який утримується за рахунок податків із громадян. Практично в останньому випадку громадяни через брак культури обирають самих себе [103].

У юриспруденції під цінностями розуміють все те, що викликає до себе позитивне ставлення, розглядається як благо, добро, користь, належне. Це цілі, до яких люди прагнуть і які пов'язані із задоволенням потреб людей. Такі явища, як злочинність, соціальна нерівність, декларативні (нечинні) закони, бюрократизм у правовій сфері, правовий нігілізм і багато іншого виносяться за межі ціннісного змісту. Однак подібні явища супроводжують людське буття, і якщо ігнорувати їх існування, то неможливо зрозуміти взагалі культуру певної країни будь-якої епохи [343].

Європейські цінності, за повноцінне панування яких бореться українське суспільство, не можливо досягти без належної правосвідомості громадян. Її високий рівень дає можливість урегульовувати складні соціальні ситуації за допомогою мінімального публічного втручання через взаємні компроміси та повагу один до одного й до права суб'єктів суспільних відносин. Адже право є досягненням і частиною культури суспільства. Підхід до права як до елементу культури дозволяє характеризувати його витоки та соціальну цінність. Як глибинний елемент культури право не тільки вбирає в себе її цінності, але й реалізує основні вимоги та досягнення цивілізації, забезпечуючи тим самим збереження і примноження потенціалу матеріальних, соціальних і духовних багатств суспільства [343].

Отже, окрему студію щодо аналізованої проблематики ми присвячуємо аналізу правовій культурі та правосвідомості у сфері правосуддя, адже саме у правосудді як вершині природничої та формальної юриспруденції значення цих цінностей простежуються найбільш яскраво. У ній існують загалом позитивні тенденції, зростає правосвідомість учасників судового процесу, насамперед адвокатів, посилюється прозорість щодо відбору суддів, що має призвести до наповнення суддівського корпусу доброчесними фахівцями. Разом із тим в аналізованій сфері існують і певні як теоретичні, так і практичні невідповідності. Найбільш негативним серед них є продовження намагань певних чиновників від законодавчої та виконавчої влади ігнорували судові рішення. Отже, виявленню та виробленню пропозицій щодо їх мінімізації буде присвячено цей підрозділ дисертації.

Використання культурологічного підходу припускає розгляд права й держави з точки зору категорій культурології, виявлення й аналізу культурних чинників, які лежать в основі процесів їх формування й функціювання. Право при цьому розглядається не тільки у взаємодії з культурним середовищем, але і як його невід'ємна частина, здатна впливати на культуру загалом. На думку С. Скуріхіна з посиланням на О. Бібіка, культурологічний підхід розкривається як спрямований на всебічний аналіз категорії «правова культура», на вивчення правової спадщини, правових традицій, процесів акультурації та рецепції права, чинників, що впливають на формування протиправних моделей поведінки [343].

Правова культура юриста – важлива складова його професійної культури, вона по суті є концентрованим виразом професійної культури юриста, її серцевиною. Правова культура юриста є невід'ємною від правової культури суспільства. З одного боку, рівень правової культури суспільства суттєво впливає на правову культуру юриста. Правова культура суспільства задає горизонти, через які формується образ дій юристів, підтримуються відносини і зберігається самобутність правової системи. З іншого боку, від професійного рівня юриста залежить стан правової культури суспільства і

громадянина. Як відомо, право і правова система багато в чому залежать від юристів – тих людей, які за своїми професійними обов'язками мають займатися правовими питаннями [288]. Правова культура – це історично зумовлена комплексна категорія, що включає в себе правосвідомість, розуміння принципів права та моделі звичаєвої поведінки громадян і посадових осіб держави щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціювання громадянського суспільства та держави [103].

На думку вчених – теоретиків права, професійна правова культура базується на здобутих унаслідок одержання спеціальної юридичної освіти правових знаннях, практичних навичках і вміннях, особистій майстерності, що пов'язані з конкретним юридичним фахом. Про рівень професійної правової культури свідчитиме відповідний кваліфікаційний титул. Однак слід розрізняти формально визначену кваліфікацію, яка документально відображається в дипломах, атестатах, сертифікатах, і реальну правову кваліфікацію, яка передбачає ще й існування належного особистого професійного досвіду, сформованого під час конкретної юридичної практики [288].

У повному обсязі це стосується юристів найвищого кваліфікаційного титулу – суддів. Однак треба в повному обсязі погодитися з теоретичними постулатами, що реальний рівень правової культури не можливо описати жодними дипломами, сертифікатами й титулами.

Професор В. Галунько розкриває культурний феномен через категорію «добро». На його погляд, для суб'єктів публічної адміністрації «добро» – це такий стан їх адміністративної діяльності, коли вони не тільки формально добросовісно діють у порядок і спосіб, передбачені законодавством, здійснюючи її з позиції широкого розуміння публічного інтересу, коли, по-перше, будь-який сумнів за виникнення колізії корпоративного і приватного інтересу має забезпечуватися приватним чином; по-друге, забезпечуючи приватний інтерес, публічна адміністрація однієї приватної особи має

стежити, щоб не порушувалися права і свободи інших приватних осіб та загалом публічний інтерес суспільства. У більш широкому масштабі вчений доводить, що «добра» держава – це таке суспільне об'єднання вищого рівня, де Людина визнається як найвища соціальна цінність, що дає можливість громадянам завдяки своїй комерційний, інтелектуальній та іншій праці достойно жити, здобувати освіту, покращувати свій культурний рівень та відпочивати, забезпечує можливість належного рівня охорони здоров'я та правопорядку, а права людини визнаються та дотримуються [103].

Євроінтеграційні процеси як чинники значних інноваційних змін правової системи України мають значний модернізаційний потенціал для правової культури українського суспільства. Їх розвиток є умовою формування відчуття поваги громадян України до універсальних цінностей ЄС, сприяє подальшому вдосконаленню юридичної регламентації універсальних цінностей як на рівні міждержавного права ЄС, так і на рівні національної правової системи України. Втілення на рівні індивідуальної поведінки кожного громадянина України універсальних європейських правових постулатів є важливою гарантією прискорення системних проєвропейських реформ в Україні, зміни ментальних орієнтацій населення у напрямку наближення до загальноєвропейського культурно-правового простору [272].

Слушним вихідним аспектом розкриття проблеми правової культури судді є засади інформаційно-семіотичного підходу, який визначає тезу про те, що в культурі втілюються засоби, способи й результати людської діяльності. Діяльність – це спосіб існування людини. Особливостями людської діяльності, яка відрізняє її від тварини, є, по-перше, свідоме постановлення цілей, тобто цілепокладання; по-друге – створення й удосконалення засобів діяльності. Ці особливості дозволяють зробити висновок, що в основі культурного прогресу людства лежить постійне перетворення засобів діяльності на її цілі, а цілей – на засоби [343].

Крім того слід погодитися з поглядом О. Макеєвої, що правова культура – це важливий чинник розвитку правової системи України, що забезпечує її функцівання й розвиток. Для правової системи, що трансформується, важливим є вдосконалення та підвищення рівня правової культури, вироблення нової системи правових цінностей, норм і принципів, забезпечення захисту прав і свобод, законних інтересів громадян [228].

Отже, правова культура в забезпеченні незалежності правосуддя у правовій державі Україна характеризується такими рисами:

– первинним чинником правової культури в забезпеченні незалежності правосуддя є європейські цінності справедливості та етичної поведінки суддів;

– правова культура судді є вищим щаблем професійної культури та невід'ємною складовою загалом національної культури українського суспільства;

– правова культура судді – це історично зумовлена комплексна категорія, яка в ретроспективі правосуддя України має негативну складову – характеризується впливом вищих можновладців на ухвалення суддями рішень у найбільш резонансних судових справах і залишками олігархійного чинника впливу;

– правова культура судді формується внаслідок одержання базової, спеціальної юридичної освіти та самостійно отриманих правових знань (теоретична основа), практичних навичок і вмінь, набутої особистої майстерності в процесі здійснення практики правосуддя (діяльнісна основа);

– із погляду культурного феномену, висока правова культура судді – це «добро», коли судовий арбітр служить Українського народу, визначає Людину як найвищу соціальну цінність, дає можливість громадянам завдяки комерційний, інтелектуальній та іншій праці достойно жити, здобувати освіту, покращувати свій культурний рівень, готуватися до оборони Вітчизни та проводити вільний час;

– правова культура судді має не тільки засадничу, однак й інструментарну складову, коли через засади інформаційно-семіотичного підходу вона втілюється в засоби, способи та процедури судової діяльності;

– правова культура – це провідний чинник розвитку правової системи України загалом.

Отже, висока правова культура судді в забезпеченні незалежності правосуддя у правовій державі Україна – це найважливіша засада забезпечення гарантій прав, свобод і законних інтересів громадянин, прав і законних інтересів юридичних осіб, справедливого вирішення правових спорів; вона формується під впливом євроатлантичної інтеграції, розвинутої української юридичної освіти та громадянського суспільства.

Право не може існувати без правосвідомості учасників правових відносин, адже ті виникають виключно між дієздатними людьми. Правосвідомість перебуває на належному рівні, якщо люди визнають право. Визнання права полягає в тому, що людина, зрозумівши його об’єктивний зміст і значення, добровільно ставить собі за обов’язок дотримання його вимог [98]. Наприклад, коли учасники судового процесу не від страху покарання, а добровільно, в силу внутрішнього переконання, дотримуються встановленого порядку в залі судового засідання під час здійснення судового процесу.

У теорії права правосвідомість розкривається, як форма суспільної свідомості, що містить у собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та уявлень, які характеризують ставлення людини, соціальних груп і суспільства загалом до чинного чи бажаного права та діяльності, пов’язаної з ним. На думку професора О. Мурашина, специфічна риса правосвідомості як складової частини механізму правового регулювання полягає в тому, що роль останньої не обмежена будь-якою однією стадією правового впливу. Певною мірою вона наявна на всіх етапах правового регулювання права [183]. Правосвідомість – це спосіб впливу права на індивідів через їх свідомість, що підкреслює значення правосвідомості в механізмі правового

регулювання як закріплення навичок правової поведінки за допомогою правосвідомості, оскільки вона є частиною людської свідомості, якою індивід керується під час вчинення певних дій [367].

Для судді (носія мислення про рішення) зоною професійної відповідальності є вже не тільки система законодавства, але й уся система права. Відсутність потрібного правила в нормативно-правовому акті він може компенсувати посиланням на правовий звичай або інше офіційно визнане джерело права. Змінити систему права суддя не може, але систему законодавства він іноді коригує – наприклад, у порядку судового розсуду, застосування права за аналогією, подолання прогалин, вирішення колізій. Отже, суддя може, використавши думку вченого, певною мірою уявити себе над системою нормативно-правових актів, але при цьому завжди буде пов’язаний змістом і логікою системи права, яка об’єднує в собі всі чинні загальнообов’язкові правила поведінки. Будь-яка складна правозастосовна ситуація в діяльності судді вирішується завдяки його здатності сприймати норму як частину внутрішньоузгодженої системи. Саме тому компетенція більшості суддів обмежується виявленням ієрархічних колізій між законом і конституцією, оскільки такі випадки ставлять внутрішню узгодженість системи під сумнів. Відновити узгодженість системи мають право судді Конституційного Суду, визнавши закон таким, що не відповідає Конституції [].

Більше конкретно В. Коцкулич доводить, що професійна правосвідомость суддів – це особлива форми суспільної свідомості, яка окреслює ставлення суддів до права як окремої категорії представників юридичної діяльності та включає в себе сукупність правових принципів, ідей, теорій, концепцій, реальну правову поведінку суддів, а також правові настрої та почуття щодо виконання ними своїх професійних обов’язків у здійсненні правосуддя. Учена слушно розкриває визначення поняття ідеальної правосвідомості судді як найвищої форми правової свідомості, що становить собою споріднення теоретичної та практичної правосвідомості, які в

сукупності з високими моральними якостями судді здатні забезпечити встановлення об'єктивної істини у справі та винесення справедливого судового рішення [208].

На різних етапах розвитку суспільства запорукою успішного розвитку держави завжди був належний рівень правосвідомості громадян, тому однією з важливих причин міжусобних зіткнень і насильницьких загарбань є те, що почуття права та справедливості не займало основоположного місця в мисленні людей. Звісно, важливою є дієва участь держави в житті її громадян, а тому слід турбуватись не лише про захист від зовнішніх ворогів, а й про життя людей усередині країни, де люди мають почуватися захищеними. Важливої ролі набуває турбота держави про інтелектуальний розвиток народу, розвиток його правосвідомості [88]. На наш погляд, основою формування належної правосвідомості громадян є юридична освіта – як професійна, так і масова. Остання мусить впливати на більшість громадян України.

Для цього потрібна гармонізація відносин між суспільством і владою, причому судовій гілці влади в цьому процесі відводиться належна роль. Важливо, аби суди діяли в напрямку створення позитивного образу суду в думці громадян. Запорукою стабільного й авторитетного становища влади в суспільстві є формування в громадській думці сталого переконання в правоті, незалежності й об'єктивності судової влади, що забезпечуватиме довіру громадян до судових рішень, коли кожний громадянин, навіть не погоджуючись із винесеним судом рішенням, вважатиме його правильним і справедливим, виходячи із загального переконання в авторитетності та справедливості судової влади. Головною філософією, головним принципом життя успішних країн є повага до Людини як найвищої соціальної цінності, до її прав, свобод та інтересів, шанобливе ставлення громадян до закону та законності як такої, підтримання правопорядку, повага й довіра до судових органів. Важливими є взаємоповага влади та народу, підвищення рівня правосвідомості всіх її видів – професійної, побутової, індивідуальної,

групової тощо [88]. У такому напрямку ще існують проблеми. На жаль, не завжди судді є зразком правової поведінки. Трапляються факти корупції та негідної поведінки суддів поза здійсненням правосуддя. І хоча такі випадки є нечастими, однак і вони не припустимі, адже суспільство дуже боляче реагує на такі факти.

Правосвідомість – це сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання – ідей, теорій, емоцій, почуттів та правових настанов, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямків розвитку правової системи з точки зору забезпечення гідного існування людини, справедливості в міжособистісних стосунках, ефективної організації життєдіяльності держави та суспільства [389].

Залежно від спрямованості правових знань розрізняються такі види правосвідомості: за суб'єктами (носіями) правосвідомості – індивідуальна правосвідомість (правосвідомість окремої людини, яка формується під впливом індивідуальних обставин життя, зовнішнього середовища і залежить від рівня її правової освіти; сукупність особистих поглядів, уявлень, правових знань, емоцій і настанов конкретного суб'єкта щодо чинного чи бажаного права. Отримані в результаті виховання, навчання, спілкування знання про право є основним джерелом формування індивідуальної правосвідомості); групова правосвідомість (правосвідомість певних соціальних груп населення країни, яка формується навколо певної ідеї, окремого нормативно-правового акта тощо. На процес її формування впливає спільність інтересів, традицій, умов життя, а також авторитет лідера групи. У ряді випадків правосвідомість однієї соціальної групи може суттєво відрізнятися від правосвідомості іншої групи); суспільна правосвідомість (притаманна великим соціальним утворенням – населенню країни, окремого регіону, певному етносу, що є носіями національної правової культури, виявляє себе в ході загальнонаціональних акцій – виборів до парламенту, обрання глави

держави, проведення референдуму). Зазначені види правосвідомості взаємозв'язані, групова й суспільна правосвідомість складаються із правосвідомості окремих людей. Водночас індивідуальна правосвідомість формується під впливом групової та суспільної правосвідомості [187].

Що стосується групової правосвідомості, то у сфері службового права ще існують проблеми, адже існує у значній їх кількості групова порука щодо невиконання ними добровільно судових рішень, які їм не подобаються. Під різним приводом вони їх затягують, тим сам не відновлюючи вчасно порушених прав і законних інтересів громадян, понижуючи авторитет не тільки правосуддя, але й правової держави загалом.

За характером відображення правової дійсності визначаються такі різновиди правосвідомості: буденна (повсякденна, побутова, звичайна) – сукупність конкретних життєвих обставин, особистого правового досвіду й отриманої освіти, що характеризує ставлення людини до чинного чи бажаного права і правової системи на побутовому рівні; професійна правосвідомість – сукупність професійних правових знань, почуттів, емоцій, настанов, мотивів юристів-практиків та інших людей, які мають спеціальну юридичну освіту, що формується у результаті професійної діяльності й навчання; наукова (теоретична) правосвідомість – сукупність наукових знань, теорій, доктрин, оцінок, емоцій і почуттів науковців-юристів щодо чинної та бажаної правової системи громадянського суспільства [187]. Правосвідомість індивіда формується і змінюється під впливом множини чинників, які часто сприяють її деформації. Такими зовнішніми чинниками є економічна нестабільність, зниження рівня життя, що обов'язково зумовлює соціальне розшарування суспільства й загострення проблеми виживання, а це призводить до неконструктивної агресії та духовної деградації особистості. Внутрішніх (або психологічних) чинників є два: незадоволені соціальні потреби, що створюють внутрішній конфлікт особистості і призводять до появи деформованих і аномальних потреб; наявність асоціальних засобів і шляхів задоволення потреб і їх позбавлення [98]. Виходячи з таких

теоретичних позицій треба відзначити, що для суддів, адвокатів та прокурорів така правосвідомість є професійною, а для фізичних осіб – буденною.

На погляд В. Галунька, правова культура громадян і посадових осіб правової держави має характеризуватися такими рисами: 1) поважне ставлення громадян до закону та визнання принципу верховенства права як найвищої цінності; 2) добровільне виконання громадянами правового законодавства; 3) дотримання взаємних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків громадянами й державою; 4) розуміння, що громадяни діють відповідно до першого принципу правового регулювання («дозволено все крім того, що прямо заборонено законом»), а публічні чиновники й посадові особи будь-яких суб'єктів – відповідно до другого («забороно все крім того, що прямо дозволено законом»); 5) можливість урегулювання переважної кількості суспільних відносин на основі інших соціальних норм, неперебільшення значення норм права, які врегульовують тільки найважливіші суспільні відносини; 6) вирішення більшості правових конфліктів за допомогою норм приватного права без участі суб'єктів публічної адміністрації; 7) широке використання засобів громадянського суспільства для покарання осіб за дрібні правопорушення ліберальними засобами та жорстке реагування професійних правоохоронних органів на злочини, насамперед проти людини; 8) визнання права громадян на невиконання (супротив) неправового законодавства, яке не відповідає природному праву; 9) широка участь громадян у правотворчості; 10) юридична відповідальність (державних чиновників) держави за порушення прав і свобод громадян [102].

Щодо правосвідомості судді, то філософсько-правовий аналіз його правосвідомості надає можливість виокремити її серед інших форм суспільної свідомості за такими критеріями: відображення явищ суспільного життя крізь призму нормативних понять і категорій; залежність від ефективності регулювання життя суспільства правом; найбільш яскраве

відображення вольового компонента стосовно норм права; зверненість не лише до чинного позитивного права, а й орієнтованість на майбутнє нормативно ідеального належного [125, с. 201]. При цьому правосвідомість не лише впливає на ухвалення суддею правозастосовних актів, але й є частиною правотворчості суддів, впливає на неї та відповідно піддається зворотному впливу [268].

До ознак професійної правосвідомості судді належать такі: вона є складним та зумовленим різноманітними об'єктивними й суб'єктивними чинниками явищем; по-друге, професійна правосвідомість є базовою категорією, що визначає мету і зміст процесу професіоналізації; по-третє, професійна правосвідомість як динамічне та індивідуальне явище не є передбачуваним статичною формою відображенням навколишньої дійсності, а є складним процесом правового сприйняття, відображення, осмислення й вираження соціально-правової реальності на тлі динамічно змінних її елементів; по-четверте, завдяки елементам правосвідомості (сприйняття, відображення, осмислення) формуються уявлення про ідеали, на основі яких формулюються принципи, що є основоположними принципами соціального регулювання, яке містить конкретні норми поведінки. Сутнісні властивості професійної правосвідомості судді відображаються через її диференціацію та інтеграцію; залежність від об'єктивних та суб'єктивних чинників; професійність; динамічність; засіб відображення виразу соціально-правової реальності; уявлення про ідеальне та реальне права [254].

Звертаючись до проблеми браку правосвідомості, суддя В. Коцкулич розробила концепцію трансформації професійної правової свідомості судді як процесу безперервного характеру, який відбувається у правовій свідомості судді та характеризується послідовною зміною станів, що здійснює вплив на ефективність відправлення судочинства, функціювання громадянського суспільства та правову систему держави. Вчена запропоновано розглядати сутність та ознаки дефекту правосвідомості судді як елементу спотвореної правосвідомості, що спричинив видозміну останньої. Серед дефектів

професійної правосвідомості суддів В. Коцкулич виділяє такі: фобія упущення доказів, правова зарозумілість, надмірна добросердечність, невиправдана антипатія до однієї зі сторін процесу, психологічна травма в минулому, правова зухвалість і правова недбалість. Положення про загальні властивості дефекту правової свідомості, на думку вченої, полягають у такому: 1) правова свідомість судді може характеризуватись сукупністю кількох дефектів; 2) існування дефекту завжди означає певний причинно-наслідковий зв'язок: навіть одноразовий прояв будь-якого дефекту автоматично тягне за собою зародження деформації, оскільки є її першопричиною; наявність будь-якого дефекту має своїм наслідком ухвалення неправомірного рішення; 3) усунення дефекту як причини зародження деформації сприятиме корекції правової свідомості судді [208].

Правосвідомість сучасних суддів формується під впливом різних, однак на сучасному етапі розвитку нашого суспільства й загалом позитивних чинників. Серед перших слід відзначити справедливий громадський та медійний тиск тих представників Феміди, які здійснюють негативні вчинки в побуті та ухвалюють явно суперечливі рішення; участь суб'єктів громадянського суспільства при здійсненні перевірки претендентів на посаду судів на доброчесність; доступну та патріотичну професійну юридичну освіту в Україні; професійну діяльність суб'єктів запобігання корупції. До негативних слід віднести продовження намагань можновладців від виконавчої влади впливати на процес добору та призначення суддів, впливати на них під час ухвалення рішень і невиконання судових рішень, які можновладцям не подобаються.

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати певні узагальнення щодо засад правосвідомості в правосудді правової держави Україна на сучасному етапі її розвитку як форм суспільної свідомості суддів, прокурорів, адвокатів, суб'єктів публічної адміністрації та учасників судових процесів, що містить у собі сукупність почуттів, емоцій, ідей, теорій, концепцій та поглядів на місце й роль судової влади у правій матерії сучасної держави:

– право не може існувати без належної правосвідомості учасників правових відносин, адже ті виникають виключно між дієздатними людьми, наповнює всю соціальну матерію суспільства, зокрема є загальновизнаною роль у праві психології права;

– високий рівень правосвідомості суддів, що є добровільним їх усвідомленням юридичних інтересів громадян, має бути вершиною загальновизнаних ідеалів, цінностей, серед яких наявність власної правової держави є найбільшим благом, яке треба захищати у правовий спосіб, насамперед через відновлення прав і свобод громадян та захист у судовий спосіб національної безпеки, територіальної цілісності та недоторканності України;

– не завжди окремі судді є зразком правової поведінки, адже трапляються серед них факти корупції та негідної поведінки поза здійсненням правосуддя;

– групова правосвідомість посадових осіб публічної адміністрації в деяких випадках є неналежною, адже у значній їх кількості серед них існує ієрархічно пов’язана хибним відомчим інтересом групова порука щодо невиконання добровільно судових рішень, які їм не подобаються;

– низька правосвідомість чиновників призводить до того, що вони під різними приводами не відновлюють вчасно порушені права і законні інтереси громадян, чим понижують авторитет не тільки правосуддя, однак і правової держави загалом;

– доведено, що провідним чинником формування правосвідомості сучасних суддів є вплив справедливого громадського та професійного медійного тиску на тих представників Феміди, які здійснюють негативні вчинки в побуті та ухвалюють явно суперечливі рішення;

– доступна та патріотична професійна юридична освіта в Україні, участь суб’єктів громадянського суспільства у здійсненні перевірки претендентів на посаду судів на доброчесність, професійна діяльність

суб'єктів запобігання корупції дають підстави стверджувати, що суддівський корпус буде поповнюватися юристами з належним рівнем правосвідомості.

Отже, правосвідомість у забезпеченні незалежності правосуддя у правовій державі Україна – це високого рівня свідомість суддів, що передбачає добровільне їх усвідомлення юридичних інтересів громадян, має бути вершиною загальновизнаних ідеалів, цінностей, серед яких наявність власної правової держави є найбільшим благом, яке треба захищати в правовий спосіб, насамперед через відновлення прав і свобод громадян та захист у судовий спосіб національної безпеки, територіальної цілісності та недоторканності України.

2.5. Публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні

Повноцінна правова держава не може функціювати, а тим більше утвердитися без розвинутого громадянського суспільства. Невід'ємним головним елементом правової держави є ефективне та справедливе судочинство. Іншими словами, справедливе судочинство утверджується в державі перехідного періоду, якою є Україна на сучасному етапі її розвитку, виключно при позитивному впливі громадянського суспільства.

Наприклад, у процесі проведення судової реформи 2015 року вперше в історії України громадськість була допущена до процесів у судовій владі – була створена Громадська рада доброчесності (ГРД). Як незалежний громадський орган Громадська рада доброчесності має сприяти ВККС у визначенні того, чи відповідає певний суддя критеріям доброчесності та професійної етики. Проте закон наділив ГРД лише дорадчою роллю й позбавив її впливу на фінальні рішення ВККС [142]. І хоча ця спроба загалом була невдалою, проте вона запустила процес безпосереднього залучення громадськості до відбору доброчесних кандидатів на посаду судді та в органи суддівського врядування.

Оскільки роль громадських об’єднань є дуже важливою, разом із тим індикатором позитивного впливу громадянського суспільства на правосуддя є значна їх кількість, а насамперед дієвість їхньої роботи, рівень демократичності та плюралізму в державі, зокрема відсутність утисків прав і свобод громадян, здатність і готовність відстоювати власну громадянську позицію та багато інших чинників, без яких говорити про громадянське суспільство взагалі неможливо. Для розвитку демократії та становлення громадянського суспільства має важливе значення налагодження конструктивних взаємовідносин судової влади з об’єднаннями громадян, зусилля яких спрямовані на відстоювання громадянських прав і свобод, правозахисними організаціями, професійними об’єднаннями юристів тощо [177]. У цьому напрямку найбільш рельєфно аналізована проблема виявляється у взаємодії суб’єктів громадського суспільства з правосуддям. Наприклад керівник Центру протидії корупції В. Шабунін критично висвітлював діяльність попередньої Вищої ради правосуддя, яка, на його погляд, здійснювала неналежно судову реформу, зокрема затвердила положення про конкурс до Вищої кваліфікаційної комісії, в якому нівелюється роль міжнародних експертів при доборі її членів. На думку громадського активіста, це створювало ймовірність, що її членами можуть стати особи, контрольовані вітчизняними впливовими кланами [93].

У результаті таких зусиль нова політична сила, що прийшла до влади 2019 року, урахувала деякі зауваження суб’єктів громадянського суспільства. Ще будучи кандидатом, В. Зеленський підтримав порядок денний реформи правосуддя, який запропонувала громадськість. Зокрема, документ включав оновлення суддівського корпусу й забезпечення підзвітності судів суспільству. Президентський закон 2019 р. передбачав розпуск Вищої кваліфікаційної комісії суддів України і новий принцип її формування. Для добору кандидатів до неї Вища рада правосуддя мала утворити Конкурсну комісію у складі трьох членів Ради суддів України та трьох міжнародних експертів. На формування нової Вищої кваліфікаційної комісії суддів

України Вища рада правосуддя мала 90 днів від дня набуття чинності Законом. Проте в березні 2020 року Конституційний суд України визнав окремі положення президентського Закону та інших законів щодо судоустрою неконституційними [93].

Отже, становлення взаємного зв'язку органів законодавчої та вищої виконавчої влади із громадськістю є не тільки теоретичним постулатом про потребу утвердження в Україні справедливого й ефективного судочинства, однак у деяких випадках засвідчує певні позитивні результати. Проте рівень політичної мудрості й теперішньої політичної сили, яка перебуває при владі, не належний. Повністю зробити висновки з помилок попередньої влади їй не вдалось. Річ у тім, що кожна попередня влада намагалася поставити суддів собі на службу, але ніколи їм це не вдавалося в повному обсязі. Однак чим більші були в них у цьому успіхи, тим більшими були переслідування (інколи й справедливі) після втрати влади [314; 372; 413; 383; 126]. Відповідно законне притягнення до кримінальної відповідальності можновладців від влади, судовий захист їх у відставці та, найголовніше, відновлення прав громадян, порушених суб'єктами владних повноважень, справедливе вирішення судових суперечок у нашому суспільстві можливі виключно в умовах взаємодії суддів і громадянського суспільства.

Така практична дійсність та історична ретроспектива взаємодії громадянського суспільства з державною владою в питаннях забезпечення справедливого й ефективного судочинства. Тому звернемося до з'ясування теоретичних положень аналізованої проблематики.

У доктринальній юридичній літературі існують певні тенденції до розуміння предмета нашого дослідження. Так, П. Каблак розглядає проблеми вироблення взаємодії судової влади і громадськості, вважаючи, що, по-перше, для налагодження взаємодії громадськості та судової влади потрібно забезпечити транспарентність останньої, її відкритість, гласність, прозорість, доступність інформації про функціювання установ судової влади для суспільства. По-друге, можна виокремити два різновиди інформації у сфері

правосуддя – інформацію про діяльність суду (висвітлення судових справ до, після та під час судового розгляду, не порушуючи при цьому презумпції невинуватості); інформацію про суд як державний орган (розташування, графік роботи, правила допуску до суду та перебування в ньому; справи, що призначені до розгляду; загальні відомості про суд; зразки документів; порядок сплати судових зборів та державного мита, реквізити та розміри платежів тощо). Доступність, повнота, ясність, об'єктивність інформації обох цих різновидів на сьогодні ще не повною мірою є достатніми – є певні проблеми у сфері їх забезпечення. Щодо поширення інформації першого виду наріжним каменем є відсутність досвіду співпраці суддів і журналістів, недостатня їх кваліфікованість. Щодо забезпечення відкритості та доступності інформації другого виду, то завдяки вжитим уже заходам, за словами П. Каблака, який проаналізував результати опитування відвідувачів суду, у цій сфері спостерігається позитивна динаміка. По-третє, якщо отримання інформації будь-якого роду є загалом однобічним зв'язком, то комунікаційний зв'язок можна забезпечити за допомогою громадського контролю судової влади та використання методу опитування за допомогою карток громадянського звітування. Подібне анкетування, як показує практика, сприяє виявленню вад і недоліків у роботі суду, дозволяє оцінити якість його функціонування, розробити рекомендації щодо його покращання [175].

Від того часу, як ці слушні положення визначив П. Каблак, як уже доводилось, була проведена хоча і неоднозначна, однак у певних аспектах успішна реформа. Зокрема журналісти вже не тільки огульно критикують суддів, але й відзначають позитивні аспекти у здійсненні ними правосуддя. Наприклад, суддя Малиновського районний суд м. Одеси О. Гарський 20 жовтня 2021р. виніс вирок у справі двох осіб, які намагались вкрасти автомагнітоли із залишених на арешт-майданчику машин. У вироку зазначено, що вони отримали по три роки позбавлення волі без відбування покарання. Також у рішенні суду зазначено, що попри вік чоловіки за рівнем

свого розвитку є дітьми, які уповні не усвідомлюють, що скоїли. 19-річний зловмисник – одружений і має власну дитину, але не має завершеної навіть середньої освіти, працює різноробочим. Його старший колега виріс у школі-інтернаті, закінчив аграрне училище й також працював різноробочим. Суддя в рішенні у справі зазначив, що він далекий від думки, що тільки за допомогою покарань, установлених у кримінальному законі, можливо виправити людину. Очевидно, що це процес, який потребує, окрім тривалого часу й індивідуального підходу, ще й сукупності певних соціально-виховних заходів, які б могли окрім помсти від держави ще й нести розумні людські цінності. Загальнолюдські цінності мають культивуватися й навіть популяризуватися саме завдяки судовим рішення, які мають бути потрібними й розумно милосердними. Відповідно в рішенні суду було зазначено, що осуджені також мусять прочитати низку творів зі шкільної програми п’ятого класу. Твори, які визначені судом, відносять до дитячої літератури, але вони саме й здатні формувати в дитині добрі, сердечні й незлобливі почуття як щодо себе, так і навколишнього світу. Окрім того вони показують, як люди співіснують упродовж багатьох років не тільки без неприязні й ненависті один до одного, а й з незмінною в суспільстві повагою як до цінностей життя, так і до встановлених у суспільстві правил. Зазначене мудре рішення судді О. Гарського висвітлили практично всі центральні та велика кількість регіональних медіа [25].

Отже, громадянське суспільство, зокрема медіа, сумує за хорошими вчинками суддів, і коли такі трапляються, із задоволенням їх висвітлює й поширює.

Щодо взаємодії з громадськістю, яка в певному аспекті в юридичній літературі отримала назву «моніторингово-контролююча позиція», то вона найбільше передбачає питання публічного адміністрування якості обслуговування в загальних судах. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є набуття судовими органами громадської довіри до судів та їх авторитетності, розбудови взаємин між судами, громадськістю та засобами

масової інформації [95]. Проте суди дуже обережно здійснюють таку діяльність. Таким позитивним прикладом, на жаль, дуже рідкісним, є відеоролик Північного апеляційного господарського суду [323].

На наш погляд, такий вузький підхід не є невиваженим. Наділення громадськості широкими функціями зі здійснення громадського контролю та моніторингу за діяльністю судів є способом набуття довіри громадськості до правосуддя. При цьому такі публічні функції громадськості мають реалізовуватися хоча й у широкому діапазоні, однак без будь-яких ознак втручання у здійснення правосуддя.

Сьогодні як форма, так і зміст взаємодії органів судової влади зі ЗМІ виявляють низку проблем. Так, незважаючи на низку розроблених заходів щодо забезпечення інформаційної відкритості правосуддя й беззаперечні результати, існують деякі проблеми, що ускладнюють ефективну взаємодію судів із медіа, та вимагають якнайшвидшого рішення, пошуку нових підходів, детального аналізу наявного стану речей і неперервної роботи в цьому напрямку. Мова йде, з одного боку, про відсутність чітко регламентованого чинним законодавством порядку взаємодії органів судової влади зі ЗМІ, що стає причиною виникнення конфліктних ситуацій щодо визначення в кожному конкретному випадку можливості ознайомлення з винесеними рішеннями, проведення фото- і відеозйомки, отримання коментарів від судді щодо справи, яку він розглядав, відсутності будь-яких знань і уявлень про роботу журналіста як у суддів, так і у самих прес-секретарів, а з іншого – про некомпетентність журналістів в елементарних правових питаннях [159].

Тут потрібно навести приклади виваженої редакції громадянського суспільства на судові рішення. Ще раз нагадаємо рідкісний випадок широкого позитивного резонансу в суспільстві від рішення судді Малиновського районного суду Одеси О. Гарського, який виніс вирок двом молодим чоловікам без відбування покарання, а з вимогою прочитати низку літературних творів зі шкільної програми 5-го класу [258]. Схожим

прикладом висвітлення в медіа, хоча і не такого бурхливого, може бути справа про підтвердження Верховним судом присуду колишнім суддям Голосіївського райсуду Києва, яких засудили до 7,5 та 7 років позбавлення волі відповідно [83]. На жаль, ми не змогли знайти випадків громадського захисту суддів в Україні, хоча експерти доводять, що більшість суддів є доброчесними, а деякі з них потерпають за свої рішення всупереч тиску можновладців. Наприклад, на наш погляд, неналежно громадянське суспільство зреагувало на відсторонення від посади судді Печерського райсуду Києва Л. Цокол, яка розглядала резонансні справи щодо українських політиків і медійних персон і не завжди виносила очікувані для влади чи популярні рішення [320].

Виходячи з такого емпіричного матеріалу у сфері судової журналістики, виділяємо дві основних групи проблем. З одного боку, судді не мають чітких уявлень про демократичні стандарти взаємодії зі ЗМІ та навичок поведінки в таких ситуаціях, не завжди відкриті для спілкування або не мають бажання роз'яснювати свої думки представникам медіа. З іншого боку, журналісти не завжди обізнані зі специфічними правилами висвітлення судової проблематики, не мають достатньої кваліфікації та знань [74]. Не сприяють створенню ефективної системи взаємодії ЗМІ та судів взаємна недовіра та, подекуди, нетерпимість (мовиться про одвічний конфлікт між завданням журналіста отримувати інформацію, висвітлювати суспільно важливі події й завданням судді захищати суддівську незалежність, право на особисте життя та його таємницю, право сторін на справедливий і об'єктивний розгляд їхнього спору) [177].

Також нині не всі представники мас-медіа, які опубліковують статті з проблем здійснення правосуддя, володіють потрібною кваліфікацією, професійною культурою і коректністю, що призводить до поширення недостовірної та необ'єктивної інформації про діяльність органів судової влади й негативно впливає на розвиток України як відкритої держави. Ці проблеми потребують ретельного аналізу й ухвалення рішень, спрямованих

на вдосконалення спільної діяльності медіа та органів судової влади. З метою оптимізації взаємодії судів із медіа потрібно розробити систему заходів, зокрема розробити регламент поведінки суддів і представників мас-медіа; проводити систематичні навчальні й консультаційні семінари з журналістами і суддями, бажано спільні; розробляти методичні рекомендації щодо реалізації доступу до інформації про діяльність судів для суддів, прес-секретарів судів, журналістів; проводити регулярне навчання прес-секретарів та працівників служби суду зі зв'язків із громадськістю та медіа тощо [117].

Усе це має стати поштовхом для більш глибокої співпраці з мас-медіа, для проведення заходів, які б допомагали сторонам зрозуміти одне одного. Важливим є піднятися до більш вищого рівня спілкування, налагодити діалог, віднайти баланс між конфліктними свободами та інтересами, щоб і суддя був захищений від тиску громадської думки, навіяної висновками медіа, і суспільство мало вільний доступ до зали судових засідань через кваліфікованих журналістів із тим, аби забезпечити ефективну систему судової влади. Тобто налагодження конструктивних взаємовідносин між медіа та судами – спільна справа обох сторін [177].

Утім треба відзначити, що в українській молодій правовій державі продовжується непростий процес становлення органічної взаємодії суб'єктів громадянського суспільства та суддів. Типовим прикладом складності цього процесу є приклад, коли Слов'янська окружна прокуратура відкрила кримінальне провадження через можливе втручання журналістів Радіо Свобода в діяльність судді Донецького окружного адміністративного суду. В Особи 1 журналісти «Схем» (проєкт Радіо Свободи та телеканалу UA:Перший) знайшли російське громадянство. В Офісі Генпрокурора Суспільному повідомили, що провадження щодо журналіста «Схем» закрили за відсутності складу злочину. Журналіст «Схем» Г. Шабаєв у коментарі Суспільному повідомив, що його запросили до поліції Слов'янська на допит, а після публічного розголосу йому повідомили, що провадження закрили. Як повідомляє Радіо Свобода, провадження відкрили після повідомлення судді

Арестової про «втручання у здійснення правосуддя з метою її дискредитації», яке вона надіслала до Вищої ради правосуддя й Офісу генпрокурора. Як повідомив у відповіді на запит виконувач обов'язків керівника Слов'янської окружної прокуратури Дмитро Левічев, 27 червня 2023 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено відомості за ч. 1 ст. 376 КК України за фактом втручання в діяльність судді під час здійснення правосуддя. У своєму зверненні до Вищої ради правосуддя суддя заявила, що журналіст «Схем» Г. Шабаєв з метою «дискредитації» її як судді під час війни активно співпрацює з країною-агресором, передає зібрану інформацію до спеціальних служб Російській Федерації та здійснює незаконне стеження [348].

Усе вищевикладене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо публічного адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні:

– з'ясовано, що утвердження справедливого судочинства в державі перехідного періоду, якою є Україна на сучасному етапі її розвитку, можливе виключно за умови позитивного впливу громадянського суспільства;

– відзначено, що в умовах сьогодення загалом існує задовільна взаємодія правосуддя й суб'єктів громадянського суспільства, коли виникає потреба висвітлення добрих учинків (рішень) суддів, адже громадянське суспільство, зокрема медіа, сумує за хорошими вчинками суддів, і коли такі трапляються, із задоволенням їх висвітлюють і поширюють;

– підкреслено, що існують тенденції занадто емоційної реакції суб'єктів громадянського суспільства на неоднозначні рішення та вчинки суддів відразу після настання певної події, одночасно не приділяється належна увага рішенням, які вступили в закону силу й основою яких були висвітлені в минулому «гарячі» факти;

– зроблено висновок, що є неналежною діяльність громадянського суспільства щодо захисту доброчесних суддів, які були притягнуті до дисциплінарної відповідальності за справедливі рішення, що йшли врозріз із

бажанням можновладців від правлячої виконавчої або (та) законодавчої влади;

– зроблено висновок, що для покращення взаємодії суддів із громадськістю в Україні потрібно здійснити певні правові та організаційно-правові заходи, а саме налагодити комунікаційний зв'язок між суддями та громадськістю через новітні інформаційні технології, підвищувати рівень прозорості й відкритості діяльності правосуддя, правової культури, правової свідомості громадськості.

Отже, публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні – це об'єктивний взаємовигідний процес контролю й допомоги громадських організацій та медіа забезпечити фізичних та юридичних осіб, які перебувають в юрисдикції України, справедливим та ефективним правосуддям. Визначено, що існує три основних напрямки взаємодії громадянського суспільства та правосуддя: 1) висвітлення та підтримка суб'єктами громадянського суспільства позитивних фактів діяльність суддів в України; 2) критичне висвітлення ухвалених суддями несправедливих рішень, порушень присяги судді, етичних правил поведінки в побуті; 3) захист суддів, які потерпають у процесі своєї професійної діяльності за ухвалення справедливих, однак таких, що не задовольнили можновладців від правлячої виконавчої та (або) законодавчої влади, рішень.

Висновки до розділу 2

1. Незалежність є наріжним чинником існування правосуддя, без забезпечення якого взагалі не можна говорити про доцільність функціювання судової гілки влади у правовій демократичній державі. За юридичною природою, незалежність правосуддя є засадою (принципом) правосуддя, що втілюється у правотворчість, у судові рішення та правозастосування адміністративних органів.

2. Доведено, що без забезпечення гарантій незалежності правосуддя не можна забезпечити й ефективного відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб та справедливого вирішення правових спорів між юридичними особами. Будь-який орган, посадова (службова) особа законодавчої, виконавчої чи судової гілок влади не можуть погіршувати рівень самостійності суду й недоторканності його суддів. Будь-яка посадова особа, яка посягала на недоторканність суді, має бути виявленою, до неї має бути проведено справедливе досудове розслідування та вона має постати перед судом за свої вчинки, які мають ознаки злочину.

3. Незалежність правосуддя гарантується та забезпечується Конституцією та іншими законами України, Європейським і міжнародним правом, зовнішніми виразами яких є відповідні джерела, які у свою чергу базуються на тому постулаті філософії права, що рішення в судовій справі – це виключно компетенція судді, ухвалюється ним без будь-якого тиску (спокуси) на основі закону та власної правосвідомості – в умовах дотримання принципу верховенства права. Незалежність суду включає організаційно-правові та організаційні заходи, які здійснюються органами суддівського врядування, самоврядування, спеціальними суб’єктами публічної адміністрації судової гілки влади.

4. Ключову роль у забезпеченні належності правосуддя відграють суб’єкти громадянського суспільства, які критикують суддів за ухвалення несправедливих рішень, але й одночасно захищають їх від можновладців, що

посягають на їх чесноти, тому належна довіра громадян до суддів (суду) є обов'язковою умовою належного забезпечення незалежності правосуддя.

5. Доведено, що у вузькому розумінні правова держава – це суспільство, в якому панує принцип верховенства права, вершиною забезпечення якого є справедливе правосуддя. Використовуючи засади верховенства права, суд (судді) може відходити від позитивістських норм права (недоскональних чи спеціально ухвалених під певних осіб), установлених законодавством, а тим більше – підзаконними нормативно-правовими актами, ухваленими виконавчою гілкою влади, ухвалюючи справедливі рішення й відновлюючи порушені права та свободи громадян, якщо в інший спосіб це зробити не можна. За своєю сутністю правова держава – це держава, в якій найповніше мають забезпечуватися права, свободи та законні інтереси громадян та права і законні інтереси юридичних осіб, а головне місце в гарантіях такого захисту у правовій державі належить справедливому правосуддю.

6. З'ясовано, що будучи на вершині забезпечення верховенства права, судова гілка влади не спроможна самотужки забезпечити панування верховенства права в усіх сферах життя українського суспільства без допомоги громадянського суспільства, наявності політичних еліт, для яких суворе дотримання законності, виконання судових рішень, дотримання етичних правил службовців є способом свідомого життя. Підкреслено, що у сфері правосуддя високий рівень правової культури та правосвідомості мусять мати судді, належний рівень цих чеснот має бути притаманний посадовим особам органів законодавчої та виконавчої гілок влади, а також приватним особам.

7. Зроблено висновок, що на перехідних етапах розвитку правової держави саме симбіоз вітчизняного громадянського суспільства та західних судових еліт є головним способом формування новітніх поки ще незрілих (корумпованих і таких, що захищають корпоративний інтерес) посадових осіб у виконавчій та законодавчій гілках влади, забезпечення незалежності

суду, недоторканності суддів, їх належної правової культури, професійності, дотримання присяги судді, етичних правил, що є обов'язковою складовою правової держави. Підкреслено, що ніхто, крім громадянського суспільства, закладів і наукових установ юридичної освіти, органів суддівського врядування та самоврядування не може брати участь у «виховних» заходах щодо чинних суддів, їх доборі та призначенні, у будь-якому разі у правовій державі до цього процесу не можуть бути допущені посадові особи органів виконавчої та політична еліта законодавчої влади, яка перебуває при владі.

8. З'ясовано, що корупція серед суддів в умовах сьогодення є головним викликом для забезпечення незалежності суду. Українське суспільство є близьким до того, щоб чинник корупції серед суддів звести до мінімуму, адже об'єктивно відсутні такі умови (уже діє висока фінансова винагорода суддів і суддів у відставці, сформовано сильне громадянське суспільство, існують спеціальні суб'єкти публічної адміністрації, які займаються боротьбою та запобіганням корупції. Засобами викоренення корупції серед суддів є нульова толерантність до неї органів суддівського врядування та самоврядування, ефективна діяльність суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють боротьбу та запобігання корупції, дієвий тиск суб'єктів громадянського суспільства та медіа на суддів, які підозрюються в корупційних діяннях чи ухвалюють спірні з погляду справедливості рішення.

9. Підкреслено, що низькі зарплати посадових осіб спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади є благодатним ґрунтом для скоєння ними корупційних діянь з елементом психологічного схиляння суддів до ухвалення замовних рішень без чинника корупції. Невирішення питання заміщення вакантних посад суддів доброчесними і кращими з кращих професійними юристами призводить до значного навантаження на суддів, що потенційно зумовлює ймовірність судових помилок під час ухвалення ними рішень.

10. Актуалізовано, що висвітлення в науковій літературі питання відсутності єдиного підходу до визначення поняття справедливості є

методологічно хибним, адже сутність справедливості як основної складової принципу верховенства права полягає в тому, що суддя як найбільш освічений і професійний фахівець із ґрунтовними знаннями філософії та соціології права спроможний ухвалювати обґрунтовані рішення поза межами позитивістських норм права. Зроблено висновок, що кожний суддя зобов'язаний у випадках, які безпосередньо не врегульовані законодавством, шукати критерії справедливості в філософії та соціології права, обґрунтовуючи своє рішення науковими аргументами.

11. Доведено, що критичною є ситуація зазіхання на незалежність правосуддя через неповагу певних посадових осіб публічної адміністрації виконавчої гілки влади до виконання судових рішень, коли вони цинічно не виконують судових рішень, які їм не подобаються. Боротися з цим явищем потрібно радикально – через відсторонення ухвалою суду посадових осіб від виконання службових обов'язків за невиконання судового рішення. Запропоновано чинники розмежування критики суддів на конструктивну та необґрунтовану за критерієм її мети (мотиву): якщо вона полягає в намаганні вплинути на суддів, щоб ті ухвалили бажані для певних осіб рішення, то незалежно від того, чи є вона за своїм змістом правдивою чи ні, вона є необґрунтованою.

12. Підкреслено, що найгіршою для правосуддя є ситуація, коли до складу Вищої ради правосуддя обираються залежні від правлячої політичної сили (осіб) члени, адже в такому разі свавілля у правосудді стає системним явищем, зокрема панування неправа, безпідставні покарання суддів, які ухвалюють справедливі, однак не вигідні для правлячої політичної влади рішення. Із метою запобігання зазначеному контроль і нагляд громадянського суспільства за соціальними зв'язками, рішеннями та етичною поведінкою членів Вищої ради правосуддя має бути дієвий, а міжнародні партнери, які є фінансовими донорами України, мають прив'язувати кожен новий фінансовий транш до виконання зобов'язань,

узятих вітчизняною владою щодо забезпечення незалежності суддів та справедливого судочинства загалом.

13. Сформовано, що питання незаконного впливу «чорних» адвокатів на суддів має бути вирішено в законодавчий спосіб – через закріплення норм, які зобов'язують суддю взяти відвід у випадку дружніх (товариських) зав'язків з адвокатом чи прокурором у судовій справі, заборону будь-якого спілкування судді, адвокатів і прокурора, які є учасниками судового процесу, за межами публічного судового процесу, визначення, що порушення цих правил може бути підставою дисциплінарної відповідальності судді та скасування ухваленого ним у складі пов'язаної групи юристів судового рішення.

14. Доведено, що первинний чинник правової культури в забезпеченні незалежності правосуддя базується на європейських цінностях справедливості та етичній поведінці суддів. Правова культура судді є вищим щаблем професійної культури та невід'ємною складовою національної культури українського суспільства.

15. Правова культура судді – це історично зумовлена комплексна категорія, яка в ретроспективі правосуддя України має негативну складову – характеризується впливом вищих можновладців на ухвалення ними рішень у найбільш резонансних судових справах і залишками олігархійного чинника. Правова культура судді формується унаслідок одержання базової, спеціальної юридичної освіти та самостійного отриманих правових знань (теоретична основа), практичних навичок і вмінь, набутої особистої майстерності у процесі здійснення практики правосуддя (діяльнісна основа).

16. Відповідно до культурного феномену висока правова культура судді – це «добро», коли судовий арбітр служить Українського народу, визначає Людину як найвищу соціальну цінність, дає можливість громадянам завдяки комерційний, інтелектуальній та іншій праці достойно жити, здобувати освіту, покращувати свій культурний рівень, готуватися до оборони Вітчизни та проводити вільний час.

17. Доведено, що право не може існувати без належної правосвідомості учасників правових відносин, що виникають виключно між дієздатними людьми, і така правосвідомість наповнює всю соціальну матерію суспільства, зокрема є загальновизнаною у психології права. Високий рівень правосвідомості суддів, яка пов'язана з усвідомленням юридичних інтересів громадян, має бути вершиною загальновизнаних ідеалів і цінностей, де наявність власної правової держави є найбільшим благом, яке потрібно захищати у правовий спосіб, насамперед через відновлення прав і свобод громадян та захист у судовий спосіб національної безпеки, територіальної цілісності та недоторканності України.

18. З'ясовано, що провідним чинником формування правосвідомості сучасних суддів є вплив справедливого громадського, зокрема професійного медійного, тиску на тих представників Феміди, які здійснюють негативні вчинки в побуті та ухвалюють явно суперечливі рішення. Доступна та патріотична професійна юридична освіта в Україні, участь суб'єктів громадянського суспільства у здійсненні перевірки претендентів на посаду судів на доброчесність, професійна діяльність суб'єктів запобігання корупції дають підстави стверджувати, що суддівський корпус буде поповнюватися юристами з належним рівнем правосвідомості.

19. Підкреслено, що утвердження справедливого судочинства в державі перехідного періоду, якою є Україна на сучасному етапі її розвитку, можливе виключно в умовах позитивного впливу громадянського суспільства. З'ясовано, що в умовах сьогодення загалом спостерігається задовільна взаємодія правосуддя й суб'єктів громадянського суспільства, коли виникає потреба висвітлення позитивних учинків (рішень) суддів, адже громадянське суспільство, зокрема медіа, сумують за хорошими вчинками суддів, а коли ті трапляються, із задоволенням їх висвітлюють.

20. Зроблено висновок, що є неналежною діяльність громадянського суспільства щодо захисту доброчесних суддів, які були притягнуті до дисциплінарної відповідальності за ухвалення справедливих рішень, що

йшли врозріз із бажанням можновладців від правлячої виконавчої або (та) законодавчої влади. Для покращення взаємодії суддів із громадськістю в Україні потрібно здійснити певні правові та організаційно-правові заходи, а саме налагодити комунікаційний зв’язок між суддями та громадськістю через новітні інформаційні технології, підвищувати рівень прозорості й відкритості діяльності правосуддя, правової культури, правової свідомості громадян.

РОЗДІЛ 3
ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СУДДІВ І СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1. Засади правового статусу судді та адміністративно-правового статусу суддів на адміністративних посадах в Україні

[39]Судова влада є самостійною та незалежною гілкою влади, яка функціонує з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів осіб, суспільства та держави загалом. В умовах проведення судової реформи органи судової влади перебувають у площині змін, які спрямовані в напрямку євроінтеграції. Ці зміни певною мірою спрямовані на належне забезпечення судочинства, адже стан адміністративно-правового забезпечення судової влади перебуває не на високому рівні, що негативно вливає на рівень здійснення судочинства та на ефективність функціювання правосуддя загалом.

Система судових органів, наділених компетенцією здійснювати правосуддя та його забезпечувати, є основою судової влади. Головним їх призначенням є вирішення юридично значущих справ, що мають правові наслідки. Судовій гілці владі відводиться особлива роль арбітра в суперечках про право. Суб'єктом, який здійснює судову владу, є не будь-який державний орган, а лише суд із притаманними лише йому можливостями впливу на поведінку людей і соціальні процеси. Судова влада – це специфічна гілка єдиної державної влади, яка має власну виключну компетенцію щодо розгляду юридично значущих справ, що мають правові наслідки, і реалізується виключно конституційними органами (судами) в межах закону та спеціальних (судових) процедур [231].

Засади правової демократичної держави загалом не можливі без доброчесних і професійних суддів. Норми Конституції України гарантують можливість реалізації рівних прав і свобод, суб'єктивне право особи на звернення до суду як ефективного механізму, здатного відновити порушені права, свободи й законні інтереси кожного, хто вважає, що потребує судового захисту. Активізувавши цей механізм, громадяни мають бути впевнені у фаховості, неупередженості та справедливості уповноважених осіб, відповідальних за забезпечення належного правопорядку в державі. Ця впевненість має бути непохитною та гарантованою, такою, що перебуває під охороною громадянського суспільства й держави. Якнайкраще така впевненість забезпечується через сухвалення судді як вищої ланки у практичній юриспруденції, що відповідає всім установленим законодавством до такої категорії осіб вимогам і сподіванням громадян України [324, с. 5].

Коли ми звертаємося до сутності правового статусу судді в державах західного світу, то він там розглядається переважно у вузькому розумінні, а саме що судді мають бути незалежними. Річ у тім, що в умовах демократії життєвою важливо, щоб окремі судді та судова влада загалом були неупередженими та незалежними від будь-якого зовнішнього тиску та один від одного, щоб ті, хто постає перед ними, та широка громадськість могли бути впевнені, що їхні справи будуть вирішені справедливо й відповідно до закону. Під час виконання своїх суддівських функцій вони мають бути вільні від будь-якого неналежного впливу. Такий вплив може надходити з будь-якої кількості джерел. Це може виникнути внаслідок неналежного тиску з боку виконавчої чи законодавчої влади, окремих учасників судового процесу, певних груп тиску, засобів масової інформації, особистих інтересів або інших суддів, зокрема суддів більш високого рівня. Важливо, щоб кожен суддя міг вирішувати справи виключно на підставі доказів, наданих у суді сторонами, і відповідно до закону. Лише релевантні факти та закон мають лягти в основу рішення судді. Лише таким чином судді можуть виконувати свій конституційний обов'язок забезпечувати справедливе й неупереджене

правосуддя; чинити справедливість «між людиною та людиною», «між громадянином і громадянином» або «між громадянином і державою». Обов'язки суддів у спорах між громадянином і державою зросли разом зі зростанням функцій уряду упродовж останнього століття. Відповідальність судової системи захищати громадян від незаконних дій уряду, таким чином, зросла, а разом із цим – і потреба в тому, щоб судова система була незалежною від уряду [438].

Крім того вчені-судді доводять, що, незважаючи на те, що незалежне правосуддя є одним із наріжних каменів демократії, до практичних способів, за допомогою яких це вдається, часто ставляться з підозрою. Суддям надається імунітет від кримінального переслідування за будь-які дії, які вони здійснюють під час виконання своїх суддівських функцій. Вони також користуються імунітетом від подання до суду за наклеп за те, що вони говорять про сторони чи свідків під час слухання справ. Ці принципи змусили деяких людей припустити, що судді якимось чином стоять «вище закону». Однак не можна говорити, що судді стоять над законом – судді підкоряються закону так само, як і всі інші громадяни [253].

Правовий статус судді є основним регулятором діяльності судової системи, без якого судова система не змогла б існувати [396].

Конституція України чітко визначає, що незалежність і недоторканність судді гарантується Конституцією й законами України. Будь-яким чином впливати на суддю заборонено. Суддя не може бути притягнутий до відповідальності за судове рішення, крім кримінального або дисциплінарного проступку. Суддя перебуває на посаді безстроково. Виключно судді та присяжні можуть здійснювати правосуддя. Суддя не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, педагогічної та творчої [197]. Громадянин України віком не молодше тридцяти і не старше шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту

та стаж професійної діяльності в галузі права не менше п’яти років, компетентний, увічливий, зі знанням державної мови може претендувати на посаду судді. Законом встановлюються додаткові вимоги до призначення на посаду судді. Призначення судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя. Призначення на посаду судді здійснюється на основі конкурсу. Суддя є незалежним у здійсненні правосуддя на основі верховенства права. Держава забезпечує фінансування та належні умови для діяльності судів і суддів. Із метою захисту професійних інтересів суддів і вирішення питань внутрішньої діяльності суду відповідно до нормативно-правових актів діють органи самоврядування судів [204].

Більш теоретично В. Кравчук виділяє такі сутнісні характеристики конституційно-правового статусу суддів, який є самостійним інститутом конституційного права та виокремленим інститутом суддівської влади; передбачає виключне право судді на професійне здійснення правосуддя від імені народу та держави; забезпечує реалізацію правосудної (юрисдикційної) функції держави; реалізується через процесуальний статус судді в формі конституційного, кримінального, адміністративного, цивільного й господарського судочинства; унормовується виключно в Конституції та законах України, але з урахуванням міжнародних стандартів у сфері демократичного правосуддя [210, с. 90-94].

Конституційний суд своїми рішення уточнив деякі положення Конституції України щодо правового статусу судді. Так, він визначив, що правовий статус судді передбачає як конституційно визначені гарантії незалежності та недоторканності суддів під час здійснення правосуддя, так і правову відповідальність за невиконання своїх обов’язків. Суддя має особливий (спеціальний) правовий статус, який характеризується наявністю певних вимог, обмежень щодо зайняття цієї посади та гарантій його діяльності. Професійні судді виконують конституційну функцію – здійснення правосуддя, чим зумовлений їх спеціальний правовий статус. У його визначенні законодавець повноважний установлювати спеціальні вимоги для

зайняття таких посад. Усі професійні судді для здійснення своїх повноважень отримують загальнодержавний статус [289].

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» судді мають однаковий статус незалежно від посади в судовій системі чи адміністративної посади судді в суді. Суддя зобов'язаний подавати заяву про втручання в його діяльність під час здійснення правосуддя та звернутися з цього питання до Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора. Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні. Судді можуть створювати громадські об'єднання та брати участь у них із метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня. Суддя має право підвищувати свій професійний рівень і проходити для цього відповідне навчання. Суддя має скласти присягу. Суддя справедливо, неупереджено та своєчасно розглядає та вирішує судові справи відповідно до нормативно-правових актів із дотриманням засад і правил судочинства, дотримання правил суддівської етикету [310].

Фундаментальну теоретичну основу конституційно-правового статусу суддів в Україні розробив В. Кравчук. Його визначення для нашого аналізу становлять певну базисну цінність. Так, конституційно-правовий статус суддів учений розкриває через правосуб'єктність як сукупність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків суддів. Правосуб'єктність судді ним поділяється на загальну та спеціальну, а моментом її виникнення є складання суддею присяги. Для нас цікавими є роздуми дослідника щодо виділення широкого і звуженого підходів до правового статусу. Відповідно до широкого підходу конституційно-правовий статус суддів – це конституційно-правовий інститут, який об'єднує у своєму складі загальносоціальний, професійний (матеріально-правовий), процесуальний і адміністративний (для керівників судів) статус судді суду системи судоустрою та Конституційного Суду України. Конституційно-правовий статус суддів у звуженому значенні – це порядок призначення та/або обрання судді та його права й обов'язки, установлені Конституцією та законами України [210].

Поділяючи загалом наукові підходи В. Кравчука, на наш погляд, слід зазначити два критичні аспекти: по-перше, незважаючи на те, що основу правового статусу суді визначено в Конституції України, правовий статус суді є єдиний і встановлюється нормами конституційного та адміністративного права, головне базисне місце в яких, без усякого сумніву, належить нормам конституційного права, а забезпечувальне – адміністративному праву. По-друге, у широкому розумінні до складу правового статусу судді, як інституту правознавства, слід віднести додатково до зазначеного В. Кравчуком ще філософсько-правовий аспект природно-правового розуміння сутності правового статусу судді.

Отже, виходячи з такого підходу, до змісту правового статусу судді в широкому розумінні слід віднести філософсько-правові, загальносоціальні гарантії незалежності, організаційно-правові, процесуальні, фінансово-матеріальні, процесуальні та адміністративні складові (останні – для судів на адміністративних посадах).

Філософсько-правову складову правового статусу судді характеризує філософія права, що розкриває основну проблему, з якою стикається суддя у процесі здійснення правосуддя відповідно до принципу верховенства права. Це визначення співвідношення права та закону у правосудді з метою забезпечення справедливості рішення, коли в законний спосіб її досягти не можна [22].

Отже, філософія права, що відображена в Конституції та інших законах України у формі принципу верховенства права, надала суддям виключну компетенцію відступати від формальних норм законодавства з метою забезпечення справедливості в судовій справі. Жодна інша приватна чи публічна особа в Україні не має такої високої компетенції, крім випадків дії в умовах потрібної оборони та крайньої потреби. Право відступати від формального законодавства, встановлене державою заради ухвалення справедливого рішення в судовій справі, – це є виключна компетенція правового статусу судді в Україні.

Загальносоціальна складова правового статусу судді характеризується тим, що суддя має бути слугою права, забезпечуючи відновлення прав, свобод і законних інтересів громадян та справедливе вирішення правових спорів між особами. Ми наголошуємо на тому, що суддя має бути саме слугою права, а не народу, на відміну від органів законодавчої влади. Так, судді зобов'язані інколи ухвалювати непопулярні рішення, які не підтримуються більшістю населення. Наприклад, коли слідчий суддя відмовляє в запобіжному заході особи, яка підозрюється в державній зраді, слідчі Служби безпеки України та прокурор не надають про це переконливих підозр для ухвалення такого рішення. Суспільство знає про цю високу місію судді, поважає суддів за непідкупність і незалежність від будь-яких впливів, крім права, і віддячує суддям за це належною повагою та фінансовим матеріальним забезпеченням. Суб'єкти громадянського суспільства стають на захист суддів у разі намагань органів виконавчої або (та) законодавчої влади понизити правовий статус суддів у державі. Зрозуміло, що тільки-но наведені авторські роздуми характеризують ідеальний стан, до якого має прагнути українське суспільство та суддівський корпус.

А в умовах сьогодення треба погодитися з точкою зору, що суддя, ухвалюючи справедливе рішення, вирішує не залишаючись із людиною наодинці зі правом і матеріалами справи, з емпіричними доказами, з долею людини, зі спробами на мить відчути, чи могла б людина виконати цей закон, залишаючись чесною, розумною, гідною та свободою. Це правило гуманістичного правосуддя червоною ниткою наповнює Конституцію, закони та процесуальні кодекси України, підкреслюючи особливий статус суддів, наполегливо зобов'язуючи державу (органи законодавчої та виконавчої гілок влади) створити умови незалежності суддів, а ті своєю чергою мають бути мотивованими професіоналами своєї справи з високими моральними принципами та відданістю правам людини й побудованою системою цінностей, серед яких доброчесність посідає центральне місце. Суддя не може бути продовженням каральної машини держави, адже це

прямо суперечить образу терезів – не тільки правових, однак і Божих [349] як виміру справедливості, на одній чаші яких – безпека суспільства, а на іншій – свобода й гідність людини. Яскравою сучасною ілюстрацією цього є витончені процеси та рішення Високого суду Лондона [387].

Гарантіям незалежності суддів було присвячено весь попередній розділ дисертації, відповідно на них ми не будемо загострювати увагу наукової спільноти. Лише зазначимо, що за межами незалежності суддів від корупції, впливу Президента України, інших посадових осіб із вагомою впливовою компетенцією, кримінальних елементів та місцевих еліт суддя за своєю сутністю перестає бути таким. Незалежність судді – це головна невід'ємна складова його правового статусу, його місія та благо для всього українського суспільства. Одночасно незалежний суддя – це жах для корумпованих чиновників і тих, хто в непередбачений Конституцією й законами України спосіб намагаються здійснювати публічне адміністрування в Україні.

Організаційно-правова складова правового статусу суді пов'язана насамперед із питаннями добору, призначення, атестації, побудови кар'єри, притягнення до дисциплінарної відповідальності, звільнення, перебування у відставці та увіковічення суддів. У цьому аспекті В. Кравчук слушно доводить, що порядок формування суддівського корпусу є одним зі складових елементів правового статусу суддів, що передбачає загальний порядок призначення суддів. Найбільш поширеними способами оновлення суддівського корпусу є призначення та обрання суддів. Суттєвим елементом правового статусу суддів є конституційно-правові засоби оновлення складу суддівського співтовариства, які передбачають використання механізмів призначення та виборності. Посада судді передбачає складний процес її зайняття. Щодо підготовки та підвищення кваліфікації суддів існує низка міжнародних актів, спрямованих на вдосконалення освітньої підготовки суддів. Зарубіжний досвід підготовки суддів і претендентів на посаду судді засвідчує пріоритетну потребу у знаннях і навичках не лише правничого характеру [210]

Засади суддівської логіки виписані в Конституції та Законі України «Про правосуддя та статус суддів». На них ми вже багаторазово звертали увагу вище, тому не будемо повторюватись. У цьому підрозділі звернемо увагу наукової спільноти на підзаконні нормативно-правові акти. Наприклад, Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасове переведення), який затверджено рішенням Вищої ради правосуддя, визначає, що рішення про відрядження судді чи дострокове закінчення відрядження судді ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі подання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Підставами для відрядження судді є такі: неможливість здійснення правосуддя у відповідному суді; виявлення надмірного рівня судового навантаження у відповідному суді; припинення роботи суду у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами [281].

Отже, правовий статус суддів установлюється Конституцією, Законом України «Про судоустрій та статус суддів», деякими іншими законами України, норми яких уточнюються й деталізуються в підзаконних нормативно-правових актах спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади, насамперед у рішеннях Вищої ради правосуддям та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Вагомим елементом правового статусу судді є інститут спеціальної дисциплінарна відповідальності. В. Кравчук зазначає, що правова поведінка суддів під час здійснення своїх повноважень – це комплексний інститут, що характеризується співвідношенням між правовою поведінкою (позитивними сторонами) суддів та обов'язком застосування закону в разі його порушення (негативний аспект). Професійна правосвідомість судді, професійна правова культура судді, суддівський розсуд, які присутні у професійній кар'єрі суддів та в прийнятній для них статті, у процесі реалізації прав та обов'язків суддів є елементом позитивного боку діяльності суддів. Це правові правоможності суддів. Юридична відповідальність суддів із позиції негативного підходу є

їхнім юридичним обов’язком зазнати негативних наслідків за певних умов. До особливостей юридичної відповідальності суддів віднесено найперше те, що вона є додатковим юридичним обов’язком, який виникає за умови, що судді вчиняють правопорушення. Юридична відповідальність суддів є гарантією реалізації ними інших юридичних обов’язків. Юридична відповідальність як юридичний обов’язок може й не виникати за умови належної реалізації суддями норм права (формальної підстави юридичної відповідальності) та відсутності фактів учинених суддями правопорушень (фактичної підстави юридичної відповідальності) [210].

Закон України «Про судоустрій та статус суддів» визначає виняткові підстави для притягнення до дисциплінарної відповідальності з умислу чи необережності: незаконна відмова у доступі до правосуддя; незазначення в рішенні суду мотивів ухвалення або відхилення доводів сторін щодо суті спору; порушення принципів гласності та відкритості судового процесу; порушення принципів рівності перед законом і судом усіх учасників судового процесу, змагальності сторін і свободи подавати суду свої докази та доводити перед судом їх достовірність; ненадання обвинуваченому права на захист; перешкоджання іншим учасникам судового процесу здійснювати свої права; необґрунтоване зволікання або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи у встановлені законом строки; недопустимі дії судді, що завдають шкоди званню судді або репутації правосуддя [310].

Наприклад, рішенням Вищої ради юстиції на основі висновків Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, викладених у рішенні від 30 травня 2013р. №1590/дп-30 про направлення рекомендації для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення Особи 1 із посади судді Київського районного суду м. Одеси, відповідно до якого позивач у розгляді судових справ не виконав обов’язків судді щодо справедливого та безстороннього розгляду й вирішення судових справ відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства, порушення під час вирішення судових справ норм процесуального й матеріального права, а також вчинення дій, що

ганьблять звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності. Проте воно було скасоване Верховним Судом, й однією з підстав такого рішення було застосування вищим органом суддівського врядування зворотної сили закону: Вища рада правосуддя не мала права звільняти Особу 1 із посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку. Такий вид дисциплінарного порушення судді, як учинення істотного дисциплінарного проступку, було закріплено в Конституції України та Законі України «Про судоустрій і статус суддів» лише з 30 вересня 2016р. У той же час інкриміновані Особі 1 порушення мали місце 2012 року та раніше, коли навіть не існувало поняття вчинення істотного дисциплінарного проступку. Відповідно до ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. У такому разі Особу 1 було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за правопорушення, відповідальність за яке було встановлено вже після інкримінованих Особі 1 порушень [326].

Отже, узагальнюючи аналіз притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, варто зазначити, що суддя може бути притягнутий до такого виду відповідальності за вчинення проступку внаслідок умисної або грубої необережної дії, якщо він брав участь в ухваленні судового рішення, в якому були грубо порушені права людини та основоположні свободи чи допущенні грубі порушення закону, що спричинили істотні негативні наслідки. Одночасно суддя не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності за ухвалені будь-які інші судові рішення. У цьому разі скасування чи зміна судового рішення не може зумовлювати дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні. Однак підставами притягнення судді до дисциплінарної відповідальності може бути допущення суддею фактів розголошення таємниці нарадчої кімнати, неповідомлення Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора про втручання в

діяльність судді щодо здійснення правосуддя та порушення законодавства щодо запобігання корупції [310].

Ми критично ставимося до інших підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності судді та вважаємо, що такі широкі підстави, коли суддю можна буде притягнути до дисциплінарної відповідальності, на наш погляд, є надмірними. Однак в умовах низької довіри суспільства до суддів вони не будуть здійснювати свою роботу досконало. Коли громадяни будуть мати належну довіру до суддів, зазначені підстави притягнення їх до дисциплінарної відповідальності можуть бути об'єктивно скорочені.

На відміну від загального правового статусу судді, який є єдиним, судді на адміністративних посадах мають рельєфні ознаки адміністративно-правового статусу. На слушну думку О. Дудченко, що аналізував питання адміністрування в судовій системі, мова має йти про адміністрування в судах [136]. Суддя, який займає адміністративну посаду в суді та належним чином виконує свої обов'язки, що підтверджується ефективною роботою суду, є цінною службовою особою судової влади. На думку вченого, лідерство судді на адміністративній посаді вимагає часу, тренування та роботи над помилками. Тому штучно обмежувати час виконання повноважень, а також забороняти обіймати адміністративні посади понад два строки підряд не є логічним, оскільки, накладаючи заборону обіймати адміністративну посаду, створюється ситуація, коли суд штучно позбавляється цінного працівника, на підготовку якого пішло багато часу. Тобто особа, яка, перебуваючи на адміністративній посаді, отримала безцінний досвід щодо організаційного керівництва судом, здобула авторитет в очах співробітників, стала лідером організації та на високому рівні ефективно здійснює свої повноваження, змушена звільнити свою посаду. Причому не виключено, що цю посаду займе й менш досвідчений в управлінській сфері суддя [135].

О. Дудченко розкриває й іншу ситуацію, коли голова суду чи його заступник не зуміли «очолити» судову установу, тобто не стали лідерами своєї організації, або діяльність яких не задовольняє вимоги, які висуває

перед судом законодавець і суспільство. Така ситуація може мати місце за різних умов. Так, голова суду чи його заступник не виконують покладені на них повноваження у зв'язку з легковажним ставленням до займаної посади, безвідповідальністю або з інших причин, пов'язаних із відсутністю бажання ефективно здійснювати свої повноваження. З іншого боку, на думку вченого, можливі ситуації, коли судді, які зайняли адміністративні посади, хоча й мають бажання очолити суд та ефективно здійснювати адміністративну діяльність у ньому, однак позбавлені необхідних керівних здібностей. За таких обставин залишення такого судді на адміністративній посаді призведе до зниження ефективності роботи суду або не спричинить позитивної динаміки в його роботі, що за сучасних нестримних змін у суспільстві буде кроком назад [135].

На наш погляд, О. Дудченко дещо перевищує суб'єктивну складову діяльнісних аспектів суддів на адміністративних посадах. Хоча ми не можемо заперечити, що певні лідерські якості, наприклад, голова суду мусить мати, адже згідно з чинним профільним Законом від 2 червня 2016 р. №1402-VIII голова місцевого суду має такі повноваження: представляє суд як орган державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами. Він визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду, здійснює контроль за ефективністю діяльності апарату судочинства, погоджує призначення на посаду керівника апарату судочинства, заступника керівника апарату судочинства, а також вносить подання керівнику апарату судочинства, його заступнику про заохочення або притягнення до дисциплінарної відповідальності. санкції згідно із законодавством. На підставі документа про призначення судді на посаду, переведення судді на іншу посаду, звільнення судді з посади, а також у зв'язку з припиненням повноважень судді видає відповідні накази. Голова суду інформує Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал суддів про вакантні посади суддів у

триденний строк від дня їх створення; забезпечує виконання рішень засідань суддів місцевих судів; з метою підвищення якості судового розгляду організовує судову статистику та забезпечує суддів інформацією та аналізом; сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевих судів; вносить у судові засідання пропозиції щодо кількісного та персонального складу слідчих суддів. Голова місцевого суду має компетенцію видавати накази. Заступник голови місцевого суду здійснює адміністративні повноваження, визначені головою суду [310].

Як показує наш власний значний досвід на посаді голови суду й досвід колег – суддів на адміністративних посадах, зазначені законодавчі положення правового статусу судді є такими, що надають можливість судді з належним досвідом та правою культурою ефективно забезпечувати правосуддя на локальному рівні. А саме з такими рисами судді, як правило, обирають собі голову зі складу суддів відповідного суду.

Отже, судді місцевих суддів на адміністративних посадах виконують представницькі й адміністративні функції (виконавчі та розпорядчі) в суді. Їх повноваження, на наш погляд, слушно прописані у профільному Законі, що дає можливість досвідченим суддям ефективно забезпечувати правосуддя на локальному рівні.

Окремим рядком зазначається правовий статус голови Верховного Суду, який обирається зі складу суддів Верховного Суду таємним голосуванням пленумом Верховного Суду та звільняється з посади. Законом України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII голова Верховного Суду наділяється повноваженнями представляти Верховний Суд як найвищий суд у системі судоустрою України у відносинах з органами державної влади. Він визначає адміністративні повноваження заступника Голови Верховного Суду, скликає пленум Верховного Суду, вносить до Пленуму подання про обрання секретаря пленуму, виносить питання на пленум і головує на його засіданнях. Здійснює контроль за ефективністю діяльності Верховного Суду, надає інформацію про діяльність Верховного Суду пленуму Верховного

Суду. Голова Верховного Суду видає накази й розпорядження з питань, що стосуються його адміністративних повноважень. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою. У разі відсутності Голови його адміністративні повноваження здійснює заступник голови Верховного Суду. У разі відсутності заступника Голови адміністративні повноваження голови Верховного Суду здійснює суддя, який має більший досвід роботи на посаді судді Верховного Суду [310].

Отже, особливостями правого статусу Голови Верховного Суду порівняно з головами місцевих суддів є його висока компетенція представляти загалом судову гілку владу на найвищому публічному рівні та те, що він є за посадою членом Вищої ради правосуддя.

Усе вищенаведене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати узагальнення щодо засад правового статусу судді та адміністративно-правового статусу суддів на адміністративних посадах в Україні:

– засади правового статусу суддів в Україні є єдиними. Усі судді незалежно від посади та суду мають рівні права й обов’язки, гарантії незалежності та недоторканності, підстави та порядок суддівської логістики фінансового та соціального забезпечення. Вони встановлюються на основі кращих гуманітарних надбань філософії права, квінтесенцією якої є те, що рішення в судовій справі – це виключна компетенція судді, він його ухвалює незалежно від будь-яких впливів, крім права, власної правосвідомості та розуміння високої місії творити справедливість у суспільстві;

– у вузькому розумінні правовий статус судді складається з норм конституційного та адміністративного права. Він установлюється Конституцією, Законом України «Про судоустрій та статус суддів», деякими іншими законами України, норми яких уточнені й деталізовані в підзаконних нормативно-правових актах спеціальних суб’єктів публічної адміністрації судової гілки влади, насамперед рішеннях Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

– широкі підстави, коли суддю можна буде притягнути до дисциплінарної відповідальності, є надмірними. Однак в умовах низької довіри суспільства до суддів це є виправданим. Коли громадяни будуть мати належну довіру до судів, зазначені підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності мають бути скорочені;

– судді місцевих суддів на адміністративних посадах виконують представницькі й адміністративні функції (виконавчі та розпорядчі) в суді. Особливостями правого статусу Голови Верховного Суду порівняно з головами місцевих суддів є його висока компетенція представляти загалом судову гілку владу на найвищому публічному рівні та те, що він є за посадою членом Вищої ради правосуддя.

3.2. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування органів суддівського врядування в Україні

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства головною проблемою судової гілки влади є проблема виваженої діяльності органів суддівського врядування в Україні, оскільки саме від них безпосередньо залежить, чи будуть суди забезпечені доброчесними і професійними суддями, чи буде правосуддя справедливим та ефективним. І як результат – чи будуть громадяни отримувати справедливе відновлення в судах порушених прав, свобод і законних інтересів та довіряти судам (суддям).

У розвитку таких засад розподілу державної влади та три гілки – законодавчу, судову та виконавчу – у правових державах функції добору, призначення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, звільнення суддів, забезпечення їх недоторканності покладаються на спеціальний орган суддівського врядування. В Україні це Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісії суддів України, правове становище яких характеризуються певним правовим статусом, провідною складовою якого є адміністративно-правовий статус.

Перед тим, як перейти до безпосереднього аналізу адміністративно-правового статусу Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, розкриємо загальну юридичну природу цієї категорії. Категорія «адміністративно-правовий статус» часто зустрічається у правовій площині, можна сказати, що вона є класичною в теорії та практиці адміністративного права [129; 178; 203; 263; 9].

У своїх наукових працях професор В. Галунько зазначає, що суб'єкти публічного адміністрування (адміністративні органи) мають певну організаційну структуру публічного адміністрування, під якою розуміється органічно єдина та чинна система органів державного управління, передусім органів виконавчої влади та владних структур місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також установ, організацій, окремих недержавних структур, які відповідно до законодавства здійснюють публічні управлінські функції з метою задоволення публічного інтересу [105].

Отже, у системі виконавчої влади до адміністративних органів належать органи виконавчої влади, суб'єкти місцевого самоврядування, об'єднання громадян та інші суб'єкти під час виконання покладених законом функцій публічного адміністрування та посадові особи зазначених вище суб'єктів [106]. У Законі України «Про адміністративну процедуру» формально відображено, що адміністративний орган – орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації [293].

При цьому ми критично ставимося до теоретичних положень так званого доавер'янівського розуміння призначення адміністративного права, коли воно слугувало не громадянам, а чиновникам, було не людиноцентристським, а імперативно-владним. У ту недавню епоху публічна адміністрація здійснювала певний цілеспрямований вплив на суб'єктів на ті сфери життєдіяльності суспільства, які потребували такого впливу, з метою узгодження та задоволення інтересів держави й суспільства. До ознак

публічної адміністрації відносять те, що це певним чином узгоджена й організована система органів. Суб'єктом тут є держава в особі органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування. Складовими елементами системи є також державні заклади, організації, установи. Публічна адміністрація спирається на владні повноваження, виконує адміністративно-управлінські функції, а діяльність публічної адміністрації поширюється на все суспільство. Метою діяльності є забезпечення інтересів як держави, так і суспільства загалом, а не окремих громадян і соціальних груп. Що ж до методів впливу, то окрім комплексу правових, політичних, економічних методів і засобів застосовується й примус за допомогою правоохоронних органів [317].

В умовах сьогодення зазначені вище засади набули сутнісних змін. Так, треба погодитися, що до ознак публічної адміністрації належить те, що це певним чином узгоджена й організована система органів. В аналізованій нами сфері це органи суддівського врядування та самоврядування, Державна судова адміністрація, апарат суду та судді на адміністративних посадах. Отже, саме вони виступають від імені держави в адміністративно-правових відносинах. Зазначена публічна адміністрація спирається насамперед не на владні повноваження, а на адміністративно-сервісні. Метою діяльності є не забезпечення інтересів держави загалом, а публічного правосуддя, зокрема забезпечення суддів усім необхідним для відправлення правосуддя.

На нашу думку, буде цікавим дослідити основні елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації, оскільки саме вони виконують забезпечувальну функцію судової сфери. Завдяки цим державним органам громадяни України мають можливість справедливо й неупереджено захистити власні права, обов'язки та законні інтереси.

Поняття «адміністративно-правовий статус» досліджувалося багатьма вченими-адміністративістами, однак вони досліджували інші сфери правових відносин. Першим, хто ввів поняття суддівської публічної адміністрації, був

старший дослідник А. Іванищук. Таким чином, з метою більшої ефективності функціонування судової влади, слід розглянути питання елементів адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації більш детально.

У тлумачному словнику української мови слово «статус» визначається як певний стан чого-небудь («становище, стан») [352, с. 342]. Аналіз окремих нормативно-правових актів ЄС дозволяє зробити висновок, що в європейському праві існує два визначення поняття «публічна адміністрація» – у вузькому та широкому розумінні. У вузькому сенсі під «публічною адміністрацією» розуміються «регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади», «центральні уряди» та «публічна служба». Під органами публічної влади при цьому розуміються «інституції регіонального, місцевого або іншого характеру, інші органи, діяльність яких регулюється нормами публічного права або діями держав-членів; органи, наділені достатніми суверенними повноваженнями країни, які з формальної точки зору не є частиною адміністративного апарату держави-члена, але структура та завдання яких визначено в законі (причому ці завдання належать сфері функціонування держави)» [26; 200; 209;]. Однак вузьке розуміння змісту публічної адміністрації є неповним. Воно не відображає всіх відтінків складної юридичної природи публічного адміністрування різноманітних суспільних відносин, зокрема сферу публічного забезпечення виконавчої функції в судовій гілці влади.

Професор В. Авер’янов наголошував на тому, що компетенція (права й обов’язки) є головною складовою змісту правового статусу кожного органу, яка доповнюється такими важливими елементами, як його завдання, функції, характер взаємозв’язків з іншими органами (як по «вертикалі», так і по «горизонталі»), місце в ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядок вирішення установчих і кадрових питань [1]. У сучасній правовій системі України врегулювання питань правового забезпечення судової влади є гібридним, за класифікацією вчених юридичного факультету Гарвардського

університету, коли норми конституційного права переважають під час призначення суддів, а норми адміністративного права беруть на себе основну забезпечувальну функцію для судової влади [431; 333]. Засадничими для нашого аналізу є наукові роздуми В. Авер'янова щодо складових компетенції суб'єктів публічної адміністрації, які можна використати і для правосуддя. Повністю погоджуємось із вченими Гарвардського університету, що первинними (засадничими) нормами, які встановлюють правовий статус суддів, є норми конституційного права, а вторинними (забезпечувальними) – норми адміністративного права.

М. Горбач визначає, що правовий статус суб'єктів публічної адміністрації – це взаємопов'язаний комплекс юридично закріплених завдань (функцій), обов'язків і прав, коли вони можуть діяти виключно відповідно до другого принципу правового регулювання «заборонене все крім того, що дозволено законом», а також із посиленою юридичною відповідальністю за порушення режиму законності (відповідальності негативного характеру, яка накладається на суб'єктів публічної адміністрації), а також із юридичною відповідальністю позитивного характеру, що реалізується цими суб'єктами публічної адміністрації, які мають загальний, універсальний характер для всіх однорідних учасників правових відносин [120]. Відповідно до вищезазначеної інформації можна зробити висновок, що публічною адміністрацією є об'єднання органів державної влади та приватних суб'єктів публічної влади, які наділені владними повноваженнями для здійснення делегованих функцій виконавчої влади [26].

У форматі нашого аналізу насамперед такими однорідними учасниками адміністративно-правових відносин є учасники судових процесів і судді. Що стосується інших учасників адміністративно-правового забезпечення правосуддя – апарату суду, посадових осіб Державної судової адміністрації, то вони мають зобов'язальну компетенцію та мусять відповідно до законодавчо прописаної компетенції якнайповніше забезпечувати права й законні інтереси учасників судових процесів та суддів. Стосовно членів

Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, то вони є носіями специфічного обов'язку забезпечити Український народ доброчесними, справедливими та професійними суддями. І наділені для цього вагомими правами щодо впливу на останніх.

Отже, практично в науковій літературі ніхто з науковців не заперечує, що невід'ємними елементами адміністративно-правового статусу є адміністративні права й обов'язки, а всі інші елементи, такі як правосуб'єктність, правове становище, повноваження, гарантії компетенція, адміністративна відповідальність, юридичне явище, стосуються динаміки адміністративного права, іншими словами – є адміністративними інструментами права та не можуть бути віднесені до загальної складової адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права, але можуть бути додатковими [120].

А. Костюков уважає, що до таких елементів належать правосуб'єктність, посадові завдання, основні функції, права, обов'язки, гарантії, форми діяльності, відповідальність та порядок посадових взаємовідносин (підпорядкованість) [207, с. 22; 26]. Ми не критикуємо останній найбільш широкий підхід до адміністративно-правового статусу суб'єкта адміністративного права, проте хочемо зауважити, що не всі із зазначених юридичних елементів, які запропоновані А. Костюковим, є такими, що притаманні аналізованій нами проблематиці.

Отже, публічна адміністрація судової гілки влади – це структурована цілісна система суб'єктів публічної адміністрації (адміністративні органи судової гілки влади), яка наділена адміністративно-сервісними та адміністративно-владними функціями з метою забезпечення суддів судів та учасників судового процесу всім належним для забезпечення правосуддя в Україні. За критерієм спеціалізації забезпечення правосуддя та владних повноважень суддівську публічну адміністрацію доцільно поділити на такі групи:

1) органи суддівського врядування (Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів;

2) орган суддівського самоврядування – Рада суддів України;

3) Державна судова адміністрація та служба судової охорони;

4) апарат суду;

5) суб'єкти громадянського суспільства.

Далі присвятимо увагу безпосередньому розкриттю адміністративно-правового статусу органів суддівського врядування, а саме Вищої ради правосуддям та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Право на справедливе й неупереджене правосуддя має кожен громадянин нашої держави, а також будь-яка фізична чи юридична особа, яка перебуває в правовому просторі України. Тому пріоритетним завданням є розгляд правового, насамперед адміністративно-правового, статусу саме Вищої ради правосуддя. Оскільки цей орган є головним суб'єктом владних повноважень судової гілки влади, то науковий інтерес є досить важливим у межах обраної проблематики. Слід зазначити, що адміністративно-правовий статус інших органів публічної адміністрації у сфері судочинства активно досліджується й іншими вченими, які мають щодо нього досить різні суб'єктивні думки.

На сьогодні існує значна кількість проблем у визначенні адміністративно-правового статусу Вищої ради правосуддя, які ускладнюють її практичну діяльність та реалізацію державної політики в забезпеченні незалежності судової гілки влади України. Основною з таких, на нашу думку, є низька довіра громадян України до судової гілки влади. Забезпечення ж такої довіри є практично місією цього органу суддівського врядування.

Кожен суб'єкт, який бере участь у правових відносинах, має свій, притаманний лише йому, адміністративно-правовий статус. Вища рада правосуддя є основним органом, який забезпечує незалежність судової гілки влади, і тому це є важливим та актуальним питанням для подальшого наукового дослідження.

В умовах проведення судової реформи треба пам’ятати, що без належного забезпечення судової влади не можна забезпечити права, свободи й законні інтереси громадян України. Суб’єктами такого забезпечення, крім органів виконавчої влади, є інші державні органи. Вони вступають в адміністративно-правові відносини з приводу виконання покладених на них обов’язків і реалізації належних їм прав у сфері публічного управління. За загальним правилом, серед державних органів, які не належать до виконавчої гілки влади, переважна більшість бере участь в адміністративно-правових відносинах не безпосередньо, а через свій апарат. Це стосується насамперед органів законодавчої та судової влади, а також органів прокуратури [2].

Одним із таких органів, який було створено відносно нещодавно, є Вища рада правосуддя. Для визначення адміністративно-правового статусу Вищої ради правосуддя спочатку звернемося до головного Закону нашої держави. У Конституції визначено, що в Україні діє Вища рада правосуддя, яка вносить подання про призначення судді на посаду; ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалює рішення про звільнення судді з посади; надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; уживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів; ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого; здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України [204].

Вища рада правосуддя відповідно до ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціювання на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів,

додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [294].

До складу Вищої ради правосуддя входить двадцять один член, десять з яких обираються з'їздом суддів України зі складу суддів або суддів у відставці, двоє призначаються Президентом України, двоє обираються Верховною Радою України, двоє – з'їздом адвокатів України, ще двоє – Всеукраїнською конференцією прокурорів, двоє – з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ. Порядок обрання (призначення) членів Вищої ради юстиції визначається законом. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою. Строк повноважень обраних (призначених) членів Вищої ради юстиції становить чотири роки. Одна й та сама особа не може бути членом Вищої ради юстиції два терміни підряд. Член Вищої ради правосуддя не може бути членом політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницькі повноваження, обіймати інші оплачувані посади (крім посади голови Верховного Суду), виконувати оплачувану роботу, крім роботи, наукової, освітньої чи творчої. Член Вищої ради юстиції має належати до професії юриста та відповідати критерію політичної нейтральності. Вища рада юстиції набуває повноважень за умови обрання (призначення) не менше п'ятнадцяти її членів, більшість із яких є суддями. Відповідно до закону в системі правосуддя створюються органи та установи для забезпечення добору суддів і прокурорів, їх професійної підготовки, оцінювання, розгляду справ про дисциплінарну відповідальність, фінансового та організаційного забезпечення діяльності судів [204].

Відповідно законодавець установив певні вимоги до призначення членів Вищої ради юстиції. Так, згідно зі спеціальним Законом України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII. «Про Вищу раду правосуддя» вона є колегіальним незалежним конституційним органом державної влади та управління судом, який діє на постійній основі з метою забезпечення незалежності судової влади в Україні. У своїй діяльності вона є

відповідальною, підзвітною суспільству. Забезпечує формуванням доброчесного та високопрофесійного суддівського корпусу, який має дотримуватися норм Конституції та законів України, а також норм професійної етики. Вища рада правосуддя є юридичною особою, витрати на її утримання визначаються окремим рядком у Державному бюджеті України. Статус, повноваження, принципи організації та діяльності Вищої ради правосуддя визначаються Конституцією, законами України «Про Вищу раду правосуддя» та «Про судоустрій і статус суддів». Вища рада правосуддя затверджує своє положення, яке є регламентом, у якому прописуються процедурні питання її повноважень [294].

Р. Голобутовський слушно доводить, що Закон України від 21 грудня 2016 р. №1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» утверджує норми права, які визначають взаємодію судової влади з іншими гілками як головного органу судової влади, що здійснює кадрове забезпечення правосуддя, незалежність суду та недоторканність суддів [116]. Відповідно до його норм Вища рада правосуддя має вагомі повноваження у сфері забезпечення правосуддя в Україні. Зокрема, вона наділена виключною компетенцією управляти публічною службовою логістикою суддів – вносити подання про призначення судді на посаду, його звільнення як із позитивних (наприклад, у зв’язку з виходом у відставку), так і з негативних мотивів (наприклад, звільнення судді як реалізації дисциплінарного стягнення), переведення, притягнення до дисциплінарної відповідальності. З цією метою вона утворює спеціальні адміністративні органи для розгляду справ про дисциплінарну відповідальність суддів; розглядає скарги, подані на рішення відповідних органів про притягнення судді, прокурора до дисциплінарної відповідальності. Виключно Вища рада правосуддя може дати згоду на затримання чи арешт судді, ухвалити рішення про тимчасове відсторонення його від здійснення правосуддя. У більш загальному контексті вона вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів, затверджує кількісний склад суддів, спеціальні правила судової влади, що

полягають у виданні підзаконних нормативно-правових документів відповідно до їх правової природи. Видає вагомі адміністративні акти, наприклад, стосовно призначення (звільнення) голови Державної судової адміністрації України, ухвалює рішення про призначення на посади та звільнення з посад членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [294; 191].

Досить влучно норми Закону України від 21грудня 2016р. №1798-VIII на доктринальному рівні тлумачить (деталізує) науковець і суддя на адміністративній посаді С. Кічмаренко, який доводить, що Вища рада правосуддя готує та ухвалює рішення, ухвали, протокольні ухвали. Голова Вищої ради правосуддя з питань, що належать до його адміністративних повноважень, видає накази й розпорядження. Рішення Вищої ради правосуддя – це розпорядчі документи, що ухвалюються більшістю членів, які беруть участь у засіданні в колегіальному порядку, для розв’язання найважливіших питань, що належать до їх компетенції. За юридичними властивостями рішення можуть бути нормативно-правовими та індивідуальними (адміністративними актами). У нормативно-правовому рішенні відображаються питання, які обов’язкові для виконання всією судовою системою. Текст індивідуального (адміністративного акта) рішення складається зі вступної частини, в якій констатується стан питання, що розглядається в рішенні, і розпорядчої, тобто те, що встановила Рада й особи, які готували це рішення. Розгляд питання (справи) закінчується ухваленням рішення. Ухвали, протокольні ухвали Вищої ради правосуддя – це процесуальні документи, пов’язані з відкриттям справи, зупиненням провадження у справі, залишенням заяви без розгляду та її поверненням, а також поверненням дисциплінарної скарги. Рішення Ради чи Дисциплінарної палати про відкладення розгляду справи ухвалюється без виходу до нарадчої кімнати та заноситься до протоколу засідання (протокольна ухвала). Наказ голови Вищої ради правосуддя набуває чинності з моменту його підписання, якщо інший термін не вказано в його тексті, та діє доти, доки не буде

скасований або поки не буде виконаний чи поки не закінчиться термін його дії, вказаний у самому наказі. Розпорядження видаються з метою оперативного вирішення поточних проблем, пов'язаних із діяльність Вищої ради правосуддя. Вища рада правосуддя має право ухвалювати рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності, рішення про звільнення судді з посади; рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; рішення про переведення судді з одного суду до іншого; рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації, рішення про припинення відставки судді [191].

Відповідно до цього можемо зробити висновок, що Вища рада правосуддя є головним суб'єктом публічної адміністрації судової гілки влади, до компетенції якої входить практично вся логістика кар'єри суддів, головні повноваження щодо видання підзаконних нормативно-правових актів щодо забезпечення правосуддя та судової адміністрації, зокрема з кадрового призначення керівників забезпечувальних підрозділів судової гілки влади.

На думку громадських активістів, результати практичної діяльності Вищої ради правосуддя попереднього складу були неналежні. Наприклад, не відсторонювались від правосуддя судді, щодо яких були порушені кримінальні провадження за колабораціонізм та державну зраду, і навпаки – притягувались до спеціальної дисциплінарної відповідальності судді, які ухвалювали справедливі рішення, що не подобалися вищим посадовим особам держави від виконавчої влади [392].

Ми в свою чергу підкреслюємо недосконалість матеріальних і процедурних норм обрання членів Вищої ради правосуддя. За першою складовою ми переконані, що членами Вищої ради правосуддя можуть бути виключно судді та судді у відставці. Що стосується процедури їх обрання, то тут добір має здійснюватися за системою засад справедливості, конкуренції, доброчесності та професіоналізму. Зокрема критерій справедливості в умовах воєнного стану та на 5 років після його закінчення – це такий

юридичний стан, коли до претендента на посаду члена Вищої ради правосуддя має обов’язково висуватися вимога наявності правового статусу учасника бойових дії. Однак позитивні вимоги до претендентів на посади члені Вищої ради правосуддя мають доповнюватися негативними. А саме додатково до законодавчо вже визначених заперечень має бути додано заборону ухвалювати участь у конкурсі на заняття вакантної посади члена Вищої ради правосуддя родичам, друзям, партнерам та іншим близьким особам Президента України, членів Кабінету міністрів України, керівника Служби безпеки України, народних депутатів України, осіб, які останні 5 років входили до складу будь-яких політичних партій чи були народними депутатами України, та осіб, які визнані такими, що мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (є олігархами), відповідно до Закону України від 23 вересня 2021 р. № 1780-IX «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [301].

Слушно в певному аспекті наших роздумів наголошує І. Бенедисюк, який очолював попередника Вищої ради правосуддя, був головою Вищої ради юстиції, що судова влада має позбутися політичного впливу. У цьому аспекті головною складовою є політична незалежність Вищої ради правосуддя, адже саме вона відповідає за формування суддівського корпусу, за ухвалення остаточних рішень щодо призначення кандидатів на посади суддів і внесення відповідних подань про призначення суддів Президенту; за звільнення суддів із посади; за переведення судді з одного суду до іншого; за ухвалення рішень стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; за ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. Також Вища рада правосуддя надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом. Вища рада правосуддя є єдиним органом, який здійснює дисциплінарні провадження щодо суддів. Крім того думку І. Бенедисюка Вища рада правосуддя

відповідає за незалежність судової влади та здійснює механізми організації бюджетних процесів у судовій владі» [20].

Тим самим, з урахуванням наших пропозицій щодо формування персонального складу Вищої ради правосуддя, їх законодавчо виписані обв'язки і права, що складають їх конституційний та адміністративно-правовий статус, дозволяють зробити українську судову владу незалежною та неупередженою, що на високому рівні захищає права, свободи та законні інтереси громадян нашої держави.

У свою чергу Вища кваліфікаційна комісія суддів України є також державним органом суддівського врядування, який діє на постійній основі в системі правосуддя України. У Законі від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII правовому статусу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та інструментам її публічної діяльності присвячена ціла однойменна глава в розділі V «Кваліфікаційний рівень судді». Згідно з цим вона складається з шістнадцяти членів, вісім з яких призначаються зі складу суддів або суддів у відставці [310]. Тобто в цьому Законі законодавець мінімально виконав європейські стандарти та рекомендації Венеціанської комісії, що не менше половини членів органів суддівського врядування має складатися із суддів та суддів у відставці.

До повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України належить те, що вона веде облік інформації про кількість вакантних посад у судах, зокрема суддів; здійснює добір кандидатів для призначення на посаду судді, зокрема організацію для них спеціального іспиту відповідно до законодавства, та приймає кваліфікаційний іспит; вносить до Вищої ради юстиції подання про призначення кандидата на посаду судді, рекомендації щодо переведення судді на іншу посаду, за винятком переведення на іншу посаду як дисциплінарного стягнення. Вища кваліфікаційна комісія суддів України визначає потреби державного замовлення на професійну підготовку кандидатів на посади суддів у Національній школі суддів України, затверджує форму та зміст заяви про участь у доборі кандидатів на посаду

судді, анкети кандидата на посаду судді, а також порядок складання відбірного іспиту та методику оцінювання його результатів, проходження спеціального навчання кандидата на посаду судді; методику проведення кваліфікаційного іспиту та оцінювання кандидатів. Затверджує положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді, порядок і методику оцінювання кваліфікації претендента, порядок формування й ведення судової справи (справи кандидата на посаду судді) та інші процедури виконання обов'язків. Вона здійснює кваліфікаційне оцінювання, забезпечує ведення суддівської діяльності кандидата на посаду судді, бере участь у міжнародному співробітництві, зокрема налагодженні зв'язків з іноземними установами й організаціями, проєктами міжнародної технічної допомоги судовій гілці влади, є бенефіціаром та отримувачем міжнародної технічної допомоги, головним менеджером міжнародної допомоги іноземних держав, банків і міжнародних організацій та фінансових установ [311]. В умовах сьогодення новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України проходить період становлення: тільки на початку 1 червня 2023р. на засіданні Вищої ради правосуддя було призначено 16 членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та обрано його голову. Ним став Р. Ігнатов – суддя Київського апеляційного суду. З цього часу Комісія набула правоможності виконувати свої функції [292].

Тим самим Вища кваліфікаційна комісія суддів України є низовим рівнем суддівського врядування. На завершальному етапі конкурсу Вища рада правосуддя проводить відкриту співбесіду з кандидатами, рекомендованими відбірною комісією, за встановленою методикою за її результатами формується персональний склад, а також відібрані кандидати призначаються на вакантні посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, або ухвалює вмотивоване рішення про відмову у призначенні. Співбесіди та добір кандидатів до складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України здійснюються Вищою радою правосуддя з дотриманням таких принципів: верховенства права; політичний нейтралітет;

незалежність і неупередженість; усебічність, добросовісність і обачність; обґрунтована підозра; рівність умов для всіх кандидатів; недискримінація кандидатів; процесуальна справедливість; відповідність меті та повноваженням добору. Так, за принципом прозорості добору на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України Вища рада правосуддя обирає та призначає члена за критеріями чесності, професійної кваліфікації та політичної нейтральності. Зокрема, якщо кандидат є незалежним, чесним, неупередженим, некорумпованим, сумлінним, етичним, має бездоганну поведінку у своєму професійному та особистому житті, і не має жодних сумнівів у протилежному, він уважається таким, що відповідає критерію чесності (із вивченням даних про законність джерел походження майна, рівень життя кандидата або членів його сім'ї відповідно до задекларованих доходів, способу життя кандидата відповідно до його статусу [319; 235].

Проаналізована методика проведення Вищою радою правосуддя співбесіди, добору та призначення кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також Регламент Конкурсної комісії кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, на наш погляд, є такими що загалом відповідають вимогам сьогодення. Ці підзаконні нормативно-правові акти, які були затверджені вищим органом суддівського врядування, дозволяють успішно провести добір і призначення доброчесних та професійних членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Наприклад, голова правління Фундації DEJURE М. Жернаков, який опікувався питанням судової реформи, новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оцінив як «хороший» [75].

Отже, відповідно до засад адміністративно-правового статусу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України вона є провідним забезпечувальним низовим органом суддівського врядування, який здійснює супровід службової кар'єри судді.

Загалом треба зробити висновок, що суспільні відносини у сфері засад публічного адміністрування органів суддівського врядування в Україні на

сучасному етапі розвитку його забезпечення виходять за межі конструкції минулого. Так, на наш погляд, до органів суддівського врядування крім Вищої вищі ради правосуддя та низового рівня Вищої кваліфікаційної комісії суддів України можна віднести й Конкурсну комісію кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, законодавчі основи діяльності якої зазначено в п.10 та ст.ст. 18 та 95 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

3.3. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування Ради суддів України

В усіх сферах суспільного життя демократичних правових держав функціюють певні органи самоврядування, адже це є розумним та ефективним способом ефективного вирішення викликів публічного та суспільного характеру й максимально наближеним до громадян чи їх об’єднань. Держава стимулює розвиток самоврядування.

У Законі від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII визначено, що організаційними формами суддівського самоврядування є збори суддів, Рада суддів України, з’їзд суддів України. Суддівське самоврядування в Україні здійснюється через збори суддів місцевого суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, Пленум Верховного Суду, Раду суддів України; з’їзд суддів України.

З’їзд суддів України є найвищим органом суддівського самоврядування. Він має повноваження заслуховувати звіти Ради суддів України про виконання завдань органів суддівського самоврядування щодо забезпечення незалежності судів і суддів, організаційного та фінансового забезпечення діяльності суду; заслуховує інформацію суддів України про діяльність вищої кваліфікаційної комісії; заслуховує інформацію голови Державної судової адміністрації України про її діяльність та інше [148].

Наприклад, 12 січня 2023 р. відбувався XIX позачерговий З'їзд суддів України, головним меседжем якого було окреме питання забезпечення незалежності суддів. У рішення зафіксовано звернення до Верховної Ради України з пропозиціями щодо змін і доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» стосовно невідкладного врегулювання питання оплати праці працівників судів, про виплату винагороди суддям, призваним на військову службу під час мобілізації; удосконалення окремих питань призначення суддів, повноваження яких припинилися. Делегати висловили з'їзду думку про неприпустиме послаблення конституційної ролі органів суддівського самоврядування як основної гарантії діяльності судової гілки влади, звернули увагу суб'єктів законодавчої ініціативи на потребу посилення функцій органів суддівського самоврядування у питаннях організації роботи судів, комунікаційної діяльності судової влади [325].

Без усякого сумніву, з'їзд суддів України виконує найбільш важливі функції суддівського самоврядування. Проте він збирається періодично. Постійно чинним органом суддівського самоврядування є Рада суддів України, адже саме вона є виконавчим органом з'їзду суддів України. Тим самим у період між з'їздами Рада суддів України організовує виконання рішень з'їзду суддів України та контроль за їх виконанням, а також вирішує питання про скликання з'їзду суддів України. Рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування [310].

Проблематика діяльності Ради суддів України визначається ступенем складності вирішення питання взаємовідносин між самоврядуванням і публічним адмініструванням, а також їх взаємозалежністю та тісними правовими зв'язками. Якщо розглядати проблему крізь призму Конституції України, то посилюється принцип народовладдя, згідно з яким носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (здійснює владу безпосередньо та через органи держави), в якому можна стверджувати, що практична реалізація цього принципу є здійсненням своєрідного «самоуправління» всім українським народом, який за своїми основними

ознаками є «звичайним» самоуправлінням окремої групи. Це схоже на самоуправління (колективне), хоча в значно більших масштабах. На слушну думку В. Кіселичник, якщо буквально «слідувати букві» Конституції України, здійснюючи владу через органи державної влади, народ може визнати й санкціювати самоврядну діяльність окремих груп (колективів), а в окремих випадках – навіть делегувати їм частину державноладних повноважень. Легалізація органу самоврядування автоматично надає йому статус юридичної особи. Проте чи може самоуправління бути особливим видом публічного адміністрування, а орган самоврядування функціювати як орган державної влади? Це питання вирішується залежно від наявності в органу самоврядування повноважень державновладного характеру. Крім того можливі тільки два варіанти їх отримання – авторизація (визнання) й делегування. Найпоширенішим способом є передання повноважень держави органу самоврядування. Санкції дуже рідко зустрічаються як спосіб отримання повноважень державної влади й пов'язані з визнанням державою повноважень, які мають владний характер (вони в основному подібні до повноважень, які зазвичай здійснюються державними органами за інших обставин), незалежно від волі держави і часто – від історично сформованих окремих органів самоврядування до її виникнення. Таким чином, ураховуючи вищезазначену конвенцію, потрібно «перетерпіти» наявність таких повноважень в органів державного самоврядування та оформити їх, тобто визнати державними повноваженнями й закріпити на рівні органів державного самоврядування нормативно-правовими актами [188].

Це повномірно поширюється на Раду суддів України, яка сама себе презентує як головний виконавчий орган суддівського самоврядування. Головне її завдання – здійснювати заходи щодо забезпечення незалежності суддів, адже суддівське самоврядування є однією з гарантій забезпечення самостійності судів і незалежності суддів. Визначено, що основними пріоритетами діяльності Рада суддів України є розроблення та організація виконання заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів,

поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів; розгляд питань правового захисту суддів, соціального захисту суддів та їхніх сімей, ухвалення відповідних рішень із цих питань; здійснення контролю за організацією діяльності судів, заслуховування з цих питань Голови Державної судової адміністрації України, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь Державної судової адміністрації України; звертання з пропозиціями щодо питань діяльності судів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування; затвердження зразків посвідчень судді, судді у відставці; здійснення контролю за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, Голови чи членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України чи його заступників; ухвалення рішень про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі, якщо такий конфлікт не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом) [309].

Згідно з Положенням про Раду суддів України до її повноважень належать розроблення та організація заходів щодо забезпечення незалежності судів і суддів, удосконалення стану організаційного забезпечення діяльності судів; розгляд питань правового захисту суддів, соціального захисту суддів та членів їх сімей; затвердження Положення про державну судову адміністрацію України; призначення на посаду та звільнення з посади голови Державної судової адміністрації України та його заступників; заслуховування інформації про діяльність голови Державної судової адміністрації України; визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України за поданням голови Державної судової адміністрації України; здійснення контролю за організацією діяльності суду; звернення до органів державної влади та управління із пропозиціями з питань судової діяльності; розгляд повідомлень про загрозу незалежності судді, розслідування таких звернень та вжиття

необхідних заходів для усунення загрози незалежності; здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів Конституційного Суду України та суддів судів загальної юрисдикції, голови та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників; затвердження положення про помічника судді, про автоматизовану систему документообігу суду, про автоматизовану систему ідентифікації членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, перевірки наявності інформації за погодженням з Державною судовою адміністрацією України; затвердження переліку судових рішень судів загальної юрисдикції з умовою включення до Єдиного державного реєстру судових рішень, положення про організацію і діяльність служби судових виконавців та зразків форменого одягу судових виконавців [178].

На наш погляд, Рада суддів України, маючи вагомі повноваження, не належно ними користувалася в першу чергу в реалізації основного свого завдання – забезпечення незалежності суду та його відповідальності. Це підтверджується думкою голови Ради судів України В. Сімоненко (2014 – 2018 рр.), яка констатувала факт, що недопущення втручання в діяльність судів нереально виправити, адже на її погляд, втручання в роботу представників судової гілки влади змінює «забарвлення» з політичного на бізнесове. Вона доводила, що якщо вдалося погасити політичну складову й роз’яснити громадськості, що розгляд справ має відбуватися поза політикою, вивільнену нішу заповнять бізнесмени, які використають громадськість, аби досягнути своєї мети під час вирішення певного конфлікту [341]. На наш погляд, В. Сімоненко перебільшує негативний вплив суб’єктів громадянського суспільства на незалежність правосуддя та критично не оцінювала (або не хотіла критикувати) вище політичне керівництво України, яке на той час здійснювало формування Верховного Суду, суддею якого вона стала [401; 363; 76; 361].

На наш погляд, спосіб і процедура формування Ради суддів України є належними. Відповідно ми на ньому не буде загострювати увагу наукової спільноти. У час написання дисертації головою Ради суддів України є Б. Моніч, суддя Сьомого апеляційного адміністративного суду, заступниця голови Ради суддів України – О. Марченко, секретарка Ради суддів України – О. Журавська [278]. Вони, на нашу думку, належно забезпечують публічний інтерес – виконують поскладені на них адміністративні обов'язки щодо забезпечення правосуддя в Україні.

На слушну думку В. Кіселичник, юридична природа Ради суддів України підпадає під ознаки владної, підзаконної та виконавчо-розпорядчої діяльності (останній елемент особливо чітко виявляється під час здійснення поточного публічного адміністрування чи поточного публічного контролю). Водночас це не категоричне твердження щодо того, що не всі управлінські відносини, які виникають за участю Ради суддів України, є адміністративно-правовими. У цьому випадку вченими звернуто увагу на ту частину, яка охоплюється предметом адміністративного права та дає нам змогу розглядати органи суддівського самоврядування як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення системи судів загальної юрисдикції. Загалом уся адміністративна управлінська діяльність Ради суддів України може бути поділена на дві великі групи – на внутрішню адміністративну управлінську діяльність (наприклад, Рада суддів України затверджує зразки посвідчень судді, судді у відставці, народного засідателя, присяжного тощо) та зовнішню адміністративну управлінську діяльність (наприклад, Рада суддів України призначає на посаду та звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України та його заступників, а також здійснює контроль за організацією діяльності судів) [188].

Треба зазначити, що Рада суддів України є дійсно робочим виконавчим органом, який робить вагомий внесок у забезпечення правосуддя, особливо в умовах воєнного стану, зумовленого повномасштабним вторгненням російсько-терористичних військ в Україну, що призвело до тимчасового

окупації деякої території України і, як наслідок, припинення здійснення на них правосуддя. Наприклад, 22 червня 2023 р. відбулося засідання Ради суддів України, участь у засіданні якого взяли 19 членів Ради в онлайн режимі та ще 5 були присутні особисто. Відтак, затвердивши порядок денний засідання, члени Ради суддів перейшли до розгляду визначених питань. Першим питанням у порядку денному було виконання рішення Ради суддів України щодо розгляду нерозподілених судових справ, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану. Голова Ради суддів України Б. Монич поінформував присутніх, що в низці місцевих судів міста Полтави та Полтавської області, а також міста Харкова та Харківської області виникла неоднозначна ситуація з виконанням рішення Ради суддів. Від цих судів до Ради надходили звернення, а тому ця ситуація вимагає вивчення на місці. Відповідно було ухвалено рішення про створення групи для відвідання цих місць із вивченням стану справ у судах. До складу цієї групи увійшли члени Комітету з питань організаційно-кадрової роботи судів, органів суддівського самоврядування, матеріально-побутового й фінансового забезпечення судів і суддів, дотримання прав суддів та працівників, Комітету з питань співпраці з медіа, державними та недержавними органами та організаціями, Комітету з питань дотримання етичних норм, запобігання корупції й врегулювання конфлікту інтересів. Також Рада суддів України на цьому засіданні делегувала секретарку Ради, суддю Деснянського районного суду міста Києва О. Журавську до складу Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх, яка є тимчасовим консультативно-дорадчим органом Кабінету Міністрів України [318].

Наведемо типові приклади іншої адміністративної діяльності Ради суддів України. У формі розпорядчої діяльності Рішенням Раду суддів України від 4 травня 2023 р. було схвалено Концепцію розвитку комунікаційної політики судової влади, згідно з якою основною метою є забезпечення відкритості, прозорості та доступності інформації про

діяльність судової гілки влади, підвищення рівня довіри до судової гілки влади й розуміння сутності та принципів роботи судових органів за допомогою висвітлення інформації про діяльність судової гілки влади із залученням медіа, громадян та інших зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Завданнями Концепції є розроблення та впровадження єдиної системи комунікації для всіх органів та установ судової гілки влади задля забезпечення належної координації та взаємодії; підвищення рівня відкритості та доступності інформації про діяльність судів, про ухвалені судові рішення та про інші аспекти роботи судової гілки влади для стейкхолдерів; розроблення та впровадження ефективних механізмів зворотнього зв'язку з громадськістю, що дозволяє оперативно реагувати на запити стейкхолдерів щодо питань діяльності судової гілки влади; використання сучасних комунікаційних технологій та платформ для забезпечення широкого охоплення аудиторії та високої якості надання інформації; підвищення професійної компетентності та навичок співробітників органів судової гілки влади у сфері комунікацій, надання їм необхідної підготовки та підтримки; організація та проведення регулярних інформаційних заходів, таких як пресконференції, круглі столи, вебінари, що сприятимуть підвищенню обізнаності громадськості з питань діяльності судової гілки влади; розроблення інформаційно-освітніх програм та матеріалів, спрямованих на підвищення правової культури населення і зміцнення довіри до судової гілки влади; забезпечення моніторингу та оцінки ефективності комунікаційної стратегії, внесення коректівів та її вдосконалення відповідно до виявлених потреб та змін у відносинах між судовою владою та суспільством; розроблення та впровадження програми взаємодії з медіа та іншими стейкхолдерами, спрямованої на підтримку позитивного іміджу судової гілки влади та підвищення рівня довіри до її діяльності; формування партнерства з медіа, громадськими організаціями й іншими зацікавленими сторонами для спільної реалізації проєктів та ініціатив, спрямованих на підвищення якості судової комунікації [329].

Ще одним прикладом розпорядчої діяльності є рішення Ради суддів України від 18 травня 2018 р. №21, яким було затверджено «Положення про помічника судді», згідно з яким помічник судді – це працівник патронатної служби в суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя. Він є працівником апарату суду. Однак із питань підготовки та організаційного забезпечення судового процесу підзвітний лише відповідному судді. Суддя є його безпосереднім керівником. Уточнено, що помічник голови суду – це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею, обраним у встановленому порядку головою суду, адміністративних повноважень, визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів», а також повноважень щодо здійснення правосуддя. Помічник судді-члена Ради суддів України – це працівник патронатної служби, який забезпечує виконання суддею-членом Ради, обраним у встановленому порядку з'їздом суддів України, його обов'язків члена Ради суддів України, а також повноважень щодо здійснення ним правосуддя [330].

У формі виконавчої діяльності типовим і комплексним адміністративним актом є рішення від 4 травня 2023 р. № 17 Ради суддів за результатами вивчення стану організації роботи Тиврівського районного суду Вінницької обл. Це було здійснено відповідно до рішення Ради суддів України від 3 лютого 2023 р. № 12 робочою групою у складі членів Ради суддів України з 27 лютого по 3 березня 2023 р. До вивчення роботи суду також було залучено начальника відділу супроводу онлайнсервісів Департаменту централізованого адміністрування мереж та системного супроводу державного підприємства «Інформаційні судові системи» й завідувача сектору організаційного забезпечення діяльності судів та судової статистики Територіального управління ДСА України в Вінницькій обл. У результаті було перевірено організацію роботи суду, номенклатуру справ суду з урахуванням вимог Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних України. Виявлено, що є випадки, коли справи передаються до канцелярії із затримкою (більше п'яти

днів). У питанні скликання і проведення зборів суддів виявлено, що рішенням зборів суддів Тиврівського районного суду Вінницької області від 28 лютого 2020 р. №1 затверджено Положення про збори суддів, яке регламентує правові засади діяльності зборів, порядок скликання, підготовки і проведення зборів, розгляду питань та ухвалення рішень із питань, віднесених до компетенції зборів суддів. 2022 року збори суддів скликалися 4 рази.. За результатами зборів суддів, обрано ювенального суддю та слідчих суддів. 21 липня 2022 р. зборами суддів ухвалено рішення внести зміни до Засад використання автоматизованої системи документообігу суду та скласти графік використання суддями залів судових засідань із метою недопущення зриву судових засідань, що проводяться в режимі відеоконференцзв'язку. Щодо проведення нарад у суді виявлено, що 2022 року наради із суддями не проводилися. Керівником апарату суду О. Костюшко-Царук, виконувачем обов'язків керівника апарату С. Чорною, О. Рудою 2022 року з апаратом суду проведено 5 нарад. Зокрема під час нарад проведено навчання з розгляду звернень громадян, внесення інформації про доступність суду для людей з інвалідністю. Загалом у результаті вивчення організаційної роботи Тиврівського районного суду Вінницької обл. Рада суддів України ухвалила рішення рекомендувати голові суду в місячний строк скликати збори суддів для обговорення та ухвалення рішень, спрямованих на усунення виявлених недоліків в організаційній роботі суду [329].

У формі видання адміністративного індивідуального акта кадрового спрямування існує рішення Ради суддів України від 4 травня 2023 р. № 14 про призначення членів Ради О. Грубника, В. Чорну членами Кваліфікаційної комісії приватних виконавців строком на 2 роки [329]. Рішення Ради суддів України від 3 лютого 2023 р. № 5 щодо забезпечення реєстрації й розгляду справ, переданих до інших судів в умовах зміни територіальної підсудності в умовах воєнного стану [328].

Голова Ради суддів України Б. Моніч уважає, що Рада в умовах сьогодення разом з іншими суб'єктами судової гілки влади працюють над

вирішенням питання відсутності суддів у місцевих загальних та апеляційних судах, відновленням роботи судів на деокупованих територіях, зокрема їх матеріально-технічного та організаційного забезпечення, забезпечення доступу громадян до правосуддя в умовах війни з російською федерацією. Голова Ради суддів України підкреслює, що з перших днів агресії й зараз Радою були врегулюванні невідкладні проблемні питання судової влади. Сьогодні на порядок денний виходять питання колаборційної діяльності й навіть державної зради серед суддів. Вирішено питання про призупинення дії трудових договорів та виплати суддівської винагороди суддям та працівникам апарату, які залишились на тимчасово окупованих територіях. Якщо після деокупації з'ясується, що суддя чи працівник апарату суду успішно пройшов необхідну перевірку, у співпраці з ворогом не був помічений, то його права будуть відновлені [241].

Також правильним, на наш погляд, є те, що Рада суддів України має звернутися до Кабінету Міністрів України щодо можливості виїзду за кордон жінок-суддів із метою лікування й відвідування родичів, а також суддів-військовослужбовців, які є мобілізованими до Збройних Сил України під час відпустки. Адже, на сьогодні існує обмеження на виїзд за кордон невійськовозобов'язаних жінок – державних службовців, зокрема жінок-суддів, суддів-військовослужбовців, сім'ї яких (батьки, діти, онуки) перебувають за кордоном, і вони на час дії воєнного стану позбавлені можливості відвідувати свої родини навіть під час перебування у відпустці. На слушну думку Ради суддів України, у чинних обмеженнях є ознаки дискримінації жінок-суддів, наявне надмірне обмеження їх свободи пересування підзаконним актом, у той час як утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [230]. На наш погляд, Кабінет Міністрів України, забороняючи суддям своєю постановою від 27 січня 2023 р. № 69, яка є підзаконними нормативно-правовими актом, виїжджати за межі України [286], перевищив свої повноваження. У частині обмежень виїзду за межі України суддів постанова має бути скасована

Кабінетом Міністрів України за власною ініціативою або оскаржена в цій частині в системі адміністративного правосуддя.

Крім того Рада суддів України наголошує на вирішенні питання виплати суддівської винагороди суддям, які служать у Збройних силах України та інших військових формуваннях: Рада стоїть на позиції, що суддівська винагорода суддям, які несуть службу в ЗСУ, має виплачуватися в повному обсязі. На жаль, у деяких судах та територіальних управліннях Державної судової адміністрації цю точку зору не розділяють. У майбутньому треба буде масово розглядати судам воєнні злочини, цивільні справи про відшкодування шкоди, адміністративні справи, пов'язані із захистом прав військовослужбовців. Тому визначати чисельність суддів потрібно з певним запасом – не тільки на перспективу зростання кількості судових справ, а й з урахуванням можливої плинності кадрів. Потрібно сформувати такий кадровий резерв, щоб як мінімум на чотири роки було забезпечено належне функціювання судової гілки влади. Піднімаючи питання розгляду справ, які було передано у зв'язку зі зміною підсудності в інші суди, було зазначено, що зараз судді визначають два варіанти розв'язання проблеми: або розгляд справ у суді, куди вони були передані за підсудністю, або повернення справ до суду, з якого вони надійшли [241].

Усе вищевикладене дає можливість сформувати такі узагальнення щодо засад адміністративно-правового статусу Ради суддів в Україні та інструментів публічного адміністрування:

– Рада суддів України є головним серед органів суддівського самоврядування, виконує виконавчі адміністративні функції щодо забезпечення правосуддя, рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування;

– Рада суддів України, маючи вагомі повноваження, належно їх виконує в питаннях реалізації основного свого завдання – забезпечення незалежності судової гілки влади;

– законодавчо встановлений спосіб і процедура формування Ради суддів України є належними, відповідно основний виклик, який стоїть перед суддівської спільнотою, – це делегування до неї доброчесних та активних суддів, які зможуть відстоювати інтереси правосуддя перед впливовими посадовими особами виконавчої та законодавчої гілок влади, принципово ставитися до колег, щодо яких доводяться недоброчесні вчинки;

– Рада суддів України активно виконує розпорядчу, виконавчу, контрольну й комунікативну адміністративні функції щодо забезпечення правосуддя засобами суддівського самоврядування;

– в умовах повномасштабного російсько-терористичного вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2020 р., уведеного у зв'язку з цим воєнного стану Рада суддів України разом з іншими суб'єктами судової гілки влади вирішує нагальні питання щодо розгляду судових справ, переданих у зв'язку зі зміною підсудності в інші суди через припинення функціювання українських судів на тимчасово окупованих територіях; отримання повної фінансової винагороди суддями, які добровільно пішли служити в Збройні сили та інші суб'єкти безпеки й оборони України; визначення чисельності суддів з урахуванням перспективи збільшення навантаження через велику кількість судових справ про воєнні злочини, цивільних справи про відшкодування шкоди, завданої військкоми діями, адміністративних справ, пов'язаних із захистом прав військовослужбовців.

Отже, Рада суддів України є головним суб'єктом публічної адміністрації серед органів суддівського самоврядування, виконуючи виконавчі адміністративні функції щодо забезпечення правосуддя. Вона активно виконує розпорядчу, виконавчу, контрольну та комунікативну адміністративні функції щодо забезпечення правосуддя засобами суддівського самоврядування. Рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та вагомими, авторитетними й переконливими для інших суб'єктів судової, законодавчої та виконавчої гілок влади.

3.4. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування Державної судової адміністрації України та судової охорони

Правосуддя треба забезпечувати всім необхідним для його належного його здійснення. Це прості, можна сказати, елементарні невід'ємні матеріальні та фінансові потреби, без яких не може існувати будь-яка установа й державна судова зокрема. Для того, щоб здійснювати правосуддя, суди мають бути забезпечені адміністративними приміщеннями, обладнаними відповідно до визначених стандартами залами судової засідань, нарадчими кімнатами, кабінетами для суддів, персоналу апарату суду, створювати належні умови для учасників судових процесів. Суддям має вчасно та у повному обсязі виплачуватися суддівське винагорода, апарату суду – зарплата. Має бути забезпечена недоторканність суддів, в адміністративних приміщеннях суду має підтримуватися безпека та порядок. Усі ці функції покладаються на спеціалізований суб'єкт публічної адміністрації, який здійснює їх, забезпечуючи функції виконавчої влади всередині судової гілки влади – Державної судової адміністрації України.

Тим самим зміст адміністративно-правового статусу та інструментів публічного адміністрування Державної судової адміністрації викликає по-справжньому науковий інтерес в умовах нашого аналізу.

Державна судова адміністрація є основним органом публічної адміністрації, який має специфічну юридичну природу, не входячи в систему органів виконавчої влади, однак здійснює виконавчо-розпорядчі функції в системі судової влади, Здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов здійснення судочинства, надання фізичним і юридичним особам адміністративних послуг, а також забезпечення законних інтересів держави та суспільства загалом. Основні завдання Державної судової адміністрації полягають у здійсненні організаційного забезпечення функціювання суду та забезпечення

фінансування органів судової влади, суддівського самоврядування, а також усіх інших суб'єктів публічної адміністрації, які виконують свої повноваження у сфері здійснення правосуддя [51].

Відповідно до ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в Україні діє єдина система забезпечення функціювання судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Державна судова адміністрація України та Національна школа суддів України, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів. Державна судова адміністрація України забезпечує виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів [310].

Практично можна стверджувати, що основним органом суддівської публічної адміністрації в Україні є Державна судова адміністрація України. Відповідно до ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII Державна судова адміністрація України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом. Державна судова адміністрація України підзвітна Вищій раді правосуддя у межах, визначених законом. Державна судова адміністрація України має територіальні управління. Рішення про утворення територіальних управлінь та визначення їх кількості ухвалюється Державною судовою адміністрацією України за погодженням з Вищою радою правосуддя. Правовий статус посадових осіб Державної судової адміністрації України, її територіальних управлінь визначається Законом України «Про державну службу». Державна судова адміністрація України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс та рахунки в органах Державної казначейської служби України [311].

Матеріальне та фінансове забезпечення, ефективність, своєчасність та якісність надання адміністративних і судових послуг реалізуються через налагоджену роботу всіх органів судової публічної адміністрації. Адже тільки належне забезпечення функціювання органів судової влади може надати якісний захист прав, свобод і законних інтересів громадян нашої держави. Отже, у сучасному апараті державної влади більшість обов'язків щодо організаційного забезпечення лежить на спеціальному органі публічної адміністрації – Державній судовій адміністрації України.

На думку О. Красноборова, до правових форм діяльності Державної судової адміністрації України належать: видання нормативно-правових актів, виконання інших юридично значущих дій та укладення адміністративних угод. У свою чергу до організаційних форм діяльності Державної судової адміністрації України належать заходи, спрямовані на оптимізацію відносин щодо інформаційного, кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення, а також зміцнення взаємодії Державної судової адміністрації України з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськістю. Підвищення ролі та відповідальності Державної судової адміністрації України у вирішенні проблем здійснення судами незалежного правосуддя, подальший розвиток і вдосконалення системи нормативно-правових актів, а також здійснення систематизації та оновлення нормативної бази, що стосується організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, також є важливими в публічному адмініструванні правосуддя [211].

Отже, до компетенції адміністративної діяльності Державної судової адміністрації щодо адміністративно-правового забезпечення правосуддя варто віднести такі зовнішні чинники її діяльності, як видання підзаконних нормативно-правових актів й індивідуальних (адміністративних) актів, укладення адміністративних договорів, учинення фактичних дій та здійснення матеріально-технічних операцій.

Наприклад, з виконання Закону України від 13 грудня 2022 р. № 2825-IX «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» утворено Київський міський окружний адміністративний суд (КМОАС). Відповідно до частини п’ятої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» наказом Державної судової адміністрації України від 21 лютого 2023р. № 53/к Н. Оленченко було призначено тимчасовим виконавцем обов’язків керівника апарату КМОАС. 28 лютого 2023 р. здійснено державну реєстрацію новоутвореної юридичної особи – Київського міського окружного адміністративного суду, про що внесено запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Ідентифікаційний код юридичної особи КМОАС – 44951485. Адреса місця розташування юридичної особи – 01601, місто Київ, вул. Липська, будинок 18/5. Офіційна адреса електронної пошти КМОАС: inbox@kmoas.court.gov.ua.

Рішенням Вищої ради правосуддя від 25 липня 2023 р. № 751/0/15-23 визначено на 2023 р. тимчасову кількість суддів у Київському міському окружному адміністративному суді – 51 (п’ятдесят одну) посаду. 31 липня 2023 в. о. Голови Державної судової адміністрації України погоджено, а т. в. о. керівника апарату КМОАС затверджено тимчасову структуру та тимчасову штатну чисельність Київського міського окружного адміністративного суду на 2023 рік (51 суддя, 166 працівників апарату суду) [186]. Цим прикладом щодо реорганізації суду наочно показується складність адміністративної забезпечувальної діяльності Державної судової адміністрації України в системі органів судової гілки влади.

Звертаючись до теорії адміністративного права, треба зазначити, що правовий статус суб’єктів права складається з об’єктивних, фактично чинних елементів, виявивши та проаналізувавши які, можна пізнати статус комплексно. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед його структурних елементів можна виділити головні та з’ясувати характер їх

взаємозв'язків із середовищем функціювання. Застосовуючи системний метод дослідження, можна визначити поняття «правовий статус» як комплексне юридичне явище, що визначає статус (становище) суб'єкта у відповідній системі, відокремити його статистичні й допоміжні елементи [322].

Відповідно до вищезазначеного до основи адміністративно-правового статусу більшість учених-адміністративістів включають права та обов'язки, а тому і ми в нашому дослідженні візьмемо їх за основу.

В. П'ятковський уважає, що суб'єкти адміністративного права – це учасники суспільних відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні (суб'єктивні) обов'язки, установлені адміністративно-правовими нормами. Адміністративне право наділяє правосуб'єктністю широке коло учасників соціальних зв'язків, про що свідчить велика кількість управлінських відносин у суспільстві, а система суб'єктів адміністративного права складніша за систему суб'єктів будь-якої іншої галузі права. Це зумовлено як різноманітністю відносин, які регулюються цією галуззю, так і політикою держави, спрямованою на надання права участі в адміністративних правовідносинах різним учасникам. При цьому потрібно відрізняти суб'єкта права від суб'єкта адміністративних правовідносин. Якщо перший наділений потенційною здатністю вступати у правовідносини, то суб'єкт адміністративно-правових відносин є фактичним учасником правових зв'язків [267].

Отже, Державна судова адміністрація є ключовим суб'єктом адміністративного права, має власні суб'єктивні права та обов'язки, які й становлять основу її адміністративно-правового статусу.

В. Авер'янов уважає, що адміністративно-правові відносини формуються, як правило, в особливій сфері суспільного життя – публічному адмініструванні – у зв'язку зі здійсненням суб'єктами публічної адміністрації публічних функцій. Публічне адміністрування – це діяльність суб'єкта публічної адміністрації, спрямована на виконання владних повноважень

публічного змісту, що відбувається через використання засобів управління, надання адміністративних послуг, участь у відносинах відповідальності суб'єктів публічної адміністрації, застосування заходів впливу за порушення правил, установлених публічною адміністрацією [2, с.102-103].

Отже, Державна судова адміністрація України є суб'єктом публічного адміністрування, провідним учасником адміністративно-правових відносин у сфері суддівського публічного адміністрування та наділена адміністративно-правовими повноваженнями щодо організаційного й фінансового забезпечення інтересів органів судової влади.

Відповідно до Положення про Державну судову адміністрацію України вона є органом у системі судової влади, діяльність якого підзвітна з'їзду суддів України, а в період між з'їздами суддів – Раді суддів України. ДСА України здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціювання судів і діяльності суддів, представляє суди у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування в межах повноважень, установлених законом. Організаційне забезпечення становлять заходи матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, організаційно-технічного характеру, ведення судової статистики, діловодства та архіву суду. Основними завданнями ДСА України є організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, визначених законом; забезпечення належних умов діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених законом; участь в утворенні та ліквідації судів загальної юрисдикції [302].

Наприклад, на виконання абзацу четвертого пункту 41 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України ДСА України зверталась до Вищої ради правосуддя (лист від 06.06.2023 № 11-6750/23) із пропозицією щодо перерозподілу бюджетних видатків за кодами

економічної класифікації видатків 2113 «Суддівська винагорода» на суму 25 638,9 тис. грн, КЕКВ 2111 «Заробітна плата» – 1 725,1 тис. грн та КЕКВ 2120 «Нарахування на оплату праці» – 3 551,8 тис. грн у розрізі апеляційних судів та територіальних управлінь ДСА України (щодо місцевих загальних судів) у зв'язку з достроковим закінченням відрядження суддів. 8 червня 2023 р. Вищою радою правосуддя ухвалено рішення № 629/0/15-23, відповідно до якого погоджено запропонований ДСА України перерозподіл, що дозволить забезпечити виплату суддівської винагороди суддям, відрядження яких було достроково припинено [94].

ДСА України працює відповідно до покладених на неї обов'язків: представляє суди у відносинах із Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою України під час підготовки проєкту Закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених законом; забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених законом; вивчає практику організації діяльності судів, розробляє і вносить пропозиції щодо її вдосконалення; вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів; забезпечує необхідні умови для підвищення кваліфікації працівників апарату судів, створює систему підвищення кваліфікації; організовує роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролює стан діловодства в судах загальної юрисдикції; готує матеріали для формування пропозицій щодо бюджету судів та ін. [302].

Наприклад, Наказом Державної судової адміністрації України від 13 січня .2023 р. № 14 було затверджено Антикорупційну програму ДСА на 2022-2024 рр., згідно з якою визначено, що керівництво та працівники ДСА України у своїй діяльності, а також у правовідносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами керуються принципом нульової толерантності до корупції в будь-

яких її формах та проявах, уживають і в подальшому вживатимуть всіх заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції, передбачених законодавством. ДСА заявляє про свою принципову позицію та засуджує корупцію як незаконний та неетичний спосіб ведення діяльності [6]. На наш погляд, аналізована Антикорупційна програма є актуальною, адже в минулому посадові особи ДСА мали проблеми з корупційними виявленнями [205].

Таким чином, вищеперераховані обов'язки є складовими адміністративно-правового статусу Державної судової адміністрації, що мають створити якісні та комфортні умови для здійснення ефективного судочинства в нашій державі.

Державна судова адміністрація України має право одержувати від судів загальної юрисдикції, органів суддівського самоврядування, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, а також громадян та їх об'єднань інформацію, документи, матеріали, необхідні для виконання покладених на неї завдань; залучати вчених, спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій усіх форм власності за погодженням з їх керівниками до розгляду питань, що належать до її повноважень; скасовувати акти територіальних управлінь у разі їх невідповідності актам законодавства та рішенням ДСА України; утворювати в разі потреби за погодженням із керівниками центральних та місцевих органів виконавчої влади комісії, робочі та експертні групи, залучати в межах своїх повноважень спеціалістів та скликати в установленому порядку наради з питань, що належать до її повноважень [302]. Наприклад, під час зустрічі, яка відбулась 15 червня 2023р. між Національною поліцією України, Службою судовою охорони та Державною судовою адміністрацією України задля консолідації зусиль з розвитку співпраці, забезпечення взаємодії, обміну інформацією та виконання

покладених на них державою завдань, укладено тристоронній меморандум про співпрацю [251].

Загалом повноваження Державної судової адміністрації України можна розділити на певні категорії – представлення судових інтересів у сфері адміністративно-правових відносин у сфері публічної влади та міжнародної діяльності; забезпечення належної діяльності судових кадрів; задоволення інформаційно-правових потреб судових органів; задоволення фінансових потреб судової гілки влади.

Отже, Державна судова адміністрація України є невід'ємним і головним суб'єктом публічного адміністрування в адміністративно-правових відносин матеріального і фінансового забезпечення правосуддя та провідним щодо організаційного. Вона є органом, який практично виконує виконавчі функції всередині судової влади, для цього наділена законодавством адміністративно-правовими адміністративно-організаційними та адміністративно-забезпечувальними повноваженнями. Її основою складовою є нерозривна сукупність адміністративних обов'язків та прав. Проблема мінімізації корупційних викликів у системі ДСА України перебуває у площині не удосконалення внутрішньоорганізаційної цієї служби, а здійснення ефективного публічного контролю за нею суб'єктами громадянського суспільства, насамперед за державними закупівлями, які здійснюються ДСА України, та аналізом декларування високопосадовців служби спеціальними органами із запобігання корупції.

Служба судової охорони є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Служба підзвітна Вищій раді правосуддя та підконтрольна Державній судовій адміністрації України [279]. Правовий статус Служби судової охорони має свої особливості. Ця Служба в питаннях забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах є суб'єктом адміністративно-правових відносин, у зв'язку з чим наділяється адміністративно-правовим

статусом, складові елементи якого вирізняють її з-поміж інших державних органів, що мають реалізовувати правоохоронну функцію [147].

Служба судової охорони забезпечує пропуск осіб до будівель (споруд) судів, органів та установ системи правосуддя, а також на їх територію - транспортних засобів. Забезпечує підтримання громадського порядку при здійсненні судового процесу та реагування на порушення, вживає заходів щодо припинення проявів неповаги до суду. Вживає заходів щодо охорони та забезпечення цілісності та недоторканості будівель судів, органів та установ системи правосуддя, цілісності та цілісності майна, що знаходиться в таких будинках, запобігання, запобігання чи припинення протиправних дій щодо нього; здійснює заходи щодо запобігання загрозам особистій безпеці суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу, виявлення та нейтралізації таких загроз. У разі надходження відповідної заяви від судді вживає необхідних заходів для забезпечення безпеки судді та членів його сім'ї; реагує в межах повноважень, передбачених законом, на протиправні дії, пов’язані з нападами на суддів, членів їх сімей, працівників суду, учасників судового процесу[311; 50].

Наприклад, У Запорізькій області територіальне управління служби судової охорони розпочало свою діяльність 4 березня 2020 р. За цей час співробітники теруправління взяли під охорону майже всі судові установи. Лише в Запоріжжі під їх захистом перебувають 16 об’єктів, 9 з яких охороняються цілодобово. Забезпечено правопорядок під час проведення понад 340 тисяч судових засідань, здійснено пропуск 460 тисяч відвідувачів та учасників судових процесів, попереджено пронесення 15 тисяч заборонених предметів [345].

Стосовно соціального захисту працівників Служби судової охорони чинне законодавство визначає, що їх грошове забезпечення складається з посадового окладу, окладу за спеціальним званням, щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, що мають постійний характер), премії та одноразових додаткових

видів грошового забезпечення. Розмір грошового забезпечення встановлюється Кабміном на рівні не нижче ніж для поліцейських і має стимулювати до комплектування Служби судової охорони кваліфікованими працівниками. Соціальні гарантії її працівників дорівняно до встановлених для поліцейських Законом «Про Національну поліцію»: у держбюджеті передбачено кошти на фінансування Служби судової охорони. У частині пенсійного забезпечення на працівників Служби судової охорони законодавець поширив дію Закону «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Також тепер у Законі «Про Національну поліцію» прописано норму про те, що до стажу служби в поліції зараховується також і служба в Службі судової охорони [346; 50].

Повертаючись до теорії адміністративного права, слід відзначити, що З. Журавльова під адміністративно-правовим статусом Служби судової охорони розуміє визначену нормами адміністративного права юридичну категорію, що структурно включає в себе складові елементи, за допомогою яких визначаються її завдання, функції, мета створення та діяльності, права й обов'язки в системі правовідносин охорони та громадського порядку в судах, що вирізняють її з-поміж інших правоохоронних органів, та відповідальності, що дозволяє їй бути повноцінним учасником адміністративно-правових відносин у питаннях забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів учасників судового процесу [147].

Проте практично не завжди Служба судової охорони належно виконує свої адміністративні обов'язки. На думку її екскерівника, у цій Службі багато проблем, які не вирішуються тривалий час. Зокрема вони призвели до того, що 5 липня 2023 р. у Шевченківському районному суді м. Києва обвинувачений у справі «вибухів під Верховною Радою у 2015 році» Особа 7 підірвав прямо в суді декілька вибухових пристроїв, а потім загинув сам. Під час зазначених подій підрозділи Судової охорони діяли не зовсім ефективно, адже несли службу без зброї [364].

Службі судової охорони та її працівникам для здійснення покладених на них повноважень надається право вимагати від осіб, які входять до приміщень суду, органів та установ системи правосуддя пред'явлення документа, що посвідчує особу; здійснювати поверхневу перевірку осіб, які входять на об'єкти охорони, через їх візуальний огляд та огляд їх речей, проведення по поверхні вбрання осіб спеціальним приладом або засобом; затримувати осіб, які незаконно проникли або намагаються незаконно проникнути на об'єкти охорони; не допускати громадян до окремих приміщень об'єктів охорони, вимагати від них залишатися на конкретних місцях або залишити їх для забезпечення громадського порядку в суді, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, безпеки учасників судового процесу; уживати заходів із метою запобігання протиправним посяганням на суддів, членів їхніх сімей, працівників суду, умисному пошкодженню або знищенню майна об'єктів охорони; витребувати необхідні матеріали та одержувати пояснення без провадження слідчих дій за заявами і повідомленнями про загрозу безпеці осіб, взятих під захист [279]. Проте працівники Служби судової охорони не наділені законодавством складати протоколи про адміністративні правопорушення. Відповідно ми підтримуємо точку зору В. Мороза, що Службі судової охорони для запобігання порушенню правопорядку в судових засіданнях та будівлях судів потрібно надати право складати протоколи про адміністративні правопорушення [364].

Отже, засадами адміністративно-правового статусу та інструментів публічного адміністрування Служби судової охорони є те, що вона безпосередньо забезпечує безпеку суддів та належний правовий безпековий режим в адміністративних приміщеннях судової гілки влади без задіяння представників виконавчої гілки влади. За своєю сутністю вона є органом забезпечення незалежності суду в безпековій сфері. За формальним змістом, складається з адміністративних обов'язків та наданих з метою їх реалізації

адміністративних прав певних обмежень для працівників та соціальних гарантій.

3.5. Засади адміністративно-правового статусу та інструменти публічного адміністрування апарату суду в Україні

Відповідно до публічного адміністрування суд є надзвичайно складною державною установою, яка наповнена численними вертикальними й горизонтальними різноманітними зв'язками юридичного характеру. У процесі публічного адміністрування суду беруть участь суб'єкти з різним правовим статусом – як публічним, так і в ролі учасників судового процесу, які мають у більшості випадків приватний статус. Здійснення складної розпорядчої, виконавчої діяльності, надання адміністративних послуг, здійснення фактичних дій вимагає від спеціальних суб'єктів публічної адміністрації в судах високої кваліфікації, професійності та старанності. У профільному Законі України такі відповідальні суб'єкти публічної адміністрації отримали слушну формалізацію під названою «апарат суду».

Відповідно логічним є те, що апарат суду має п'ятдесят три основних завдання переважно забезпечувального, інформаційного та комунікаційного спрямування, визначені законодавством України, Зокрема, апарат суду зобов'язаний створювати належні умови діяльності суду для ефективного виконання суддями покладених на них повноважень; здійснювати організаційне, інформаційно-довідкове й документальне забезпечення підготовки справ і матеріалів для розгляду суддями; забезпечувати ведення журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відеоконференції, надсилання адресатам в установленому порядку копій судових рішень, а також судових повідомлень, повісток і викликів; забезпечувати дотримання вимог про державну таємницю; упроваджувати передові технології організації роботи з документами в суді, забезпечувати впровадження

електронного суду; здійснювати інформаційно-технічне забезпечення судових засідань, зборів суддів; забезпечувати функціонування в суді інформаційно-телекомунікаційних систем, систем електронних комунікацій, програмного забезпечення та баз даних, забезпечувати надсилання відомостей про набрання судовим рішенням законної сили до Єдиного державного реєстру судових рішень [375].

Науковці виділяють для класифікації правового статусу три теоретичних аспекти визначення змісту адміністративно-правового статусу: тотожність із поняттям правосуб'єктності; установлені на законодавчому рівні права та обов'язки суб'єкта; система визначених нормативно прав, свобод, обов'язків, законних інтересів та юридичної відповідальності, які гарантуються державою та є основою для визначення суб'єктом правовідносин. На думку А. Макаровець, адміністративно-правовий статус апарату суду є складним поняттям, цілісним комплексом нормативно закріплених прав й обов'язків, що відповідають завданням, функціям і принципам організації органу державної влади [227]. З останньою думкою загалом погоджуємося й ми.

Згідно з чинним законодавством правовий статус працівників апарату суду визначається законами України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу», іншими актами законодавства України [375].

Отже, на наш погляд, основним профільним нормативно-правовим актом, яким установлюються засади адміністративно-правового статусу працівників апарату суду, є Закон України «Про судоустрій і статус суддів», а спеціальним – Закон «Про державну службу». Проте, на нашу думку, адміністративно-правовий статус працівників апарату суду законодавством урегульовано фрагментарно. Суперечливим і чітко не визначеним залишається адміністративно-правовий статус державних службовців апарату суду [118].

А. Шевченко доводить, що правовий статус державного службовця в судовій системі розглядається як сукупність установлених законодавчими

нормами функцій, повноважень, прав і обов'язків, правових обмежень, етичних стандартів у сукупності з підставами, порядком виникнення їхньої службової правосуб'єктності та юридичної відповідальності в аналізованій сфері. Важливість зазначеної проблеми зумовлена тим, що на державних службовців судової системи покладено низку зобов'язань у сфері державної політики, основна мета яких – забезпечення справедливості, а саме правового захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, адже боротьба за справедливість нині відбувається майже в усіх основоположних сферах життєдіяльності суспільства. Запобігання порушенням і припинення порушень прав і свобод громадян, а також їх відновлення є важливим актуальним чинником, який допоможе у формуванні правової свідомості громадян [397]. П. Шпенова визначає загальний правовий статус працівника апарату як сукупність юридичних елементів – вимог до осіб, що бажають працювати в апараті суду; порядку призначення на посаду; прав та обов'язків; відповідальності; порядку та підстав припинення повноважень [403].

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» апарат суду здійснює організаційне забезпечення роботи суду. Керівник апарату суду несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу, функціювання Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, інформує збори суддів про свою діяльність. Збори суддів можуть висловити недовіру керівнику апарату суду, що має наслідком звільнення його з посади. Правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених цим Законом. Структура і штатна чисельність апаратів місцевих судів за погодженням із головою суду затверджуються відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України, апаратів апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів – Державною судовою адміністрацією України за погодженням з головою суду в межах видатків на утримання відповідного суду. В апараті вищого

спеціалізованого суду утворюється самостійний структурний підрозділ для організаційного забезпечення роботи апеляційної палати цього суду, діяльність якого підконтрольна й керівник якого підпорядковується голові апеляційної палати вищого спеціалізованого суду. Цей підрозділ з питань забезпечення діяльності апеляційної палати не підпорядковується керівнику апарату вищого спеціалізованого суду. В апараті суду утворюється канцелярія, яка щоденно упродовж робочого часу суду забезпечує ухвалення та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду. Канцелярія також виконує інші завдання, визначені положенням, затвердженим керівником апарату відповідного суду. До штату апарату судів входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники. Наукові консультанти мають мати науковий ступінь [311].

Отже, засадами адміністративно-правового статусу апарату суду є те, він забезпечує суддів, суд загалом, учасників судового процесу всім необхідним для здійснення правосуддя в належних умовах. Основними функціями, які забезпечує апарат суду, є створення належних умови для здійснення правосуддя, організаційне, інформаційно-довідкове й документальне забезпечення підготовки справ і матеріалів для розгляду суддями, ведення документообігу та підтримання можливостей електронного суду, забезпечення засад державної таємниці, кадрова робота, прогностична діяльність, зокрема правотворча, робота з громадянами, підтримка безпека суддів, правопорядку в адміністративних приміщеннях суду.

Звертаючись до проблеми структури адміністративно-правового статусу апарату суді, доцільно погодитися з точкою зору О. Бурдейної, яка вважає, що серед різноманіття нормативно-правових актів спостерігається відсутність у них етимологічних визначень понять «адміністративно-правовий статус працівників апарату суду», «адміністративно-правовий статус державного службовця органу судової влади [73]. Ми хотіли додати до цього в чинному законодавстві, яке вславлюється органами суддівського врядування, ретельно виписані вагомі повноваження керівника апарату

служби [375]. Тим самим можна говорити про головну її роль у системі апарату суду.

На слушну думку О. Калашник, делегування керівнику апарату місцевого загального суду повноважень голови суду у сфері організаційного керівництва діяльністю суду (яку ми підтримуємо також) сприятиме створенню належних умов для процесуальної діяльності суддів, зменшенню навантаження на них у частині виконання адміністративно-управлінських повноважень. Такий підхід сприятиме більш раціональному розмежуванню процесуальних та адміністративно-господарських функцій та дозволить зосередити увагу суддівського корпусу на здійсненні професійних обов'язків із відправлення правосуддя. Розмежування процесуальних і адміністративно-управлінських завдань між суддями (головою суду та його заступниками) і керівником апарату сприятиме забезпеченню незалежності суддів через створення механізму відмежування суддівського корпусу від ведення фінансово-господарських операцій і як наслідок – недопущення впливу на них з боку органів контролю. У свою чергу керівник апарату суду не виконує процесуальних функцій, не є учасником судового процесу, а тому покладення на нього персональної відповідальності за належне організаційне забезпечення суду є цілком доцільним [179].

Вимогами до претендентів до посади заступника керівника апарату місцевого суду, як правило, є наявність вищої юридичної або економічної освіти або вищої освіти в галузі державного управління з освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра; стаж роботи за фахом на державній службі або (та) в апараті суду не менше трьох років на керівних посадах за фахом, у державній службі – не менше чотирьох років, чи стаж роботи за фахом в інших сферах не менше п'яти років. Керівник апарату місцевого суду призначається наказом голови Державної судової адміністрації України за поданням голови відповідного суду [185].

До завдань та обов'язків керівника апарату суду належать такі: здійснює безпосереднє керівництво апаратом суду, забезпечує

організованість і злагодженість у роботі підрозділів суду, працівників апарату суду, їх взаємодію у виконанні завдань, покладених на апарат суду щодо організаційного забезпечення діяльності суду. Взаємодіє з територіальним управлінням Державної судової адміністрації відповідної області, правоохоронними та іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, органами суддівського самоврядування, іншими установами й організаціями, засобами масової інформації з питань забезпечення діяльності суду. Організовує ведення діловодства в суді, складання проєктів планів роботи суду, погоджує їх, організовує контроль за ходом їх виконання. Координує здійснення організаційних заходів щодо підготовки оперативних нарад, виконання інших завдань. Організовує спільну роботу працівників апарату суду в ході підготовки необхідних матеріалів у разі віднесення питань до компетенції декількох підрозділів, працівників апарату суду. Здійснює заходи щодо забезпечення належного матеріального та соціального забезпечення суддів та працівників апарату суду, медичного обслуговування та санаторно-курортного лікування, забезпечення благоустроєним житлом. Здійснює заходи щодо забезпечення належних умов діяльності суддів та працівників апарату суду, умов оплати їх праці, належного фінансування суду, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності [376].

Керівник апарату суду в межах повноважень, наданих йому законами України «Про судоустрій і статус суддів», «Про державну службу, видає накази з кадрових питань щодо працівників апарату суду (державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування), а також щодо помічників суддів (за поданням судді) стосовно призначення на посади, звільнення з посад, переведень на інші посади, просування по службі, установлення рангів державних службовців, надання відпусток, застосування заохочень, накладення дисциплінарних стягнень, проведення щорічного оцінювання результатів службової діяльності, з адміністративно-господарських питань (відрядження, підвищення рівня професійної

кваліфікації (компетентності) працівників апарату суду), а також інші накази, що стосуються діяльності роботи суду [184].

Отже, засадами адміністративно-правового статусу керівника апарату суді та особливостями використання ним інструментів публічного адміністрування є те, що він є головною собою, відповідальною за організацію та забезпечення публічного адміністрування всередині суду в усіх сферах здійснення виконавчих функцій – організаційній, кадровій, забезпечення всім належним судових процесів, матеріальної, фінансової, дисциплінарної, комунікативної, підзаконної правотворчості.

Крім керівника суду, до його працівників належать ще такі: спеціалісти – консультанти, помічники, секретарі судового засідання, судові розпорядники; технічні працівники – діловоди, друкарки, оператори комп'ютерного набору, експедитори, архіваріуси, бібліотекар; обслуговуючий персонал – завідувач господарства, прибиральниці, водій, двірники, робітники з обслуговування будівлі, чергові, комендант [351].

Працівники апарату суду є державними службовцями та важливими елементами в забезпеченні функціювання держави та взаємозв'язку держави та громадянина. Спеціальний правовий статус працівників суду включає дві групи елементів: загальні (права та обов'язки, заборони та юридична відповідальність, які поширюються на всі служби) та закріплені в статусі відповідної посади елементи [118].

Деталізацію адміністративно-правового статусу працівників апарату суду здійснено в Типовій посадовій інструкції працівників апарату місцевого загального суду, а саме в типових посадових інструкціях – головного бухгалтера, секретаря судового засідання, старшого судового розпорядника, судового розпорядника, консультанта, консультанта з кадрової роботи, консультанта із судової статистики, старшого секретаря, секретаря, діловода, оператора комп'ютерного набору, друкарки, експедитора, завідувача архіву, архіваріуса, бібліотекаря, завідувача господарства [376].

На наш погляд, за компетенцією щодо взяття участі в судовому процесі інші працівники апарату суду поділяються на таких, які:

1) беруть участь у судових процесах – це помічник судді, секретар судового засідання та судовий виконавець;

2) такі, які здійснюють забезпечення правосуддя, не беручи безпосередньої участі в судовому процесі.

Найбільш вагомими для аналізу є засади адміністративно-правового статусу першої категорії осіб. Вагомою їх особливістю є те, що вони мають подвійне підпорядкування – голові апарату суду та відповідному судді, який головує.

Наприклад, згідно з Типовою посадовою інструкцією секретаря судового засідання місцевого загального суду він є посадовою особою апарату місцевого загального суду, статус якої визначається Законом України «Про державну службу». Призначається він на посаду та звільняється з посади наказом голови відповідного суду з дотриманням вимог трудового законодавства та законодавства про державну службу України. На посаду секретаря судового засідання можуть бути призначені особи, які мають юридичну освіту не нижче молодшого спеціаліста. Він безпосередньо підпорядкований керівнику апарату суду та судді, з яким працює відповідно до внутрішнього розподілу обов’язків, координує свою діяльність із помічником судді. Основними завдання та обов’язками секретаря судового засідання є такі: здійснює судові виклики та повідомлення в справах, здійснює оформлення та розміщення списків справ, призначених до розгляду; перевіряє наявність і з’ясовує причини відсутності осіб, яких викликано до суду, і доповідає про це судді, який головує; здійснює перевірку осіб, які викликані в судове засідання, та зазначає на повістках час перебування в суді; забезпечує фіксування судового засідання технічними засобами згідно з Інструкцією про порядок фіксування судового процесу технічними засобами; веде журнал судового засідання, протокол судового

засідання; оформлює матеріали судових справ і здійснює передання справ до канцелярії суду [374].

Отже, засадами адміністративних обов'язків секретаря судового засідання як посадової особи апарату суду є забезпечення організаційних, інформаційних, контрольних щодо учасників судового процесу функцій, фіксування судового процесу та оформлення й направлення за належністю його результатів.

Звертаючись до адміністративно-правового статусу судового виконавця, слід зазначити, що він має такі адміністративні права; на соціально-правовий захист відповідно до свого статусу, на підставі відповідного запиту чи доручення суду звертатись до юридичних і фізичних осіб, отримувати від них в установленому порядку документи, матеріали та інформацію, вносити пропозиції голові відповідного суду щодо покращання умов, удосконалення форм і методів роботи служби судових розпорядників та роботи суду, забезпечення належної взаємодії з правоохоронними органами та працівниками апарату суду; робити зауваження учасникам судового процесу та іншим особам, присутнім у залі судового засідання, вимагати від них додержання встановленого порядку та вживати заходів щодо їх усунення; звертатися за допомогою до працівників судової охорони та посадових осіб правоохоронних органів для припинення в приміщенні суду порушень громадського порядку, для затримання та притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчиняють протиправні дії; отримувати від працівників апарату суду необхідну інформацію для виконання своїх завдань та обов'язків; брати участь у нарадах та зборах трудового колективу суду [374].

Отже, засадами адміністративних прав судового виконавця є те, що він у виконанні своїх обов'язків має право застосовувати заходи інформаційно-довідкового, організаційного, прогностичного, координаційного, безпекові, зокрема стосовно затримання та притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які вчиняють протиправні дії в залі судового засідання,

для забезпечення порядку та дисципліни під час проведення судового процесу.

Розкриваючи особливості юридичної відповідальності працівників апарату суду, слід зазначити, що вони зобов'язані виконувати завдання та обов'язки, визначені в посадових інструкціях, положеннях про структурні підрозділи апарату суду, дотримуватися правил внутрішнього службового розпорядку, правил внутрішнього трудового розпорядку, правил поведінки працівника суду, загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки, вимог інших документів, які регламентують роботу суду, а також постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності. Державні службовці зобов'язані дотримуватися установлених вимог, а за невиконання, несвоєчасне або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених Законом України «Про державну службу» та іншими актами законодавства, посадовою інструкцією, а також порушення правил внутрішнього службового розпорядку, правил внутрішнього трудового розпорядку, правил поведінки працівника суду, загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки та інші порушення службової дисципліни, працівник апарату суду може бути притягнутий до спеціальної дисциплінарної або адміністративної відповідальності [375].

Підставами для юридичної відповідальності працівників апарату суду можуть стати дисциплінарні проступки, порушення присяги, недодержання правил етичної поведінки, вияв неповажного ставлення до України, державної символіки, нашого народу, недотримання правил внутрішнього службового розпорядку. Якщо працівник не виконує вимоги щодо політичної неупередженості, зловживає своїми повноваженнями, надає недостовірну особисту інформацію, не повідомляє керівникові про відносини прямої підпорядкованості між державною особою та близькою особою вчасно,

прогулює або з'являється на службу нетверезий тощо, це є причинами, які ведуть до юридичної відповідальності. Ці випадки також є прямим порушенням вимог правил поведінки працівника апарату суду, якими має керуватися кожен співробітник апарату суду [118].

Отже, засадами юридичної відповідальності працівників апарату суду є те, що вони в разі прямого порушення норм службового права, визначених законами України «Про судоустрій та статусу суддів», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», положенням та інструкціями, затвердженими компетентними суб'єктами спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади, можуть бути притягнуті до спеціальної дисциплінарної та адміністративної відповідальності після проведення службового розслідування та з'ясування ступеня їх вини у вчиненому дисциплінарному проступку.

Загалом слід підкреслити, що в системі виконавчих органів судової гілки влади в судах наявні позитивні тенденції формалізації їх адміністративно-правового статусу. Чинне законодавство чітко виділяє їх «завдання та обов'язки», «права» та «відповідальність», що абсолютно правильно з погляду теорії публічного адміністрування. На жаль, у класичних суб'єктів публічної адміністрації такого стану немає. У їх підзаконних нормативно-правових актах, які визначають компетенцію посадових осіб виконавчої влади та місцевого самоврядування, адміністративні права та обов'язки групуються під однією категорією «повноваження». Це не тільки призводить до управлінської плутанини, однак і до помилок, а в деяких випадках – і до зловживань, наслідками яких є порушення прав, свобод і законних інтересів громадян. Єдиною пропозицією в аналізованій сфері є потреба в проаналізованих нормативно-правових актах назвати юридичну природу названих категорій адміністративно-правового статусу апарату суду своїми юридичними іменами. А саме «адміністративні обов'язки», «адміністративні права», «службова та інша юридична відповідальність» апарату суду.

3.6. Засади інструментарію публічного адміністрування громадянським суспільством забезпечення правосуддя в Україні

Як нами доводилось неодноразово вище, в інших підрозділах дисертації, громадянське суспільство має бути головним суб'єктом, який на перехідному етапі судової реформи має допомагати органам суддівського врядування забезпечити добір доброчесних судів у суддівський корпус, забезпечення незалежності суддів від президентів, інших впливових осіб виконавчої влади та підконтрольних їм правоохоронних органів. Одночасно суб'єкти громадянського суспільства є також головними суб'єктами, які запускають процес очищення суддівського корпусу від недоброчесних суддів та тих, які є залежними від корупції та можновладців чи порушують етичні правила в побуті.

Громадські об'єднання, ініціативи, рухи через створення системи партнерських організацій, коаліцій і мереж об'єднуються для відстоювання своїх прав та інтересів. З огляду на це, інститути громадянського суспільства, що залучаються до ухвалення й реалізації управлінських рішень з суспільно важливих питань, поряд з органами державної влади потрібно визнати суб'єктами публічного адміністрування. Доцільним є напрацювання нормативно-правових змін. По-перше, нормативного регулювання потребує заохочення бізнесу до фінансування інститутів громадянського суспільства через зменшення податкового навантаження та спрощення дозвільної та ліцензійної систем. По-друге, конструктивна громадська ініціатива в державно-управлінських процесах має домінувати і сприйматися органами державної влади як керівництво до дії. Такі положення можуть бути втілені в життя тільки за умови їх законодавчого закріплення. Становлення України як правової держави, а суспільства як громадянського можливе тільки за умови децентралізації влади й розвитку місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування завдяки делегуванню повноважень та їх

фінансуванню з боку держави мають стати посередницькою сполучною ланкою між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. Успішна модернізація державного управління має стати результатом свідомого керованого процесу комплексного залучення до співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та бізнесу [15].

Отже, модернізація публічного адміністрування взаємодії судової гілки влади та громадянського суспільства є об'єктивною потребою реформування правосуддя на засадах забезпечення ефективності та справедливості.

Про складність проблеми взаємовідносин громадянського суспільства та суддів наочно свідчить скарга суддів Шевченківського районного суду м. Києва у Вищу раду правосуддя та генеральному прокурору на журналістів програми «Схеми», які оприлюднили журналістське розслідуванні «Посади мене, якщо зможеш», в якому розповіли, що колишній районний прокурор м. Києва, якого близько чотирьох років судять за підозрою в отриманні хабаря у 150 тисяч доларів, досі не отримав вирок і нібито вільно подорожує світом, до того ж вивів з-під арешту численне майно, переписавши його на дружину, з якою розлучився через два тижні після затримання. У змісті переглянутого відеозапису колегією суддів убачається грубе втручання в діяльність суду під час здійснення правосуддя в кримінальному провадженні та вплив на незалежність суду. На думку суддів, «характер подання інформації у відеоролику сприймається так, що єдиним справедливим результатом судового розгляду даного кримінального провадження має бути «гучний вирок», як і гучне затримання обвинувачених» [359]. У цьому прикладі ми не стаємо ні на чий бік, тільки констатуємо факти, що громадянське суспільство та судді в умовах сьогодення, на жаль, у більшості випадків конфліктують, а не допомагають один одному.

Утім треба підкреслити, що між доброчесними суддями та дійсними суб'єктами громадянського суспільства в більшості випадків не має бути конфліктів, адже вони переслідують одну мету – справедливість. А якщо

непорозуміння і виникатимуть, то у виключних випадках, коли судді ухвалюють справедливі судові рішення відповідно до принципу верховенства, а суспільство загалом та громадські активісти вимагають суворого покарання для правопорушників, виходячи з хибного власного розуміння справедливості всупереч нормам матеріального та процесуального права. Такі випадки є природними і будуть постійно переслідувати соціальний взаємозв'язок суддів та суб'єктів громадянського суспільства. Однак вони не є критичними та численними.

Звертаючись до критерію ефективності судів, головним критерієм його виміру вбачаємо рівень довіри суспільства. Як ми вже доводили на початку дисертації, він є достатньо низьким. На думку колективу вчених (М. Андрієнко, А. Слюсар, П. Гаман та ін.), основними причинами недовіри до державної влади з боку громадян є такі: відсутність в органах державної влади служб зв'язків із громадськістю, продуманих стратегій роботи з пересічними громадянами, недостатність фахівців із даного профілю, що провокує нездатність адекватно реагувати на вимоги часу; низький рівень компетенції державних службовців, що виявляється в неспроможності налагодити ефективну роботу служб зв'язків із громадськістю, що зумовлюється у свою чергу небажанням змінювати поширений стиль роботи, який характеризується закритістю, відсутністю гласності, державна влада ігнорує інтереси та потреби громадян, упроваджуючи політичні рішення, які не відповідають інтересам населення; культурно-історичні причини визначаються особливостями політичної культури [5].

Погоджуючись загалом із такими підходами вчених, потрібно додати, що у правовій сфері основними причинами низької довіри до правосуддя є подекуди корупція серед суддів, їх негідна етична поведінку в побуті та постійні намагання президентів України та інших можновладців від виконавчої та законодавчої гілок влади впливати на суддів.

Відповідно правий у цьому аспекті є М. Баран, який доводить, що громадянське суспільство в Україні буде вдосконалюватися не лише через

співпрацю з державою, що, як зрозуміло, є обов'язковим, а також завдяки участі кожного свідомого громадянина в демократичних процесах. Створення громадянського суспільства має ініціюватися знизу, оскільки відстоювання власних фундаментальних прав і свобод, визначених Конституцією України, побудова демократичної, соціальної, правової держави має стати дороговказом для кожного свідомого українця. Україна лише тоді зможе відповідати європейським стандартам, коли доведе, що насправді розглядає громадянське суспільство як дієвого та рівноправного учасника соціально-економічних і політичних реформ [15].

М. Андрієнко, А. Слюсар, П. Гаман та інші вважають, що взаємовідносини громадянського суспільства та правової держави мають базуватися на певних засадах, серед яких – законодавчо закріплений захист прав і свобод людини як пріоритет державної політики в усіх сферах суспільного життя; перехід від відомчої орієнтації діяльності держави до орієнтації на потреби й інтереси громадян; наявність ефективного інформаційного простору взаємодії, налагодження та зміцнення зворотних зв'язків, взаємовідповідальність громадян і держави тощо. У цьому аспекті органам державної влади слід розглядати розширення взаємодії органів державної влади з громадськими інституціями не як чергову передвиборну піар-кампанію щодо взаємодії з громадськістю, а як постійну партнерську співпрацю з використанням потенціалу громадських об'єднань для задоволення публічних потреб [5].

Важко щось заперечити вченим у тому, що більшість із зазначених засад є такими, що мають служити публічному адмініструванню у сфері правосуддю. Так, аналізуючи суміжну з нами проблематику, О. Дніпров доводить, що взаємодія органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства є вагомим чинником демократизації держави та невід'ємним елементом правової демократичної держави, в якій відповідні права мають реальний, а не декларований характер. Участь громадянського суспільства в політико-правовому житті країни має забезпечувати

ефективність ухвалення управлінських рішень, а також сприяти формуванню системи права на основі ціннісного визначення прав і свобод людини, громадянина та захисту їх законних інтересів. На погляд ученого, сьогодні в Україні існує низка проблем у цьому аспекті, які впродовж тривалого часу залишаються невирішеними. О. Дніпров уважає за нагальне здійснювати вдосконалення за такими напрямками: формування публічного діалогу між органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства як на державному, так і на місцевому рівнях на умовах дотримання принципів законності, відкритості, прозорості; комунікація представників органів виконавчої влади з представниками громадянського суспільства під час участі останніх у політико-правовому житті держави; застосування ресурсів smart-суспільства; співпраця щодо запобігання корупційним проявам в апаратах органів публічної влади, зокрема органах виконавчої влади, та протидії ним [131].

На наш погляд, із запропонованого слушного різноманіття заходів удосконалення взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства, запропонованих О. Дніпровим, найбільш актуальним для забезпечення правосуддя є співпраця органів суддівського врядування та суб'єктів громадянського суспільства щодо запобігання корупційним проявам серед суддів, виявлення та фіксація порушення ними правил етичної поведінки в побуті.

У цьому аспекті треба погодитися з думкою М. Барана, що взаємодія громадянського суспільства та держави є соціальним механізмом, який відповідає людським і соціальним потребам та забезпечує вирішення життєво важливих суспільних проблем, сприяє покращенню життя людей, захисту інтересів різних соціальних груп. Це є комунікативним механізмом, який надає людям можливість спілкуватися з однодумцями та виявляти себе; інтегративним механізмом, який об'єднує людей за їхніми інтересами, змінюючи і підтримуючи цю громаду, яка стає незамінним елементом під час ухвалення публічно-правових рішень; фінансово-економічним механізмом,

оскільки є джерелом додаткових робочих місць, створює можливість скорочення бюджетних витрат на певні суспільно корисні послуги й проєкти завдяки залученню додаткових ресурсів громадських організацій; ідеологічним механізмом, який сприяє підвищенню якості публічного управління завдяки забезпеченню прозорості та стабільності демократичних перетворень, зростанню довіри громадськості до державних органів тощо [15].

Одним із провідних питань, до яких активно в Україні залучається громадянське суспільства, є оцінювання судової гілки влади загалом і залучення до оцінювання суддів зокрема. Це дає можливість виявити проблемні питання в діяльності судової влади та пов'язані з ними негативні явища в розвитку судоустрою в Україні; оцінити ризики, які можуть настати в разі невирішення певних проблем у цій сфері; узгодити спосіб реагування на проблемні аспекти, який буде максимально ефективним у кожній конкретній ситуації; сприяти правотворчій діяльності; проводити постійний моніторинг ступеня та ефективності реалізації державної політики у сфері судочинства загалом та окремих її аспектів зокрема; здійснювати просвітницьку діяльність серед населення з метою інформування про діяльність судової влади, певні нововведення в цій сфері життєдіяльності громадянського суспільства й держави [24].

На наш погляд, громадське оцінювання суддів як офіційний захід громадянського суспільства, що здійснювався відповідно до делегованих законом повноважень, є таким, що себе вичерпав. Судді, які залишилися на посадах після судової реформи 2015 – 2019 рр., пройшли перевірку своєї доброчесності та професійності практикою своїми справедливими та професійними рішеннями. Відповідно пряме адміністративне втручання суб'єктів громадянського суспільства у правосуддя щодо оцінювання професійних суддів є надмірним з погляду забезпечення незалежності судової гілки влади. Проте це не забороняє суб'єктам громадянського суспільства здійснювати непряме, неофіційне оцінювання суддів щодо якості

ухвалених ними з погляду справедливості рішень без здійснення будь-якого тиску на них.

Річ у тім, що модель взаємовигідного функціювання держави та громадянського суспільства полягає у звільненні держави від реалізації окремих надмірно обтяжливих для неї соціальних завдань і збереженні високих соціальних стандартів; підвищенні якості політичних публічно-правових рішень через повноцінне врахування потреб населення, альтернатив і можливостей наслідків рішення; забезпеченні повноцінної імплантації до правових рішень населенням; збільшенні економічних благ від реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства; нейтралізації можливостей перетворення громадськості на конкурента владного сектору в соціальній, політичній сферах, негативного впливу на рівень підтримки владних інститутів з боку населення тощо; юридичному забезпеченні захисту прав громадян і їхніх інтересів від незаконного доручення з боку держави; здійсненні широкого самоврядування на різних рівнях суспільного життя; законному забезпеченні приватних сфер життя людей від часто жорсткої регламентації з боку державних структур; реальному забезпеченні прав і свобод людини, рівного доступу громадян до участі в державних і суспільних справах; поширенні благодійності та наданні адресної й оперативної благодійної допомоги; здійсненні контролю за владою та боротьбі з корупцією [15].

М. Бліхар та І. Крикавська вважають, що основними формами взаємодії держави та громадянського суспільства у процесі оцінювання судової влади є створення та функціювання координаційних органів. Це дає змогу певним чином узгоджувати дії, спрямовані на виявлення й подолання кризових явищ у сфері судоустрою та здійснення судочинства, дозволяє залучати висококваліфікованих спеціалістів до вирішення певних проблем у конкретній сфері діяльності судової влади, спільного вироблення та подальшого ухвалення конкретних рішень, що спрямовані на усунення негативних явищ, які існують у діяльності судової влади. У процесі судової діяльності, попри її чітку

регламентацію, існує чимало проблем, які потребують негайного вирішення. Більш виваженими та практично спрямованими будуть рішення, ухвалені спільно державою та громадянським суспільством, оскільки враховуватимуть обопільні інтереси, реалізацію прийнятих положень у практичній діяльності судової влади. Усі положення, які були схвалені щодо оцінки діяльності судової влади та її вдосконалення, мають не тільки декларативний характер, а й мають бути реалізовані на практиці, адже повне вирішення проблемних питань дозволить у майбутньому уникнути їх повторної появи; важливим є громадський контроль за діяльністю судової влади: оскільки гілки влади в Україні є незалежними одна від одної, то з метою уникнення можливого свавілля є необхідним незалежний контроль за її діяльністю. Це дозволить не лише уникнути свавілля влади, а й виявити та ефективно усунути наявні проблеми, демократизувати галузь та забезпечити безумовне дотримання принципу верховенства права [24].

Погоджуємось з точкою зору Т. Дідич, що ключове місце в реалізації інститутів прямої та представницької демократії займає опосередкований вплив на утворення права громадянського суспільства, який реалізується ним через об’єднання громадян для здійснення офіційного або неофіційного тиску на суб’єктів творення права щодо ухвалення, зміни або скасування норм права. Саме опосередкований вплив громадянського суспільства на утворення права відбувається через об’єднання громадян, які здатні акумулювати потреби та інтереси громадян, їх узагальнити та впливати на процес утворення права в контексті реалізації, охорони чи захисту потреб та інтересів громадян, щодо яких утворено відповідне об’єднання. Центральне місце в системі об’єднань громадян займають громадські організації та політичні партії, які відіграють роль суб’єкта, що опосередковує вплив громадянського суспільства на утворення права [130].

Одним із наслідків взаємодії держави та суспільства у сфері оцінювання судової влади стало ухвалення Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 рр., у якій

визначено першочергові завдання, вирішення яких дозволить вітчизняній системі здійснення судочинства наблизитися до кращих міжнародних судових практик. Такими завданнями є: окреслення кола проблем щодо законодавства про судоустрій, статус суддів, судочинство та інститути правосуддя; визначення напрямків удосконалення положень Конституції та законів України, першочергових заходів з модернізації судоустрою, статусу суддів, судочинства та інститутів правосуддя; забезпечення координованості та збалансованості процесу удосконалення з урахуванням подальшої гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу; підвищення ефективності організації судової влади та інститутів правосуддя, зміцнення довіри до них суспільства [24].

Ураховуючи вищенаведені теоретичні положення та власний тривалий досвід судді на адміністративній посаді, доцільно сформувати такі узагальнення: вплив суб'єктів громадянського суспільства на правосуддя за критерієм обов'язковості виконання їх рішень можна поділити на прямий і непрямий. Прямий, це коли суб'єкти громадянського суспільства безпосередньо радять (вимагають) від членів органів суддівського врядування, суддів інших посадових осіб судової гілки влади ухвалити індивідуальне рішення за запропонованим ними варіантом. В аналізованій нами сфері прямий влив на членів органів суддівського врядування та суддів є недопустимим, адже тиск на суддів можливий у будь-якій формі та з будь-якою метою, зокрема з метою спонукання їх до ухвалення «справедливого» судового, на думку певних суб'єктів громадянського суспільства, рішення. Проте рішення у справі – це виключна компетенція суду (судді), і якщо воно не подобається суб'єктам громадянського суспільства, то все, що вони можуть з цим зробити, це висловити свою громадську думку та порадити учасникам судового процесу, які мають на це право, оскаржувати його в апеляційній, касаційній інстанціях та Європейському суді з прав людини. Аналогічно є недопустимим прямий вплив на членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя, коли вони розглядають

матеріали дисциплінарної справи щодо конкретного судді чи ухвалюють інше кадрове рішення. І в цьому випадку рішення в індивідуальній справі – це виключна компетенція членів Вищої ради правосуддя.

Оскільки під час здійснення громадської діяльності має забезпечуватися публічний, а не приватний інтерес, збільшення участі громадськості призводить до швидкого зростання та нових інтересів населення, що може призвести до «гіперплюралізму», де інтереси груп домінують над суспільними інтересами. Тобто можна зробити висновок про те, що участь громадськості має свої межі. Створення структур захисту громадських інтересів є потрібним для демократичних країн, адже це допомагає відстежити потреби громадян і контролювати діяльність влади щодо забезпечення таких потреб [130].

Однак бувають випадки, коли суб'єкти громадянського суспільства мають прямий вплив на деякі питання правосуддя, зокрема в разі, коли рішення Конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є обов'язковим для врахування Вищою радою правосуддя при призначенні персонального складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Наприклад, Конкурсна комісія 15 березня 2023 р. завершила публічний конкурс із добору кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та затвердила фінальний список. На своєму офіційному засіданні, яке відбулося у Варшаві (Польща), комісія оголосила перелік із 32 кандидатів, які повністю відповідають критеріям доброчесності та професійної компетентності, виходячи з розрахунку – два на одну вакантну посаду. Перелік рекомендованих кандидатів Конкурсна комісія направила Вищий раді правосуддя, яка відповідно до закону призначила новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [202].

Громадська експертна діяльність – це провідний засіб забезпечення правосуддя громадянським суспільством, що за своєю юридичною природою є дорадчою діяльністю, яка передбачає участь інститутів громадянського

суспільства в експертизі та розробленні державних документів різного рівня [5].

За ступенем формалізації вплив суб'єктів громадянського суспільства на правосуддя може бути офіційний та неофіційний. Офіційний – це коли суб'єкти громадянське суспільство виконують певну делеговану законом функцію у сфері правосуддя. Наприклад, коли з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» здійснює обрання членів Вищої ради правосуддя за своєю квотою [336]. Проте в переважній більшості вплив суб'єктів громадянського суспільства на правосуддя є неофіційним, що є правильним. Наприклад, це акція на підтримку засуджених судом громадян С. Стерненка та Р. Демчука, що відбувалась у м. Києві під будівлею Офісу Президента України [4]. Такі заходи не мають жодних юридичних наслідків, однак формують громадську думку.

За метою діяльність суб'єктів громадянського суспільства щодо впливу на правосуддя можна поділити на:

1) формування громадських рад, які здійснюють перевірку доброчесності членів органів суддівського продування та суддів;

2) перевірку громадськими радами та рекомендації щодо призначення членів органів суддівського врядування та суддів;

3) обрання суб'єктами громадянського суспільства членів вищої ради правосуддя;

4) формування громадської думки щодо органів суддівського врядування, що притягують до дисциплінарної відповідальності суддів, які ухвалили справедливе, однак таке, що не задовольняє впливових можновладців, рішення;

5) критику суддів, які ухвалюють несправедливі рішення, з погляду певних суб'єктів громадянського суспільства;

6) критику суддів, які порушують етичні правила в побуті;

7) громадський захист суддів від дії криміногенних чинників;

8) участь у правотворчій діяльності з удосконалення правосуддя.

Вираження та формування громадської думки може здійснюватися в будь-якій формі, яка не заборонена законами України, зокрема реалізуючи право громадян на «мирне зібрання» як систему публічних заходів, що проводяться в публічному місці мирно, без зброї, у формі зборів, мітингу, демонстрації, пікетування, походу або в будь-якому поєднанні цих форм [3], при недопустимості перешкоджання здійснення судочинства у будь-який спосіб – наприклад, перешкоджання безперешкодному проходу учасників судового процесу до адміністративного приміщення суду, використання гучномовців, які перевищують рівень санітарних норм для громадського місця та умов праці в державній установі.

Окремим рядком треба виділити право висвітлення проблем правосуддя медіа, адже в Україні діяльність у сфері медіа ґрунтується на принципах свободи вираження поглядів і переконань, свободи поширення, обміну та отримання інформації, свободи діяльності суб'єктів у сфері медіа, зокрема вільного визначення змісту інформації, свободи господарської діяльності у сфері медіа, гарантованості права на інформацію, відкритості та доступності інформації, достовірності й повноти інформації, правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Обмеження зазначених свобод може здійснюватися лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, шкідливим для здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (підкреслено нами. – авт.). Під час упровадження обмежень у сфері медіа державні органи, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи застосовують практику Європейського суду з прав людини як джерело права [305]. Наприклад, у рішенні у справі «Езелін проти Франції» адвоката було притягнуто до дисциплінарної

відповідальності за участь у демонстрації проти винесення двох судових рішень. Європейський суд визнав непропорційним навіть мінімальне дисциплінарне стягнення за участь у мирній демонстрації. У справі «Галстян проти Вірменії» заявнику було надано за участь у демонстрації 3 доби адміністративного арешту, що було, на думку Суду, порушенням ст. 11 Конвенції [446; 449; 384].

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що засади правового статусу суддів в Україні є єдиними. Усі судді незалежно від посади та суду мають рівні права та обов'язки, гарантії незалежності та недоторканності, підстави та порядок суддівської логістики, фінансового та соціального забезпечення. Вони встановлюються на основі кращих гуманітарних надбань філософії права, квінтесенцією якої є те, що рішення в судовій справі – це виключна компетенція судді, і його він ухвалює незалежно від будь-яких впливів, крім права, власної правосвідомості та розуміння високої місії творити справедливість у суспільстві правової демократичної держави.

2. Зроблено висновок, що у вузькому розумінні правовий статус судді складається з норм конституційного та адміністративного права. Він установлюється Конституцією, Законом України «Про судоустрій та статус суддів», деякими іншими законами України, норми яких уточнені та деталізовані в підзаконних нормативно-правових актах спеціальних суб'єктів публічної адміністрації судової гілки влади, насамперед у рішеннях Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Зроблено висновок, що широкі підстави, коли суддю можна притягнути до дисциплінарної відповідальності, є надмірними. Однак в умовах низької довіри суспільства до суддів здійснювати критичний аналіз цього буде невиваженим рішенням. Коли громадяни будуть мати належну довіру до

судів, зазначені підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності мають бути скорочені.

3. З'ясовано, що судді місцевих судів на адміністративних посадах виконують представницькі та адміністративні функції (виконавчі та розпорядчі). Так, особливостями правого статусу голови Верховного Суду порівняно з головами місцевих суддів є його висока компетенція представляти загалом судову гілку владу на найвищому публічному рівні та те, що він за посадою є членом Вищої ради правосуддя.

4. Зроблено висновок, що публічна адміністрація судової гілки влади – це структурована, цілісна система суб'єктів публічної адміністрації, яка наділена адміністративно-сервісними та адміністративно-владними функціями з метою забезпечення судів, суддів та учасників судового процесу усім належним для забезпечення правосуддя в Україні. За критерієм спеціалізації забезпечення правосуддя та владних повноважень суддівську публічну адміністрацію доцільно поділити на такі групи: органи суддівського врядування (Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів); орган суддівського самоврядування (Рада суддів України); Державну судову адміністрацію та службу судової охорони; апарат суду; суб'єкти громадянського суспільства.

5. Вища рада правосуддя є головним (найвищим) суб'єктом публічної адміністрації судової гілки влади, до компетенції якої входить практично кінцева логістика кар'єри суддів, головні повноваження щодо видання підзаконних нормативно-правових актів із забезпечення правосуддя та адміністративних актів, зокрема з кадрового призначення керівників, забезпечуючи підрозділи судової гілки влади. Доведено, що провідною проблемою адміністративно-правового статусу Вищої ради правосуддя є добір і призначення її членів. Доведено, що до Вищої ради правосуддя мають обиратися виключно доброчесні, досвідчені судді (судді у відставці). Будь-який політичний вплив у цьому випадку має бути нейтралізований системою

добору претендентів суб'єктами вітчизняних і зарубіжних представників громадянського суспільства, які опікуються проблемами правосуддя.

6. Засадами адміністративно правового статусу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є те, що вона є провідним забезпечувальним (низовим) органом суддівського врядування, який здійснює супровід службової кар'єри судді.

7. Доведено, що законодавчо встановлений спосіб і процедура формування Ради суддів України є належними, відповідно основна проблема, яка стоїть перед суддівською спільнотою, – це делегування до неї доброчесних та активних суддів, які зможуть відстоювати інтереси правосуддя перед посадовими особами виконавчої та законодавчої гілок влади, принципово ставитися до колег, щодо яких будуть доведені недоброчесні вчинки. Рада суддів України активно виконує розпорядчу, виконавчу, контрольну та комунікативну адміністративні функції щодо забезпечення правосуддя засобами суддівського самоврядування.

8. В умовах повномасштабного російсько-терористичного вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2020р., уведеного у зв'язку з цим воєнного стану Рада суддів України разом з іншими суб'єктами судової гілки влади вирішує нагальні питання щодо розгляду судових справ, переданих у зв'язку зі зміною підсудності в інші суди через припинення функціювання українських судів на тимчасово окупованих територіях; отримання повної фінансової винагороди суддями, які добровільно пішли служити у Збройні сили й інші суб'єкти безпеки і оборони України; визначення чисельності суддів з урахуванням перспективи збільшення навантаження на них через велику кількість судових справ про воєнні злочини, цивільних справ про відшкодування шкоди, завданої військовими діями, адміністративних справ, пов'язаних із захистом прав військовослужбовців.

9. Актуалізовано, що проблема мінімізації корупційних викликів у системі Державної судової адміністрації перебуває не в площині вдосконалення внутрішньоорганізаційної системи цієї служби, а в площині

здійснення ефективного публічного контролю за нею суб'єктами громадянського суспільства, насамперед за державними закупівлями, які здійснюються Державною судовою адміністрацією, та аналізом декларування високопосадовців служби спеціальними органами запобігання корупції.

10. З'ясовано, що засадами адміністративно-правового статусу та інструментів публічного адміністрування Служби судової охорони є те, що вона безпосередньо забезпечує безпеку суддів і належний правовий безпековий режим в адміністративних приміщеннях судової гілки влади без задіяння представників виконавчої гілки влади. За своєю сутністю вона є органом забезпечення незалежності суду в безпековій сфері, за формальним змістом складається з адміністративних обов'язків та наданих з метою їх реалізації адміністративних прав певних обмежень для працівників та відповідних соціальних гарантій. Доведено, що Служба судової охорони продовжує переживати процес небезболісного становлення.

11. Доведено, що засадами адміністративно-правового статусу керівника апарату суді та особливостями використання ним інструментів публічного адміністрування є те, що він є головною відповідальною особою в організаціє та забезпеченні публічного адміністрування всередині суду в усіх сферах здійснення виконавчих функцій – організаційної, кадрової, забезпечення всім належним судових процесів, матеріальної, фінансової, дисциплінарної, комунікативної, підзаконної правотворчості.

12. Засадами адміністративних обов'язків секретаря судового засідання як посадової особи апарату суду є забезпечення організаційних, інформаційних, контрольних щодо учасників судового процесу функцій, фіксування судового процесу та оформлення і направлення за належністю його результатів. Засадами адміністративних прав судового виконавця є те, що він для виконання своїх обов'язків має право застосовувати заходи – інформаційно-довідкові, організаційні, прогностичні, координаційні, безпекові, зокрема стосовно затримання та притягнення до адміністративної

відповідальності осіб, які вчиняють протиправні дії в залі судового засідання, для забезпечення порядку та дисципліни під час проведення судового процесу.

13. Засадами юридичної відповідальності працівників апарату суду є те, що вони у випадку прямого порушення норм службового права, визначених законами України «Про судоустрій та статусу суддів», «Про державну службу», «Про запобігання корупції», положеннями та інструкціями, затвердженими компетентними суб'єктами спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади, можуть бути притягнуті до спеціальної дисциплінарної та адміністративної відповідальності після проведення службового розслідування та з'ясування ступеня їх вини у вчиненому дисциплінарному проступку.

14. Підкреслено, що в системі виконавчих органів судової гілки влади в судах наявні позитивні тенденції формалізації їх адміністративно-правового статусу. Чинне законодавчо чітко виділяє їх «завдання та обов'язки», «права» та «відповідальність». Запропоновано в проаналізованих нормативно-правових актах назвати юридичну природу названих категорій адміністративно-правового статусу апарату суду своїми юридичними іменами. А саме «адміністративні обов'язки», «адміністративні права», «службова та інша юридична відповідальність» апарату суду.

15. Доведено, що модернізація публічного адміністрування взаємодії судової гілки влади та громадянського суспільства є об'єктивною потребою для реформування правосуддя на засадах забезпечення ефективності та справедливості.

16. Підкреслено, що між доброчесними суддями та дійсними суб'єктами громадянського суспільства в більшості випадків не має бути конфліктів, адже вони переслідують одну мету – установлення справедливості. А якщо непорозуміння й виникатимуть, то у виключних випадках, коли судді ухвалюють справедливі відповідно до принципу верховенства права судові рішення, а суспільство загалом і громадські

активісти вимагають суворого покарання для правопорушників, виходячи з хибного власного розуміння справедливості всупереч нормам матеріального та процесуального права. Такі випадки є природними і будуть постійно заважати соціальним взаємозв'язкам суддів та суб'єктів громадянського суспільства. Однак вони не є критичними та численними.

17. Актуалізовано, що у сфері правосуддя основними причинами низької довіри громадянського суспільства до правосуддя є подекуди корупція серед суддів, їх негідна етична поведінка в побуті та постійні намагання президентів України та інших можновладців від виконавчої та законодавчої гілок влади впливати на суддів. Тим самим актуальною для забезпечення правосуддя є співпраця органів суддівського врядування та суб'єктів громадянського суспільства щодо запобігання корупційних проявів серед суддів, виявлення та фіксації фактів порушення ними правил етичної поведінки в побуті.

18. Зроблено висновок, що громадське оцінювання суддів як офіційний захід громадянського суспільства, що здійснювався відповідно до делегованих законом повноважень, є таким, що себе вичерпав. Судді, які залишилися на посадах після судової реформи 2015 – 2019 рр., пройшли перевірку своєї доброчесності та професійності практикою – своїми справедливими та професійними рішеннями. Відповідно пряме адміністративне втручання суб'єктів громадянського суспільства в правосуддя щодо оцінювання професійних суддів є надмірним із погляду забезпечення незалежності судової гілки влади.

19. Доведено, що прямий вплив суб'єктів громадянського суспільства на правосуддя є виключенням із правил і застосовується як рідкісний засіб, адже в переважній більшості випадків прямий вплив на членів органів суддівського врядування та суддів є неприпустимим. Тиск на суддів у будь-якій формі та з будь-якою метою, зокрема з метою спонукання їх до ухвалення «справедливого» судового, на думку певних суб'єктів громадянського суспільства, рішення є протиправним. Якщо суб'єктам

громадянського суспільства не подобається судове рішення, вони можуть висловити свою громадську думку та порадити учасникам судового процесу, які мають на це право, оскаржувати його в апеляційній, касаційній інстанціях та Європейському суді з прав людини. Узагальнено, що бувають випадки, коли суб'єкти громадянського суспільства мають прямий вплив на деякі питання правосуддя, – наприклад, коли рішення конкурсної комісії з добору кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є обов'язковим для врахування Вищою радою правосуддя при визначенні її персонального складу.

20. За ступенем формалізації вплив суб'єктів громадянського суспільства на правосуддя може бути офіційний та неофіційний. Офіційний – це коли суб'єкти громадянського суспільства виконують певну делеговану законом функцію у сфері правосуддя. Проте в переважній більшості вплив суб'єктів громадянського суспільства на правосуддя є неофіційним і спрямованим на формування громадської думки.

21. За метою діяльність суб'єктів громадянського суспільства щодо впливу на правосуддя можна поділити на: 1) формування громадських рад, які здійснюють перевірку доброчесності членів органів суддівського продування та суддів; 2) перевірку громадськими радами та рекомендування щодо призначення членів органів суддівського врядування та суддів; 3) обрання суб'єктами громадянського суспільства членів вищої ради правосуддя; 4) формування громадської думки щодо органів суддівського врядування, що притягують до дисциплінарної відповідальності суддів, які ухвалили справедливе, однак таке, що не задовольняє впливових можновладців, рішення; 5) критику суддів, які ухвалюють несправедливі рішення з погляду певних суб'єктів громадянського суспільства; 6) критику суддів, які порушують етичні правила в побуті; 7) громадський захист суддів від дії криміногенних чинників; 8) участь у правотворчій діяльності щодо удосконалення правосуддя.

22. Вираження та формування громадської думки може здійснюватися в будь-якій формі, яка не заборонена законами України, зокрема реалізуючи право громадян на «мирне зібрання» за умови недопустимості перешкоджання здійснення судочинства у будь-який спосіб, здійснення тиску на суду (суддів) з метою стимулювання їх до ухвалення певного варіанту рішення в судовій справі.

23. Доведено, що засоби медіа, зокрема журналістські розслідування, ґрунтуються на принципах свободи вираження поглядів, обміну й отримання інформації з метою формувати громадську думку у сфері правосуддя, при тому обмеження зазначених свобод може здійснюватися з метою підтримання авторитету й неупередженості правосуддя. Зокрема, якщо медіа тиснуть на суд (суддів) із метою ухвалення певного варіанту судового рішення.

РОЗДІЛ 4
МІЖНАРОДНІ, ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

4.1. Міжнародно-правові засади забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України

Природно-правові концепції, що об'єктивно існують на сьогодні, тисячоліттями вироблялися національними та міжнародним правом. Декілька цивілізацій учені багатьох держав брали участь у виробленні безцінного як теоретичного, так і практичного досвіду, який на сьогодні оформлений у концепціях, принципах, міжнародних договорах, міжнародно-правових актах м'якої дії та національних нормативно-правових актах, де останні як загальнообов'язкові правила поведінки ухвалені чи санкційовані державами.

Безумовним чинником, що є характерним для всіх дійсно правових держав, є верховенство права. Завдяки цьому в західному світі є спільне осмислення права як категорії, без якої сучасне людство існувати апріорі не може.

Що стосується України, то в нашій державі є як успіхи, так і прорахунки щодо справедливого й ефективного забезпечення правосуддя. Спостерігаються певні розходження, а точніше – вихолодження загалом досконалих засад міжнародного західного права, яке утверджує справедливість та ефективність правосуддя. Зокрема, міжнародним правовим товариством опрацьовано та проаналізовано численну кількість нормативно-правових актів, що зокрема стосуються судової сфери. Відповідно ми здійснимо їх аналіз в аспекті забезпечення правосуддя.

Отже, міжнародно-правове забезпечення судової гілки влади викликає по-справжньому науковий інтерес для виявлення і вдосконалення засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя.

Згідно зі статтею 10 Загальної декларації прав людини кожна людина для визначення її прав й обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення має право на основі повної рівності на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [152].

Однак будь-які питання міжнародно-правових засад, які стосуються України, не можна в умовах сьогодення розглядати без чинника НАТО, адже український народ і вітчизняна політична еліта однозначно бачать себе навіть у перспективі у складі цього найбільш поважного й ефективного міжнародного політичного і воєнного клубу. У повсякденному житті безпека є ключовою для нашого добробуту. НАТО має на меті гарантувати свободу й безпеку своїм членам політичними і військовими засобами. НАТО просуває демократичні цінності й надає змогу державам-членам проводити консультації та взаємодіяти з питань оборони й безпеки з метою розв'язання проблем, побудови довірчих стосунків і, зрештою, запобігання конфліктам. НАТО вважає своїм обов'язком мирне розв'язання суперечок. Якщо дипломатичні зусилля зазнають поразки, у НАТО є військова потужність для того, аби здійснювати операції з урегулювання криз. Такі операції запроваджуються відповідно до пункту щодо колективної оборони засновницького договору НАТО – статті 5 Вашингтонського договору або за мандатом Організації Об'єднаних Націй як самотужки, так і спільно з іншими країнами й міжнародними організаціями [408]. У цьому аспекті слушною є думка В. Зеленського, який доводить, що успішна судова реформа в Україні є каталізатором нашої інтеграції в Європейський Союз і НАТО. А забезпечення права громадян на чесний і незалежний суд – це базовий принцип будь-якої демократичної держави [162].

Однак повернемось до аналізу міжнародно-правових актів, які визначають засади забезпечення правосуддя. Ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права засвідчує, що всі особи є рівними перед судами і трибуналами, кожен має право під час розгляду будь-якого

кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [238].

На нашу думку, основне завдання, яке стоїть перед органами публічної та судової гілок влади, є забезпечення основоположних прав, свобод та законних інтересів громадян як відповідно до чинного, так і міжнародного законодавства. Так, ефективні, законні гарантії основного чинника – незалежності судової влади – закріплені і в основних міжнародних законодавчих актах, ратифікованих Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права всі особи є рівними перед судами і трибуналами, кожен має право під час розгляду будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [238].

Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Перша світова конференція з незалежності правосуддя 1983 р.) визначила, що судді як особи є вільними та зобов'язані ухвалювати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права, без будь-яких обмежень, впливів, спонук, примусів, загроз або втручання, прямих або непрямих, з будь-якого боку і з будь-яких причин; у процесі ухвалення рішень судді є незалежними від своїх колег по суду та вищих посадових осіб, жодна ієрархічна структура суддівства і жодна різниця в ранзі чи класі суддів жодним чином не можуть ставати на перешкоді праву судді на вільне винесення вироку [242].

На доктринальну рівні слід погодитися з С. Кічмаренком, який, аналізуючи міжнародний та зарубіжний досвід забезпечення незалежності судової влади, дійшов висновків, що суддя має призначатися (обиратися) виключно органами суддівського самоврядування на посаду безстроково;

суддя може бути відсторонений або усунений від виконання обов'язків, тільки якщо це передбачено законом і тільки за рішенням, яке ухвалюється через належну дисциплінарну процедуру органом суддівського самоврядування; суддя не може бути залежний від правоохоронних органів, за якими здійснюється судовий контроль; незалежність суддів та судової системи загалом найкращим чином досягається через самоврядування суддівського корпусу, тобто через так звану самоврядну організацію; суддівський корпус має долучатися із власними пропозиціями до підготовки бюджету судової системи, а також до розподілу коштів; судова система як окрема гілка державної влади повинна мати вирішальний вплив на відбір, призначення, кар'єру та дисципліну судів і судових службовців, а також на визначення їх матеріальних потреб [189].

Отже, незалежність суддів від будь-яких впливів, крім права та власної правосвідомості, є провідною проблемою та головним чинником, який намагається врегулювати суддівська світова засобами міжнародного права (як правило, м'якої дії) заради забезпечення справедливого й ефективного правосуддя у правових державах.

Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р., мали на меті встановлення стандартів етичної поведінки суддів. Вони адресовані суддям як інструкції, а судовим органам – як базові принципи регламентації поведінки суддів. Крім того вони мають сприяти кращому розумінню та підтримці здійснення правосуддя з боку представників виконавчої та законодавчої влади, адвокатів і суспільства загалом. Ці принципи передбачають, що судді у своїй поведінці підзвітні відповідним органам, які засновані для підтримки суддівських стандартів, що діють об'єктивно й незалежно, і мають на меті збільшення, а не зменшення значущості наявних правових норм і правил поведінки, якими керуються судді. Першим показником стандартів етичної поведінки суддів є засади незалежності судових органів, згідно з якими суддя має відстоювати та втілювати в життя

принцип незалежності судових органів в його індивідуальному та колективному аспектах. Другим показником є об'єктивність, яка виявляється не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його ухвалення. Третім показником є чесність і непідкупність – необхідні умови для належного виконання суддею своїх обов'язків. Четвертим показником є дотримання етичних норм, адже демонстрація дотримання цих норм є невід'ємною частиною діяльності суддів. П'ятим показником є забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового засідання, що має першочергове значення для належного виконання суддею своїх обов'язків. Шостим показником є компетентність і старанність, що є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків [11].

Тим самим, але більш коротко, світова спільнота (ООН) визначила стандартами етичної поведінки суддів засади незалежності, об'єктивності, чесності та непідкупності, демонстрацію дотримання етичних норм, забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового процесу, компетентність і старанність. У цьому аспекті стандартів етичної поведінки суддів, на наш погляд, слід підкреслити засаду публічної демонстрації дотримання етичних норм.

Це зокрема означає, що рішення суду (судді) мають бути ретельно обґрунтовані, а хороші вчинки суддів мають публічно висвітлюватися, зокрема за ініціативою суб'єктів судової гілки влади. Тому ми вважаємо, наприклад, доречним висвітлення на офіційному сайті Верховного Суду інформації про суддю цього суду професора В. Бевзенко, який добровільно змінив мантію на однострій військовослужбовця Збройних сил України, бо вважає, що захищати країну зі зброєю – це його особистий громадянський обов'язок. Він ухвалив таке рішення відразу, як розпочалося повномасштабне російське терористичне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. [17].

Особливо важливим документом для визначення національних стандартів місця судді в механізмі держави та суспільства є Загальна

(Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної асоціації суддів у Тайпеї (Тайвань), яка визначила, що судді у своїй роботі мають забезпечувати права кожного на чесний і справедливий розгляд справи в судді. Вони мають підтримувати право осіб, які хочуть установити свої цивільні права та обов'язки, чи в разі висунення проти них будь-якого кримінального звинувачення – на чесне та відкрите слухання, яке має відбутися в розумний строк і має проводитися незалежним і неупередженим судом. Незалежність судді є важливою умовою для неупередженого судочинства, що відповідає вимогам закону, вона є неподільною, будь-які інституції чи органи влади як на національному, так і на міжнародному рівні мусять поважати, захищати та охороняти цю незалежність. Незалежність суддів має забезпечуватися законом через створення та подальший захист такої судової влади, яка була б дійсно незалежною від інших гілок влади. Суддя як носій судової влади повинен мати можливість здійснювати свої повноваження без будь-якого суспільного економічного чи політичного тиску, незалежно від інших суддів і керівних органів у галузі юстиції. Ніхто не може надавати або намагатися надавати судді будь-які інструкції, що можуть вплинути на юридичне рішення судді, за винятком випадків, коли це допускається, думки вищого суду з конкретної справи [151].

Що стосується законодавчого оформлення визначених стандартів незалежності суддів в Україні, то суттєвих зауважень до нього не має. Однак системо виникають ситуації, коли певні особи від публічної влади чи суб'єктів громадянського суспільства намагаються тиснути на суддів, що є неприпустимим, адже ситуація створення у громадськості уявлення про обов'язковість ухвалення судом, слідчим суддею певного рішення є хибною. З огляду на зазначене Вищий антикорупційний суд знову наголошує на потребі дотримання високих стандартів журналістики під час висвітлення будь-яких судових процесів, зокрема резонансних. Прес-служба і судді-

спікери Вищого антикорупційного суду є відкритими для спілкування із засобами масової інформації [340].

Продовжуючи аналіз Загальної (Універсальної) хартії судді, слід зазначити, що суддя має бути забезпечений необхідними для своєї діяльності умовами на все життя або на певний інший строк, для того щоб не піддавати небезпеці його незалежність. Керівництво суддівським корпусом і процедура винесення дисциплінарних стягнень мають бути організовані таким чином, щоб не підривати незалежність суддів, увага має звертатися тільки на об'єктивний розгляд справи по суті. Якщо керівництво суддівським корпусом і процедура винесення дисциплінарних стягнень не відбувається іншим шляхом згідно з установленою та глибоко вкоріненою традицією, то таке керівництво має здійснюватися незалежним органом, що включає достатню кількість представників судової влади; суддя має отримувати достатню винагороду для забезпечення своєї економічної незалежності. Винагорода не має залежати від результатів роботи судді та не має скорочуватися під час усього строку повноважень, інші органи державної влади мають забезпечувати судові органи необхідними засобами та обладнанням для чіткого і вдалого функціювання; судові органи повинні мати можливість брати участь у такому забезпеченні, або їх думка мусить ураховуватися під час ухвалення рішень з цього приводу [151].

На жаль, не всі із зазначених положень в Україні виконуються. Так, Вища рада правосуддя засудила обмеження винагороди суддям, членам Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (67 тис. грн) [91]. На наш погляд, члени Вищої ради правосуддя правильно відстоюють право на достойну суддівську винагороду, а також і членів Вищої ради правосуддям та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, адже це право гарантоване Загальною (Універсальною) хартією судді, Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. І будь-яке послаблення гарантій у цій сфері незворотньо з часом буде призводити до збільшення корупційних ризиків судовій гілці влади.

Важко щось додати чи якось скоротити ці досконалі положення Хартії судді. Відповідно в тексті дисертації ми спинимося тільки на проблемах, які не вирішені в українському правосудді. Забезпечувати права осіб на чесний і справедливий розгляд справи українським суддям важко. Одна з проблем – це перенавантаження суддів, що є критичним (наприклад, здобувачу як професійному судді в правовому статусі судді-слідчого в деякі дні доводилось ухвалювати півсотні рішень щодо здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні) [212].

А наші органи суддівського врядування є ще «молодими» і ще неналежно захищають незалежність суддів від тиску можновладців та інших впливових осіб у резонансних справах. Попередній склад органів суддівського врядування подекуди притягував до дисциплінарної відповідальності суддів, які ухвалювали справедливі рішення, однак якими були не задоволені політичні сили (виконавчої та законодавчої гілок влади), які перебували при владі [89].

Однією із провідних проблем, з якою стикнулися громадяни України в умовах повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну, є доступ до правосуддя. Організація економічного співробітництва та розвитку, як міжнародна організація, яка працює над розробкою кращої політики для кращого життя (формує політику, яка сприятиме процвітанню, рівності, можливостям і добробуту для всіх), розробила засади належної практики щодо правосуддя, орієнтованого на людей, розробила з цього питання певні рекомендації (засади). Її принципи та рекомендації щодо доступу до правосуддя є практичним інструментом для підтримки держав у розробці та впровадженні систем правосуддя, які забезпечують рівний доступ до правосуддя для людей з обмеженими можливостями відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Вони є результатом консультацій і співпраці з експертами з прав людей з обмеженими можливостями,

організаціями людей з обмеженими можливостями, державами, науковцями та іншими практиками [439].

Для України в мовах війни та подолання її наслідків забезпечення рівного доступу до правосуддя для всіх людей відповідно до міжнародних стандартів прав людини є надзвичайно актуальним, адже, по-перше, багато українських героїв у результаті отриманих поранень стали особами з особливими потребами (інвалідами) та потребують особливої уваги при забезпеченні їх права та правосуддя; по-друге, певна частина громадян України опинилася на тимчасово окупованих територіях, інша – на територіях, у яких внаслідок постійних обстрілів російсько-терористичними військами суди не функціонують; по-третє, певна частина громадян України, в першу чергу жінок і дітей, опинилися за кордоном під захистом права західних держав. Проте і в них періодично виникають юридичні проблеми, які вимагають регулювання у вітчизняній системі правосуддя; по-п’яте, інколи є нагальним втручання судових арбітрів для вирішення прав та законних інтересів військовослужбовців Збройних сил України та інших сил безпеки оборони, що не можуть залишити місце несення служби. Напрямки вирішення цих викликів будуть нами запропоновані в підрозділі про удосконалення цієї сфери правосуддя.

Система правосуддя має бути спрямована на людей. Вона має базуватися на таких засадах: розуміння потреб людей і досвіду роботи з юридичними та судовими послугами з їхньої точки зору. Розробка та впровадження політики й послуг, які відповідають цим потребам, і усунення перешкод для доступу як частина цілісного бачення екосистеми правосуддя, орієнтованої на людей. Система правосуддя, орієнтована на людей, може мати такі характеристики: чітку та сформульовану мету систем правосуддя та їх різних компонентів, надаючи пріоритетний, орієнтований на людей підхід до задоволення правових потреб усіх людей; поточні та скоординовані дослідження та дані для створення й підтримки надійної доказової бази, яка містить факти найпоширеніших правових проблем людей, хто відчуває ці

проблеми та в якому ступені вони здатні їх вирішити; постійне та скоординоване дослідження та оцінювання, що проводяться для виявлення та підтримки доказової бази. Також говориться про те, які стратегії є дієвими, найбільш ефективними та економними, для кого та за яких обставин, для вирішення яких юридичних потреб і потреб у сфері правосуддя вони призначені, включно із плануванням і наданням юридичних послуг і послуг у сфері правосуддя [439].

Ще одним викликом, який вимагає врегулювання з погляду взаємодії міжнародного та національного права, є притягнення вищого політичного керівництва держави-агресора та осіб зі складу російських окупантів, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Річ у тім, що повномасштабне вторгнення російсько-терористичних військ в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., призвело до загибелі тисяч цивільних громадян України, завдало значної шкоди цивільній інфраструктурі та приватній власності. На жаль, ці факти, які мають ознаки військових злочинів та злочинів проти людства, не припиняються. Відповідно українські й міжнародні судові та правоохоронні органи мають зафіксувати їх, щоб у майбутньому затримати підозрюваних у їх скоєнні. Вони також мусять провести попереднє розслідування та передати його результати до компетентного суду для справедливого судового розгляду. На цьому шляху ще багато проблем.

Система національних і міжнародних органів, які мають компетенцію розслідувати та переслідувати злочини агресії та воєнні злочини, пов’язані з російськими ракетами, включає систему правоохоронних і судових органів України, європейської та міжнародної спільноти. В Україні – це Служба безпеки України, прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а також суди загальної юрисдикції, які здійснюють кримінальне провадження. Відповідно до повноважень, наданих Кримінально-процесуальним кодексом, слідчі органи безпеки здійснюють

досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 438 «Порушення законів і звичаїв війни» [212].

В Україні і в період війни немає і не має бути військових трибуналів чи спеціальних судів для військових злочинців. Це не тільки суперечить Конституції України, а й є недоцільним, адже, незважаючи на наявні проблеми в українському судочинстві, наші суди, які ми аналізуємо, є ефективними. Так, Служба безпеки України зібрала беззаперечні докази провини одного російського військового, який брав участь в обстрілах українських міст. Зловмисник є заступником командира військової частини 6-ї армії Військово-повітряних сил і Протиповітряної оборони Західного військового округу збройних сил російської федерації. 6 березня 2022 р. він на бойовому літаку перетнув державний кордон України та розбомбив радіотелестанцію у м. Харкові. Установлено, що для ведення повітряного нападу противник застосував вісім авіаційних бомб ФАБ-500 загальною вагою 2,5 тони в тротиловому еквіваленті. Самого льотчика українські захисники збили одразу після того, як він скинув бомби. Його затримали після катапультування та приземлення. На підставі зібраних слідчими Служби безпеки України доказів суд визнав його винним за ч.2 ст.28 та ч.1 ст.438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни). Підсудного засудили до 12 років позбавлення волі [149].

Проте найбільш легітимним способом притягнення до відповідальності російських військових і вищого політичного російського керівництва, підозрюваних у розв’язанні та веденні агресивної війни, є ООН. Основним у цьому колі є Міжнародний суд ООН, який вирішує конфлікти правового характеру, передані йому державами відповідно до міжнародного права. Міжнародно-правовий конфлікт можна визначити як розбіжності щодо питання права чи факту, суперечку чи зіткнення правових поглядів чи інтересів. Суд може розглядати цю суперечку лише тоді, коли відповідні держави визнають його юрисдикцію. Таким чином, жодна держава не може

бути стороною у провадженні в Суді, якщо вона певним чином не дала на це згоди [381].

Однак слід підкреслити, що доки країна агресор залишається постійним членом Ради безпеки ООН, ні про яке переслідування російської федерації як держави та її вищого військово-політичного керівництва в структурах ООН чи під його керівництвом не може бути й мови. Тобто рф під прикриттям ООН. Сьогодні значна частина світового дипломатичного корпусу та міжнародних організацій бореться за те, щоб позбавити росію «місця» в Раді безпеки ООН, яке вона незаконно займає. В Україні ініціативна група щодо виключення російської федерації з ООН за короткий час досягла значного прогресу, провівши дослідження, інформаційну кампанію та переговори з експертами з міжнародного права й відносин та організаціями по всьому світу, переконуючи їх у потребі вжити ефективних кроків для відновлення справедливості в ООН і подати петицію на підтримку ідеї виключення країни-агресора зі складу ООН [113]. Однак, на нашу думку, вирішити це питання в найближчі роки не уявляється можливим. Відповідно потрібно використовувати інші інструменти міжнародного правосуддя.

Тому Україна вступила у співпрацю з Міжнародним кримінальним судом щодо розслідування злочинів, які були скоєні на її території від 2014 року, що є доречним. У зв’язку з цим актуальним є правовий статус та юрисдикція Міжнародного кримінального суду. Його юрисдикція поширюється на Україну відповідно до заяви Верховної Ради України, поданої до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції щодо злочинів проти людства. Згідно зі статтею 7 Римського статуту злочини проти людяності – це злочини, вчинені в межах широкомасштабних і систематичних нападів на цивільне населення, які вчиняються навмисно. Злочини проти людяності, на відміну від воєнних злочинів, не вимагають наявності збройного конфлікту, хоча можуть відбуватися під час таких конфліктів. Стаття 7 Римського статуту містить вичерпний перелік діянь, які вважаються злочинами проти людства [321].

На Мюнхенській конференції з питань безпеки, що проходила 17-19 лютого 2023 р, віце-президент США К. Гарріс виступила з приводу злочинів проти людяності, скоєних росією в Україні. Прем'єр-міністр Великої Британії Р. Сунак закликав посилити військову підтримку України, а генсек НАТО Є. Столтенберг назвав перемогу рашистів найбільшим ризиком для світового порядку. У своєму виступі на конференції К. Гарріс зазначила, що є докази страт, ґвалтувань, тортур і примусових депортацій, які відбуваються в Україні, зокрема українських дітей [246].

Загалом слід зазначити, що Міжнародний кримінальний суд у Гаазі може притягнути до відповідальності вище керівництво росії за три види порушень міжнародного права – військові злочини, злочини проти людяності та геноцид. Під перший пункт підпадає депортація дітей, ордер на арешт за яку був виданий на теперішнього президента російської держави. Водночас Міжнародний кримінальний суд не може засудити за злочин агресії, яким є факт нападу на Україну. Ні Україна, ні країна-агресор не ратифікували установчий документ суду – Римський статут. Щоб засудити країну-агресора та її вище політичне керівництво, має бути створений спеціальний трибунал [12].

Жахливі приклади злочинів проти людства, вчинених російськими агресорами, мали місце в м. Бучі, м. Ірпіні, м. Гостомелі. За офіційними даними, м. Буча та Бучанський район були окуповані російськими військами 33 дні. За підтвердженими даними, за цей час загинуло понад 1400 осіб, зокрема 37 дітей. У братських могилах і катівнях знайшли тіла понад 175 осіб. Зафіксовано 9000 випадків військових злочинів, у скоєнні яких обґрунтовано підозрюються російські військові. На жаль, ні українській владі, ні світовій спільноті ще не відомі, тим більше не зафіксовані злочини, які скоїли і ще скоюють російські терористи на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Херсонської, Запорізької областей та Автономної республіки Крим [96].

Отже, притягнення до кримінальної відповідальності російських військових та їх політичного керівництва, представників російських збройних сил, які програмують, готують, запускають зброю, що вбиває мирне населення України та руйнує цивільну інфраструктуру, є складним військово-юрисдикційним питанням. Перше, що потрібно зробити, – перемогти російського агресора, вигнавши його за межі державних кордонів України, які визнані міжнародним співтовариством. Разом із тим заради майбутніх поколінь потрібно фіксувати події, які мають ознаки злочинів російських військових терористів та українських колабораціоністів.

Українська правоохоронна система та суди загалом ефективно та справедливо переслідують осіб, затриманих за військові злочини. Проте основна робота ще попереду, адже вже зареєстровано понад дев'яносто тисяч кримінальних проваджень з аналізованим складом злочинів. Російські військові, які програмують, готують до запуску ракети, бомби, снаряди та міни, не можуть не знати, що вони летять на цивільні об'єкти. Російське військово-політичне керівництво може понести справедливе кримінальне покарання за рішенням суду, наданим їм антипутінською коаліцією, за одним із таких варіантів: в українських судах; національних судах нового російського режиму або в одній із незалежних нових держав після російського розпаду; у Міжнародному кримінальному суді або спеціально створеному для цієї мети міжнародному трибуналі [421].

Отже, вищевикладене в цьому підрозділі дає можливість сформулювати такі узагальнення щодо актуальних міжнародно-правових засад забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України:

– первиною проблемою, на яку звертає увагу суддівська міжнародна спільнота, є забезпечення незалежності суддів від будь-яких впливів, крім права та власної правосвідомості, саме забезпеченням її засад, чому найбільше приділяється увага в міжнародних джерелах права, хоча, як правило, м'якої дії;

– другим засадничим викликом є засади (стандарти) етичної поведінки суддів, без дотримання яких неможливо забезпечити їх незалежність. Такими чеснотами є об'єктивність, чесність, непідкупність, публічне дотримання етичних норм, забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового процесу, компетентність і старанність;

– розвиваючи вищенаведене, обґрунтовано, що рішення суду (судді) мають бути ретельно обґрунтовані, а хороші вчинки мають публічно висвітлюватися, зокрема за ініціативою суб'єктів судової гілки влади;

– з'ясовано, що високих засад хартії суддів важко досягти в певних аспектах в Україні, а саме забезпечити право осіб на чесний і справедливий розгляд справи складно через непомірне перенавантаження суддів, а органи суддівського врядування є ще «молодими» і поки що неналежно захищають незалежність суддів від тиску можновладців та інших впливових осіб;

– засади системи правосуддя мають бути спрямовані на захист людей в умовах повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну, з чим мають вирішитися такі проблеми щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів у системі правосуддя: 1) героїв війни, які стали інвалідами, – у питаннях доступності соціального, медичного забезпечення тощо; 2) громадян України, які опинилася на тимчасово окупованих територіях; 3) громадян України в населених пунктах, у яких вони проживають, однак де внаслідок постійних обстрілів суди не працюють; 4) громадян України, які опинилися за кордоном; 5) військовослужбовців Збройних сил України та інших сил безпеки оборони, що не можуть залишити місце несення служби, коли важлива для них юридична суперечка вимагає невідкладного врегулювання;

– підкреслено, що провідною проблемою, яка вимагає врегулювання з погляду взаємодії міжнародного та національного права, є притягнення вищого політичного керівництва держави-агресора та осіб зі складу російських окупантів, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів, адже повномасштабне вторгнення російсько-

терористичних військ в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., призвело і ще призводить до загибелі тисяч цивільних громадян України, завдання значної шкоди цивільній інфраструктурі та приватній власності;

– найбільш легітимним способом притягнення до відповідальності держави-агресора та вищого політичного російського керівництва за підозрою у розв'язанні та веденні агресивної війни є Міжнародний суд ООН, який може потенційно вирішувати спори правового характеру, передані йому державами відповідно до міжнародного права. Однак доки країна-агресор залишається постійним членом Ради Безпеки ООН, ні про яке переслідування її як держави та її вищого військово-політичного керівництва в структурах ООН не є можливим. А тому потрібно використовувати інші види правосуддя;

– актуалізовано, що Міжнародний кримінальний суд у Гаазі може притягнути до відповідальності військово-політичне керівництво росії за три види порушень міжнародного права – військові злочини, злочини проти людяності та геноцид. Зокрема під перший пункт підпадає депортація дітей, ордер на арешт за яку був виданий на теперішнього президента російської держави. Водночас Міжнародний кримінальний суд не може засудити російське військово-політичне керівництво за злочин агресії, яким є факт нападу на Україну, оскільки ні Україна, ні країна-агресорка не ратифікували установчий документ суду – Римський статут;

– російське військово-політичне керівництво та особи, які безпосередньо обґрунтовано підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів, мають постати перед справедливим судом за одним із таких варіантів або їх сукупності: в українських національних судах; національних судах нового російського режиму або в одній з незалежних нових держав після розпаду росії; у Міжнародному кримінальному суді або (та) спеціально створеному для цієї мети міжнародному трибуналі.

Отже, міжнародно-правовими засадами забезпечення правосуддя є незалежність суддів, що нерозривна прив'язана до дотримання суддями

стандартів етичної поведінки – об'єктивності, чесності, непідкупності, рівності, компетентності та старанності. На сучасному етапі розвитку України (військового відбиття повномасштабного російсько-терористичного вторгнення в Україну) провідними міжнародними засадам судочинства є, по-перше, забезпечення доступу до правосуддя всіх громадян України, зокрема інвалідів війни, осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, осіб, які змушені були виїхати в західні країни, та військовослужбовців Збройних сил України й інших сил безпеки і оборони, які несуть службу. По-друге, з утвердженням засад щодо забезпечення невідворотності покарання мають бути передані зібрані матеріали до справедливого неупередженого національного чи міжнародного суду щодо вищого військово-політичного російського керівництва й інших осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

4.2. Європейські засади забезпечення судової влади на прикладі деяких держав-членів ЄС

Український народ чітко визначився, що його майбутнє – в Євроатлантичний родині. Це було оформлено в преамбулі Конституції України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, виражаючи суверенну волю народу, спираючись на багатовікову історію українського державотворення й на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [204]. Євроатлантичні цінності не можуть існувати поза межами засад справедливого судочинства.

У системі відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб провідна роль належить судовій владі. Вона як одна з незалежних гілок державних влад має бути ефективна. Проте, як будь-яка державна влада, на відміну від приватного сектору, судова влада перебуває на повному бюджетному фінансуванні, і визначити її ефективність, на відміну від, наприклад, бізнесу, не просто, адже прямого й однозначного критерію сформулювати неможливо. Щоб вирішити цю проблему, європейська спільнота винайшла, виписала та легалізувала на рівні загальноєвропейських інституцій певну кількість формально визначених критеріїв. Проте, як показують результати соціологічних опитувань, громадяни практично всіх без винятку країн-учасниць ЄС не задоволені ефективністю діяльності судової влади. Відповідно підвищення ефективності судової системи є одним із пріоритетів для Європейського Союзу.

Будь-яка реформа правосуддя має підтримувати верховенство права та відповідати законодавству ЄС і стандартам незалежності суддів. Ефективні системи правосуддя необхідні для підтримки економічного зростання та надання високоякісних послуг для бізнесу та громадян [435]. Ще гірша ситуація в Україні – державі, що перебуває на початковому етапі свого розвитку. Не є винятком із цього правила й вітчизняна судова влада, яка продовжує етап становлення. У цьому аспекті досвід країн-учасниць ЄС для неї буде дуже корисним, адже він ефективний, а ефективність – це людська діяльність, пов’язана з досягненням потрібних суспільних результатів, що надають найбільший ефект за найменших витрат. Це рівень, який забезпечується найменшою кількістю ресурсів для досягнення найкращого результату [355].

На думку В. Макаровець, в Україні існує потреба продовження реформування національного законодавства у сфері діяльності апарату суду через приведення його відповідно до європейських норм і стандартів, зокрема орієнтуючись на Угоду про асоціацію України та Європейського Союзу, Рекомендацію CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи

державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (від 17 листопада 2010 р.); 2) забезпечення судів достатнім обсягом ресурсів, приміщень та устаткування, новітніми інформаційними технологіями тощо (досвід країн Європейського Союзу); оптимізація кількості суддів і допоміжного персоналу з орієнтацією на передання вирішення всіх несудових питань кваліфікованому апарату суду (досвід країн Європейського Союзу); перейняття досвіду Франції, Німеччини, Австрії з віднесення всіх працівників апарату суду до державних службовців різних груп з обґрунтованим розмежуванням посадових окладів гідного розміру; запровадження інституту спеціальних працівників апарату суду (чи надання таких повноважень помічникам суддів) за моделлю Австрії та Німеччини, де зокрема працюють працівники апарату суду, які в передбачених законом випадках виконують функції судді; передання справ наказного провадження та щодо безспірних правовідносин до компетенції спеціальних працівників апарату суду (на кшталт Rechtspfleger) [226].

Звертаючись до особливостей реалізації засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя, слід відзначити, що провідним критерієм визначення ефективності судової влади у країнах-учасницях ЄС є таблиця показників правосуддя ЄС як порівняльний інформаційний інструмент, спрямований на щорічну допомогу ЄС і державам-членам у підвищенні ефективності їхніх національних систем правосуддя через надання об'єктивних, достовірних і порівняних даних, що мають значення для оцінювання якості незалежності й ефективності системи правосуддя в усіх державах-членах. Опосередкованим способом визначення найбільш проблемних напрямків забезпечення ефективності судової влади є аналіз грантів, які виділяються країнам-учасницям Європейської економічної зони для зменшення соціальної та економічної нерівності. Визначено, що причинами низької ефективності судової влади в цих державах-учасницях є неналежна довіра громадськості до судової системи; певний рівень корупції всередині судової влади; надмірна тривалість розгляду та хронічне

невиконання судових рішень у деяких країнах. Визначено, що наріжним каменем захисту прав людини й основних свобод у Європі є прецедентна практика Європейського суду з прав людини та висновки Європейської комісії Ради Європи з питань ефективності правосуддя [456].

Тим самим основними причинами неналежної довіри до судової системи в деяких країнах-учасницях ЄС є наявність певного рівня корупції, надмірна тривалість розгляду судових справ і хронічне невиконання судових рішень. Наріжним каменем подолання зазначеного є прецедентна практика Європейського суду з прав людини. Отже, проблематика засад справедливого судочинства в деяких країнах Європейського Союзу та Україні є схожою, хоча рівень довіри до правосуддя у найбільш неблагополучних за цим критерієм країнах-учасницях є вищим у рази від українського суспільства. Однак залишається незаперечним, що одним із провідних інструментів подолання зазначеного є належне використання суддями судових прецедентів Європейського суду з прав людини.

Таблиця правосуддя ЄС є ключовим інструментарієм оцінювання забезпечення верховенства права в Європейському Союзі. Вона є чинником натхненням для урядів ЄС, підкреслюючи позитивні та негативні тенденції в судовій системі. Виклики верховенству закону продовжують зростати. З цієї причини Європейська комісія розпочала додатковий аналітичний процес для подальшого зміцнення верховенства права з метою покращення європейської судової системи, оскільки без незалежної та ефективної системи правосуддя не може бути верховенства права, довіри громадян і створення сприятливих умов для бізнесу та інвестиційного середовища [440].

Підвищення незалежності, якості й ефективності систем правосуддя є усталеним пріоритетом структурних реформ ЄС, адже ефективна система правосуддя забезпечує верховенство права, має позитивний вплив для економіки країн-учасниць ЄС. Там, де судова система ефективно відновлює права й законні інтереси, приходять нові інвестори, працюють підприємства, громадяни не підтримують популістів, зменшуються трансакційні витрати.

Скорочення тривалості судового розгляду призводить до зростання бізнес-активності, продуктивності праці. Первинним показником ефективності правосуддя є кількість вхідних справ у судах першої інстанції на 100 жителів: найбільше навантаження припадає на суди в Данії – 39; найменше в судах Кіпру – 2; середній показник складає 7 справ, наприклад, у Нідерландах. Показниками ефективності провадження є тривалість розгляду судових справ, швидкість їх розгляду, кількість справ, що перебувають у стані розгляду. Тривалість судового розгляду вказує на приблизний час (у днях), необхідний для вирішення справи в суді, тобто час, необхідний суду для ухвалення рішення. Такий час, необхідний для вирішення цивільних, господарських, адміністративних та інших справ у судах першої інстанції, складає: найбільше на Кіпрі – 1100 днів, найменший у Данії – 25 днів, середній показник у країнах-учасницях ЄС – приблизно 120 днів. Найбільше часу потрібно для вирішення судових справ у всіх судових інстанціях (першій, другій, третій) в Італії, де він складає 1300 днів, а найкраще становище в Естонії – 100, прикладом середнього показника є Угорщина з 220 днями [440].

Одним із мірил ефективності вирішення справ є відношення кількості вирішених справ до кількості вхідних справ. Коли такий рівень становить близько 100% або вище, це означає, що судова система здатна вирішувати щонайменше стільки справ, скільки приходить нових. У більшості держав-членів ЄС цей показник у судах першої інстанції є рівним або перевищує 100%, тільки в Ірландії та Греції він складає близько 80%. Середня тривалість судового розгляду у Великій Британії складає 150 днів, у Данії – 500, середній по країнам-учасницям приблизно дорівнює 900 днів [429]. Загалом західні експерти наголошують, що коли система правосуддя є належною, вона управляє своїм навантаженням, не допускає відставання щодо розгляду справ і ухвалює свої рішення без зайвих затримок. Основними показниками, що використовуються для моніторингу ефективності правосуддя, є тривалість розгляду (орієнтовний або середній час у днях, необхідний для вирішення

справи), швидкість вирішення справ (відношення кількості вирішених справ за період і кількості вхідних справ), кількість справ, які перебувають у стані розгляду [452].

Отже, провідним критерієм оцінювання ефективності правосуддя у країнах-учасницях Європейського Союзу є тривалість розгляду судових справ і співвідношення кількості вирішених до вхідних справ. Щодо першого критерію, то встановлюється орієнтовний (або середній) час у днях для вирішення певної категорії справ. Останній критерій має перебувати в ідеальному випадку в межах ста відсотків.

Засади діяльності судової влади, з погляду централізованих інституцій ЄС, характеризуються такими чинниками: національні суди країн-учасниць ЄС є судами ЄС, вони мають забезпечувати ефективне виконання прав та обов'язків, передбачених законодавством ЄС. Провідними критеріями визначення ефективності судової влади в країнах-учасницях ЄС є «Таблиці показників правосуддя ЄС» як порівняльний інформаційний інструмент, спрямований на щорічну допомогу державам-членам ЄС у підвищенні ефективності їхніх національних систем правосуддя; опосередкованим способом визначення найбільш проблемних напрямків забезпечення ефективності судової влади є аналіз грантів, які виділяються країнам-учасницям ЄЄ стосовно зменшення соціальної та економічної нерівності через підняття ефективності судової влади. Такими критеріями є визначення довіри громадськості до судової системи, рівня корупції судової влади, тривалості розгляду судових справ і виявлення фактів невиконання судових рішень, визначення рівня доступності правосуддя, насамперед вразливих груп, рівень забезпечення співпраці між установами правосуддя (судом, прокуратурою, поліцією та виконавчою службою), співпраці між судовою владою та громадянським суспільством, забезпечення відновної справедливості; первинним показником ефективності правосуддя є кількість вхідних справ у судах першої інстанції на 100 жителів (середній показник по ЄС складає 7 справ) [31]. Так, у ФРН частка громадян, які довіряють судам,

складала 95% [437], а у Франції довіряють системі правосуддя 46% громадян [447].

Продовжуючи зазначимо, що провідними показниками ефективності судової влади в Європейському Союзі є тривалість розгляду судових справ у судах першої інстанції (приблизно 120 днів) і судах всіх судових інстанцій (у середньому 220 днів) і показник ефективності вирішення справ як відношення кількості вирішених справ до кількості вхідних справ, який у середньому є близьким до 100%. До заходів, які сприяють підвищенню ефективності судової влади, належать такі: покращення адміністрування та вдосконалення технічного обладнання судів; перегляд практик управління та поліпшення гендерної рівності в доступі до правосуддя та вищої судової влади; належне навчання суддів, адвокатів і прокурорів, підготовка юристів і підтримка професійних асоціацій; установлення об'єктивних і прозорих процедур призначення, просування по службі суддів і прокурорів; удосконалення системи правової допомоги, включаючи доступ до безоплатної правової допомоги; створення судових процедур, що відповідають забезпеченню прав осіб з особливими потребами; підтримка європейської судової культури; сприяння підвищенню знань про права людини, законодавство ЄС та інші міжнародні правові інструменти; посилення використання відновного правосуддя, включаючи ювенальну юстицію; запобігання та боротьбу з корупцією, відмиванням грошей, фінансування тероризму [31].

Отже, основними засадами європейського правосуддя є належна співпраця між судовою владою і громадянським суспільством та щодо вразливих груп – між установами правосуддя – прокуратурою, поліцією та виконавчою службою. Критеріями, які характеризують діяльність правосуддя у країнах-учасницях ЄС, є кількість судових справ на 100 громадян (середній показник складає 7), тривалість розгляду судових справ у судах першої інстанції (120 днів) і в судах усіх судових інстанцій (у середньому 220 днів).

У Франції вважають, що одним із важливих елементів належного функціювання судів є дотримання основного принципу справедливого судового розгляду в розумний строк (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини). На це слід звертати увагу, враховуючи навантаження суду, тривалість розгляду та конкретні заходи щодо скорочення тривалості судових розглядів і підвищення їх ефективності та результативності. Рада Європи та її Європейський суд з прав людини надають особливого значення «розумному часу» судочинства й ефективному виконанню судових рішень. Європейський суд з прав людини неодноразово констатував, що одним зі способів забезпечення ефективності та надійності судової системи є забезпечення розгляду справи в розумні строки (проти Франції, № 10073/82, від 24 жовтня 1989 р.).

Зовсім нещодавно Суд постановив, що «значні та періодичні затримки у здійсненні правосуддя є особливо тривожним явищем, яке може підірвати довіру громадськості до ефективності судової системи», і що у виняткових випадках необґрунтована відсутність рішення суду, розглянутого в особливо тривалий термін, за потреби може бути прирівняна до відмови у справедливості (Glykantzi v. Greece, № 40150/09, 30 жовтня 2012 р.). Навантаження на суддів у країнах-учасницях ЄС є значним. Зокрема, у Франції діє 11 суддів на 100 000 жителів, і на утримання судової влади витрачається тільки 61 євро на громадянина. Рекорд у всіх категоріях побиває Німеччина з 25 суддями на 100 000 жителів [428].

В Україні гранична кількість посад суддів у судах станом на 1 січня 2023 р. становила 6 483 осіб, при населенні України станом на 1 січня 2022 р. 34,5 мільйона осіб відповідно до даних із Закону України «Про державний бюджет на 2023 рік», що складає 19 суддів на 100 тис населення. За даними Державної служби статистики України, населення України становить 41,1 мільйона осіб, і тоді аналогічний показник буде складати 16 суддів на 100 тис. осіб [248; 354].

Із наведеного бачимо, що в будь-якому разі кількість суддів в Україні є такою, що співрозмірна європейській.

Європейські експерти вказують на конкретні недоліки в ефективності судової системи Франції. Ними виявлено, що зареєстровано багато скарг на діяльність судової влади. Так, 2006 р. французькими прокурорами було розглянуто 5 305 394 процедур і скарг, тоді як їхні німецькі колеги розглянули їх меншу кількість – 4 915 575. Таке становище склалося через комплекс причин, серед яких – поліцейська неефективність, брак ресурсів [457].

Однак однією з головних причин такого стану стало нагромадження чинних нормативно-правових актів, які ускладнювали процедури ухвалення рішень, а то й суперечили один одному. Наприклад, тільки за шість років було ухвалено 60 законів і постанов уряду, пов'язаних із проблемами безпеки. Як уважають французькі вчені, чим більше законів ухвалюється, тим більша кількість процедур, що призводить до ризику заблокування діяльності судової влади. Французькі експерти наводять приклад неефективності діяльності судової влади при здійсненні розлучень. З цієї категорії питань Франція входить до найбільш неефективних країн, оскільки для розгляду справи про розірвання шлюбу в суді першої інстанції потрібно в середньому 477 днів, порівняно з 25 днями в Нідерландах, 39 – в Литві, 90 – в Данії, 117 – в Латвії, 153 – в Туреччині, 179 –у Польщі, 183 – у Швеції та Австрії, 206 – у Словенії, 227 – в Іспанії, 243 – у Фінляндії. Однак підкреслюється, що найгірше становище в Італії, де в середньому на розлучення пари витрачають 634 днів. Ці надмірні затримки змусили уряд Франції запропонувати здійснення розлучення в позасудовий спосіб, а саме нотаріусами, щоб дозволити судам зосередитися на інших судових провадженнях [451].

Для порівняння, в Україні в бюджеті на 2023 р. на забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціювання органів і установ системи правосуддя було виділено 14,573 мільярдів грн, здійснення правосуддя Верховним Судом – 1,310 мільярдів грн., здійснення

правосуддя Вищим антикорупційним судом – 0,209 мільярдів грн., що загалом складає 16,092 мільярдів грн. (без витрат на здійснення конституційного судочинства) [297]. Виходячи з вищенаведених офіційних статистичних даних, що до громадянства Україна належить 41,1 мільйон осіб, а станом на 1 січня 2023 р. гранична кількість посад суддів у судах становила 6483 осіб (без суддів Конституційного Суду України), то маємо результатом, що кожний громадян України на утримання правосуддя витрачає 392 грн зі сплачених податків, або трохи менш ніж 10 Євро на рік. Кожний суддя обходиться українським платникам податків в 177 тис. грн на місяць, або 4420 Євро, що не є значущими витратами для державного бюджету України.

Отже, особливостями засад забезпечення правосуддя у Франції є такі: французькі вчені вважають, що провідним чинником належного функціювання судів є дотримання принципу справедливого судового розгляду в розумний строк через зменшення навантаження на суддів. Хоча у Франції працює лише 11 суддів на 100 000 жителів (в Україні – 19) і суспільство витрачає на рік 61 Євро (Україна еквівалент – 10 Євро) з одного громадянина на утримання судової влади. Іншими словами, кількісна ефективність французького правосуддя є однією з найкращих у Європейському Союзі.

Німецькі науковці вважають, що вимірювання ефективності судочинства полягає в таких аспектах: ефективність судової діяльності – це вимір для оцінювання діяльності судової влади. Іншими аспектами ефективності діяльності судової влади є незалежність судових органів, доступність, підзвітність та ефективність, рівень виконання судових рішень. Для оцінювання якості діяльності судів слід ураховувати матеріальне право, правові рішення й ефективність діяльності адміністрації суду. Ефективність означає, що позитивний результат досягається мінімальними зусиллями при досягненні максимального ефекту з витрачанням певної кількості коштів. Система правосуддя «виробляє» приватне і суспільне благо. Приватне благо

– це рішення в окремій справі, тоді як суспільне благо – це інформація, яка міститься в рішенні та яку може використовувати кожен, хто займається подібною справою. Важливими характеристиками приватного й суспільного блага є питома вага закінчених справ і час, необхідний для врегулювання спору. Емпіричні дослідження показують, що ефективність систем правосуддя позитивно співвідноситься із заробітною платою суддів. Ефективність судової діяльності також може бути пов'язана з більш рівнем економічного зростанням. Критеріями оцінювання ефективності є швидкість завершених процедур за рік і середня тривалість судової процедури [429].

У Німеччині ефективність роботи німецьких окружних судів у цивільному праві базується на рівні завершеності, тобто вивчається питома вага закінчених справ у всіх вирішених справах і час, необхідний для врегулювання справи. Порівняно з іншими європейськими країнами німецька судова система спрямована на ефективність у цивільних і комерційних справах. Наприклад, 2012 року рівень завершеності становив 66,6% вище середнього показника (59,7%), тоді як середня тривалість розгляду справи була на 6,1 місяця нижчою за середню в Європі (9,3 місяця) [].

Однак Німеччина не входить до найкращих виконавців за жодним із розглянутих показників ефективності. Такі країни, як Люксембург, Австрія, Данія та Швеція мають більш високий рівень завершення, коротші процедури та менше процедур, що очікують на розгляд наприкінці року. У межах Німеччини кількість нових цивільних справ знизилась між 2002 і 2014 рр. із 1,4 млн до 1,1 млн. Незважаючи на зменшення кількості нових позивачів, кількість урегульованих справ залишилася відносно постійною на кінець року і становила 490,516 у 2014 р. У період із 2001 по 2014 рр. рівень завершеності в Німеччині коливався між 72,5% у 2005 р. та 69,3% у 2014 р. Середня тривалість судових процесів дещо збільшилась. Середня ефективність систем правосуддя в окремих федеральних штатах у деяких випадках значно відрізняється. Таким чином, кількість процедур, що тривають до кінця року на одного жителя, більша в містах, ніж у

територіальних країнах: Баварія (72,7%), Баден-Вюртемберг (71,9%) і Гамбург (70,7%), найнижча у Тюрингії (63,5%), Бремені (64,7%), Мекленбург-Західній Померанії (66%). У середньому процедури в Баден-Вюртемберзі та Баварії займають найкоротший термін – 4,1 місяця кожен, а в Берліні – 4,6 місяця. Найдовші середні процедури – у Тюрингії (6,1 місяця), Бремені (5,7 місяця) та Саарі (5,6 місяця) [430]

Засадами адміністративно-правого забезпечення правосуддя в ФРН є такі: загалом німецькі суди є незалежними, але консервативними. Німецьке правосуддя користується хорошою репутацією, однак тривалість судової процедури є значною, а використання ІТ-технологій – неналежним; ефективність судової діяльності – це вимір для оцінювання діяльності судової влади. Критеріями ефективності діяльності судової влади є незалежність судових органів, доступність, підзвітність, ефективність і показник виконання судових рішень. Ефективність судової влади в ФРГ – це досягнення позитивного результату з мінімальними зусиллями при досягненні максимального ефекту з витрачанням певної кількості коштів; система правосуддя «виробляє» приватне і публічне благо. Приватне благо – це рішення в окремій справі [436]. Римське приватне право (Corpus Juris Civilis) було втілене в Німеччині з XV століття і далі, разом з цією рецепцією, з’явилася юридична професія та система права, розроблена професіоналами (Juristenrecht). Римське приватне право стало теоретичною основою правового прогресу, кульмінацією якого стали праці німецьких вчених XIX століття. Відповідно до цієї традиції судовий процес у Німеччині розглядається як застосування загальних сформульованих правил до окремих випадків. Римське право забезпечувало інструменти для зміцнення суверенітету, а також корелятивні ідеї про те, що законодавча функція є державною монополією і що відповідальність за розвиток права покладається на юридично підготовлену державно-контрольовану бюрократію [453].

Публічне благо – це судовий прецедент, що міститься в рішенні і який може використовувати кожен, хто займається аналогічною справою;

правовірною характеристикою приватного та публічного блага в системі судової влади є питома вага закінчених справ і час, необхідний для врегулювання судового спору – це є провідним критерієм ефективності роботи німецьких судів, тобто вивчається питома вага закінчених судових справ серед загального масиву судових справ, що в цивільних справах у середньому складає 66,6% по усій Німеччині; ефективність судової влади також залежить від рівня заробітної плати суддів і рівня економічного зростання. Схожі підходи до проблеми ефективності судової влади існують і в інших державах Європи. Так, науковці Нідерландів уважають, що вагомою проблемою є підвищення ефективності суду: зменшення часу на виконання рішення після вступу рішення суду в закону силу; підозрюваних потрібно швидше притягнути до суду; процедурні документи, де це можливо, мають бути доступними в цифровій формі для юристів і громадськості; процедура подання кримінальної скарги має бути спрощеною зі сторони потерпілих [436].

Отже, правосуддя ФРН користується хорошою репутацією, воно є незалежним і надійним. Однак будучи консервативним, бюрократичним, з боязливим використанням ІТ-технологій, навіть при найбільшій кількості суддів на 100 тисяч жителів здійснює розгляд судових справ з надмірною тривалістю.

Ефективність судової влади східноєвропейських держав-учасниць ЄС розглянемо на прикладі Румунії. Результати опитування щодо ефективності та відповідальності румунської судової системи показують, що 85% адвокатів і 76% громадян уважають, нібито «у румунських судах це забирає занадто багато часу». Румунські експерти доводять, що належний доступ до правосуддя, належні ресурси, ефективні інструменти оцінювання та відповідні правила є ключовими факторами, які сприяють якості правосуддя. Показниками ефективності процедур визначаються обсяг роботи судів, тривалість судового провадження; коєфіцієнт вирішення справ (відношення

кількості вирішених справ до кількості нових справ) і кількість справ, що розглядаються в судах [457].

У Румунії спостерігається невдоволення учасників судового процесу, що полягає в тому, що всі сторони викликаються одночасно на початок судового засідання і чекають багато годин, щоб бути вислуханими судом. На думку експертів, необхідні заходи щодо скорочення кількості очікування учасників судового процесу своєї участі в судовому засіданні. Цього можна досягти через створення етапності адміністрування судової справи, в ході якого здійснюється обмін документами, досліджуються докази, здійснюється письмове провадження, допитуються свідки, експерти. Потрібні для судового провадження особи мають викликатися лише в певний конкретно визначений час. Також румунські експерти вважають, що позитивно на ефективність діяльності суду вплине модернізація кабінетів судді, щоб вони могли використовуватися як невелика зала судового засідання, де сторони судового процесу з невеликою кількістю учасників могли б провести професійний діалог. Процесуальні закони мають бути адаптовані до нових інформаційних технологій, які регулюють умови, що мають бути виконані сторонами, аби дійсно повідомити суд про запити, передані в електронному вигляді, або подати документи, а на рівні пілотних судів – технології, які можуть бути експериментально впроваджені: перегляд електронного архівування й управління файлами в електронному форматі [417]. Так, Міністерство юстиції Румунії ще 2014 р. презентувало початок оцифрування судових документів, щоб громадяни подавали електронні файли в суд замість паперових. На думку міністра юстиції Румунії, це великий проєкт комп'ютеризації на національному рівні, щоб люди мали електронні файли і фактично не приходили до суду, щоб не завантажувати суди [445].

Адже саме перенавантаження суддів у великих населених пунктах призводить до дуже великого інтервалу від подання заяви до першого судового терміну, а тому стає необхідним більш ефективно використовувати наявні ресурси в судовій системі, ліквідовуючи суди, обсяг діяльності яких

не виправдовує їх існування, та здійснювати перерозподіл персоналу. Надалі відповідно до законодавчих тенденцій, які вже існують у новому цивільно-процесуальному кодексі Румунії, пропонується створити гнучку та цілісну судову систему, що має лише два ступені юрисдикції (перша інстанція й апеляція), а також звернення до Вищого касаційного суду у виняткових обставинах, коли цього вимагає публічний інтерес здійснення правосуддя, дотримуючись жорсткого фільтру допустимості. Іншими словами, верховний суд Румунії має розглядати менше справ і лише такі, що відповідають критеріям новизни, складності та широти охоплення суспільних відносин [417]. В умовах сьогодення згідно з Конституцією та Законом Румунії № 304/2004 «Про судоустрій» судову систему складають такі суди: Верховний суд касації та правосуддя, апеляційні суди, трибунали, спеціалізовані трибунали, районні суди і військові суди [444].

Оскільки єдність практики передбачає також знання раніше винесених рішень, необхідно створити базу даних, доступну для судової системи, в якій можна отримати доступ до судових рішень усіх судів на основі найточніших критеріїв пошуку. За умов, передбачених новими процедурами, юридична допомога є обов'язковою в апеляційному зверненні. Однак існує потреба в Румунії вдосконалити систему судової допомоги, щоб будь-який громадянин (а за законом – навіть юридична особа) мав змогу отримати безоплатну правову допомогу. Метою кожного рішення є його фактичне виконання. Тому, щоб зробити примусове виконання більш ефективним, у Румунії спростили формальності до початку примусового виконання, наклали штрафи на користь кредитора, боржника, який не виконає особистого зобов'язання (особливо коли боржник – сама держава), сформували лібералізацію доступу до професії судових виконавців, а також запровадили більш жорсткий контроль над здійсненими діями. Важливим також є збалансування судових зборів, щоб, з одного боку, вони були доступні для громадян Румунії, а з іншого – щоб зменшували кількість необґрунтованих позовів. Ресурси, отримані від судових зборів, виділяються здебільшого

судовій системі на фінансування її функціювання. Зведено до мінімуму категорії справ, у яких дозволено направляти справи на повторний розгляд судами судового контролю [417].

Румунські вчені доводять, що належний рівень ефективності системи правосуддя позитивно впливає на економічне зростання, адже ефективні системи правосуддя відіграють найважливішу роль у створенні атмосфери довіри впродовж усього бізнес-циклу. Коли судові системи гарантують здійснення прав, кредитори готові надавати позики, це зменшує трансакційні витрати, й інноваційні компанії готові інвестувати. Позитивний вплив національних систем правосуддя на економіку підкреслюється в літературі та в різних дослідженнях, включаючи ті, що розроблені Європейським центральним банком, Міжнародним валютним фондом, Світовим економічним форумом і Світовим банком [428]. Крім того підкреслимо, що в розділі «Ефективність правосуддя як державної служби» Стратегії розвитку судової системи 2015 – 2020 рр. Румунії ставиться завдання щодо створення і впровадження унітарної системи стратегічного управління на рівні судової системи [450].

Присвятивши багато уваги успіхам і проблемам в адміністративно-правовому забезпеченні правосуддя Румунії, слід відзначити, що особливостями засад правосуддя Румунії є такі: громадяни й адвокати Румунії не задоволені національним судочинством (76%) і вважають, що розгляд справи в суді займає надто багато часу. Румунські експерти показниками ефективності судових процедур визначають обсяг роботи судів, тривалість судового провадження, коєфіцієнт вирішення справ і кількість справ, що розглядаються в судах. Із метою зниження часу очікування учасником процесу своєї участі в судовому процесі пропонується процесуально прописати етапність адміністрування судової справи, при якій потрібні для судового провадження особи мають викликатися в судове засідання лише в певний конкретно визначений час своєї активної участі у

справі; позитивно на забезпечення ефективності судової влади має вплинути адаптування процесуальних законів до нових інформаційних технологій.

Румунськими вченими пропонується створити гнучку та цілісну судову систему, що має лише два ступені юрисдикції (перша інстанція й апеляція), а також звернення до Вищого касаційного суду у виняткових обставинах, коли цього вимагає публічний інтерес здійснення правосуддя з дотриманням жорсткого фільтра допустимості. У наших румунських партнерів є прагнення досягти такого стану речей щодо примусового виконання судових рішень, щоб до початку примусового виконання накладалися штрафи на користь кредитора, якщо боржник не виконає особисте зобов'язання, насамперед це стосується публічних органів чи публічних посадових осіб; необхідно до мінімуму звести категорії справ, у яких дозволено направляти справи на повторний розгляд судами судового контролю; належний рівень ефективності системи правосуддя завжди позитивно впливає на економічне зростання, адже ефективні системи правосуддя відіграють найважливішу роль у створенні атмосфери довіри впродовж усього бізнес-циклу [31].

Отже, європейські засади забезпечення судової влади на прикладі деяких держав-членів ЄС є цікавими для нашого аналізу з таких причин:

1) основними засадами забезпечення правосуддя в ЄС є незалежність суддів (суду), доступність, підзвітність, ефективність судової діяльності та виконання судових рішень. Незалежність суддів практично в усіх державах-учасницях ЄС досягнута, існують лише некритичні аспекти;

2) справедливість і довіра до судової влади є нерозривно пов'язаними, однак справедливість – це тільки необхідна умовах довіри, адже без вирішення проблеми тривалості розгляду судових справ і належного виконання судових рішень громадяни не будуть довіряти судовій гілці влади на належному рівні. Філософія справедливості притаманна судовим рішенням у більшості випадків. Провідним засобом забезпечення справедливості в судових рішеннях, за яким судді виявлять своє розуміння

шляхів вирішення судової суперечки, є судовий прецедент Європейського суду з прав людини;

3) таблиця правосуддя ЄС є чинником натхненням для політичної влади країн-учасниць ЄС щодо позитивного забезпечення правосуддя, ключовим інструментарієм оцінювання забезпечення верховенства права в правосудді через комплексне системне висвітлення успіхів і негативних тенденцій у судовій системі кожної держави-учасниці та ЄС загалом;

3) основними засадами формування довіри до судової влади є подальша мінімізація корупції, приведення тривалості розгляду судових справ до розумної, викорінення випадків невиконання судових рішень, доступність до правосуддя соціально вразливих груп, забезпечення ефективної співпраці між установами правосуддя, включаючи суди, прокуратуру, поліцію та виконавчі служби; сприяння відкритості та співпраці між судовою владою та громадянським суспільством, а також відповідними державними органами; здатність протистояти злочинам щодо ненависті й екстремізму; забезпечення справедливості системи правосуддя для дітей; забезпечення відновної справедливості;

4) поліпшення адміністративної спроможності, вдосконалення технічного обладнання, перегляд практик управління та поліпшення гендерної рівності у доступі до правосуддя;

5) навчання суддів, адвокатів і прокурорів положенням Європейської конвенції з прав людини та відповідної судової практики, підготовка юристів і підтримка професійних асоціацій;

6) установлення об’єктивних і прозорих процедур призначення, просування по службі суддів і прокурорів; удосконалення системи правової допомоги, включаючи доступ до безоплатної правової допомоги; створення судових процедур, що відповідають забезпеченню прав осіб із особливими потребами;

7) підтримка європейської судової культури; сприяння підвищенню знань про права людини, законодавство ЄС та інші міжнародні правові

інструменти; посилення використання відновного правосуддя, включаючи ювенальну юстицію; запобігання та боротьба з корупцією, відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброї масового знищення [418].

Отже, виявлені й узагальнені європейські засади забезпечення судової влади на прикладі деяких держав-членів ЄС доводять, що сильне громадянське суспільство, нетерпимість громадян до порушення норм права можновладцями, дотримання суддями етичних правил, загальний належний рівень правової культури в суспільстві дають можливість забезпечити реальну незалежність суддів, мінімізувати корупцію. Досягнення справедливості судових рішень відповідно до принципу верховенства права вдалося досягти завдяки зв'язку мислення суддів із судовими прецедентами Європейського суду з прав людини. Відзначаються успіхи європейського правосуддя щодо доступу до нього осіб з особливими потребами. Однак невирішеними проблемами в більшості держав членів-учасниць ЄС є тривалі строки розгляду судових справ і неповне виконання судових рішень. Останні вирішуються через зменшення стадійності судових суперечок із незначними сумами позовів, переведення деяких публічних спорів із малим рівнем соціальної небезпеки із судового в адміністративний розгляд, запровадження ІТ технологій, запровадження відчутних адміністративних штрафів на осіб (насамперед публічних), які вчасно не виконують судових рішень.

4.3. Удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні

Увесь вищенаведений науковий, емпіричний, статичний і нормативно-правовий матеріал дає можливість узагальнити успіхи та недоліки адміністративно-правих засад правосуддя в Україні, гарантій їх дотримання та забезпечення.

До позитивних (практично чи в більшості положень вирішених) питань адміністративно-правових засад правосуддя в Україні слід віднести розуміння громадянським суспільством, що тільки легальним мирним тиском на правлячу законодавчу та виконавчу гілки влади, а в деяких випадках – і на органи суддівського врядування можна забезпечити наповнення суддівського корпусу доброчесними та кращими з кращих професійними юристами – претендентами на посаду суддів. Ще більше розуміння громадянського суспільства про те, що без тиску на правлячий режим та наполегливої роботи з іншими суб'єктами формування органів суддівського врядування забезпечити проходження до їх кола незалежних осіб буде проблематично. Засади та норми прямої дії Конституції України щодо правосуддя є досконалими. Їх не треба змінювати – їх треба виконувати та правильно розширювати, уточнювати в інших законах України та спеціальних підзаконних нормативно-правових актах спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади.

В Україні забезпечено достойну суддівську винагороду суддям, проте органам суддівського врядування та самоврядування треба слідкувати, щоб вдалі положення спеціального законодавства, яке встановлює фінансові гарантії незалежності забезпечення суддів, не вихолоджувалися. На жаль, в умовах сьогодення не припиняються такі намагання. Зокрема, 10 квітня 2023р. Верховна Рада України підтримала в другому читанні законопроєкт № 8312, яким намагається обмежити заробітні плати в державному секторі десятьма мінімальними зарплатами. Це було здійснено без погодження з органами суддівського врядування та самоврядування. У пояснювальній записці до проєкту Закону хибно, на наш погляд, суддів дорівняли до посадових осіб органу виконавчої влади. Названі обмеження грошової винагороди стосуються всієї еліти судової гілки влади – суддів перших інстанцій, апеляційних судів, Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду України, членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Тобто їх дорівняли до чиновників виконавчої гілки

влади, і тепер вони зможуть отримувати не більше 67 тис. грн [82]. Зазначене є неприпустимим у правовій державі, в якій реально функціонує три гілки влади. Адже погіршення правового становища суддів, членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за ініціативою органів виконавчої та (чи) законодавчої гілки влади не є протиправним і має бути скасовано Конституційним судом України Тут проблема полягає не у воєнному стані та потребі економити кошти на війну. У попередньому розділі нами було доведено, що витрати на суддів в Україні є одними з найбільш низьких у Європі – менш ніж 10 Євро в рік із громадянина. Причинами обмеження грошової винагороди суддям і членам органів суддівського врядування є популізм правлячого режиму та намагання знову зробити суддів та іншу еліту судової гілки влади залежними від корупції, як наслідок – від правоохоронних органів, які у свою чергу підконтрольні вищому політичному керівництву держави.

Звертаючись до стану використання ІТ-технологій у правосудді, також треба зазначити, що тут наявні успіхи. Узагалі електронне врядування в Україні випереджує за рівнем технічного розроблення та практичного провадження будь-яку державу світу. Не є виключенням із цього й електронний суд, який в Україні практично функціонує на високому рівні. Зрозуміло, удосконалювати електронний суд ще потрібно і можна.

Ще одним позитивним аспектом у системі забезпечення правосуддя є визнання та свідоме використання суддями практики Європейського суду з прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини в Україні є провідним джерелом права, це, на думку вчених, зумовлено міркуваннями практичної доцільності, оскільки, за зауваженням Венеціанської комісії «За демократію через право», за умови обмеженості державних ресурсів набагато краще витрачати фінанси на проведення необхідних реформ, які допоможуть запобігти порушенням Конвенції, аніж сплачувати справедливу сатисфакцію тим особам, які вже страждають від таких порушень. Професор С. Головатий наголошує, що використання рішень європейського суду з прав людини – це

обов'язок національних судів, зокрема України. Д. Харіс зазначає, що завдяки тлумаченню положень Конвенції Європейським судом із прав людини концепція справедливого судового розгляду зазнавала певних змін, еволюціонувала, і на нинішньому етапі вона становить систему елементів, до яких належать процесуальна рівність (рівність можливостей) сторін, вимога вмотивованості судового рішення, надання правової допомоги стороні, яка її потребує і не має змоги самостійно собі її забезпечити [233].

Тепер звернемось до невирішених проблем у сфері адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. У юридичній літературі з цього питання висвітлено певні наукові підходи. На думку С. Обрусної, адміністративно-правові засади реформування судової системи – це сукупність адміністративно-правових норм, що визначають основні цінності, принципи, завдання, форми й методи розвитку нормотворчої і розпорядчої діяльності органів державної влади з метою вдосконалення судової системи, оптимізації її внутрішньоорганізаційної діяльності щодо забезпечення належного виконання покладених на неї завдань, функцій і повноважень. Учена слушно розкриває, що дотримання принципу реординації в організаційній діяльності судової влади реалізується через, з одного боку, надання громадянам права вимагати від керівних, владних суб'єктів належної поведінки щодо забезпечення їх прав і свобод, а з іншого – покладання на цих суб'єктів чітких обов'язків щодо неухильного виконання зазначених вимог громадян [255].

В. Шевчук піднімає проблему забезпечення судово-експертної діяльності у правосудді. На його слушний погляд, цей напрямок потребує вдосконалення й реформування з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних досягнень науки й техніки у цій галузі знань [398]. О. Овчаренко доводить, що важливою гарантією доступності процедури судового розгляду є утворення мережі установ альтернативного (позасудового) вирішення конфліктів, метою яких є зменшення масиву справ, які надходять до суду. Рекомендація Комітету міністрів РЄ «Про шляхи полегшення доступу до

правосуддя» у п. в.3 установлює, що слід вжити заходів щодо полегшення або заохочення примирення сторін або мирного врегулювання спору до ухвалення його до провадження або ж у процесі розгляду. Аналогічні положення містить п. III Рекомендації № R (86) 12 Комітету міністрів Ради Європи «Про заходи щодо недопущення і скорочення надмірного робочого навантаження на суддів». Вона наголошує на тому, що держави в разі потреби мають сприяти примиренню сторін як поза судовою системою, так і до або у процесі судового розгляду. Комітет міністрів РЄ виходить із того, що покладення на суди завдань, не пов'язаних із захистом права або таких, що вимагають здійснення власне не судового контролю, а суто реєстраційних функцій, виконувати які можуть інші органи, а не судові, не є доцільним [257]. У цьому аспекті сталою є думка, що позитивними рисами становлення й розвитку інституту медіації є встановлення в законодавчому акті організаційної форми діяльності медіаторів, закріплення чіткого порядку здійснення процесу медіації, визначення прав, обов'язків і відповідальності медіатора, передбачення вимог до договору медіації та його виконання, а також спеціальних положень щодо медіації деяких конфліктів, зокрема сімейних, трудових, господарських, конфліктів, пов'язаних із захистом прав споживачів, медіації в кримінальних справах, у цивільному й адміністративному процесах тощо [181].

Продовжуючи свої наукові роздуми про доступність правосуддя та гарантії його реалізації, О. Овчаренко визначає юридичні ситуації, які можуть бути передані від суддів до квазісудових органів, це зокрема: укладення шлюбів та договорів щодо сімейної власності, дозвілів на публікацію повідомлень про шлюб і дозвілів одному з подружжя представляти іншого; зміна прізвища чи ім'я та визнання батьківства або материнства; управління власністю недієздатних осіб та призначення законного представника недієздатних і неповнолітніх осіб; надання згоди на придбання власності юридичними особами; перевірка бухгалтерських книг комерсантів і ведення комерційних списків комерсантів, компаній,

торговельних марок, транспортних засобів, суден, катерів і літаків; видання ліцензій на здійснення комерційної діяльності; судове втручання у вибори чи референдуми, не передбачені конституцією; призначення судді головою або членом комітетів, у яких його присутність необхідна з метою забезпечення безсторонності останніх; збір податків і мита, збір судових гонорарів, виконання функцій державного нотаріуса; ужиття заходів стосовно власності померлих осіб і складання документів та актів громадянського стану; контроль за реєстрацією передання власності, іпотек; призначення арбітрів, якщо воно вимагається за законом. На думку вченого, виходячи з потреби підвищення рівня правового захисту, держава може стимулювати розв'язання правових спорів у межах досудових процедур, однак їх використання є правом, а не обов'язком особи, яка потребує такого захисту [257].

А. Макаровець розкриває основні напрямки оптимізації структури й діяльності апарату суду: чітке визначення та законодавче закріплення типової структури судів різних рівнів, однозначних підстав і необхідних умов для створення управлінь, відділів, служб чи інших структурних одиниць в апараті суду; їх компетенції, функцій та повноважень, особливостей взаємодії, тощо; оновлення типових посадових інструкцій задля уникнення дублювання функцій і повноважень, економії фінансових ресурсів, підвищення освітньо-кваліфікаційних вимог; розроблення та впровадження стандартів і показників ефективності діяльності апарату суду та його окремих працівників; пошук шляхів підвищення рівня фінансового, матеріально-технічного та соціально-побутового забезпечення діяльності апарату суду; забезпечення належного розподілу (перегляду розподілу) навантаження між суддями та працівниками апарату суду, між головою суду та керівником апарату суду; запровадження інноваційних, інформаційно-комунікаційних і безпекових технологій, реорганізація та автоматизація більшості робочих процесів в апараті суду; здійснення стратегічного планування діяльності апарату суду та ін. [226].

П. Макушев піднімає проблему вдосконалення механізму примусового виконання судових рішень, який надає можливість накладенння на засадах конкуренції державних і приватних виконавців із делегуванням останніх публічно-правових функцій примусового виконання судових рішень. На думку вченого, зазначений процес набуватиме докорінної зміни за новими підходами до підготовки кадрів для державної виконавчої служби. Ним запропоновано провести кодифікаційні норми, які стосуються виконавчого провадження, в єдиному Кодексі виконавчого провадження [229]. У зазначеному різноманіти думок є певні, які можуть у подальшому бути розвинені для потреб удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні.

Відповідно з урахуванням певних вищенаведених підходів і критичного аналізу всього наведеного матеріалу сформуємо напрямки вдосконалення найбільш актуальних аспектів адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні.

Забезпечення добору незалежних і доброчесних членів органів суддівського врядування є головним завданням в аналізовані сфері. Без перебільшення, добір незалежних і доброчесних членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є першим найбільш важливим чинником у системі засад забезпечення правосуддя. Коли такі члени дібрані за зазначеними критеріями, судова влада може здійснювати своє подальше реформування функційно, практично без значної допомоги і тим більше без тиску громадянського суспільства. Річ у тім, що незалежні й доброчесні члени органів суддівського врядування мають конституційну та інші законодавчу компетенцію захистити доброчесних суддів, які переслідуються певними впливовими особами від виконавчої та (або) законодавчої гілок влади. Одночасно потрібно звільнити суддів, які потрапили в корупційні схеми або (та) під вплив вищих посадових осіб держави від виконавчої та законодавчої гілок влади. Водночас слід допомогти тим із них, які з певних причин здійснюють системні помилки під

час застосування норм матеріального і процесуального права та трактування рішень Європейського суду з прав людини, направивши їх до Національної школи суддів України на навчання. Отже, добір незалежних і доброчесних претендентів на посади членів органів суддівського врядування є найважливішим завданням адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні.

На наш погляд, потрібно посилити деталізацію норм Закону України «Про Вищу раду правосуддя»:

– по-перше визначити, що на посаду члена Вищої ради правосуддя може бути обраний (призначений) громадянин України, який є виключно суддею або суддею у відставці. Суб'єктів призначення (обрання) членів Вищої ради правосуддя та адміністративну процедуру здійснення цього можна залишити чинну;

– по-друге, не можуть бути членами Вищої ради правосуддя особи, які входять (входили останні 10 років) до складу політичних партій (політичних сил), мають (мали) соціальні зв'язки з Президентом України, членами дорадчих органів при Президенті України, народними депутатам України, членами Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади, головою та заступниками Генерального прокурора України, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро, України, Національної агенції запобігання корупції. Під соціальними зв'язками для потреб цього підпункту розуміється таке: є родичами чи родичами дружини (чоловіка); пов'язані кумівством; навчалися на одному потоці в закладі вищої освіти; разом працювати, проходили службу, є засновниками чи іншим чином вели спільний бізнес, громадську діяльність, спільно проживали, разом проводять (проводили) вільний час і відпочинок – займалися спортом, мистецтвом, полюванням, творчістю та іншими формальними й неформальними видами діяльності.

Забезпечення незалежності та недоторканності суддів – це насамперед завдання незалежної та в хорошому сенсі цього слова агресивної діяльності з

цих питань Вищої ради правосуддя. Відповідно Рада, яка складається з незалежних і доброчесних членів, мусить мати вагомі повноваження щодо відстоювання незалежності правосуддя.

При цьому слід підкреслити, що заходи щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, перепечені у ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», не є дієвими, адже їхнім змістом є «ведення і оприлюднення», «внесення пропозицій», «оприлюднення заяв», «підготовка доповідей». Іншими словами, дієвих адміністративних і правотворчих заходів захисту незалежності суддів Вища рада правосуддя не має. Це дає можливість органам законодавчої та виконавчої гілок влади інколи безкарно й безперешкодно у межах ухваленого ними позитивістського законодавства порушувати незалежність суддів, що є неприпустимим і таким, що невідворотно призводить до порушення прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, адже лише позитивними засобами реагування досягти бажаного результату в Україні, де чиновники ще не мають неналежного рівня службової культури та правосвідомості, не можна.

Відповідно, не претендуючи на істину в останній інстанції, ми пропонуємо надати Вищій раді правосуддя компетенцію законодавчої ініціативи з питань забезпечення правосуддя, зокрема незалежності суддів. Підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади, які стосується правосуддя, мають в обов’язковому порядку бути погодженими з Вищою радою правосуддя. Представники цієї Ради в обов’язковому порядку мають залучатися до робочих груп комітетів Верховної Ради України під час розроблення змін і доповнень до законодавства про правосуддя та статус суддів, Вищу раду правосуддя. У профільному Законі України «Про судоустрій та статус суддів» потрібно прописати, що звуження (зниження) гарантій незалежності суддів, зокрема їх фінансового забезпечення, не допускається. У разі порушення (звуження гарантій) Президентом, Парламентом, Урядом щодо незалежності суддів Вища рада правосуддя мусить мати право звертатися до

Європейського парламенту та Європейської комісії й авторитетних міжнародних громадських організацій (наприклад, Венеціанської комісії) із проханням стати арбітром (надати рекомендації) щодо врегулювання юридичного (управлінського) спору щодо меж та обсягу незалежності судів в Україні.

Отже, незалежні, авторитетні, доброчесні члени Вищої ради правосуддя спроможні забезпечити незалежність суддів разом із незалежними й доброчесними членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів за умов добору доброчесних і професійних суддів, очищення суддівського корпусу від залежних від можновладців і корупції суддів із наданням цим установам належних інструментів законотворчості та можливості безпосередньо використовувати допомогу європейських інституцій.

Вирішення проблеми фінансового забезпечення апарату суду є вагомим чинником забезпечення незалежності суддів. Як ми вже доводили вище, суддівська винагорода є достойною за умови недопущення її вихолощення органами законодавчої влади. Однак сутністю функціювання судової влади є те, що судді, здійснюючи правосуддя, звільняються від здійснення іншої діяльності. Це за них робить апарат суду. Іншими словами, судді ніби умовно мають у широкому розумінні цієї категорії помічників, які разом із ними виконують функції судової влади (не правосуддя). Насамперед це помічник судді, секретар судового засідання та судовий розпорядник. Практично неможливо, щоб між цими особами та суддями не виникало тісних психологічних зв’язків. А враховуючи те, що зарплати цих забезпечувальних діяльність суддів осіб низькі, не дають можливості їм утримувати свої сім’ї, то й загроза їх негативного впливу на суддів є вагомою.

Тим самим належна оплата праці апарату суду, насамперед помічників суддів, секретарів судових засідань і судових розпорядників, є вагомим чинником забезпечення незалежності суддів.

Однією з головних проблем, із якою стикається європейське судочинство, є неналежне виконання судових рішень. В Україні зазначена

проблема також є актуальною. Засобами її вирішення, на наш погляд, є уведення адміністративної відповідальності на посадових осіб публічної влади, які не виконали судових рішень, і цивільно-правова відповідальність приватних осіб. Вагомою проблемою для європейського правосуддя, зокрема українського, є тривалість строків розгляду справ. Головною причиною такого стану є перенавантаження суддів. В Україні це питання стоїть найбільш гостро. Країни-учасниці Європейського Союзу вирішують це питання через зменшення стадійності судових спорів із незначними сумами цивільних позовів і переведення деяких публічних спорів із малим рівнем соціальної небезпеки із судового на адміністративний розгляд. Зазначені тенденції доцільно застосувати і для українського правосуддя. Проте ці питання стосуються внесення змін і доповнень до відповідних видів процесу (цивільного, адміністративного, кримінального, господарського, проваджень у справах про адміністративні правопорушення) та не є прямим предметом нашого аналізу.

Удосконалення реалізації права громадян на доступ до правосуддя в умовах воєнного стану, яке було зумовлено повномасштабним вторгненням російських терористичних військ, є надзвичайно актуальним для громадян України.

Здійснення правосуддя на тимчасово окупованих територіях не можливе. Усю юридичну відповідальність за забезпечення прав громадян України на них згідно з нормами міжнародного гуманітарного права несе окупант. Проте держава Україна не може бути стороннім наглядачем за тими процесами, які творяться на тимчасово окупованих територіях, і створює всі можливі умови для доступу до правосуддя. Правовий механізм відпрацьований для таких випадків ще від часів початку окупації перших територій 2014 року. Згідно із Законом України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (до якого було внесено 29 змін і доповнень) у разі неможливості здійснення правосуддя судами,

розташованими на тимчасово окупованих територіях, територіальна підсудність судових справ, що розглядаються у таких судах, визначається в порядку, передбаченому Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Справи, що перебувають у провадженні судів, розташованих на тимчасово окупованих територіях, розгляд яких не закінчено ухваленням судового рішення, передаються іншим судам відповідно до встановленої законом підсудності [299].

На наш погляд, судове забезпечення прав і свобод громадян, які постійно мешкали та тимчасово окупованих територіях та виїхали на підконтрольну, забезпечується судовою гілкою влади належною мірою.

Що стосується питань викрадення окупантами українських дітей із тимчасово окупованих територій, то вони вирішується насамперед нормами міжнародного права й засобами Міжнародного кримінального суду [237].

Однією з головних проблем після нашої перемоги буде повернення дітей, які тимчасово переміщені в західні держави. У цьому разі слушними є пропозиції проєкту Плану відновлення України та матеріали робочої групи «Захист прав дітей та повернення дітей, які тимчасово переміщені за кордон». Вони передбачають комплексне вирішення проблеми міжвідомчої координації всіх органів державної влади й місцевого самоврядування та громадськості. Комплексний підхід гарантуватиме, що всі основні суб’єкти та системи – соціальний захист, освіта, охорона здоров’я, правосуддя, громадянське суспільство, громада та сім’я – працюватимуть узгоджено для запобігання насильству, експлуатації, торгівлі, бездоглядності та іншим формам насильства щодо дітей, а також для захисту й допомоги дітям і родинам у цих ситуаціях. ЮНІСЕФ визначає, що комплексний підхід закладається в самому визначенні системи захисту дітей як сукупність законів, політик, нормативно-правових актів і послуг, необхідних у всіх соціальних сферах, особливо у сфері соціального забезпечення, освіти, охорони здоров’я, безпеки та правосуддя, для запобігання та реагування на ризики, пов’язані з вірогідністю порушення прав дітей [313].

Певні проблеми виникають у доступі до правосуддя військовослужбовців Збройних сил України та інших сил оборони, а також поранених героїв, права та законні інтереси яких вітчизняна система публічного адміністрування в повному обсязі вирішити не спроможна. Слід зазначити, що належна законодавча база для цього загалом створена [409]. Дисциплінарний статут Збройних сил України дозволяє військовослужбовцям подавати письмові заяви та скарги, а також звертатися особисто до відповідних посадових осіб та органів. Це може відбуватися у таких випадках: ухвалення щодо них незаконного рішення або неправомірні дії або бездіяльність командирів чи інших військовослужбовців; порушення їхніх законних прав, інтересів і свобод; незаконне притягнення до відповідальності або покладення на них обов'язків. Як показує практика, найчастіше оскаржуються накази щодо таких дій керівництва, як пониження у військовому званні або позбавлення військового звання; переміщення по службі; накладення дисциплінарного стягнення; звільнення з військової служби; залишення на службі понад граничний вік; укладення, розірвання, продовження контрактів [10].

На наш погляд, військовослужбовцям Збройних сил, інших сил безпеки й оборони України треба більш активно використовувати судовий спосіб для захисту своїх прав і законних інтересів. У результаті численних позовів буде відпрацьовуватися судова практика, зокрема на рівні Верховного суду, у формі типових і зразкових рішень, а також згодом рішень Європейського суду з прав людини. Це призведе до уточнення та деталізації в судових прецедентах правових взаємовідносин начальників і підлеглих мілітаризованих підрозділів України, тим самим принесе у правові відносини елементи суворої військової законності та прогнозованості. У результаті цього порушення прав і законних інтересів військовослужбовців будуть зведені до мінімуму, одночасно це становитиме певний судово-процесуальний правовий режим щодо розумних вимог підлеглих до начальників під час проходження військової служби та ведення бойових дій.

Кожен учасник військових відносин мусить мати чіткі уявлення про свої обов'язки та права. Одним із наслідків такої судово-процесуальної діяльності має стати збільшення кількості вмотивованих громадян України, які добровільно будуть іти до війська.

В умовах десятилітньої війни з російськими терористами, закінчення якої не передбачається найближчим часом, зазначене судово-процесуальне врегулювання відносин «начальник-підлеглий» у мілітарних структурах України є необхідним і корисним чинником для збалансованого забезпечення прав та законних інтересів військовослужбовців, публічних інтересів Міністерства оборони України, держави Україна та загалом вітчизняного громадянського суспільства.

Висновки до розділу 4

1. Доведено, що, первинною проблемою, на яку звертає увагу суддівська міжнародна спільнота, є забезпечення незалежності суддів від будь-яких впливів, крім права та власної правосвідомості. Саме забезпеченню її засад найбільше приділяється увага в міжнародних джерелах права, хоча, як правило м'якої дії. Другим засадничим викликом є засади (стандарти) етичної поведінки суддів, без дотримання яких не можна забезпечити їх незалежність. Такими чеснотами є об'єктивність, чесність, непідкупність, публічне дотримання етичних норм, забезпечення рівного ставлення до всіх сторін судового процесу, компетентність і старанність. Розвиваючи вищенаведене зроблено узагальнення, що рішення суду (судді) мають бути ретельно обґрунтовані, а хороші вчинки мають публічно висвітлюватися, зокрема за ініціативою суб'єктів судової гілки влади.

2. Зроблено висновок, що високих засад Хартії суддів ще потрібно досягти в Україні. Однак перед українськими правосуддям стоять кілька невирішених питань щодо забезпечення права осіб на чесний і справедливий розгляд судових справ. Однією з головних є непомірне перенавантаження

суддів місцевих судів. Не можна сказати, що ця проблема не вирішується, однак оновлені органи суддівського врядування є ще «молодими» та працюють обмежений період часу, щоб вирішити цю проблему.

3. Запропоновано, що засади системи правосуддя мають бути спрямовані на людей, і в умовах повномасштабного вторгнення російських терористичних військ в Україну мають вирішитися такі проблеми щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів в системі правосуддя: 1) щодо героїв війни, які стали інвалідами, у питаннях доступності соціального, медичного забезпечення тощо; 2) щодо громадян України, які опинилися на тимчасово окупованих територіях; 3) щодо громадян України, які проживають у населених пунктах, де внаслідок постійних обстрілів суди не працюють; 4) щодо громадян України, які опинилися за кордоном; 5) щодо військовослужбовців Збройних сил України та інших сил безпеки оборони, що не можуть залишити місце несення служби, коли важлива для них юридична суперечка вимагає їх присутності для невідкладного врегулювання.

4. Підкреслено, що провідною проблемою, яка вимагає врегулювання з погляду взаємодії міжнародного та національного права, є притягнення вищого політичного керівництва держави-агресора та осіб зі складу російських окупантів, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів, адже повномасштабне вторгнення російсько-терористичних військ в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 р., призвело і ще призводить до загибелі тисяч цивільних громадян України, завдає значної шкоди цивільній інфраструктурі та приватній власності.

5. Зроблено висновок, що найбільш легітимним способом притягнення до відповідальності держави-агресорки та вищого політичного російського керівництва за підозрою у розв’язанні та веденні агресивної війни є Міжнародний суд ООН, який може потенційно вирішувати спори правового характеру, передані йому державами відповідно до міжнародного права. Однак слід підкреслити, що доки країна-агресорка залишається постійним

членом Ради безпеки ООН, ні про яке переслідування її як держави та її вищого військово-політичного керівництва в структурах ООН не може йти мови. Тому потрібно використовувати інші види правосуддя.

6. Актуалізовано, що Міжнародний кримінальний суд у Гаазі може притягнути до відповідальності військово-політичне керівництво росії за три види порушень міжнародного права – військові злочини, злочини проти людяності та геноцид. Зокрема під перший пункт підпадає депортація дітей, ордер на арешт за яку був виданий на теперішнього президента російської держави. Водночас МКС не може засудити російське військово-політичне керівництво за злочин агресії, яким є сам факт нападу на Україну, адже Україна та країна-агресорка не ратифікували установчий документ суду – Римський статут.

7. Зроблено висновок, що російське військово-політичне керівництво та особи, які безпосередньо обґрунтовано підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів, мусять постати перед справедливим судом за одним із таких варіантів або їх сукупності: в українських національних судах; національних судах нового російського режиму або в одній із незалежних нових держав після розпаду росії; у Міжнародному кримінальному суді або (та) спеціально створеному для цієї мети міжнародному трибуналі.

8. Доведено, що основними причинами неналежної довіри до судової системи в деяких країнах-учасницях ЄС є наявність певного рівня корупції, надмірна тривалість розгляду судових справ і хронічні невиконання судових рішень. Наріжним каменем подолання зазначеного є прецедентна практика Європейського суду з прав людини. Отже, проблематика засад справедливого судочинства в деяких країнах Європейського союзу та Україні є схожою, хоча рівень довіри до правосуддя в найбільш неблагополучних за цим критерієм країнах-учасницях є вищим в рази від українського суспільства. Однак залишається незаперечним, що одним із провідних інструментів

подолання зазначеного є належне використання суддями судових прецедентів Європейського суду з прав людини.

9. Провідним критерієм оцінювання ефективності правосуддя у країнах-учасницях Європейського Союзу є тривалість розгляду судових справ і співвідношення кількості вирішених справ до вхідних. Щодо першого критерію встановлено орієнтовний (або середній) час у днях для вирішення певної категорії справ. Останній критерій має бути в ідеальному разі в межах 100 %. Основними засадами європейського правосуддя є належна співпраця між судовою владою і громадянським суспільством та щодо вразливих груп – між установами правосуддя – прокуратурою, поліцією та виконавчою службою. Критеріями, які характеризують діяльність правосуддя у країнах-учасницях ЄС, є кількість судових справ на 100 громадян (середній показник складає 7), тривалість розгляду судових справ у судах першої інстанції (120 днів) і судах всіх судових інстанцій (у середньому 220 днів).

10. З'ясовано, що особливостями засад забезпечення правосуддя у Франції є такі: провідним чинником належного функціювання судів вважається дотримання принципу справедливого судового розгляду в розумний строк через зменшення навантаження на суддів. Хоча у Франції працює лише 11 суддів на 100 000 жителів (в Україні – 19), і суспільство витрачає на рік 61 Євро (в Україні – 10) з одного громадянина на утримання судової влади. Іншими словами, кількісна ефективність французького правосуддя є однією з найкращих в Європейському Союзі. Правосуддя ФРН користується хорошою репутацією – воно є незалежним і надійним. Однак будучи консервативним, бюрократичним із побоюванням у використанні ІТ-технологій, навіть при найбільшій кількості суддів на 100 тисяч жителів здійснює розгляд судових справ із надмірною тривалістю.

11. Особливостями засад правосуддя в Румунії є тривалі строки розгляду судових справ і проблема невиконання судових рішень. Останню пропонується вирішити через накладення штрафів на користь кредитора,

якщо боржник не виконає особистого зобов'язання, насамперед це стосується публічних органів чи публічних посадових осіб.

12. Основними засадами забезпечення правосуддя в ЄС є незалежність суддів (суду), доступність, підзвітність, ефективність судової діяльності та виконання судових рішень. Незалежність суддів практично в усіх державах-учасницях ЄС досягнута, існують лише некритичні аспекти. Справедливість і довіра до судової влади є нерозривно пов'язаними, однак справедливість – це тільки необхідна умовах довіри, і без вирішення проблеми тривалості розгляду судових справ та належного виконання судових рішень громадяни не будуть довіряти судовій гілці влади на належному рівні. Філософія справедливості притаманна судовим рішенням у більшості випадків. Провідним засобом забезпечення справедливості в судових рішеннях, за якими судді виявляють своє розуміння засобів вирішення судового спору, є судові прецеденти Європейського суду з прав людини.

13. Таблиця правосуддя ЄС є чинником натхненням для політичної влади країн-учасниць ЄС щодо позитивного забезпечення правосуддя, ключовим інструментарієм оцінювання забезпечення верховенства права в правосудді через комплексне системне висвітлення успіхів і негативних тенденцій у судовій системі кожної держави-учасниці та ЄС загалом.

14. Основними засадами формування довіри до судової влади є подальша мінімізація корупції, приведення розгляду тривалості розгляду судових справ до розумних, викорінення випадків невиконання судових рішень, доступність до правосуддя соціально вразливих груп, співпраця між установами правосуддя та громадянським суспільством; забезпечення ефективної співпраці між установами правосуддя, включаючи суди, прокуратуру, поліцію та виконавчі служби; сприяння відкритості та співпраці між судовою владою та громадянським суспільством, а також відповідними державними органами; здатність протистояти злочинам щодо ненависті й екстремізму; забезпечення справедливості системи правосуддя для дітей; забезпечення відновної справедливості.

15. Спостерігається поліпшення адміністративної спроможності, удосконалення технічного обладнання, перегляд практик управління й поліпшення гендерної рівності в доступі до правосуддя. Потрібне навчання суддів, адвокатів і прокурорів положень Європейської конвенції з прав людини та відповідної судової практики, підготовка юристів і підтримка професійних асоціацій.

16. Завданнями розвитку українського правосуддя визначаються установлення об'єктивних і прозорих процедур призначення, просування по службі суддів і прокурорів; удосконалення системи правової допомоги, включаючи доступ до безоплатної правової допомоги; створення судових процедур, що відповідають забезпеченню прав осіб із особливими потребами; підтримка європейської судової культури; сприяння підвищенню знань про права людини, законодавство ЄС та інші міжнародні правові інструменти; посилення використання відновного правосуддя, включаючи ювенальну юстицію; запобігання та боротьба з корупцією, відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та поширенням зброї масового знищення.

17. Підкреслено, що тільки використання принципу реординації в забезпеченні правосудді надає можливість суб'єктам громадянського суспільства здійснювати добір доброчесних претендентів на посади суддів і членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, вольових і доброчесних кандидатів на посади членів Вищої ради правосуддя, забезпечувати захист суддів, які ухвалюють справедливі, однак не комфортні для правлячої влади рішення, загалом здійснювати реформування вітчизняного правосуддя з метою досягнення європейських стандартів незалежності та справедливості.

18. Акцентовано, що незалежні, авторитетні, доброчесні члени Вищої ради правосуддя спроможні забезпечити незалежність суддів, разом із незалежними та доброчесними членами Вищої кваліфікаційної комісії суддів – добір доброчесних і професійних суддів, а також очищення суддівського корпусу від залежних від можновладців та корупції суддів за умови надання

цим установам належних інструментів законотворчості й можливості безпосередньо використовувати допомогу європейських інституцій.

19. Доведено, що належна оплата праці апарату суду, насамперед помічників суддів, секретарів судових засідань і судових розпорядників, є вагомим чинником забезпечення незалежності суддів. Запропоновано засоби нівелювання неналежного виконання судових рішень, зокрема через уведення адміністративної відповідальності на посадових осіб публічної влади за невиконання судових рішень і цивільно-правової (штрафи) відповідальності приватних осіб. Із метою приведення до розумних строків ухвалення судових рішень, які вступають у законну силу через зниження навантаження на суддів, запропоновано зменшувати стадійність судових спорів із незначними сумами цивільних позовів і переведення деяких публічних спорів із малим рівнем соціальної небезпеки із судового на адміністративний розгляд.

20. Запропоновано, щоб військовослужбовці Збройних сил та інших сил безпеки й оборони України більш активно використовували судовий спосіб захисту своїх прав і законних інтересів. Незважаючи на збільшення навантаження на адміністративні суду, у результаті численних позовів буде відпрацьовуватися судова практика, зокрема на рівні Верховного суду у формі типових і зразкових рішень, а також згодом рішень Європейського суду з прав людини. Це призведе до уточнення та деталізації в судових прецедентах правових взаємовідносин начальників і підлеглих мілітаризованих підрозділів України, тим самим привнесе у правові відносини елементи суворої військової законності та прогнозованості. Одним із наслідків такої судово-процесуальної діяльності має стати збільшення кількості вмотивованих громадян України, які добровільно будуть іти до Збройних сил України для захисту Вітчизни від російсько-терористичного агресора.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої теоретичної проблеми адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, яка має загальнонаціональне значення.

За результатами дослідження сформульовано такі основні положення:

1. Доведено, що гарантіями адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя є їх призначення, що полягає в реалізації виконавчої функції спеціальним публічним апаратом на основі виконання норм чинного законодавства, який виписує як загальний, так і спеціальний інструментарій публічного адміністрування, здійснюється відповідно до певних адміністративних процедур з метою досягнення належного стану незалежності суду, суддів, та створення на цій основі умов для прийняття ними справедливих та ефективних рішень.

2. Сформовано методологію аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна, яку було розкрито на основі поліметодологічного підходу, який передбачає філософсько-світоглядні підходи та концепції правосуддя в правовій демократичній державі, в загальному процесі Євроатлантичних прагнень українського народу. Акцентовано, що органи законодавчої та виконавчої влади не мають права у будь-який спосіб негативно вмішуватись у систему правосуддя, зокрема шляхом прийняття законів з нормами права, які є несприятливими для діючих суддів, якщо рівень довіри до судової влади є високим чи належним.

3. Удосконалено наукове розуміння сутності адміністративно-правового забезпечення засад правосуддя в Україні. Доведено, що правова держава та ефективне справедливе судочинство є невід’ємними взаємопов’язаними явищами. Адміністративно-правове забезпечення засад правосуддя в Україні є об’єктивною необхідністю досягнення в усіх сферах суспільного життя належного правового порядку, оборони територіальної цілісності та незалежності України, розвитку економіки, залучення інвестицій,

гарантування прав і свобод громадян. Підкреслено, що судді є квінтесенцією судової влади, елітою серед юристів та мають бути моральною елітою суспільства. Їх доброчесність та професійність, що досягається якісним відбором та проходження кар'єри, є провідним публічним надбанням суспільства. Нульова толерантність до корупції, висока доброчесність, належний професіоналізм, стійкість до впливу зі сторони можновладців, здійснення судочинства відповідно до принципу верховенства права, згідно з яким справедливе рішення є наріжним чинником судової влади, є сутністю нового правосуддя України.

Установлено, що виявлення, фіксація та справедливе притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів, які вчинили корупційні діяння, порушили присягу судді та етичні норми, є необхідним заходом, який мають самостійно та ефективно застосовувати органи суддівського врядування. Діяльність Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду є винятковим, однак позитивним у нинішніх умовах чинником очищення судової гілки влади. Незалежність суду та недоторканність суддів є необхідною умовою функціонування правової демократичної держави. Повага до європейських цінностей здійснення судочинства, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, є провідним аспектом забезпечення панування принципу верховенства права при здійсненні правосуддя в Україні.

4. Актуалізовано принципи адміністративно-правових засад правосуддя в Україні, як найбільш загальних і стабільних вимог, які пред'являються до спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади, суддів, органів суддівського врядування та самоврядування, що уособлюють суспільні цінності справедливого правосуддя в правовій державі, при здійсненні виконавчої та адміністративно-сервісної функції в судовій гілці влади, що дає змогу суддям ефективно відновлювати прав, свободи та законні інтереси фізичних і юридичних осіб.

Визначено, що принципи як засади адміністративно-правового забезпечення правосуддя, за ієрархічним статусом та критерієм спеціалізації поділені на три групи: загальні принципи права, засади яких притаманні судовій гілці влади загалом; функціональні принципи здійснення судочинства; принципи публічного адміністрування спеціальної публічної адміністрації судової гілки влади – принципи належного врядування забезпечення правосуддя.

Доведено, що реалізуючи принцип участі громадськості в ухваленні рішень належного забезпечення правосуддя, громадяни беруть участь у формуванні напрямів та інструментарію судової реформи. Такі заходи здійснюються шляхом громадянської підтримки, громадянського тиску. Шляхом своєрідного суспільного договору, коли громадяни з сплачених ними податків на належному рівні забезпечують суддів, здійснюють їх захист від тиску з боку виконавчої та законодавчої гілок влади, а судді ефективно відновлюють порушені прав, свободи та законні інтереси громадян та виступають справедливими арбітрами в правових спорах.

5. Констатовано, що нормативно-правове регулювання адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні – це упорядкування суспільно-правової сфери правосуддя за допомогою встановлення парламентом України, Радою Європи, компетентними спеціальними суб’єктами публічної адміністрації судової гілки влади ієрархічної системи загальнообов’язкових правил поведінки, для надання суддями всього необхідного для здійснення справедливого судочинства та їх безпеки, а учасникам судового процесу – належних адміністративно-сервісних послуг. Нормативно-правові акти у сфері забезпечення правосуддя в Україні відрізняються різноманітністю та мають власну специфіку і класифікацію, зокрема: закони, міжнародні нормативно-правові акти, які ратифіковані Верховною Радою України, нормативно-правові рішення органів суддівського врядування та самоврядування, накази Державної судової адміністрації, нормативні рішення голови суду та керівників апарату суду.

6. Обґрунтовано, що незалежність суду є головною юридичною природною засадою (принципом) правосуддя, що втілюється в правотворчість, у судові рішення та правозастосування адміністративних органів. Вона забезпечується органами суддівського врядування, самоврядування, спеціальними суб'єктами публічної адміністрації судової гілки влади, здійснюється на основі системи загалом досконалих національних, міжнародних та європейських джерел права. Однак до порушення незалежності суду та недоторканності суддів зазвичай причетні вищі посадові особи держави, які через підконтрольні їм правоохоронні органи, виходячи із хибного відомчого чи політичного інтересу, зазіхають на виняткову компетенцію судової гілки влади приймати рішення у судових справам. У контексті цього актуалізовано ключову роль у забезпеченні належності правосуддя суб'єктів громадянського суспільства.

7. Сформовано засади незалежності правосуддя як сутнісної характеристики правової держави України. Доведено, що у вузькому розумінні правова держава – це організоване суспільство, в якому панує принцип верховенства права, вершиною забезпечення якого є справедливе правосуддя. Установлено, що забезпечити верховенство права самотужки судді не зможуть без допомоги громадянського суспільства та еліт, для яких суворе дотримання законності, виконання судових рішень дотримання етичних правил мають стати способом свідомого життя. Обґрунтовано об'єктивну і необхідну роль участі західної суддівської еліти у формуванні вітчизняного суддівського корпусу та реформування української системи правосуддя.

8. Доведено, що чинники негативного впливу на суддів у системі засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні – це умови та протиправна рушійна сила діяльності державних, публічних, громадських та приватних суб'єктів на суддів, з метою стимулювання їх до прийняття замовних судових рішень. В умовах сьогодення корупція суддів та посягання на незалежність правосуддя вищих посадових осіб держави є головним

викликом у сфері забезпечення незалежності суду. Провідними є російська терористична агресія, яка знищила систему правосуддя на тимчасово окупованих територіях; проблема незаконного впливу «чорних» адвокатів та деяких працівників правоохоронних органів на суддів, з метою стимулювання їх до прийняття потрібних для них судових рішень.

9. З'ясовано, що висока правова культура суддів у забезпеченні незалежності правосуддя у правовій державі Україна є найважливішою засадою дотримання гарантій прав, свобод та законних інтересів громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб, справедливого вирішення правових спорів, вона формується під впливом Євроатлантичної інтеграції, розвинутої української юридичної освіти та громадянського суспільства.

10. Констатовано, що публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні – це об'єктивний взаємовигідний необхідний процес контролю та допомоги громадських організацій та медіа забезпечити фізичним та юридичним особам, які знаходяться в юрисдикції України, справедливе правосуддя. Визначено, що існує три основних напрями взаємодії громадянського суспільства та правосуддя: висвітлення та підтримка суб'єктами громадянського суспільства позитивних фактів діяльності суддів в Україні; критичне висвітлення прийнятих суддями несправедливих рішень, порушення присяги судді, етичних правил поведінки у побуті; захист суддів, які потерпають у процесі своєї професійної діяльності за прийняття справедливих, однак таких, що не задовольняють можновладців від правлячої влади чи кримінальних елементів, рішень. Акцентовано, що рішення у справі – це виняткова компетенція судді. І у випадках, прямо передбачених законом, суддя зобов'язаний приймати рішення, яке може не сподобаються громадянському суспільству.

11. Дістали подальшого розвитку наукові засади щодо єдиного правового статусу суддів в Україні, який у широкому розумінні складається з філософсько-правових загальносоціальних, гарантій незалежності, організаційно-правових, процесуальних фінансово-матеріальних та

адміністративних складових. Доведено, що загальносоціальна складала правового статусу судді характеризується тим, що суддя є слугою права, забезпечуючи відновлення прав, свобод та законних інтересів громадян та справедливе вирішення правових спорів між особами. Суспільство знає про цю високу місію судді, поважає суддів за непідкупність та незалежність від будь-яких впливів крім права, і віддячує суддям за це належною повагою та високим фінансово-матеріальним добробутом. Суб'єкти громадянського суспільства стають на захист суддів у разі намагань органів виконавчої або (та) законодавчої влади понизити їх правовий статус. Судді володіють винятковою компетенцією виходити за межі формального законодавства з метою забезпечення справедливості у судовій справі. Вони є належними і недоторканими. Одночасно на суддів законодавство накладає численні обмеження як публічного, так і приватного характеру, численні публічні обов'язки та розширений спектр підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності.

12. Доведено, що сутність адміністративно-правового статусу Вищої ради правосуддя полягає в тому, що цей орган суддівського врядування є головним у системі забезпечення незалежності судової гілки влади від будь-яких політичних та інших впливових сил. Вона має забезпечувати незалежність судової гілки влади, що є необхідною умовою для здійснення правосуддя, хоча це не є самоціллю. Вища рада правосуддя є головним інструментом для досягнення ефективного і справедливого судочинства в правій демократичній державі Україна, зовнішнім критерієм виміру якого є довіра громадян до суду (судді), яка в умовах сьогодення є вкрай низькою. Володіючи безпрецедентно вагомими повноваженнями щодо суддів, Вища рада правосуддя має усі законної повноваження, щоб притягувати до дисциплінарної відповідальності суддів, які допустили грубі навмисні порушення при здійсненні правосуддя, допустили неетичну поведінку, порушили присягу судді, включно зі звільненням їх з негативних мотивів.

Водночас Вища рада правосуддя є головним суб'єктом, який має захистити суддю від необґрунтованих чи спірних звинувачень.

13. Зроблено висновок, що Рада суддів України є головною серед органів суддівського самоврядування, вона виконує адміністративні функції щодо забезпечення правосуддя. Крім того, активно виконує розпорядчу, виконавчу, контрольну та комунікативну адміністративні функції щодо організації правосуддя засобами суддівського самоврядування. Рішення Ради суддів України є обов'язковими для всіх органів суддівського самоврядування та вагомим авторитетом і переконливістю для інших суб'єктів судової, законодавчої та виконавчої гілок влади.

14. Установлено, що Державна судова адміністрація України є невід'ємним і головним суб'єктом публічного адміністрування адміністративно-правових відносин матеріального та фінансового функціонування правосуддя, провідним щодо організаційного. Вона є державним органом, який фактично реалізує виконавчі функції всередині судової влади, для цього наділений законодавством адміністративно-правовими, адміністративно-організаційними та адміністративно-забезпечувальними повноваженнями.

15. З'ясовано, що засадами адміністративно-правового статусу апарату суду є те, він забезпечує суддів, суд загалом, учасників судового процесу усім необхідним для відправлення (отримання) правосуддя в належних умовах. Основними функціями, які забезпечує апарат суду, є створення належних умови для здійснення правосуддя, організаційне, інформаційно-довідкове й документальне забезпечення, підготовка справ і матеріалів для розгляду суддями, ведення документообігу та підтримання можливостей електронного суду, забезпечення засад державної таємниці, кадрова робота, прогностична діяльність, зокрема правотворча, робота з громадянами, підтримка безпеки суддів, правопорядку в адміністративних приміщеннях суду.

16. Визначено, що засадами інструментарію публічного адміністрування громадянського суспільства щодо забезпечення правосуддя в Україні є складна система прямих і непрямих, офіційних і неофіційних взаємозв'язків суб'єктів громадянського суспільства та органів суддівського врядування, суддів, з метою формування їх персонального складу з числа доброчесних та найбільш професійних юристів, захисту їх від неправомірного впливу можновладців, непрямого громадського впливу (критики) на тих із них, які є недоброчесними чи приймають несправедливі з погляду громадянського суспільства рішення.

Доведено, що головними засобами впливу громадянського суспільства на правосуддя є інститути громадських рад, громадського контролю, громадського захисту членів органів суддівського врядування та суддів, на яких здійснюється тиск з боку можновладців від виконавчої, законодавчої гілок влади та криміногенних елементів тощо.

16. Узагальнено, що міжнародно-правовими засадами забезпечення правосуддя є незалежність суддів, яка нерозривна пов'язана з дотриманням суддями стандартів етичної поведінки – об'єктивності, чесності, непідкупності, рівності, компетентності та старанності.

На сучасному етапі розвитку України (військової відсічі повномасштабного російсько вторгнення в Україну) провідними міжнародними засадам судочинства є, по-перше, забезпечення доступу до правосуддя усіх громадян України, зокрема: інвалідів війни; осіб, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях; осіб, які змушені були виїхати в західні країни та військовослужбовців Збройних сил України, інших сил безпеки і оборони, які несуть службу. По-друге, утвердження засад щодо забезпечення невідворотності бути переданими до справедливого, неупередженого національного або міжнародного суду вищого військово-політичного російського керівництва, інших осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

17. Виявлено й узагальнено європейські засади забезпечення судової влади на прикладі держав-членів ЄС. Доведено, що розвинене громадянське

суспільство, нетерпимість громадян до порушення норм права можновладцями, дотримання суддями етичних правил, загальний належний рівень правової культури у суспільстві дають змогу забезпечити реальну незалежність суддів, мінімізувати корупцію. Досягнення справедливості судових рішень відповідно до принципу верховенства права вдалося досягти, завдяки використання судових рішень Європейського суду з прав людини у практиці правосуддя. Успішним є європейське правосуддя в контексті доступу до нього осіб з особливими потребами. Невирішеними викликами у більшості держав членів-учасниць ЄС є тривалі строки розгляду судових справ та неповне виконання судових рішень. Ці проблеми вирішуються шляхом зменшення стадійності судових спорів з незначними сумами позовів, переведення деяких публічних спорів з малим рівнем соціальної небезпеки з судового на адміністративний розгляд, запровадження ІТ, утвердження відчутних адміністративних штрафів на осіб, які вчасно не виконують судові рішення.

18. Удосконалено адміністративно-правові засади правосуддя в Україні на основі принципу реординації, як активної ролі й адміністративної діяльності суб'єктів громадянського суспільства та органів суддівського врядування щодо добору доброчесних претендентів на посади суддів, членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та вольових, доброчесних кандидатів на посаду членів Вищої ради правосуддя. Забезпечення захисту суддів, які приймають справедливі, однак не комфортні для правлячої влади рішення. Підкреслено, що найважливішим завданням адміністративно-правового забезпечення правосуддя є приведення до членства у вищому органі суддівського врядування вольових та доброчесних суддів (суддів у відставці). Запропоновано адміністративно-процесуальний шлях мотивації громадян України до свідомого вступу на військову службу в умовах тривалої війни з російським агресором у контексті справедливого відбору і призначення суддів з числа учасників бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авер'янов В. Адміністративне право України: доктринальні аспекти реформування. *Право України*. 1998. № 8. С. 8-13.

2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Київ: *ТОВ «Видавництво «Юридична думка»,* 2007. Т. 1. 592 с.

3. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: *ОЛДІ-ПЛЮС*, 2021. 656 с.

4. Акція на підтримку засуджених. *Слово і Діло*. 2021. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/05/30/novyna/suspilstvo/ofisom-prezydenta-proxodyt-akcziya-zaxyst-sternenka.

5. Андрієнко М., Слюсар А., Гаман П., Фомін А., Стрюк М. Оптимізації механізму взаємодії напрями оптимізації механізму взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади. *Вчені записки Університету «КРОК»* № 4 (68). 2022. URL: http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/542/576.

6. Антикорупційна програма Державної судової адміністрації України на 2022-2024 рр. Затверджена Наказом Державної судової адміністрації України від 13 січня .2023 р. № 14. *Державна судова адміністрації України*. 2023. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dod_N_14_23.pdf.

7. Антикорупційний суд залишив під вартою адвоката зі справи Князєва. *Сила і Віра*. 2023. URL: https://www.slovoidilo.ua/2023/07/11/novyna/polityka/antykorupczijnyj-sud-zalyshyv-vartoyu-advokata-spravy-knyazyeva.

8. Аріфходжаєва Т. Б. Публічне адміністрування у сфері соціального захисту населення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ: Межрегіон. акад. упр. персоналом, 2016. 19 с.

9. Армаш Н. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07.Київ, 2005. 18 с.

10. Бабенко Ю. Оскарження наказів командування та нюанси складання рапортів: поради військового адвоката. *LB.UA*. 2022. URL: https://lb.ua/blog/yurii_babenko/538454_oskarzhennya_nakaziv_komanduvannya.html.

11. Багалорські принципи поведінки суддів : схвалені резолюцією 2006/23 Економічної та Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 р. Офіційний веб-сайт. *Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією*. 2013. URI: http://crimecor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article;jsessionid=FDBFB35CEA772BBA6DDE038AA3B87E38?art_id=48076&cat_id=46352.

12. Багматюк О. Як судитимуть російське керівництво за війну в Україні? *Суспільні новини*. 2022. URL: https://suspilne.media/417714-tribunal-dla-putina-ak-suditimut-rosijske-kerivnictvo-za-vijnu-v-ukraini-suspilne-videonovini/.

13. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення : автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.0.. Одеса: Одеський держ. ун-т ім. І.І.Мечникова 1996. 55 с.

14. Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти: автореф. дис ... д-ра юрид. наук. Київ: Ін-т законодавства ВР України, 2007. 36 с.

15. Баран М. Взаємодія громадянського суспільства та органів влади: сучасний стан, проблеми, перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток № 10.* 2013. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=645.

16. Бачинін В., Журавський В., Панов М. Філософія права: навчальний посібник. Київ: *Видавничий Дім «Ін Юре»,* 2003. 472 с.

17. Бевзенко В. На нашій стороні правда. *Верховний Суд*. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1266139/.

18. Бевзенко В. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 35 с.

19. Безпалова О. І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави: монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.

20. Бенедисюк І. ВРЮ ухвалила історичне для української судової влади рішення – про реорганізацію Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя. *Вища рада правосуддя Офіційний веб-сайт*. 2020. URL: http://www.vru.gov.ua/news/1947.

21. Битва за Київ: як українська армія зламала хребет російському наступу на столицю. *Слово і Діло*. 2023. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/09/21/video/bezpeka/bytva-kyyiv-yak-ukrayinska-armiya-zlamala-xrebet-rosijskomu-nastupu-stolycyu.

22. Бігун Б. Філософія правосуддя, як напрям філософії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. №4. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22736/4-Bigun.pdf?sequence=1.

23. Білодід І. Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ: *Наукова думка*, 1970-1980.

24. Бліхар М., Крикавська І. Правова характеристика взаємодії органів судової влади та інститутів громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету* 2022. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/258234/255054.

25. Бодняк О. Одеський суддя присудив двом злодіям читання шкільної літератури за 5 клас. 19-річний і 23-річний засуджені мають прочитати твори Марка Твена, Джека Лондона і Тараса Шевченка. *ZAXID* . 2019. URL: https://zaxid.net/sud_v_odesi_zasudiv_dvoh_zlodiyiv_do_chitannya_shkilnoyi_literaturi_za_5_klas_n1528895.

26. Бойко В. Елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації. *Адміністративне право і процес 5/2020*. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.5.20.

27. Бойко В. П. Адміністративно-правовий статус Вищої ради правосуддя. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 1. С. 127–130.

28. Бойко В. П. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 574–576.

29. Бойко В. П. Доктринальні підходи до засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27 березня 2018 р.). Київ: *Академія адміністративно-правових наук*, 2018. URL: http://www.ssaals.com.ua/?p=5031.

30. Бойко В. П. Елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5 (291). С. 118–121.

31. Бойко В. П. Європейський досвід забезпечення ефективності судової влади. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 1. (Vol. 2) P. 16–24. (Словацька Республіка).

32. Бойко В. П. Засади незалежності правосуддя, як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина. *Юридичний бюлетень*. 2023. № 29. С. 183–187.

33. Бойко В. П. Зв'язаність законом суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення судової гілки влади в правовій державі – Україна. Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів конференції (м. Київ, 28 жовтня 2019 р.). Київ: *Академія адміністративно-правових наук*, 2019. С. 16–17.

34. Бойко В. П. Класифікація нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та*

приватного права. Збірник наукових праць. Випуск 6. 2020. URL: http://www.ssaals.com.ua/wp-content/uploads/Бойко-В.-П..pdf.

35. Бойко В. П. Класифікація нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 6. Т. 3. С. 68–75

36. Бойко В. П. Конституційні принципи засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. Адміністративне право України сучасний стан та перспективи розвитку: збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 травня 2019 р.). Київ: *Науково-дослідний інституту публічного права*, 2019. С. 23–24.

37. Бойко В. П. Методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 99. С. 10–15.

38. Бойко В. П. Нормативно-правове регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. Т. 3. С. 32–40.

39. Бойко В. П. Поняття суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 182–187.

40. Бойко В. П. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1 (287). С. 96–100.

41. Бойко В. П. Принципи адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 121–125.

42. Бойко В. П. Принципи належного врядування в системі засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID19*: матеріали Міжнародної науково-практичної он-лайн конференція (м. Київ, 24 квітня 2020 р.). Київ: *Академія адміністративно-правових наук*, 2020. С. 22–23.

43. Бойко В. П. Публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 86–89.

44. Бойко В. П. Роль окремих інститутів адміністративного права в забезпеченні функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4 (290). С. 144–147.

45. Бойко В. П. Сутність адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: *Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 68–73.

46. Бойко В. П. Сутність правової держави – Україна, в аспекті засад правосуддя в умовах воєнного стану в Україні. Проблеми захисту прав різних верств населення в умовах воєнного стану: матеріали круглого столу (м. Одеса, 22 травня 2023 р.). Київ: *Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»,* 2023. С. 17–19.

47. Бойко В. П. Сутність правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 3. С. 16–18.

48. Бойко В. П. Чинники негативного впливу на судову владу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5 (279). С. 323–327.

49. Бойко В. П. Юстициянын Жогорку Кеңешинин административдикукуктук абалы. *Туура жана Мыйзам*. 2019. № 2. С. 236–240. (Киргизська Республіка)

50. Бойко В. П. Поняття суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 182–187.

51. Бойко В. Роль і місце державної судової адміністрації України у забезпеченні діяльності місцевих судів: адміністративно-правові аспекти *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. №1. С. 48-56.

52. Бойко В. П. Роль окремих інститутів адміністративного права в забезпеченні функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4 (290). С. 144–147

53. Бойко В. Сутність правової держави - Україна, в аспекті засад правосуддя в умовах воєнного стану в Україні. Матеріали круглого столу «проблеми захисту прав різних верств населення в умовах воєнного стану». (22 травня 2023 р.). Київ: *Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»,* 2023. С. 17-19.

54. Бойко В. П. Чинники негативного впливу на судову владу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5 (279). С. 323–327.

55. Бойко В.П. Європейський досвід забезпечення ефективності судової влади. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 1. (Volume 2) P. 16-24. (Словацька Республіка).

56. Бойко В. П. Засади правосвідомості у правосудді правової держави Україна. Держава та регіони. *Серія: Право*. 2023. № 3. С. 6–8.

57. Бойко В. П. Міжнародно-правові засади забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. № 2. С. 127–130.

58. Бойко В. П. Сутнісна характеристика органів суддівського врядування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 113–118.

59. Бойко В. П. Удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 108–113.

60. Бондар С. Організаційне забезпечення діяльності адміністративних судів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. No 18. С. 588-596.

61. Бордін І. Л. Кудра І.А. Теорія адміністративного примусу: поняття та зміст. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* Київ: *НАУ*, 2(51) 2019. С. 31-37.

62. Борко А. Поняття і основні риси адміністративно-правового забезпечення функціонування судової системи України. Публічне право. 2013. № 2. С. 71-77.

63. Бородін І. Л. Виконавча влада в теорії поділу влад. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2019. №4(53) С. 41-48.

64. Бородін І. Л. Людинорозуміння – філософсько-правовий вимір Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. Київ: *НАУ*, 2017. № 3(44). С. 29-33.

65. Бородін І. Л. Парламентаризм як історико-правова категорія. Наукові праці Національного авіаційного університету *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*2(55) 2020.

66. Бородін І. Л. Юридичні гарантії прав людини і громадянина в Україні. Наукові праці Національного авіаційного університету *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»* №4 (57) 2020. С. 34-40.

67. Бородін І. Л., Варав І.П. Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу. *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»* 3(56) 2020 С.

68. Бородін І. Л., Миронець О.М. Адміністративні процедури у сфері публічного управління Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* Київ: НАУ, 2017. № 3(45). 2017. С. 65-73.

69. Бортник В. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: *ДП «Вид. дім «Персонал»*, 2012. 222 с.

70. Братасюк М. Сучасні тенденції розвитку методології дослідження правової системи України. Сучасні проблеми правової системи України. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: *Вид-во Ліра*. Київ, 2012. 514 с.

71. Бринцев В. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади: монографія. Харків: *Право*, 2010. 464 с.

72. Бурбик М., Солонар А., Янішевська К. Адміністративне право України. Навчальний посібник. Суми. *Мрія*. 2015. 358 с.

73. Бурдейна О. Удосконалення адміністративно-правового регулювання статусу державних службовців органів судової влади України. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2022. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/53.pdf.

74. Бурменський М. Основи судової журналістики: посібник для журналістів. Київ, 2009. 72 с.

75. В Україні тепер оновлена Вища кваліфікаційна комісія суддів: до фінального списку членів потрапили двоє недоброчесних. *ZMINA*. 2023. URL: https://zmina.info/news/v-ukrayini-teper-onovlena-vyshha-kvalifikaczijna-komisiya-suddiv-do-finalnogo-spysku-chleniv-potrapyly-dvoye-nedobrochesnyh/.

76. Валентину Сімоненко Звільнено з посади судді Верховного Суду: рішення ВРП. *ADVOKATPOST*. 2023. URL: https://advokatpost.com/valentynu-simonenko-zvilneno-z-posady-suddi-verkhovnoho-sudu-rishennia-vrp/.

77. Васильєва М. Порошенку не вигідно, щоб Чаус з'явився в Україні, – Лещенко про викрадення судді-втікача. *24 КАНАЛ*. 2021. URL: https://24tv.ua/poroshenku-ne-vigidno-shhob-chaus-zyavivsya-ukrayini-novini-ukrayini_n1589446.

78. Вегеш М. Актуальні проблеми українського елітотворення. Методичні рекомендації для аспірантів Ужгородського національного університету / Видання друге, змінене і доповнене. Ужгород: *Ужгородський національний університет*, 2022. 61 с.

79. Венеціанська комісія — українській владі: не говоріть потім, що ви не знали! *Судово-юридична газета*. 2019. URL:

https://sud.ua/ru/news/blog/153538-venetsianska-komisiya-ukrayinskiy-vladi-ne-govorit-potim-scho-vi-ne-znali.

80. Венеціанська комісія. Вища Рада *Правосуддя*. 2022. URL: https://hcj.gov.ua/page/venecianska-komisiya.

81. Верховенство права. *Конституційний суд України*. 2023. URL: https:// ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava.

82. Верховна Рада обмежила зарплати суддям всіх інстанцій, членам ВРП, ВККС, НАБУ та САП. *BASTION*. 2023. URL: https://bastion.tv/verhovna-rada-obmezhila-zarplati-suddyam-vsih-instancij-chlenam-vrp-vkks-nabu-ta-sap_n53926.

83. Верховний суд залишив без змін вирок колишніх суддів Голосіївського районного суду Києва. *МЕДІА-ХАБ «ТВОЄ МІСТО».* 2023. URL: https://tvoemisto.tv/news/verhovnyy_sud_pidtverdyv_vyrok_kolyshnim_kyivskym_suddyam_150490.html.

84. Верховний Суд звільнив свого голову Князєва. *BBC*. 2023. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-65612970.

85. Виконувач обов’язків Голови Вищої ради правосуддя Віктор Грищук підписав наказ від 17 вересня 2021 року, яким призначив перший склад Конкурсної комісії, що обиратиме членів ВККС України. *Вища Рада правосуддя*. 2021. URL: https://www.hcj.gov.ua/news/vykonuvach-obovyazkiv-golovy-vyshchoyi-rady-pravosuddya-viktor-gryshchuk-pidpysav-nakaz-vid-17.

86. Висновки венеціанської комісії. *Вища рада правосуддя*. 2023. URL: https://hcj.gov.ua/page/vysnovky-venecianskoyi-komisiyi.

87. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ: *Поліграф-Експрес*, 2008. С. 107-126.

88. Вишневська А. А. Вплив правосвідомості на ефективність виконання рішень суду. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 312-316.

89. Вища рада правосуддя відкрила справу щодо судді, яка відпустила М. Саакашвілі. *ТСН*. 2017. URL: https://tsn.ua/ukrayina/vischa-rada-pravosuddya-vidkrila-spravu-schodo-suddi-yaka-vidpustila-saakashvili-1070465.html.

90. Вища рада правосуддя дала згоду на тримання під вартою ексголови Верховного Суду В. Князєва. *HROMADSKE* . 2023. URL: https://hromadske.ua/posts/visha-rada-pravosuddya-dala-zgodu-na-trimannya-pid-vartoyu-eksgolovi-verhovnogo-sudu-knyazyeva.

91. Вища рада правосуддя засудила обмеження винагороди суддям, членам Вищої ради правосуддя та ВККС 67 тисячами грн. *Судово-юридична газета*. 2023. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/267182-vysshiy-sovet-pravosudiya-osudil-ogranichenie-voznagrazhdeniya-sudyam-chlenam-vysshego-soveta-pravosudiya-i-vkks-67-tysyachami-grn.

92. Вища рада правосуддя надала згоду на утримання під вартою судді Всеволода Князєва. *Вища рада правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/news/vrp-nadala-zgodu-na-utrymannya-pid-vartoyu-suddi-vsevoloda-knyazyeva.

93. Вища рада правосуддя хоче правової оцінки дій ЦПК і Шабуніна. *ТСН*. 2019. URL: https://tsn.ua/politika/vischa-rada-pravosuddya-hoche-pravovoyi-ocinki-diy-shabunina-i-cpk-1463379.html.

94. Вищою радою правосуддя погоджено перерозподіл бюджетних видатків. *Державна судова адміністрація України*. 2023. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1435581/.

95. Вільгушинський М. Взаємодія з державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськістю як вид діяльності судів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Юридичні науки*. 2012. Вип. 91. С. 16-19.

96. Внаслідок окупації Бучі понад 1400 смертей. Зеленський Телеграм. 2023. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official/5691.

97. Вовк П. Правова держава: вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. Методологія теорії і практики юриспруденції. *Юридичний вісник*, *2020/ № 1*. URL: https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.1531.

98. Вовк П. Правосвідомість у площині адміністративного судочинства. *Академія адміністративно-правових наук*. 2018. URL: http://www.ssaals.com.ua/?p=5390.

99. Вовк П. Сутність дифамації як прийому незаконного впливу на незалежність суддів адміністративних судів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-5_2018/part_1/9.pdf.

100. ВРП відновила роботу Херсонського міського суду. *Юридична Газета*. 2023. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/vrp-vidnovila-robotu-hersonskogo-miskogo-sudu-shcho-vidomo.html.

101. ВРП надала згоду на утримання під вартою судді Олексія Тандира. URL: https://hcj.gov.ua/news/vrp-nadala-zgodu-na-utrymannya-pid-vartoyu-suddi-oleksiya-tandyra.

102. Галунько В. Актуальні проблеми адміністративного права : методичні рекомендації для студентів заочної форми навчання, які навчаються за дистанційними технологіями. Київ: *Університет «Україна»*, 2014. 56 с.

103. Галунько В. Людина і держава: монографія воєнного стану. Київ: *«Видавництво Людмила»,* 2022. 228 с.

104. Галунько В. Людиноцентристська теорія. *Science & Culture*. 2020. URL: https://www.youtube.com/watch?v=QqmOIZ1YEZ0.

105. Галунько В. Публічна адміністрація і публічний інтерес. *Академія адміністративно-правових наук*. 2019. URL: http://sipl.com.ua/?p=1417.

106. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Видання друге. Херсон: *Олді-плюс*. 2019. 520 с.

107. Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Херсон. *ОЛДІ-ПЛЮС*. 2018. 446 с.

108. Галунько В., Курило В., Короєд С. та ін. Адміністративне право України. Т.1: Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон. *Грінь Д.С.,* 2015. 272 с.

109. Галунько В., Олефір В., Пихтін М. та ін. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку XXI століття) : монографія. Херсон. юрид. ін-т Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Херсон. *Херсон. міська друк*. 2010. 376 с.

110. Галунько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: *«Видавництво Людмила»,* 2023. 704 с.

111. Галунько В.М. Пошук нових стандартів у вирішенні проблем системи безпеки України майбутніми правоохоронцями *Юридичний бюлетень.* №14’2020. С.179-182.

112. Галунько В.М. Проблеми застосування Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та шляхи їх усунення. *Jurnalul juridic national:teorie şi practică*,№1. (41) 2020. С.107-110.

113. Геть Росію з ООН! Адвокат Максим Баришніков про перебування РФ в організації та шляхи її вигнання. *Вікна-Новини*. 2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=hXYRMMIMiAY.

114. Гетьман Є. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види. *Вісник Національної академії правових наук України*

№ 2 (77). 2014. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-92-100.pdf.

115. Глух М. Правові основи фінансування комунального господарства: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. *Національний аграрний ун-т*. Київ, 2008. 20 с.

116. Голобутовський Р. Адміністративно-правове регулювання статусу Члена Вищої Ради Правосуддя. *Юридичний вісник* 1 (50) 2019. С. 67-71.

117. Голобутовський Р. З. Взаємодія судової влади з громадськістю: теоретико-прикладний аспект. Науковий вісник *Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3. С. 43-49.

118. Голобутовський Р. Проблемні питання адміністративно-правового регулювання проходження публічної служби в апараті суду. *Юридичний бюлетень.* Випуск 6. . 2018. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/6_2018/6_2018.pdf#page=8.

119. Головенко В. Доброчесність по-американськи. *Юридичний вісник України*. 2020. URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/dobrochesnist-po-amerykansky.

120. Горбач М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів адміністративного права: теорія і практика: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 18 с.

121. Гринюк В. Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ : Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. 18 с.

122. Громадськість засуджує тиск адвокатів на суддів ВАКС та очікує жорсткої реакції від Генпрокурора. *DEJURE*. 2020. URL: https://dejure.foundation/tpost/vggzzcul0g-gromadskst-zasudzhu-tisk-advokatv-na-sud.

123. Гумін О. М. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. No 4. С. 46-50.

124. Гуцалюк О. Адміністративно-правові засади реформування місцевих судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ: НДІ публ. права., 2017. 20 арк.

125. Данільян О. Г., Байрачна Л. Д., Максимов С. І. та ін. Філософія права: навч. посіб. Київ: *Юрінком Інтер*, 2002. 404 с.

126. Данішевська В. Не може бути перемоги президента і провалу судової системи. *LB.UA*. 2020. URL: https://lb.ua/pravo/2020/03/23/453308_golova_verhovnogo_sudu_ne_mozhe_but i.htm.

127. Дацюк С., Матвієнко К. Що таке кризова ситуація? Які рішення є адекватними та дозволяють вийти з кризи? *Житомир. Інфо*. 2008. URL: https://www.zhitomir.info/news_31962.html.

128. Діденко С. В. Адміністративно-правове забезпечення обігу та застосування зброї в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ: Відкрит. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна", 2016. 36 с.

129. Дідич О. В. Адміністративно-правовий статус торговців цінними паперами : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса., 2004. 19 с.

130. Дідич Т. Місце громадянського суспільства в механізмі сучасного правоутворення. Науковий вісник *Ужгородського Національного Університету*. 2021. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/01/NVUzhNU_67-Last1.pdf.

131. Дніпров О. Взаємодія органів виконавчої влади та громадських інституцій: адміністративно-правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/21.pdf.

132. Досвід перехідного правосуддя у країнах Європи і можливості його застосування в умовах конфлікту на сході України. Правосуддя та справедливість у постконфліктних суспільствах? – Європейський досвід та перспективи Доповіді та дискусії за результатами конференції «Осінні зустрічі», присвяченої темі розвитку перехідного правосуддя в контексті

врегулювання конфлікту у східній Україні. м. Берлін. 14 -15 листопада, 2018 р. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/UKR-DRA-brochure-Autumn-Talks-WEB.pdf.

133. Дрaбок І. Президент України Володимир Зеленський наполягає на необхідності забезпечення справжнього миру в Україні й справжнього правосуддя для російських злочинців, а не гібридних їхніх форм. *Укрінформ.* 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3704608-ukraini-potribni-spravzni-mir-ta-pravosudda-a-ne-gibridni-ih-formi-zelenskij.html.

134. Дручек О. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123-128.

135. Дудченко О. Питання щодо звільнення суддів з адміністративних посад. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. №26. 2013 278. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6326/1/Dudchenko_275_282.pdf.

136. Дудченко О. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді: монографія. Харків: *Право*, 2015. 160 с.

137. Дуляба Н. 2,7 млн доларів хабара: адвокат-спільник Князєва відбувся умовним терміном. *Львівський портал*. 2023. URL: https://portal.lviv.ua/news/2023/10/13/2-7-mln-dolariv-khabara-advokat-spilnyk-kniazieva-vidbuvsia-umovnym-terminom.

138. Ефективний. Словник української мови: в 11 томах. Том 2. 1971. С. 492.

139. Європейська конвенція з прав людини. *Голос України офіційне видання* від 10.01.2001. No 3.

140. Європейська хартія про статус суддів Рада Європи (1998р). *Центр суддівських студії*. 2022. URL: http://www.judges.org.ua/d12.htm.

141. Європейський статут судді: прийнятий Європейською асоціацією суддів у 1993 р. Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ: *Поліграф-Експрес*, 2008. С. 178-180.

142. Жебраков М., Макаренко О. Вища кваліфікаційна комісія суддів: фільтр судової влади, який потребує заміни. *Фундація DEJURE, для Української Правди*. 2022. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2021/05/29/7295279/.

143. Жернаков М. Судова реформа Порошенка. *DEJURE*. 2019. URL: https:// dejure.foundation/news/sudova-reforma-stala-prokliattiam-poroshenka-interviu-z-zhernakovym.

144. Жернаков М. Судова реформа. *DEJURE*. 2019. URL: https://dejure.foundation/news/sudova-reforma-stala-prokliattiam- poroshenka-interviu-z-zhernakovym.

145. Жернаков. М. *Інтерв'ю*. *DEJURE*. 2019. URL: https://dejure.foundation/news/sudova-reforma-stala-prokliattiam-poroshenka-interviu-z-zhernakovym.

146. Журавльов Д. Система трудового законодавства України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків: *Національний ун-т внутрішніх справ,* 2005. 20 с.

147. Журавльова З. Адміністративно-правовий статус служби судової охорони. Вісник *АПСВТ,* 2020, № 3-4. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3-4_2020-48-53.pdf.

148. З'їзд суддів України. *Сьомий апеляційний адміністративний суд. 7AAC*. 2023. URL: https://7aac.gov.ua/pro-sud/suddivske-samovryaduvannya/perelik-organiv-suddivskogo-samovryaduvannya/z%D1%97zd-suddiv-ukra%D1%97ni/.

149. За матеріалами СБУ 12 років за ґратами проведе російський льотчик, який бомбардував Харківську телевежу. *Служба безпеки України*. 2023. URL: https://t.me/SBUkr/7356.Пр

150. Завидняк А. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. URL: http://app- journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/43.pdf.

151. Загальна (універсальна) хартія судді: схвалена Міжнародною Асоціацією Суддів 17 листопада 1999 р., Тайпей (Тайвань). Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ. *Поліграф-Експрес*. 2008. С. 35-84.

152. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.

153. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: *Baime*, 2015. 392 с.

154. Задорожна В. Сутність та ознаки правової держави, її прояви в Україні. Філософія. *Культура. Життя*. 2014. Вип. 40. С. 185-191.

155. Заєць А. Правова держава. Держава. Велика Українська юридична енциклопедія. У 20 томах. Том Загальна теорія права. Харків «*Право»*. 2017. С. 467.

156. Замрига А., Педан А. Принципи належного врядування в адміністративному праві. Галунько В., Стеценко С., Берлач А., Буханевич О., Ситников О. та ін. Адміністративне право та адміністративний процес України в умовах воєнного стану: колективна монографія / за заг. ред. В. Фелика, В. Курила. Київ: *«Видавництво Людмила»,* 2023. С.97-106.

157. Засада. *Словник української мови*: в 11 томах. Том 3. 1972. С. 300. 2021. URL: http://sum.in.ua/s/zasada.

158. Заява Вищої ради правосуддя «Про забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя». *Вища рада правосуддя*. 2023. URL: https://hcj.gov.ua/news/zayava-vyshchoyi-rady-pravosuddya-pro-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-ta-avtorytetu.

159. Зв’язки із громадськістю в судах : навчально-практичний посібник для суддів і працівників апарату судів/Автор. колектив: Вон Д., Петрова Н., Філіпенко Д., Мухін Ю., Солдатенко І., Земляной В. Київ *ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф»*, 2015. 232 с.

160. Звіт про результати оцінювання пілотних судів на основі моделі «Контрольний перелік сприяння якості правосуддя та роботи суддів»

Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ)». 2018. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/CMI_Checklist_Report.pdf.

161. Звягіна Д. СБУ в Кам'янському знову "кошмарить" легальний бізнес. 2019. URL: https://news.obozrevatel.com/ukr/dnipro/detail/sbu-v-kamyanskomu-znovu-koshmarit-legalnij-biznes.htm.

162. Зеленський В. Успішна реформа судів є каталізатором інтеграції в ЄС і НАТО. *UKRINFORM*. 2021. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3199566-uspisna-reforma-sudiv-e-katalizatorom-integracii-v-es-i-nato-zelenskij.html.

163. Зубов О. Зміст і поняття адміністративно-правового забезпечення справедливого та ефективного правосуддя в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Збірник наукових праць. 2019. Випуск 1. Том 3. С. 19–25.

164. Зубов О. Особливості судового розгляду справ про адміністративні правопорушення у сфері підприємницької діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя: *Держ. ВНЗ "Запоріз. нац. ун-т" М-ва освіти і науки України*, 2016. 18 с.

165. Іванищук А. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності судової гілки влади: теорія і практика: монографія. Відкр. міжнар. ун-т розв. людини "Україна", Ін-т права та суспіл. відносин. Київ: *Ун-т "Україна",* 2014. 356 с.

166. Іванищук А. А. Особливості розгляду справ про адміністративні правопорушення в судах загальної юрисдикції. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя: *Класич. приват. ун-т*., 2011. 20 с.

167. Іванищук А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні: монографія. Київ; Херсон: Грінь Д. С., 2015. 433 с.

168. Іванищук А. Нормативне регулювання діяльності судової гілки влади: адміністративно-правові аспекти. *Форум права*. 2013. № 1. С. 355-358. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

169. Іванченко О. Система критеріїв оцінювання ефективності діяльності суддів під час надання судових послуг. 2019. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/48.pdf.

170. Ігонін Р. Поняття адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції. *Адвокат*. 2011. No 1. С. 36-40.

171. Ієрусалімова І. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. *Ін-т законодавства Верх. Ради України. Київ*, 2006. 20 с.

172. Ільченко О. Організаційно-правові засади взаємодії органів внутрішніх справ та Державної прикордонної служби України в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. *Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України*. Київ, 2014. 19 с.

173. Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання. Затверджена Наказом від 06 червня 2022 р. № 156. *Державна Судова адміністрація*. 2022. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/N_156_22.pdf.

174. Інформація про відповідальну особу суду за надання допомоги особам з обмеженими фізичними можливостями і маломобільним групам населення та правила доступу таких осіб до приміщення суду. Жовтневий районний суд міста Дніпропетровська. *Судова влада України*. 2022. URL: https://gt.dp.court.gov.ua/sud0412/gromadyanam/inval/488496.

175. Каблак П. Деякі міркування щодо визначення поняття "громадськість" у контексті налагодження взаємовідносин із судовою владою. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 186-189.

176. Каблак П. Дифамація як спосіб незаконного впливу на суддів та права людини: пошук рівноваги. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 326-332.

177. Каблак П. І. Деякі міркування щодо визначення поняття "громадськість" у контексті налагодження взаємовідносин із судовою владою. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 186-189.

178. Каблов Д. С. Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07.Харків, 2008.21 с.

179. Калашник О. Правовий статус керівника апарату місцевого загального суду. Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : *Фенікс*, 2012. С. 183-184.

180. Камінська І. В. Незалежність суду як засада організації судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2016. 18 с.

181. Карамза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємство, господарство і право*. 2017. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/2/6.pdf.

182. КАС ВС визнав протиправним і скасував Указ Президента України щодо скасування Указу про призначення О.Тупицького суддею КСУ. *Верховний суд.* 2023. URL: https://translate.google.com/?hl=uk&sl=uz&tl=uk&text=% %D0translate.

183. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права: підручник. Київ: *Кондор*, 2008. 477 с.

184. Керівник апарату суду. *Вінницький окружний адміністративний суд.* 2022. URL: http://voas.gov.ua/about/ker-vnitstvo-sudu/kerivn-aparat/kerivn-aparat-povnovazh/.

185. Керівник апарату суду. *Сьомий апеляційний адміністративний суд.* 2023. URL: https://7aac.gov.ua/tag/vimogi-do-posadi/.

186. Київський міський окружний адміністративний суд повідомляє про утворення 51 (п’ятдесят однієї) вакантної посади судді. *Державна судова адміністрація*. 2023. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1458924/.

187. Кириченко В. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ: *Центр навчальної літератури*, 2010. 310 с.

188. Кіселичник В. Адміністративно-правові засади діяльності ради суддів україни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstrea.

189. Кічмаренко С. Адміністративно-правові аспекти місця і ролі судової влади в механізмі держави. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 74-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpau_2017_2_12.

190. Кічмаренко С. М. Адміністративно-правове забезпечення незалежності судової влади в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ: *Науково-дослідний інститут публічного права*, 2017. 18 с.

191. Кічмаренко С. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення незалежності судової влади в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* 2016. № 1. С. 33-38.

192. Класифікація нормативно-правових актів у галузі освіти. *PEDRADA*. 2021. URL: https://www.pedrada.com.ua/article/154-qqq-16-m4-26-04-2016-klasifkatsya-normativno-pravovih-aktv-u-galuz-osvti

193. Класифікація. Словник української мови: в 11 томах. Том 4. 1973. С. 175.

194. Клименко О. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 21 с.

195. Коваль І. Право на справедливий суд: практика європейського суду з прав людини щодо України. *Міністерство юстиції України*. 2022. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7474.

196. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2747-15.

197. Кодекс суддівської етики. Затверджено XI з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р. *Судова влада України*. 2013. URL: https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki.pdf.

198. Козова Л. В Одесі на отриманні хабаря викрили суддю. *УНІАН*. 2023. URL: https://www.unian.ua/society/v-odesi-na-otrimanni-habarya-vikrili-suddyu-foto-novini-odesi-12198090.html.

199. Коломоєць Т. Адміністративне право України. Підручник. Київ. *«Істина».* 2010. 447 с.

200. Комзюк А. Адміністративний процес України: навч. посіб. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Київ. *Прецедент*. 2007. 531 с.

201. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. *Верховна рада України*. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n289.

202. Конкурсна комісія завершила конкурс і оголосила перелік з 32 кандидатів на зайняття посади члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Вища Рада правосуддя*. 2023. URL: https://hcj.gov.ua/news/konkursna-komisiya-zavershyla-konkurs-i-ogolosyla-perelik-z-32-kandydativ-na-zaynyattya-posady.

203. Константінов С. Ф. Адміністративно-правовий статус іноземців в Україні та механізм його забезпечення : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2002. 18 с.

204. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

205. Копійчук О. Покарай мене, якщо зможеш: як обвинувачені у корупції уникають відповідальності. *Главком*. 2023. URL: https://glavcom.ua/publications/pokaraj-mene-jakshcho-zmozhesh-jak-obvinuvacheni-u-koruptsiji-unikajut-vidpovidalnosti-934956.html.

206. Костюк Б. Рада Європи допомагатиме у боротьбі з корупцією і політичною заангажованістю судів. *RADIOSVOBODA*. 2006. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/956200.html.

207. Костюков А. Должностное лицо: административно-правовой статус. *Правоведение*. 1987. № 2. С. 20-26.

208. Коцкулич В. Формування професійної правосвідомості судді та суддівського розсуду: організаційний та праксеологічний аспекти: автореф. 12.00.10. Київ: *Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. 21 с.

209. Кравцова Т. , Солонар А. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522-525.

210. Кравчук В.М. Теоретичні основи конституційно-правового статусу суддів в Україні: дис. доктор. юридичних наук. Ужгород: *Ужгородський Національний Університет*. 507 арк.

211. Красноборов О. Адміністративно-правові засади діяльності Державної судової адміністрації України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2010. 19 с.

212. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17

213. Кузьмін Р. Р. Недопустимість незаконного впливу на суд та слідство. *Європейські перспективи*. 2013. № 4. С. 99-106.

214. Кузьмук В. Міжнародні принципи та стандарти правосуддя. *Юридична Газета*. 2014. №30 (424). URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/mizhnarodni-principi-ta-standarti-pravosuddya.html.

215. Куйбіда Р. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія. Київ: *Атіка,* 2004. 288 с.

216. Курилін І. Р., Сопільник Л. С Організаційні аспекти діяльності судів України в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* Серія економічна. Серія юридична. Випуск 37/2023. URL: https://zenodo.org/records/7928855/files/62-69.pdf?download=1.

217. Кучинська О. П. Системність поняття «незалежність суду». *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С. 94-100.

218. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. No 3. С. 392-398.

219. Лапкін А. В. Судове право України: навч. посіб. Харків: *Право*, 2016. 148 с.

220. Лебедєва О. В. Правова держава: поняття та принципи. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 203–207.

221. Литвин Н. Адміністративно-правове забезпечення діяльності третейських судів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Нац. ун-т держ. податк. служби України. Ірпінь, 2010. 20 с.

222. Ліскович М. Якщо голову Верховного Суду ловлять на хабарі, то це — катастрофа. *UKRINFORM*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3710644-akso-golovu-verhovnogo-sudu-lovlat-na-habari-to-ce-katastrofa.html.

223. Лісовий кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 21.01.1994 № 3852-XII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3852-12.

224. Локальні нормативні акти ВРП. *Вища рада правосуддя*. 2022. URL: https://hcj.gov.ua/page/lokalni-normatyvni-akty-vrp.

225. Має бути забезпечена робота судів на деокупованих територіях Херсонщини. *Судова влада України*. 2023. URL: https://1aa.court.gov.ua/archive/ 1423783/.

226. Макаровець А. Адміністративно-правовий статус апарату суду в україні: дисертація доктора філософії (081 - Право). Суми: Університет сучасних знань. *Сумський державний університет*. 216 арк.

227. Макаровець, А. Адміністративно-правовий статус апарату суду в Україні: дисертація ... канд. юрид. наук, спец.: 12.00.07. Суми: *Сумський державний університет*, 2018. 216 с.

228. Макеєва О. Правова культура як чинник розвитку правової системи. *Юридичний вісник*. 4 (41). 2016. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2016/statji_n4_41_2016/10.pdf.

229. Макушев П. Окремі напрями вдосконалення організації діяльності виконавчої служби в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie єі practicг*. 2015. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/35337.

230. Мамченко Н. Рада суддів звернеться до Кабміну щодо можливості виїзду за кордон жінок-суддів з метою лікування і відвідування родичів, а також суддів-військовослужбовців, які є мобілізованими до ЗСУ. *Судово-юридична газета*. 2023. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/279092-rada-sudey-obratitsya-k-kabminu-o-vozmozhnosti-vyezda-za-granitsu-zhenschin-sudey-s-tselyu-lecheniya-i-poseschenіya-rodstvennikov-a-takzhe-sudey-voennosluzhaschikh-mobilizovannykh-v-vsu.

231. Марочкін І., Сібільова Н., Тихий В. Організація судових та правоохоронних органів: підручник для студенів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів. Харків: *ТОВ «Одіссей»,* 2007. 528 с.

232. Мартьянова Т. С. Пряма дія Конституції України як умова незалежності судової влади. Часопис *Київського університету права*. 2017. № 1. С. 54-56.

233. Марченко А. Особливості застосування практики європейського суду з прав людини. Шостий *апеляційний адміністративний суд*. 2023. URL: https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/2213-osoblivosti-zastosuvannya-praktiki-evropejskogo-sudu-z-prav-lyudini.html.

234. Мельник М. Зміст категорії «кадрове забезпечення» щодо діяльності судів: теоретичні підходи до визначення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 61. С. 500-505.

235. Методика проведення Вищою радою правосуддя співбесіди, відбору та призначення кандидатів на посаду члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Затверджена Рішенням Вищої ради правосуддя від 28 березня 2023р. № 275/0/15-23. *Вища рада правосуддя*. 2023. URL: https://hcj.gov.ua/doc/doc/39472.

236. Михайлов Д. НАБУ: Голові Державної судової адміністрації України повідомили про підозру. *Суспільні новини*. 2023. URL: https://suspilne.media/535305-nabu-golovi-derzavnoi-sudovoi-administracii-ukraini-povidomili-pro-pidozru/.

237. Міжнародний кримінальний суд притягне рф до відповідальності за геноцид і викрадення українських дітей. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: https://minre.gov.ua/2023/03/14/mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud-prytyagne-rf-do-vidpovidalnosti-za-genoczyd-i-vykradennya-ukrayinskyh-ditej/.

238. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. 2000. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

239. Мінський міський суд заочно приговорив лідерку білоруської опозиції Світлану Тихановську до 15 років колонії загального режиму.

UKRINFORM . 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3678852-u-bilorusi-tihanovsku-zaocno-zasudili-do-15-rokiv-kolonii.html.

240. Місія та завдання. *Разумков Центр*. 2023. URL: https://razumkov.org.ua/pro-nas/misiia-ta-zavdannia.

241. Моніч Б. Рада працювала і буде працювати над врегулюванням проблемних питань судової влади. *Рада Суддів України*. 2023. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/bogdan-monic-rada-pracuvala-i-bude-pracuvati-nad-vreguluvannam-problemnih-pitan-sudovoi-vladi.

242. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя : перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р. Міжнародні стандарти незалежності суддів: збірка документів. Київ: *Поліграф-Експрес*, 2008. С. 22-27.

243. Морщагіна Н. Незалежність судової влади є головною умовою забезпечення верховенства права. *Судова влада України : офіційний веб-сайт*. 2016. URL: https://oda.arbitr.gov.ua/sud5037/ pres-centr/news/296624/.

244. Москвич Л., Назаров І., Овсянікова О. та ін. Організація судових та правовохоронних органів. Частина 1. Основи судоустрою України. Харків: *Право*, 2018. 244 с.

245. Музика-Стефанчук О. А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин в Україні: проблеми законодавства, теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ: *Держ. НДІ М-ва внутр. справ України*, 2012. 36 с.

246. Мюнхенська безпекова конференція. ВВС Україна. 2023. *BBC*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-64676728.

247. Назаров І. Принципи побудови судової системи : монографія. Харків. 2009. URL: http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/640.

248. Населення України скоротилось до 34,5 мільйона – Держстат. 2023. *THE VILLAGE УКРАЇНА*. URL: https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/330587-naselennya-ukrayini-skorotilos-do-34-5-milyona-derzhstat.

249. Наступні кроки судової реформи: які вони? *«Право-Justice».* 2023. URL: https://lb.ua/blog/pravo_justice/552223_nastupni_kroki_sudovoi_reformi_yaki.html.

250. Науково-практична програма розвитку виробничого підприємництва в Україні. Звіт про виконану роботу в рамках проведення науково-практичного експерименту щодо виявлення перешкод для заснування нових виробничих підприємств в Україні / за ред. В. Галунька. Київ: *Науково-дослідний інститут публічного права*, 2017. 24 с. URL: http://www.ssaals.com.ua/?p=4644.

251. Національна поліція України, Служба судової охорони та ДСА України підписали Меморандум про співпрацю. *Судова влада* 2023. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1438065.

252. Невідкладний спільний висновок венеційської комісії і генерального директорату з прав людини і верховенства права Ради Європи щодо проєкту Закону про внесення змін до деяких законів України щодо порядку обрання (призначення) членів вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя (проєкт Закону № 5068), затверджений венеційською комісією на її 127-му пленарному засіданні (м. Венеції в режимі онлайн 2-3 липня 2021 р). Неофіційний переклад. *ВЕНЕЦІЙСЬКА КОМІСІЯ*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/nevidk_spil_visn_23_10_2021.pdf.

253. Незалежність. *Конституційний суд України*. 2023. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist.

254. Носков В., Кальянов А., Єфросиніна О. Правосвідомість у соціально-політичному розвитку людини. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 125–133.

255. Обрусна С. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України:автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 35с.

256. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196-200.

257. Овчаренко О. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. Харків: *Право*, 2008. 304 с.

258. Одеський суддя присудив двом злодіям читання шкільної літератури за 5 клас. *ZAXID.NET*. 2021. https://zaxid.net/news/

259. Олендер І. Функції суду в державному механізмі. *Право і суспільство*. № 1-2. 2014 С. 153 -158.

260. Олійник А. Ю. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ: *Юрінком Інтер*, 2001. 176 с.

261. Онопенко В. Про здійснення судочинства у 2006 р. і завдання на 2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 4. С. 2-3.

262. Опак К. До питання протидії корупції в судовій системі України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3 (спец. вип.). С. 137-143.

263. Осауленко С. В. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07.Одеса, 2010. 19 с.

264. Основні принципи незалежності судових органів. Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 р.. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2017. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_201.

265. Особливості здійснення правосуддя в умовах війни. *Юридична Практика*. 2022. URL: https://pravo.ua/osoblyvosti-vidpravlennia-pravosuddia-v-umovakh-viiny/.

266. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Ставлення до проведення загальнонаціональних виборів в Україні до завершення війни (вересень 2023 р.). *Разумков Центр*. 2023. URL:

https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia-zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r.

267. П’ятковський В. І. Державна судова адміністрація України як суб’єкт адміністративного права. *Форум права*. 2011. № 3. С. 648-653.

268. Панчук І. О. Загальні риси професійної правосвідомості суддів. *Часопис Національного університету "Острозька академія".* Сер. : Право. 2013. № 1. С. 123-131.

269. Парадигма. *«Словник іншомовних слів».* 2021. https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%EF%E0%F0%E0%E4%E8%E3%EC%E0.

270. Патлачук В. Організаційно-правові засади діяльності Ради старшини Гетьманщини у другій половині XVII - XVIII ст. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01.. Маріуполь*: Маріуп. держ. ун-т.,* 2013. 20 с.

271. Пащинський О. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення громадського контролю. Науковий вісник *Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2021. No 68. URL: http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/253974.

272. Петришин О. В., Кагановська Т. Є., Передерій О.С. Трансформація в Україні правової культури суспільства під впливом процесів європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 89-107.

273. Петришин О. Держава. Велика Українська юридична енциклопедія. У 20 томах. Том 3. Загальна теорія права. Харків: *«Право»,* 2017. С. 89.

274. Подоляка А. М. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку в Україні: автореф. дис ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ: Ін-т законодавства ВР України, 2009. 40 с.

275. Положення про Державну судову адміністрацію України. Затверджено Рішенням Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19. *Верховна Рада України*. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text.

276. Положення про проведення конкурсу з добору кандидатів для здійснення Президентом України призначення на посаду члена Вищої ради правосуддя. Затверджено Указом Президента України від 23 липня 2022 року № 527. *Офіс Президента України*. URL: https://www.president.gov.ua/documents/5272022-43425.

277. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді. Затверджене рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Вища кваліфікаційна комісії суддів України*. 2020. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/field/file/polozhennya0207.pdf.

278. Положення про Раду суддів України. Затверджене Рішення X позачергового з'їзду суддів України від 16 вересня 2010 р. (у редакції рішення XII Позачерговог з'їзду суддів України від 20.06.2014). 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0002415-14#Text.

279. Положення Про Службу судової охорони. Затверджено Рішенням Вищої ради правосуддя 4 квітня 2019 р. *Верховна рада України*. 2023. № 1051/0/15-19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#Text.

280. Порядки денні пленарних засідань. *Верховна Рада України*. URL: https://www.rada.gov.ua/meeting/awt.

281. Порядок відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації (як тимчасового переведення). Затверджено рішення Вищої ради правосуддя 24 січня 2017 року № 54/0/15-17, внесено зміни рішенням від 22 серпня 2019 року № 2242/0/15-19; від 21 липня 2020 року № 2217/0/15-20; від 29 вересня 2020 року № 2735/0/15-20; від 4 листопада 2021 року № 2170/0/15-21; від 4 липня 2023 року № 680/0/15-23. *Вища рада правосуддя*. 2023. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/poryadok_vidryadzhennya_

suddi_do_inshogo_sudu_togo_samogo_rivnya_i_specializaciyi_yak_tymchasovogo_perevedennya_2.pdf.

282. Порядок та методологія кваліфікаційного оцінювання судді. Погоджено Рішенням Ради суддів України 11 грудня 2015 року №14. Затверджено Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. *Верховна рада України*. 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr014414-15#Text.

283. Посадова інструкція помічника судді суду. Затверджено Наказом керівника апарату Деснянського районного суду м. Чернігова від 25.06.2018 № 35-д/. *Деснянський районний суду м. Чернігова*. 2023. URL: https://ds.cn.court.gov.ua/sud2506/pro_sud/4/8.

284. Посібник зі статті 6. Право на справедливий Суд (Цивільна частина). *Рада Європи / Європейський Суд з прав людини*. 2013. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_ukr.

285. Постанова Верховного Суду від 14 липня 2021 р. № 9901/96/21. Адміністративне провадження № П/9901/96/21. *Єдиний реєстр судових рішень*. 2023. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/98306624.

286. Правила перетинання державного кордону громадянами України. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів від 27 січня 1995 р. № 57. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text.

287. Правила пропуску осіб до будинку (приміщень) Приморського районного суду м. Одеси та на територію суду транспортних засобів (зі змінами від 22.05.2020 року). Затверджені керівником апарату Приморського району суду м. Одеси. *Судова влада України*. 2020 URL: https://pm.od.court.gov.ua/sud1522/inshe/pravyla/.

288. Правова культура юриста: загальна характеристика. *Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України*. 2013. URL: http://ftplec.nlu.edu.ua/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1.

289. Правовий статус судді. *Конституційний суд України*. 2022. URL: https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/552-pravovyy-status-suddi.

290. Призначено тимчасово виконуючого обов'язки керівника апарату Вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Судова влада України*. 2020. URL: https://court.gov.ua/press/news/867351/.

291. Принцип. Словник української мови: в 11 томах. Том 7. 1976. С. 693. URL: http://sum.in.ua/s/pryncyp.

292. Пришляк Н., Печенюк А. Вища кваліфікаційна комісія суддів отримала нового голову. *UNIAN*. 2023. URL: https://www.unian.ua/politics/roman-ignatov-noviy-golova-vishchoji-kvalifikaciynoji-komisiji-suddiv-vkks-12284226.html.

293. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2073-20.

294. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-19.

295. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : Закон України від 14.07.2021 № 1635-IX. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1635-20.

296. Про внесення змін до Наказу ДСА України від 24 грудня 2014р. №170. Наказ Державної судової адміністрації України від 11 січня 2023 р. Київ № 11. Державна судова адміністрація. 2023. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/N_11_23.pdf.

297. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України; Бюджет, Розподіл, Перелік від 03.11.2022 № 2710-IX. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2710-20.

298. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII . *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19.

299. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 26. ст.892

300. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/192-19.

301. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів). Закон України від 23 вересня 2021 р. № 1780-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 51. ст.421.

302. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : Рішення; Вища рада правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/vr141910-19.

303. Про заходи щодо забезпечення безпеки діяльності судів загальної юрисдикції та територіальних уравлінь державної судової адміністрації», який був виданий з метою посилення безпеки суддів (суддів у відставці), членів їх сімей, працівників апаратусудів і територіальних управлінь державної судової адміністрації, своєчасного реагування та вжиття відповідних заходів. Затверджено Наказом Державної судової адміністрації України від 2 червня 2003 р. № 217. *Верховна рада України*. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0217750-03#Text.

304. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану. Розпорядження Верховного суду від 6 квітня 2022р. № 1/0/9-22. *ЛІГА-ЗАКОН*. URL: https://ips.ligazakon.net/document/VSS00822?an=6.

305. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20.

306. Про початок відновлення роботи та зміни територіальної підсудності судових справ судів Херсонської області. Рішенням Вищої Ради Правосуддя від 31 січня 2023р. N 10/0/15-23. *Ліга- Закон*. 2023. URL: https://ips.ligazakon.net/document/mus37839?an=24&ed=&dtm=&le=.

307. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19.

308. Про правотворчу діяльність. Закон України від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

309. Про Раду суддів України. *Офіційний веб-сайт ради суддів України*. 2023. URL: https://rsu.gov.ua/ua/pro-rsu.

310. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19.

311. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2453-17.

312. Проект Закону про забезпечення права на справедливий суд. *Верховна Рада України*. 2015. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53217.

313. Проєкт Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Захист прав дітей та повернення дітей, які тимчасово переміщені за кордон». *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*. 2022. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/protection-of-childrens-rights-and-return-of-children-temporarily-displaced-abroad.pdf.

314. Проти Кучми порушено кримінальну справу. *Радіо свободи*. 2011. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/2346025.html.

315. Прошутя І. Адміністративно-правове забезпечення діяльності місцевих загальних судів в Україні. *Право і Безпека*. 2014. No 4. С. 64-70.

URL:
http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1712/administrativno_pravove_zabezpechennya_d.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

316. Прошутя І. Адміністративно-правові відносини у сфері функціонування місцевих загальних судів в Україні. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3 (66). С. 162–173.

317. Публічна адміністрація та її органи. *Студопедія*. 2019. URL: https://studopedia.org/14-10845.html.

318. Рада суддів України під час засідання 22 червня 2023 року створила кілька робочіх груп. *Юридична Газета*. 2023. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/rada-suddiv-ukrayini-pid-chas-zasidannya-22-chervnya-2023-roku-stvorila-kilka-robochih-grup.html.

319. Регламент Конкурсної комісії кандидатів на посади членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Затверджений конкурсною комісією на її офіційному засіданні 21 січня 2022р., зі змінами від 22 липня 2022р. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. 2022. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/reglament_onovleno.pdf.

320. Реплянчук Д. Хто така суддя Цокол і чому її хочуть звільнити. *ГРОМАДСЬКЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ.* 2018. URL: https://hromadske.ua/posts/hto-taka-suddya-cokol-i-chomu-yiyi-hochut-zvilniti.

321. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут; Міжнародні суди від 17.07.1998. *Верховна Рада України*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588.

322. Ринажевський Б. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. *Право і Безпека*. 2010. Випуск 1. С. 15-21. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_1_5.

323. Рік незламності. *Північний апеляційний господарський суд*. 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=3oD244FPSr4.

324. Ріхтер В. В. Публічне адміністрування суддівської кар'єри в Україні: теорія і практика: монографія / за ред. В. Галунько. Київ: *видавництво «Людмила»*, 2023. С. 4.

325. Рішення XIX позачергового з'їзду суддів України щодо окремих питань незалежності суддів від 12 січня 2023 р. *Рада Суддів України*. URL: https://rsu.gov.ua/ua/documents/129.

326. Рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 30 січня 2020 р. Справа №9901/130/19. *Адміністративне провадження №П/9901/130/19*. 2020. URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87363573.

327. Рішення Маловисківського районного суду Кіровоградської області від 24 листопада 2011 р. Справа No 2-915/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/20307358.

328. Рішення Ради суддів України від 3 лютого 2023 р. № 5. *Рада Судів України.* URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-7-vid-03022023-so-d51305715c.pdf.

329. Рішення Ради суддів України від 4 травня 2023 р. *Рада Судів України.* URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-18-vid-04052023-p-cdb623db90.pdf.

330. Рішенням ради суддів України затверджено нове положення про помічника судді. Апеляційний суд Харківської обл. 2018. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/sud2090/pres-centr/news/488702/.

331. Рощина В. Агент на прізвисько «Котигорошко»? Деталі справи ексголови кримського СБУ, якого обвинувачують у держзраді. *Українська правда*. 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/articles/2023/07/5/7409815/.

332. Рудик К. Влада перейшла межу. *Українська правда*. 2021. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/20/7318024/8.

333. Рудниченко С. Адміністративно-правовий статус державної судової адміністрації України. 2019. URL: http://vjhr.sk/archive/2016_5/part_1/27.pdf.

334. Самофалов Л. П. Правова держава як фактор розвитку громадянського суспільства. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ* . 2016. № 2. С. 189-198.

335. Санин Б. Не корупцією єдиною. Відверто про фактори впливу на авторитет судової влади. *Судово-юридична газета : інформаційний веб-сайт*. 2016. URL: https://sud.ua/ru/news/ blog/95716-ne-koryptsyu-dinoyu-vdverto-profaktori-vplivy-na-avtoritet-sydovo-vladi.

336. Секретаріат ВРП оголошує про початок прийому документів від кандидатів для обрання членів ВРП З'їздом науковців. *Вища Рада правосуддя*. 2022. URL: https://www.hcj.gov.ua/news/sekretariat-vrp-ogoloshuye-pro-pochatok-pryyomu-dokumentiv-vid-kandydativ-dlya-obrannya-0.

337. Селезньова О. Теоретико-методологічні основи управління маркетинговою діяльністю будівельних підприємств: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Харків, 2018. 40 с.

338. Сидоренко С. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда*. 2022. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/.

339. Ситников О. Функціонування адміністративних судів в умовах воєнного стану. С. 620-538.

340. Сікора К. Антологія одного «викриття», або що криється за гучними справами, які перебувають у провадженні ВАКС. *UKRINFORM*. 2020. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3147385-antologia-odnogo-vikritta-abo-so-krietsa-za-gucnimi-spravami-aki-perebuvaut-u-provadzenni-vaks.html.

341. Сімоненко В.РСУ самотужки не зможе впоратися з проявами тиску на судову владу. *Центр суддівських студій*. 2015. URL: http://www.judges.org.ua/faq/article/aczia2014/dig7568.htm.

342. Скакун О. Теорія держави і права: підручник. 2001. Харків: *Консум.* 656 с.

343. Скуріхін С. Морфологія і динаміка правової культури : навч. посіб. Одеса: *Фенікс*, 2020. 314 с.

344. Сліпенюк В. Забезпечення незалежності суддів як одне із завдань вищої ради правосуддя. *Правова держава*. 2017. № 27. С. 19-24. URL: http://pd.onu.edu.ua/article/view/233730.

345. Служба судової охорони відзначає четверту річницю з дня створення. *Запорізька міська рада*. 2023. URL: https://zp.gov.ua/ru/articles/item/17632/sluzhba-sudovoi-ohoroni-vidznachae-chetvertu-richnicyu-z-dnya-stvorennya.

346. Службу в судовій охороні зарахують до стажу поліцейського. *ЛІГА-ЗАКОН.* 2018. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/175116_sluzhbu-v-sudovy-okhoron-zarakhuyut-do-stazhu-poltseyskogo.

347. Смокович М. І. Теоретичні засади правового регулювання розгляду адміністративними судами виборчих спорів: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ: *Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка*, 2015. 35 с

348. Собенко Н. Щодо журналіста "Схем" відкрили провадження за заявою судді, в якої виявили паспорт РФ, і відразу закрили. *Суспільні новини*. 2023. URL: https://suspilne.media/537869-sodo-zurnalista-shem-vidkrili-provadzenna-za-zaavou-suddi-v-akoi-viavili-gromadanstvo-rf/.

349. Сповідь заперечення. Вислови виходу у світ дня: філософсько-правовий аналіз / наукове упорядкування за ред. В. Галунька. Київ: *Науково-дослідний інститут публічного права*, 2017. 45 с. URL: https://www.ssaals.com.ua/?p=4730

350. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації Результати соціологічного дослідження. *Центр Разомкова*. 2016. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/socio/Press0417.pdf .

351. Статус працівників апарату суду. Розподіл функціональних обов’язків між працівниками апарату суду. *MEGO INFO*. 2020. URL: http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%.

352. Статус. Яремчук В., Сліпушко О. Тлумачний науковий словник українського мови. Київ: *АКОНІТ*, 2008. 528 с.

353. Степаненко К. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро: *Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ*, 2009. 19 с.

354. Стосовно звіту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України за 2022 рік. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. 2023. URL: https://vkksu.gov.ua/news/stosovno-zvitu-vyshchoyi-kvalifikaciynoyi-komisiyi-suddiv-ukrayiny-za-2022-rik.

355. Стратонов В. М. Теоретичні основи та практика пізнавальної діяльності слідчого: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків: *Харк. нац. ун-т внутр. справ,* 2010. 36 с.

356. Суд арештував ексочільника Верховного Суду із заставою у понад 107 мільйонів. *Бізнес Цензор*. 2023. URL: https://biz.censor.net/n3419378

357. Суд звільнив Корбана під домашній арешт. *УНІАН*. 2016. URL: https://www.unian.ua/politics/1290818-sud-zvilniv-korbana-pid-domashniy-aresht.html.

358. Судді Верховного Суду проголосували за висловлення недовіри В. Князєву. *УКРІНФОРМ*. 2023. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3710076-suddi-verhovnogo-sudu-progolosuvali-za-vislovlenna-nedoviri-knazevu.html.

359. Судді поскаржились на «Схеми» через журналістське розслідування про експрокурора. *«Детектор медіа».* 2020. URL: https://detector.media/community/article/177389/2020-05-23-suddi-poskarzhylys-venediktoviy-na-skhemy-cherez-zhurnalistske-rozsliduvannya-pro-eksprokurora/.

360. Суддю вивозив депутат – офіційні допити. *Українська правда*. 2022. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/21/7324788/.

361. Суддя Верховного Суду та екс-голова Ради суддів України звільнилась у відставку. *Судово-юридична газета*. 2023. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/263485-sudya-verkhovnogo-suda-i-eks-predsedatel-soveta-sudey-ukrainy-uvolilas-v-otstavku.

362. Суди мали один із найменших рівнів довіри в суспільства. Як цей інститут проявив себе під час війни. Три історії суддівської війни. *FORBES* 2022. URL: https://forbes.ua/lifestyle/sudiyske-viysko-yak-naybilsh-nelyubima-suspilstvom-kasta-suddiv-prokhodit-viprobuvannya-viynoyu-07072022-6980.

363. Судова реформа: інтерв'ю з Михайлом *Жернаковим. Democracy Justice Reforms*. 2019. URL: https://dejure.foundation/news/sudova-reforma-stala-prokliattiam-poroshenka-interviu-z-zhernakovym.

364. Сутінки Судової охорони: про які проблеми розповів колишній керівник Служби судової охорони. *Судово-юридична газета*. 2023. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/281311-sumerki-sudebnoy-okhrany-o-kakikh-problemakh-rasskazal-byvshiy-rukovoditel-sluzhby-sudebnoy-okhrany.

365. Сутність. *Словник української мови*: в 11 томах. Том 9. 1978. С. 860.

366. Татьков В. І. На шляху до ефективного судочинства. *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 3. С. 12-15 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgs_2013_3_4.

367. Теорія держави і права : навчальний посібник / За заг. ред. проф. Р.А Ромашова, Н.М. Пархоменко. Київ : *КНТ*, 2007. 216 с.

368. Теорія елітарної демократії. Теорія держави і права: підручник. 2011. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-1614.html.

369. Теремецький В. Адміністративно-правове регулювання податкових відносин в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків: *Харків. нац. ун-т внутр. справ*, 2012. 505 арк.

370. Терещук О. Д. Адміністративно-правові засади громадського контролю за правоохоронною діяльністю в Україні: теорія і практика :

автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ: *Міжрегіон. акад. упр. персоналом*, 2017. 38 с.

371. Тимошенко А. Які реформи в сфері правосуддя має пройти Україна на шляху до ЄС. 2022. *ТОВ "ЛІГА ЗАКОН"*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/212893_yak-reformi- v-sfer-pravosuddya-ma-proyti-ukrana-na-shlyakhu-do-s.

372. Тимошенко засудили до 7 років ув'язнення. *Радіо Свободи*. 2011. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/24356020.html.

373. Тимощук Т., Морозова Л. Роль інтуїції в процесі наукового пізнання.
http://www.rusnauka.com/16_EISN_2015/Philosophia/2_194177.doc.htm.

374. Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду. Затверджено Наказом Державної судової адміністрації від 20 липня 2005 р. № 86. *Верховна рада України*. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text.

375. Типове положення про апарат суду. Затверджено Наказом Державної судової адміністрації України 8 лютого 2019 р. № 131. *Верховна рада України*. 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0131750-19#Text.

376. Типові посадові інструкції працівників апарату місцевого загального суду. Затверджено Наказом Державної судової адміністрації від 20 липня 2005 р. № 86. 2005. *Верховна рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text.

377. Типові посадові інструкції працівників апарату місцевого загального суду. Затверджено Наказом Державної судової адміністрації від 20 липня 2005 р. № 86. *Верховна рада України*. 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0086750-05#Text.

378. Тупчієнко Л. Політична еліта в Україні чи Українська політична еліта?. *Наукові записки* 2020. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/tupchiienko_politychna.pdf.

379. У Порошенка показали відео з Чаусом, який розповів, як з нього вибивали покази. *Українська правда*. 2022. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2022/02/8/7323285/.

380. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: *Інститут соціології НАН України*, 2022. 410 с.

381. Уночі 28 травня 2022 року, російські окупанти здійснили ракетний удар по місту Мерефа на Харківщині, внаслідок чого була зруйнована сонячна електростанція. *АТ «НСТУ».* 2022. URL: https://suspilne.media/244334-rf-vdarila-po-elektrostancii-u-merefi-dvoma-raketami-z-boku-belgoroda-video-naslidkiv/.

382. Урядом прийняте рішення щодо забезпечення Вищого антикорупційного суду приміщеннями державної форми власності. *Державна судова адміністрація України*. 2018. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/608689/.

383. Усі кримінальні справи Порошенка. Розповідаємо коротко. *BBC*. URL: 2020. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-53077508

384. Федорова А. Л. Право на свободу мирних зібрань у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Наукові записки*. Том 155. *Юридичні науки.* 2014. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/149240827.pdf.

385. Фещенко А. Вісім років не оголошували вирок. Загибель військового у суді Києва. *GLAVCOM*. 2023. URL: https://glavcom.ua/country/society/visim-rokiv-ne-oholoshuvali-virok-zahibel-aktivista-u-sudi-kijevi-ukrajintsi-obureni-939772.html.

386. Фурман А. Методологія парадигмальних досліджень у соціальній психології: монографія. Київ: Інституту соціальної і політичної психології НАПН України; Тернопіль: *Економічна думка*, 2013. 100 с.

387. Харакоз К. Психологія судової справедливості та ресурс відкритого діалогу. Рефлексія з-під мантії. 2022. *LB.UA*. URL: https://lb.ua/tag/1135_rada_suddiv_ukraini

388. Хоменко С. Викрадення, спецслужби та 150 тисяч доларів у скляних банках. Історія судді Чауса. *BBC*. 2021. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-58127118.

389. Хопта С. Ф. Сутність правосвідомості судді: філософський та соціальний рівні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 6. С. 43-46.

390. Хто такий суддя-втікач з України і чому його викрадення сколихнуло Молдову. *BBC.* 2021. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-56650615.

391. Чинник. Білодід І. Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства. Київ : *Наукова думка*, 1970-1980.

392. Чому в Україні не працює Вища рада правосуддя? *Свідомі.* 2023. URL: https://svidomi.in.ua/page/chomu-v-ukraini-ne-pratsiuie-vyshcha-rada-pravosuddia.

393. Чудик Н. Адміністративно-правове забезпечення виборчого процесу в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. 2021, Київ. 457 арк.

394. Чуприна Ю. Концептуальні засади оцінки ефективності функціонування судової влади. *KBUAPA* 2019. URL: http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/2/19.pdf

395. Чуприна Ю. Концептуальні засади оцінки ефективності функціювання судової влади. *KBUAPA*. 2019. URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2009-2/doc/2/19.pdf.

396. Шавчук А. Правовий статус професійного судді. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2029. № 2. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/77.pdf.

397. Шевченко А. Правовий статус працівників апарату суду. *Прикарпатський юридичний вісник*. Том 2 № 4 (29). 2019. URL: http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/463.

398. Шевчук В. Правові, організаційні та методологічні проблеми удосконалення експертного забезпечення правосуддя у сучасних умовах. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» (Харків, 15-16.04.2021). *RESEARCHGATE*. 2021. URL: https://www.researchgate.net/profile/Viacheslav-Sushko/publication/350950727_ 0.

399. Шевчук С. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис. … докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 *Нац. Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого.* Харків. 2008. 38 с.

400. Шелест С. Довіра до суду: міфи і реальність. *UKRINFORM* / 2020. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3162349-dovira-do-sudu-mifi-i-realnist.html.

401. Шепель Т. Суддя Сімоненко: президент має поставити крапки над "і". *Українська правда*. 2018. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2018/02/6/7170732/.

402. Шишкін Г. Наукова інтуїція в інтелектуальному розвиту майбутнього вчителя фізики. *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 71(2). С. 163-167 URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/znppn_2016_71%282%29__32.pdf.

403. Шпенова П. Ю. Апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. *Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків*, 2019. 19 с.

404. Шульга М., Потєхін О. Бойко Н. та ін. Правляча еліта сучасної України *Аналітична доповідь* № 10 Київ. 1998. URL: https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/socpsihol/elit.pdf.

405. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 6. С. 227-230.

406. Що таке «забезпечення». *Словопедія: літературне слововживання.* 2015. URL: http://slovopedia.org.ua/32/53399/30821.html.

407. Що таке зловживання владою та службовим становищем. *Трансперенсі Інтернешнл Україна*. 2021. URL: https://ti-ukraine.org/news/shho-take-zlovzhyvannya-vladoyu-ta-sluzhbovym-stanovyshhem/.

408. Що таке НАТО? *НАТО.* 2023. URL: https://www.nato.int/nato-welcome/index_uk.html#basic.

409. Щодо оскарження дій командирів. Пропозиції, заяви та скарги. *Національна асоціація адвокатів України*. 2022. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/.

410. Щокін Г. В. Соціальна філософія історії (теорія соціального розвитку). Київ: *Міжрегіональна академія управління персоналом*, 1996. 152с.

411. Щокін Р. Г. Публічне адміністрування у галузі освіти України. автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ: ПрАТ "ВНЗ "*Міжрегіон. акад. упр. персоналом*", 2019. 34 с.

412. Юрчишин Я. Судова реформа: що відбулося і що далі? *Українська правда.* 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/25/7386464.

413. Януковича засудили до 13 років ув’язнення. *Radiosvoboda.* 2019. URL: URL: https://www.radiosvoboda.org/a/24356020.html.

414. Яра О. Сутність адміністративно-правового забезпечення вищої юридичної освіти в Україні. *Юридична наука*. Том 2 № 4 (106). 2020. URL: https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/25.

415. Яремко В., Сліпушко О. Новий словник української мови. Київ: *Аконіт*, 2008. 928 с.

416. Яцук В. Акт нормативно-правовий. *ВУЕ.* 2022. URL: https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BA%D1%82_%D0%BD%.

417. Analiza vulnerabilităţilor sistemului judiciar român. Soluţii şi propuneri de modernizare. *Programul Statul de Drept Europa de Sub Est*. 2008. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=ee381a79-7972-9529-6b7c-c45d90adfcfb&groupId=280457.

418. Effectiveness and Efficiency of the Judicial System, Strengthening Rule of Law. *EANORWAYGRANTS*. 2018. URL: https://eeagrants.org/sites/default/ files/resources/Pages%2Bfrom%2BBlue%2BBook_PA%2B00-21.pdf.

419. Boiko V. et al. Current situation of judicial reform in Ukraine: problems and ways of their solution. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15. N. 4. URL: https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700/3614.

420. Boiko V. et al. Electronic judiciary in Ukraine: Problems of implementation and possible solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. URL: https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2482/3650

421. Boiko V. et al. Missile Weapons as an Instrument of Crime: Issues of Criminal Liability and Jurisdiction. *Advanced Space Law*. 2023. Vol. 11. P.27-38.

422. Boiko V. et al. Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado*. 2023. Vol. 14. N. 10. URL: https://ojs.revistagesec.org.br/secretariado/article/view/2945.

423. Boiko V. et al. Putin’s Nuclear Blackmail and etc. *Advanced Space Law*. 2022. Vol. 9. P. 93–107. URL: http://asljournal.org/9-9/.

424. Borodin I. et al European Common Aviation Area as a Way to Aviation Liberalisation: Ukraine’s Case. *Proceedings of the International Conference on Business, Accounting, Management, Banking, Economic Security and Legal Regulation Research (BAMBEL)* 2021. C.184-188. URL: https://www.atlantis-press.com/proceedings/bambel-21/125960337

425. Borodin I. et al Legal ideology in the context of development of the legal state and formation of the civil society in Ukraine. *Revista de Direito Internacional. (Brazilian journal of international law)*. 2021. C. 335-354. URL: https://www.publicacoesacademicas.uniceub.br/rdi/article/view/7741/pdf

426. Borodin, I. et al. The Islamic factor in the immigration process of the European Union. *Linguistics and Culture Review*. 5(S4). 1914-1924. URL: https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1879.

427. Boyko V. International legal Support of the Judiciary. *Advanced Space law*. 2021. Vol. 7. P. 37–40.

428. Commission Européenne pour l'Efficacité de la Justice. *CAIRN*. 2018. URL: https://www.cairn.info/systemes-judiciaires-europeensefficacite--9789287179722-page-197.htm.

429. Deutsche Gerichte sind unabhängig und unmodern. *LTO.* 2017. URL: https://www.lto.de/recht/hintergruende/h/ justizbarometer-2017-unabhaengigkeit-effizienz-qualitaet-gerichte-europa-vergleich.

430. Evaluierung der Effizienz von Gerichtsverfahren in Deutschland Center for Public Finance and Political Economy. 2017. URL: https://www.ifo.de/DocDL/Gerichtsverfahren_Potrafke_2017.pdf.

431. Garoupa N., Ginsburg T. Hybrid judicial career structures: reputation versus legal tradition / N. Garoupa, T. Ginsburg. *Journal of Legal Analysis* (Winter 2011). № 3 (2). P. 411-448.

432. Halunko V. et al International Experience in Assessing the effectiveness of Law enforcement agencies in crime prevention Cuestiones politicas. *Enero-Junio*. Vol.39. №68. 2021. P. 343-355.

433. Halunko V. et al Legal regulation of higher Legal education: Foreign experience and prospects in Ukraine. *Revista de la Universidad del zulia*. Volume 13. Issue 38. P. 202-211.

434. Halunko, V. et al Administrative, financial, criminal-legal and theoretical-methodological aspects of regulating social relations in government bodies: Aspectos administrativos, financieros, penal-jurídicos y teórico-

metodológicos de la regulación de las relaciones sociales en los órganos de gobierno. *Cuestiones Políticas*, 41(76). 2023. P. 502-511. https://doi.org/10.46398/cuestpol.4176.29.

435. Improving the effectiveness of national justice systems. *EC.EUROPA.* 2018. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline/eu-country-specific-recommendations_en.

436. Improving the performance of the criminal justice system. Administration of justice and dispute settlement. *Government.* 2019. URL: https://www.government.nl/topics/administration-of-justice-and-dispute-settlement/improving-the-performance-of-the-criminal-justice-system.

437. In which of the following institutions and organizations do you have very strong, strong, little or no trust at all? *STATISTA.* 2018. URL: https://www.statista.com/statistics/960156/trust-institutions-and-organizations-germany/.

438. Independence. Courts and Tribunals judiciary. *JUDICIARY*. 2023. URL: https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/our-justice-system/jud-acc-ind/independence/

439. International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities. Uniter Nations. *OHCHR.* 2020. URL: https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-disability/international-principles-and-guidelines-access-justice-persons-disabilities.

440. Jourová. 2019 EU Justice Scoreboard. European Commissioner for Justice, Consumers and Gender Equality. *EC.EUROPA.* 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2019_en.pdf.

441. Justice social concept. *Britannica.* 2022. URL: https://www.britannica.com/topic/ justice-social-concept.

442. Kassu Jilcha, Sileyew. Research Design and Methodology. *INTECHOPEN*. 2022. URL: https://www.intechopen.com/online-first/research-design-and-methodologyWE.

443. Leheza Y., Filatov V., Varava V., Halunko V., Kartsyhin D. Scientific and Praktical Analysis of Administrative jurisdiction in the light of Adoption of the New Code of Administrative Procedure of Ukraine. *Journal of legal. Ethical and Regulatory* Issues. Volume 22. 2019. P.1-8.

444. Organisation of justice - judicial system. *E-JUSTICE.EUROPA.* 2022. URL: https://e-justice.europa.eu/16/EN/national_justice_systems?ROMANIA&member=1.

445. Romania plans to upgrade judicial system with electronic court files. *ROMANIA-INSIDER*. 2014. URL: https://www.romania-insider.com/romania-plans-to-upgrade-judicial-system-with-electronic-court-files.

446. Schwabe and M.G. v. Germany, рішення від 1 грудня 2011 р. *HUDOC.* 2021. URL: http:www.hudoc. echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#.

447. Share of people trusting the justice system in France. *STATISTA*. 2022. URL: https://www.statista.com/statistics/1004870/trust-in-justice-france/.

448. Shona, McCombes. How to write a research methodology. Scribbr. 2022. URL: https://www.scribbr.com/dissertation/methodology/.

449. Stankov and United Macedonian Organisation Iliden v. Bulgaria, рішення від 2 жовтня 2001 р. *HUDOC.* 2001. URL: http:www.hudoc.echr.coe.int/sites/ eng/Pages/search.aspx#.

450. Strategia de dezvoltare a sistemului judiciar 2015–2020. *Guvernul României.* 2014. URL: https://lege5.ro/Gratuit/gqytamzygy/ strategia-de-dezvoltare-a-sistemului-judiciar-2015-2020-anexa?dp=gy4tcmrrgq4de.

451. Systèmes judiciaires européens. *CEPEJ Evaluation Report*. 2020. URL: https://rm.coe.int/rapport-evaluation-partie-1-francais/16809fc056.

452. The 2019 EU Justice Scoreboard. 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_ scoreboard_2019_en.pdf.

453. The German system. *BRITANNICA.* 2023. https://www.britannica.com/topic/civil-law-Romano-Germanic/The-German-system.

454. The Theory of Democracy. Encyclopædia Britannica. 2019. URL: https://www.britannica.com/topic/democracy/The-theory-of-democracy.

455. What Is Efficiency? *INVESTOPEDIA* . 2018. URL: https://www.investopedia.com/terms/e/efficiency.asp.

456. Effectiveness and Efficiency of the Judicial System, Strengthening Rule of Law. *EEANORWAYGRANTS*. 2018. URL: https://eeagrants.org/sites/default/files/resources/Pages%2Bfrom%2BBlue%2BBook_PA%2B00-21.pdf.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Boiko V. et al. Current situation of judicial reform in Ukraine: problems and ways of their solution. *Lex Humana*. 2023. Vol. 15. N. 4. https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700/3614 *(наукометрична база даних Web of Science).*

2. Boiko V. et al. Organization of courts operation in Ukraine in the period of martial law: comparative and legal research. *Revista de Gestão e Secretariado*. 2023. Vol. 14. N. 10. URL: https://ojs.revistagesec.org.br/secretariado/article/ view/2945 *(наукометрична база даних Web of Science).*

3. Boiko V. et al. Electronic judiciary in Ukraine: Problems of implementation and possible solutions. *Amazonia Investiga.* 2023. Vol. 12. Issue 68. URL: https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/ 2482/3650 *(наукометрична база даних Web of Science).*

4. Бойко В. П. Чинники негативного впливу на судову владу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5 (279). С. 323–327.

5. Бойко В. П. Юстициянын Жогорку Кеңешинин административдикукуктук абалы. *Туура жана Мыйзам*. 2019. № 2. С. 236–240 *(Киргизська Республіка)*.

6. Бойко В. П. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1 (287). С. 96–100.

7. Бойко В. П. Поняття суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2 (288). С. 182–187.

8. Бойко В. П. Принципи адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3 (289). С. 121–125.

9. Бойко В. П. Роль окремих інститутів адміністративного права в забезпеченні функціонування судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4 (290). С. 144–147.

10. Бойко В. П. Елементи адміністративно-правового статусу суддівської публічної адміністрації. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5 (291). С. 118–121.

11. Бойко В. П. Європейський досвід забезпечення ефективності судової влади. *Visegrad journal on human rights.* 2020. № 1. (Vol. 2) P. 16–24 *(Словацька Республіка).*

12. Бойко В. П. Нормативно-правове регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. Т. 3. С. 32–40.

13. Бойко В. П. Класифікація нормативно-правових актів у сфері регулювання органів судової влади в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 6. Т. 3. С. 68–75

14. Boyko V. International legal Support of the Judiciary. *Advanced Space law*. 2021. Vol. 7. P. 37–40.

15. Бойко В. П. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 6. С. 574–576.

16. Бойко В. П. Сутність адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки.* 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 68–73.

17. Бойко В. П. Адміністративно-правовий статус Вищої ради правосуддя. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2023. № 1. С. 127–130.

18. Бойко В. П. Засади незалежності правосуддя, як невід'ємний чинник ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина. *Юридичний бюлетень.* 2023. № 29. С. 183–187.

19. Бойко В. П. Публічне адміністрування взаємодії правосуддя з громадськістю в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2023. № 2. С. 86–89.

20. Бойко В. П. Методологія аналізу адміністративно-правових засад правосуддя в правовій державі Україна. *Актуальні проблеми держави і права.* 2023. № 99. С. 10–15.

21. Бойко В. П. Сутність правової держави в аспекті засад правосуддя в Україні. *Juris Europensis Scientia.* 2023. № 3. С. 16–18.

22. Бойко В.П. Засади правосвідомості у правосудді правової держави Україна. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 3. С. 6–8.

23. Boiko V. et al. Putin's Nuclear Blackmail. *Advanced Space Law.* 2022. Vol. 9. P. 93–107. URL: http://asljournal.org/9-9/.

24. Boiko V. et al. Missile Weapons as an Instrument of Crime: Issues of Criminal Liability and Jurisdiction. *Advanced Space Law.* 2023. Vol. 11. P. 27–38.

25. Бойко В.П. Сутнісна характеристика органів суддівського врядування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 113–118.

26. Бойко В.П. Міжнародно-правові засади забезпечення правосуддя на сучасному етапі розвитку України. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2023. № 2. С. 127–130.

27. Бойко В.П. Удосконалення адміністративно-правових засад правосуддя в Україні. *Правові новели*. 2023. № 20. С. 108–113.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

28. Бойко В. П. Доктринальні підходи до засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Адміністративне право для студентів: просто і зрозуміло:* матеріали Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Київ, 27 березня 2018 р.). Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2018. URL: http://www.ssaals.com.ua/?p=5031.

29. Бойко В. П. Конституційні принципи засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Адміністративне право України сучасний стан та перспективи розвитку:* збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 30 травня 2019 р.). Київ: Науково-дослідний інституту публічного права, 2019. С. 23–24.

30. Бойко В. П. Зв'язаність законом суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють адміністративно-правове забезпечення судової гілки влади в правовій державі – Україна. *Адміністративно-правові науки: сучасний стан та перспективи розвитку:* збірник матеріалів конференції (м. Київ, 28 жовтня 2019 р.). Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2019. С. 16–17.

31. Бойко В. П. Принципи належного врядування в системі засад адміністративно-правового забезпечення правосуддя в Україні. *Актуальні питання адміністративного, морського і космічного права в умовах протидії коронавірусу COVID19:* матеріали Міжнародної науково-практичної он-лайн конференція (м. Київ, 24 квітня 2020 р.). Київ: Академія адміністративно-правових наук, 2020. С. 22–23.

32. Бойко В. П. Сутність правової держави – Україна, в аспекті засад правосуддя в умовах воєнного стану в Україні. *Проблеми захисту прав різних верств населення в умовах воєнного стану:* матеріали круглого столу (м. Одеса, 22 травня 2023 р.). Київ: Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», 2023. С. 17–19.

ДОДАТОК Б

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
**ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
ІМЕНІ В.М. КОРЕЦЬКОГО**
01001, Україна, м. Київ
вул. Трьохсвятительська, 4
тел. (044) 278 5155
факс (044) 278 5474
E-mail: idpnanu@gmail.com

NATIONAL
ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
**KORETSKY INSTITUTE
OF STATE AND LAW**
4, Trjohsvjatitelska st.,
01001, Kyiv, Ukraine
tel. (044) 278 5155
fax (044) 278 5474
E-mail: idpnanu@gmail.com

15.11.2023 № 126/200

на №_____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Бойка В.П.

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича на тему "Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні" на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 "Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право" мають загальнонаціональне значення, розв'язують важливу наукову проблему забезпечення справедливого вирішення правових спорів судами на території України з метою ефективного відновлення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, мають вагоме значення при розробці подальших напрямів здійснення судово-правової реформи в Україні та використовуються Інститутом в науково-дослідній і експертно-аналітичній роботі при проведенні наукових досліджень в зазначеному напрямку, підготовці науково-правових експертних висновків, зауважень і пропозицій до законодавства в цій сфері, а також освітньому процесі при підготовці аспірантів.

Директор Скрипнюк О.В.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел.: (093) 738-7995,
(044) 465-7995
E-mail: sipl1@ukr.net
www.sipl.com.ua

SCIENTIFIC INSTITUTE OF PUBLIC LAW
2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel.: +38 093 738-7995,
+38 044 465-7995
E-mail: sipl1@ukr.net
www.sipl.com.ua

13.09.2023 № 3/72 На № _____ від _____

АКТ
упровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Бойка В'ячеслава Петровича за результатами дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні»
у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія Науково-дослідного інституту публічного права склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають відповідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значущість та використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права, діяльності органів публічної адміністрації України в межах реалізації наукової теми «Адміністративно-правове забезпечення розвитку судової влади в Украйні» (номер державної реєстрації 0117U004649).

Використання результатів дисертацій сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової діяльності наукових працівників наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) вважати впровадженими в науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки адміністративного права та діяльності правозастосовних органів України та інших адміністративних органів.

В.о. президента Інституту,
доктор юридичних наук, професор Короєд С.О.

ДОДАТОК В

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ

до Проєкту ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про внесення змін до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 7-8, ст.50) щодо посилення незалежності членів Вищої ради правосуддя»

Діюча редакція	Запропонована редакція
Стаття 6. Вимоги та обмеження щодо членів Вищої ради правосуддя 1. На посаду члена Вищої ради правосуддя може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, *належить до правничої професії* та відповідає критерію політичної нейтральності, а також критеріям професійної компетентності, професійної етики та доброчесності.	Стаття 6. Вимоги та обмеження щодо членів Вищої ради правосуддя 1. На посаду члена Вищої ради правосуддя може бути обраний (призначений) громадянин України, не молодший тридцяти п'яти років, який володіє державною мовою, має вищу юридичну освіту та стаж професійної діяльності у сфері права не менше п'ятнадцяти років, **є суддею, або суддею у відставці,** та відповідає критерію політичної нейтральності, а також критеріям професійної компетентності, професійної етики та доброчесності.
10. Не можуть бути членами Вищої ради правосуддя: 1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними; …. *13) відсутній*	10. Не можуть бути членами Вищої ради правосуддя: 1) особи, визнані судом недієздатними або обмежено дієздатними; … **13) Особи, які входять (входили останні 10 років) до складу політичних партій (політичних сил), мають (мали) соціальні зв'язки з Президентом України, членами дорадчих органів при Президенту України, Народними Депутатам України, членами Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади, головою та заступниками Генерального прокурора України, Служби безпеки України.**

ДОДАТОК Г

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел.: (093) 738-7995,
(044) 465-7995
E-mail: sipl1@ukr.net
www.sipl.com.ua

SCIENTIFIC INSTITUTE OF PUBLIC LAW
2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel.: +38 093 738-7995,
+38 044 465-7995
E-mail: sipl1@ukr.net
www.sipl.com.ua

20.09.2023 № 3/82 На № _____ від _____

АКТ
упровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Бойка В'ячеслава Петровича за результатами дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія Науково-дослідного інституту публічного права склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають відповідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значущість та використовуються в освітньому процесі Науково-дослідного інституту публічного права при підготовці аспірантів – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми адміністративного права», у підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій.

Під час обговорення наданих матеріалів щодо використання їх в освітньому процесі комісією було констатовано, що окремі положення вказаного вище дослідження було використано в освітньому процесі – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми адміністративного права», у підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій.

Отже, результати дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) мають вагому цінність для освітнього процесу Науково-дослідного інституту публічного права при підготовці аспірантів.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право) вважати впровадженими в освітній процес підготовки аспірантів – під час розроблення та викладання навчальної дисципліни «Актуальні проблеми адміністративного права», у підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій.

В.о. президента Інституту,
доктор юридичних наук, професор Короєд С.О.

ДОДАТОК Д

АКАДЕМІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ НАУК
вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035
Тел.+38 044 228 10 31
E-mail: academyal@ukr.net

ACADEMY OF ADMINISTRATIVE LAW SCIENCES
2 a, Kirpy str., Kyiv, 03035
Tel. +38 044 228 10 31
E-mail: academyal@ukr.net

07.09.2023 № 3/66 На №_____від_____

АКТ
упровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня доктора наук, кандидата юридичних наук Бойка В'ячеслава Петровича за результатами дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» у правозастосовну діяльність ГО «Академія адміністративно-правових наук»

Комісією ГО «Академія адміністративно-правових наук» було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук), які мають вагомий теоретичний, методологічний рівні та належну практичну значущість щодо підвищення взаємодії громадських організацій з суб'єктами судової гілки влади.

Під час обговорення наданих матеріалів стосовно використання їх у правозастосовній діяльності, комісією було констатовано, що окремі положення вказаного вище дослідження було використано в підвищенні ефективності взаємодії громадської організації з суб'єктами судової гілки влади.

Отже, результати дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича за результатами дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук мають цінність для правозастосовної діяльності ГО «Академія адміністративно-правових наук.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича за результатами дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук вважати

впровадженими у правозастосовну діяльність ГО «Академія адміністративно-правових наук».

Голова Академії АПН,
д.ю.н, професор, академік Академії АПН

Валентин ГАЛУНЬКО

ДОДАТОК Ж

АКТ
упровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Бойка В'ячеслава Петровича за результатами дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» у правозастосовну діяльність Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська

Жовтневим районним судом м. Дніпропетровська було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження Бойка В'ячеслава Петровича з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» (на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право), які мають високий теоретичний, методологічний рівень і практичну значущість щодо підвищення ефективності діяльності суддів на адміністративних посадах та апарату суду.

Під час обговорення наданих матеріалів стосовно використання їх у правозастосовній діяльності було констатовано, що окремі положення вказаного вище дослідження було використано для підвищення ефективності діяльності суддів на адміністративних посадах та апарату суду.

Отже, результати дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» Бойка В'ячеслава Петровича забезпечили підвищення певних аспектів ефективності діяльності апарату Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська. Вони можуть бути використанні в інших судах на загальнонаціональному рівні.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження з теми «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» Бойка В'ячеслава Петровича вважати впровадженими у правозастосовну діяльність Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська. Вони можуть бути використанні в інших судах на загальнонаціональному рівні.

Голова Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська **О.А. Антонюк**

6 вересня 2023р.